

DIE TAAK VAN KULTUURORGANISASIES
IN MINDERHEIDSKULTUURGROEPE MET
BESONDERE VERWYSING NA DIE ATKV

deur

FREDERIK JOHANNES KOK

Voorgelê om te voldoen aan die vereistes
vir die graad D-Phil in die Fakulteit
Lettere en Wysbegeerte, Departement
Afrikaanse Kultuurgeskiedenis, aan die
Universiteit van Stellenbosch.

Maart 1992

PROMOTOR: PROF. P.W. GROBBELAAR

VERKLARING

Ek die ondergetekende verklaar hiermee dat die werk in hierdie tesis vervat, my eie oorspronklike werk is wat nog nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige ander Universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê is nie.

.....
HANDTEKENING

.....
DATUM

13 Februarie 1992.

OPSOMMING

DIE TAAK VAN KULTUURORGANISASIES IN MINDERHEIDS-KULTUURGROEPE MET BESONDERE VERWYSING NA DIE ATKV

Kultuur is en bly vir die mens van wesentlike belang. Wanneer dié kulturele basis bedreig of aangeraak word, vind ernstige teenreaksie plaas met gepaardgaande konflik en probleme.

Alhoewel daar dikwels al gepraat is van internasionalisme in die sin van wegdoening met kulturele en volksbande, is hierdie siening as verkeerd bewys, want elke kultuurgroep het 'n besondere behoefte aan 'n eie kulturele identiteit.

Aangesien slegs 'n klein gedeelte van die wêreldbevolking in homogene state leef, is die potensiaal vir konflik tussen verskillende kultuurgroepe, wat elkeen streef na die behoud en uitbouing van die eie, groot. Die voorkoms van minderhede, wat toenemend bewus raak van hul eie identiteit, is 'n feit en veral waar minderheidsgroepe saam met meerderheidsgroepe voorkom, verhoog die konflikpotensiaal.

Vir enige minderheidsgroep lê 'n logiese oplossing vir die behoud en uitbouing van eie kulturele regte in die organisering van mense in kultuurorganisasies om 'n kollektiewe en meer effektiewe bevestigingsmag te verkry.

In hierdie studie word die taak en werksaamhede van kultuurorganisasies ten opsigte van die bewaring, handhawing en uitbouing van 'n spesifieke groep se kultuur ondersoek, veral binne minderheidskultuurgroepe.

Eerstens word gekyk na die samestelling van minderheidsgroepe met hul eiesoortige behoeftes, konflikte en bedreigings, asook

voorvereistes vir hul voortbestaan.

Daarna word kultuur as menslike verskynsel bespreek.

Hoofstuk 3 word gewy aan die kultuurorganisasie as 'n eiesoortige organisasie met sy eie kenmerke, probleme en suksesfaktore.

Die kultuurorganisasie in praktyk, veral binne minderheidsgroepe, kom in hoofstuk 4 aan die bod en word daar ontledend gekyk na verskillende kultuurorganisasies.

In hoofstuk 5 word Afrikaanse kultuurorganisasies breedweg bespreek en word veral gekyk na dié organisasies se kronologiese ontwikkeling, asook probleme, leemtes en uitdagings.

Daarna word die ATKV as 'n minderheidskultuurorganisasie, met sy werksaamhede in die praktyk indringend bespreek.

Ten slotte word die vereistes en uitdagings op die pad van kultuurorganisasies vir suksesvolle en effektiewe taakvervulling bespreek om sodoende die belangrike taak van die kultuurorganisasie, veral binne minderheidskultuurgroepe, te verstaan, te beplan en te beoordeel.

SUMMARY

THE TASK OF CULTURAL ORGANIZATIONS IN MINORITY CULTURES WITH SPECIAL REFERENCE TO THE ATKV

Culture is and always will be of paramount importance to man. If the culture base is threatened, serious conflict and other problems will ensue.

Even though there has been talk about a so-called internationalism that denotes a world devoid of different cultures, reality has caught up with the much advocated "melting pot" theory. Depriving groups of their cultural rights, or simply overlooking these rights, can result in a dangerous "boiling pot". Each culture group has a need for its own identity.

Because only a small portion of the world population live in culturally homogenous states the potential for conflict is great between different groups that want to uphold and develop their own cultures. This is especially true where minority and majority groups exist within the same national boundaries.

For any minority group wishing to preserve and develop its culture a logical solution would be to organize people in cultural organizations to maximize their effectiveness in attaining their goals.

In this study, the task and activities of the cultural organization are examined, especially in respect of preserving, maintaining, and developing the culture of a specific group, in particular within minority cultures.

Firstly, minorities as a group are discussed, with special reference to their particular needs, conflicts and threats and the conditions for survival.

Subsequently, culture as a human phenomenon is examined.

In chapter 3 the cultural organization as a distinct organization, with its own characteristics, problems and success factors, is discussed.

Chapter 4 examines cultural organizations and analyzes different ones, especially those of minority groups.

Chapter 5 discusses Afrikaans cultural organizations along broad lines, emphasizing their chronological development, problems, inadequacies and challenges.

The ATKV, as a minority cultural organization, and its activities are extensively discussed in the following chapter.

In conclusion, the study deals with the requirements and challenges for the successful task fulfilment of cultural organizations in order to understand, plan and evaluate their important task, especially within minority cultures.

Dankbetuiging

Hiermee wil ek graag my besondere dank uitspreek:

- Aan Hom uit, deur en tot Wie alles is, ook die studie, en wat alles moontlik gemaak het.
- Aan Wilma, vir haar besondere ondersteuning, aanmoediging en opoffering, asook Frits, Leo, Katrien en Chrisna wat elkeen ook 'n groot bydrae gelewer het en so dikwels die wa deur die drif moes sleep. Ek dra graag die studie ook aan julle almal op.
- Aan prof. Pieter Grobbelaar, my bekwame promotor en kultuurhistorikus duisend, asook die departement Afrikaanse Kultuurgeskiedenis.
- Aan die ATKV, sy direksie en personeel vir hulle deurlopende hulp en belangstelling.
- Aan vriende en familie vir hulle belangstelling.
- Aan mev. Maureen Meiring, 'n voorslag tikster.

DIE TAAK VAN KULTUURORGANISASIES IN MINDERHEIDSKULTUURGROEPE MET
BESONDERE VERWYSING NA DIE ATKV

I	INLEIDING	7
	(i) Probleemstelling	7
1.	MINDERHEIDSGROEPE	10
1.1	Inleiding	10
1.2	Groepvorming	12
1.2.1	Ras	12
1.2.2	Volk	13
1.2.3	Nasie	15
1.2.4	Nasionalisme	16
1.3	Tipes minderheidsgroepe	17
1.4	Bedreigings en konflikte	20
1.5	Voorvereistes vir voortbestaan	22
2.	KULTUUR AS MENSLIKE VERSKYNSEL	25
2.1	Definisies van kultuur	25
2.2	Kultuurskepping, die individu en die kultuurgroep	27
2.3	Kenmerke van kultuur	31
2.4	Kultuurgroei en die waarde van kultuur	32
2.5	Kultuurskok	35

2.6	Kultuur en beskawing	36
2.7	Kultuur en taal	38
2.8	Subkultuur, kontrakultuur en alternatiewe kultuur	39
3.	DIE KULTUURORGANISASIE AS ORGANISASIE	42
3.1	Die ontstaan van organisasies	42
3.2	Die rol en waarde van die organisasie	44
3.3	Kenmerke, algemene probleme en suksesfaktore van die organisasie	45
3.3.1	Kenmerke	45
3.3.2	Probleme binne die organisasie	47
3.3.3	Suksesfaktore binne die organisasie	48
3.4	Die aard van kultuurorganisasies	50
3.5	Kenmerke van kultuurorganisasies	52
3.6	Waarde van kultuurorganisasies	56
3.7	Probleme binne die kultuurorganisasie	57
4.	DIE KULTUURORGANISASIE AAN DIE WERK	61
4.1	Tipes kultuurorganisasies	61
(a)	Studie- en bevorderingsorganisasies	61
(b)	Handhawings- en bewaringsorganisasies	62
(c)	Kunsorganisasies	62
(d)	Belangegroeporganisasies	62

(e) Brugbouorganisasies	63
(f) Fondsinsamelingsorganisasies	63
(g) Internasionale organisasies	63
(h) Organisasies met 'n etniese inslag	64
4.2 Werkzaamhede van kultuurorganisasies	64
4.3 Enkele kultuurorganisasies in die praktyk	68
4.3.1 Bund deutscher Nordschleswiger (BdN)	68
4.3.1.1 Ontstaansgeskiedenis	69
4.3.1.2 Struktuur en werkswyse	70
4.3.2 Het Davidsfonds (DF)	73
4.3.2.1 Agtergrond	73
4.3.2.2 Doelwitte van die DF	75
4.3.2.3 Struktuur van die DF	76
4.3.2.4 Lidmaatskap en ledevoordele	77
4.3.2.5 Befondsing	79
4.3.2.6 Werkzaamhede van die DF	79
4.3.4 Het Algemeen-Nederlandse Verbond (ANV)	81
4.3.4.1 Ontstaan en doelwitte	81
4.3.4.2 Struktuur en werkzaamhede	83
4.3.5 Inkatha Yesizwe (Inkatha)	85
4.3.5.1 Ontstaan en doelwitte	85
4.3.5.2 Struktuur en werkzaamhede	87
4.3.5.3 Die Inkatha Freedom Party (IFP)	88
4.3.6 Mmabana Kultuursentrum	89
4.3.7 Die Vlaamse Volkskunstbeweging (VVKB)	91
4.3.7.1 Ontstaan en doel	91
4.3.7.2 Werkzaamhede	92
4.3.7.3 Struktuur, finansiering en ledevoordele	93

4.3.7.4	Algemeen	94
4.3.8	Byuro ya Xitsanga	94
4.3.8.1	Doelwitte	95
4.3.8.2	Lidmaatskap, finansiering en struktuur	96
4.3.8.3	Werkzaamhede	96
4.3.8.4	Algemeen	97
4.3.9	Samevatting	98
5.	AFRIKAANSE KULTUURORGANISASIES	100
5.1	Omskrywing	100
5.2	Faktore wat 'n rol gespeel het in die ontstaan en ontwikkeling van kultuurorganisasies	100
5.3	Ontwikkelingsfases van die Afrikaanse kultuurbeweging	103
5.3.1	Die Woestynfase	103
5.3.2	Die Pioniersfase 1875-1909	104
5.3.3	Die Ontwakingsfase 1909-1929	109
5.3.4	Die Dinamiese fase 1929-1961	112
5.3.5	Die fase van groter individualisme na 1961	116
5.4	Kenmerke en take	118
5.5	Probleme en leemtes	120
5.6	Uitdagings	122
5.7	Slotsom	125
6.	DIE ATKV AS MINDERHEIDSKULTUURORGANISASIE	127
6.1	Die Afrikaner as minderheidsgroep	127

6.2	Historiese aanloop tot die stigting van die ATKV	128
6.3	Die ATKV	135
6.3.1	Stigting en wordingsjare	135
6.4	Die ATKV as organisasie	141
6.4.1	Bestuur en beheer	141
6.4.2	Eiendomme	145
6.4.3	Finansies	146
6.4.3.1	Bronne van inkomste	146
6.4.3.2	Finansiële voordele aan lede	148
6.4.3.3	Finansiële administrasie	150
6.4.4	Administratiewe werkswyse	151
6.5	Fases in die ontwikkeling van die ATKV	160
6.6	Die ATKV in aksie	166
6.6.1	Die ATKV-lid	166
6.6.2	Die ATKV-tak	170
6.6.3	Die ATKV-kongres en die Direksie	176
6.6.4	ATKV-Dames (Die Vrou- en Moederbeweging van die ATKV [VMB])	179
6.6.5	Die ATKV en die jeug	185
6.6.6	Die ATKV en ander groepe	190
6.6.7	Die ATKV se kulturele werksaamhede	195
6.6.7.1	Kulturele vennote	195
6.6.7.2	Herdenking van belangrike historiese gebeurtenisse	201
6.6.7.3	Bydraes tot monumente, instansies en die lewering van vertoë	205
6.6.7.4	Kultuurprojekte	209
(a)	Toneelterrein	210

(b) Musiekterrein	217
(c) Kursusse en werkswinkels/-skole	222
(d) Pryse en toekennings	227
(e) Algemene kultuurbevordering	230
6.7 Die pad vorentoe	233
7. DIE TAAK VAN DIE KULTUURORGANISASIE: 'N SLOTBESKOUING	240
BRONNE	253
- Boeke, proefskrifte en verhandelings	253
- Artikels	267
- Brosjures, inligtingstukke, verslae, ens	274
- Argivale bronne	279
- Sleutel vir afkortings	281

INLEIDING

PROBLEEMSTELLING

Kultuur is en bly vir die mens van wesentlike belang. Trouens: "Die sekerheid van 'n ongebonde kulturele verkeer met sy eie volksgenote is die belangrikste lewenswaarborg wat die mens begeer" (Mönnig 1980:91). 'n Volk se kultuur is dan ook nie 'n bloot toevallige samesmelting van kultuurgoedere nie, maar ontstaan op 'n besondere wyse binne elke volk se ordening van sy omgewing (Strydom 1982:54). Wanneer hierdie kulturele basis aangeraak of bedreig word, vind ernstige teenreaksie plaas met die gepaardgaande konflik en probleme.

Vroeër was dit mode, en baie dikwels 'n saak van innerlike oortuiging, dat daar van internasionalisme in die sin van wegdoening met kulturele en volksbande gepraat is en in die plek daarvan sou wêreldburgerskap kom. Toenemend egter word hierdie siening nie net as uit die mode bewys nie, maar ook as totaal verkeerd (Peeters 1987:2-3). 'n Sprekende voorbeeld van elke kultuurgroep se behoefte aan 'n eie kulturele identiteit en kulturele uitlewing is die disintegrasie van die USSR en die Oosbloklande in aparte republieke na die verval van die kommunisme.

Aangesien slegs 4% van die wêreldbevolking in homogene state leef, is die potensiaal vir konflik tussen verskillende kultuurgroepe wat elkeen streef na die uitbouing en behoud van die eie, groot (Peeters 1987:2). Veral waar minderheidsgroepe saam met meerderheidsgroepe voorkom, verhoog die konflikpotensiaal.

Vir enige minderheid lê 'n logiese oplossing vir die behoud en uitbouing van eie kulturele regte in die groepering en organisering van mense in kultuurorganisasies om 'n kollektiewe en meer effek-

tiewe bedingingsmag te verkry.

Die doel van hierdie studie is dan om die taak en werksaamhede van kultuurorganisasies ten opsigte van die bewaring, handhawing en uitbouing van 'n spesifieke groep se kultuur te ondersoek, veral binne minderheidskultuurgroepe.

Om dit te doen, moet gekyk word na aspekte soos:

- * die samestelling van minderheidsgroepe met die bedreigings wat hulle op kulturele gebied in die oë staan en voorvereistes vir hul voortbestaan;
- * kultuur as menslike verskynsel;
- * die kultuurorganisasie as organisasie met eiesoortige kenmerke, probleme en uitdagings;
- * die kultuurorganisasie en sy werksaamhede in die praktyk;
- * die vereistes en uitdagings op die pad van die kultuurorganisasie vir suksesvolle taakvervulling.

Om hierdie studie sinvol te maak, word benewens die daarstelling van 'n teoretiese grondslag ook gekyk na verskillende kultuurorganisasies wat aktief in die praktyk besig is met hul kultuurbevorderende aktiwiteite. Aan die hand hiervan word die ATKV as minderheidskultuurorganisasie indringend ondersoek en bespreek om ten slotte uit die bevindings breë en algemene riglyne te gee om die taak en meegaande werksaamhede van 'n kultuurorganisasie veral binne minderheidskultuurgroepe te verstaan, te beplan en te beoordeel.

Vir die studie is veral van geskrewe bronne gebruik gemaak.

Van die belangrikste bronne was verwerkte bronne wat proefskrifte, verhandelings, boeke en artikels ingesluit het. Aangesien kultuur so 'n omvattende begrip met soveel fasette is, is werke van onder andere kultuurhistorici, volks- en volkekundiges, sosioloë, antropoloë, historici en opvoedkundiges, sowel as ensiklopedieë geraadpleeg.

Oor kultuurorganisasies, as organisasies, en hulle aktiwiteite is relatief min geskryf en om inligting ten opsigte van kultuurorganisasies in die praktyk te verkry is veral gebruik gemaak van joernalistieke en amptelike geskrifte. In eersgenoemde geval was die bronne veral programme, brosjures, pamflette, tydskrifte, koerante en biljette, terwyl in laasgenoemde geval hoofsaaklik gebruik gemaak is van notules, statute, ooreenkomste en jaarverslae. Uit die bronne is gepoog om die tersaaklike inligting te sif om tendense, sowel as aktiwiteite te beskryf.

In 'n kleiner mate is van mondelinge bronne soos informatiewe onderhoude met veral mense in die kultuurorganisasiepraktyk gebruik gemaak om inligting wat uit bogenoemde bronne verkry is, aan te vul en dikwels van 'n logiese verband te voorsien.

1. MINDERHEIDSGROEPE

1.1 INLEIDING

In 1979 is bereken dat daar in die Westerse industriële wêreld minstens 25 kulturele minderhede was wat getalryk genoeg was en die wil gehad het om hul eiesoortige kenmerke te handhaaf en te ontwikkel (Alcock 1979:102). Verder is na aanleiding van 'n opname aangetoon dat slegs 9% van alle state homogeen is, terwyl by 40% 'n verdeling in minstens vyf groot etniese groepe elk is (Smock in Mönnig 1980:53).

Die minderheidsregtekenner Peeters wys daarop dat slegs 4% van die wêreldbevolking in homogene state leef. In al die ander is daar dus meerderhede en minderhede wat op etniese, linguïstiese en kulturele terreine van mekaar verskil en sodoende die potensiaal vir konflik bevat (1987:2). Hy meld voorts dat ten opsigte van hierdie verskynsel die 19de-eeuse Wes-Europese denkrigting dat die staat uiteindelik 'n eenheid sou skep vir 'n lang tyd aangehang is, maar dat daar gevind is dat hierdie "melting pot"-teorie, wat daarop neerkom dat verskillende groepe in 'n homogene of eendersdenkende groep of volk kan ontwikkel as hulle oor 'n lang tydperk saam gegroepeer word, uiteindelik plek gemaak het vir 'n "boiling pot" (1987:3).

Die voorkoms van minderhede, wat toenemend bewus raak van 'n eie identiteit of etnisiteit, is 'n onweerlegbare feit en die verskynsel is besig om met rasse skrede toe te neem. Trouens, die toekomstige Alvin Toffler verwys na die verskynsel van minderhede wat hulself al meer wil laat geld as "the crack-up of the nation" en sê hy: "At a time when the flames of nationalism burn fiercely around the world - when national liberation movements proliferate in places like Ethiopia and the Philippines, when tiny islands like the Dominica in the Caribbean or Fiji in the South Pacific declare their nationhood and send delegates to the United Kingdom - a strange

thing is happening in the high-technology world: instead of new nations arising, old ones are in danger of coming apart" (1980:321).

Hierdie toename in groepsbewustheid, groepsidentiteit en groeps-wrywing vorm een van die grootste vraagstukke waarmee die wêreld tans te make het (Mönnig 1980:80). Dit spreek duidelik uit die feit dat daar in Oktober 1987, buiten Suid-Afrika, op vyf en twintig ander plekke ter wêreld etniese en/of godsdienstige "oorloë" aan die gang was (Greyling 1987:g.p.). Hieruit blyk dit dat nieteenstaande die feit dat etniese of kulturele verskille dikwels genegeer of onderbeklemtoon word, dit 'n harde werklikheid is waarmee baie duidelik rekening gehou moet word.

Voorbeelde van botsings is legio, met van die bekendstes die spanning op Ciprus, die bloedige geweld in Noord-Ierland, Spanje en Libanon en die taalstryd in België en Kanada. Dit is gewoonlik 'n stryd tussen minderhede onderling, of minderhede in stryd met die regerende meerderheid.

Van die brandpunte ontstaan onder meer as gevolg van groeps-wrywing, soos die verskille tussen die Luo en Kikuyu in Kenia en die Ibo, Yoruba en Hausa in Nigerië; 'n taalstryd, soos tussen die Wale en Vlaminge in België en die Frans- en Engelssprekendes in Kanada; nasionalisme, soos by die Baske in Spanje en die Iere, Skotte en Wallisers; en minderheidstatus, soos by die Moslems, Jode en Tartare in Rusland (Mönnig 1980:9).

Tereg word daar in die inleiding tot Protection of ethnic minorities gesê: "The protection of minorities has acquired a new urgency. The last two decades have witnessed a widespread resurgence of ethnic conflict, from Biafra to Burundi to Bangladesh, from Montreal to Kuala Lumpur, and from the Basque region of Spain to the hill area of Burma. Few countries have been without their

ethnic tensions, and few have been able to escape the enduring dilemmas of minority protection" (Horowitz in Wirsing 1981:ix).

By elke volk, hetsy as minderheids- of meerderheidsgroep, vorm daardie volk se kultuur die grondslag van sake soos identiteit, waardes en sekuriteit. Elke volk het 'n kultuur, en soveel volke as wat daar is, soveel kulture is daar.

Dit bring mee dat as gevolg van die kultuurverskille, geskille tussen kultuurgroepe ontstaan. Botsende etnisiteite of kulture vorm van die hoofoorsake vir groepsstryding en -konflik. Kultuur lei tot 'n groepsidentiteit en, wat heelwat geleerdes noem, tot 'n ons/hulle-verdeling (Makielski 1973:9; Mönnig 1980:38).

Die verskil in etnisiteit of kultuurverskille kan nie sommer net weg-gewens word nie. Tereg wys die minderheidsregtekenner Alcock daarop dat kultuurgroepe verdeeld is en sal bly (1979:108), terwyl die antropoloog Watson dit baie raak stel met: "Ethnicity cannot be reduced to excess baggage that will somehow, disappear on the road to a 'rational' or classless society" (1977:13).

1.2 GROEPVORMING

Veral drie elemente gee aanleiding tot groepvorming, naamlik ras, volk (ethnos) en nasie (Mönnig 1980:17).

1.2.1 Ras

Interessant en kernagtig dui die antropoloog Van den Berghe in The social science encyclopedia ras aan as: "A racial group [...] composed of people who are believed to share the same biological make-up" (Smootha 1985:268). Ras, as term, dui dus op 'n eenheidsgroep van mense met spesifieke biologiese eienskappe of liggaamlike kenmerke.

Ras het egter ook 'n sosiale betekenisinhoud. Dit gebeur wanneer 'n betekenis aan die term gegee word in die sin van wat onaanvaarbaar en wat aanvaarbaar vir een groep ten opsigte van 'n ander rassegroep is. Op grond van dit wat vir die eie groep aanvaarbaar is en die ons/hulle-verdeling wat ontstaan as gevolg van kultuurverskille, word 'n betekenisinhoud gegee aan die fisieke waarneembare eienskappe van 'n bepaalde ras. Dit word hoofsaaklik gekoppel aan uiterlike eienskappe en is baie dikwels gekondisioneer, byvoorbeeld swart mense is lui, want hulle werk so stadig. Die sosiale inhoud van die term ras, lei gewoonlik tot rassisme (Mönnig 1980:21 e.v.).

As werksdefinisie sal volstaan word by die omskrywing van ras as 'n groepering van mense, wat op grond van bepaalde oorerflike biologiese eienskappe saamgegroepeer word, terwyl rassisme dui op 'n bevooroordeelde betekenisinhoud wat aan dié biologiese verskille of eienskappe gegee word.

1.2.2 Volk

'n Volk is 'n natuurlike groepering van mense met 'n gemeenskaplike kultuur wat aan hulle 'n spesifieke identiteit gee. Die behoud van hierdie identiteit is vir 'n volk van lewensbelang.

Die bekende volkekundige P.J. Coertze skryf: "'n Volk is nie 'n toevallige samewonende aantal mense in 'n bepaalde gebied nie, maar maak 'n georganiseerde eenheid uit wat deur 'n groeiproses tot stand gekom het en deur 'n gemeenskaplike kultuur saamgebind word" (In Strydom 1982:54). Op 'n ander plek dui hy aan dat die woord volk in Afrikaans talle betekenisse het, maar "suiwer volkekundig wetenskaplik dui dit op 'n etnosverskynsel, dit wil sê 'n menslike sosiaal organiese

eenheid wat alleen deur 'n groeiproses tot stand kan kom" (Coertze 1979:245).

Die volkekundige H.O. Mönnig, wat in sy voorwoord daarop wys dat 'n woord soos "volk" uiters selde in die tale van die wêreld voorkom, stel dit "dat 'n etnos (en dus ook 'n volk) 'n groep mense is met 'n gemeenskaplike kultuur. Die twee begrippe is dus wedersyds definiërend van mekaar, want kultuur is dan ook dit wat 'n volk (of etnos) tot stand bring" (1980:33).

Die sosioloog Smoocha verwys hierna as hy sê: "Segments of a population form ethnic groups by virtue of sharing the combination of (a) common descent (real or supposed), (b) a socially relevant cultural or physical characteristic, and (c) a set of attitudes and behaviours" (1985:267).

Etnos en volk word dus as twee kante van dieselfde munt gebruik en is beide "die kleinste kulturele groep wat 'n afsonderlike identiteit teenoor ander erken en aanvaar" (Mönnig 1980:40). 'n Volk het egter "histories tot 'n enkele grootheid saamgegroeï, uit 'n voormalige verdeeldheid in etnieë" (Mönnig 1980:40). Etnisiteit dui op die kulturele identiteitsvormende aspekte en fisieke herkoms van 'n volk (Mönnig 1980:39). Dit is a "sense of peoplehood", dus 'n volksbewustheid (Reading in Joubert 1980:20).

Taal is dikwels een van die belangrikste aanduiders of onderskeidende kenmerke van 'n bepaalde etnos of volk (Steyn 1980:96). Hierdie etniese identiteit wat in 'n volk opgesluit lê, is een van die volhardendste van menslike groepsidentiteite (Mönnig 1980:43).

By 'n volk bestaan daar sterk emosionele identifikasie wat spruit uit sy kultuur- en groepsgebondenheid. Hierdie emosionele identifikasie vorm een van die sterkste dryfvere van die mens se gedrag, want dit vloei voort uit die bekendheid met die norme en gedragsreëls van 'n spesifieke groep en skep sodoende selfvertroue in optrede. Dié identifikasie lei tot die aanvaarding deur die groep en tot groepsgebondenheid (Mönnig 1980:46-7), dit het te make "most crucially with two ingredients in every individual's personality and life experience: his sense of belongingness and the quality of his self-esteem" (Isaacs in Mönnig 1980:47).

Daarom lei die bedreiging van 'n volk se bestaansreg, of die miskenning van sy kultuurgoedere, tot spanning en dikwels tot konflik.

As werksdefinisie vir hierdie studie word 'n volk beskou as 'n natuurlike groepering van mense wat histories saamgegroe het met 'n spesifieke identiteit op grond van 'n gemeenskaplike kultuur.

1.2.3 Nasie

Rondom dié begrip is daar 'n verskeidenheid betekenis-inhoude. In Europa word die term algemeen aanvaar as bedoelende 'n samelewing wat gebaseer is op gemeenskaplike herkoms, terwyl die term in die VSA aangewend word as sinoniem vir die staat self (Mönnig 1980:53). In Afrikaans word volk en nasie dikwels as sinonieme gebruik (Botha 1970:13-4). Die term nasie hou etimologies verband met Latynse begrippe soos "natio", "nasci" en "natus". Dit dui dus onder andere geboorte, eenheid van herkoms en gemeenskaplike verband aan (Botha 1970:16).

Volgens Mönnig is nasie 'n staatkundige term en dui dit op "'n min of meer soewereine politieke eenheid wat gesag uitoefen oor 'n groep mense en die ruimtelike gebied wat hulle bewoon en benut". Drie elemente is betrokke, naamlik politieke gesag, 'n menslike groepering wat nie noodwendig homogeen is nie, asook 'n gebied en sy hulpbronne (1980:54).

Nasie word vir hierdie studie as 'n staatkundige term beskou wat dui op die groepering van mense bestaande uit een of verskillende volke binne bepaalde staatkundige grense.

1.2.4 Nasionalisme

Die drang tot selfhandhawing van 'n volk gaan hand aan hand met nasionalisme. Nasionalisme word in The social science encyclopedia beskryf as "the claim of ethnic groups to self-determination. When an ethnic group achieves sovereignty in a certain state, it will become a nation which then excludes the other ethnic groups. The excluded ethnic groups are then forced to get organized and to seek a national minority status and an ethnic autonomy" (Smith in Smooha 1985:268). Die historikus D.J. Kotzé verwys weer daarna as "'n gedagtesisteem waarin die nasie sentraal geplaas word. Dit gaan van die standpunt uit dat die nasie sekere besondere gemeenskaplike kenmerke, waardes en belange verteenwoordig en 'n besondere taak te verrig het, en dat dit aan hom 'n bepaalde identiteit verleen wat hom van ander nasies onderskei" (1969:19). Gevolglik is dit vir 'n nasie baie belangrik om 'n eie staat te hê.

In dié verband moet "nation" en nasie nie net in die sin van nasie, verstaan word nie, maar ook van volk, want soms wil 'n enkele volk 'n nasie wees wat 'n eie staat, naamlik 'n volkstaat, besit. (D.J. Kotzé 1968:17). Tereg wys Mönnig daarop dat die woord nasionalisme in 'n sekere sin 'n benoemingsfout

is, want dit het nie noodwendig op 'n nasie betrekking nie, maar kan groei uit enige groep van voldoende grootte. Dit is 'n natuurlike beweging by etnieë of volke wat nie oor staats-gesag beskik nie (1980:64-5). Uiteraard kan daar dus verskillende konflikterende nasionalismes in 'n enkele staat wees.

Die taalkundige Steyn (1987:6 e.v.) wys daarop dat 'n lewende nasionalisme aspekte insluit soos selfrespek, 'n historiese bewussyn, 'n georganiseerde etnisiteit en veral ook 'n poging om die eie taal te handhaaf. Die proses om die eie te bewaar en te handhaaf, gaan dikwels oor in georganiseerde optrede of 'n "beweging". 'n Taalbeweging is byvoorbeeld een hiervan waar dit gaan oor identiteit en beskerming van die eie identiteit, en die ontplooiing van die eie kultuur met behoud van die volkseie. Nasionalisme is dus 'n baie belangrike aanleidende oorsaak tot die ontstaan van kultuurorganisasies.

1.3 Tipes MinderheidsGroepe

Minderhede bestaan in verhouding tot meerderhede of tot ander minderhede. Op grond van die verskynsel van groeppvorming deur verskillende individue met spesifieke kenmerke, ontstaan 'n ons/hulle-verhouding en groepe in opposisie tot ander groepe. Die verskynsel van groepering van een groep teenoor 'n ander is seker feitlik net so oud soos die mens self en dit is interessant dat die Oud-Grieke na nie-Grieksprekendes verwys het as mense wat net "brrrrrr" kon sê en van daar kom die onomatopeïese woord "barbaar" (Mönnig 1980:16,48).

Alhoewel sekere kenners die term minderheid vermy "because it lacks any real content and exists only in relation to the supposed majority" en die neutrale terme etniese groep of nasionaliteit

verkies, is dit tog belangrik dat die term van nader beskou word (Peeters 1987:1).

Die sosioloog Wirth het 'n minderheidsgroep omskryf as: "A group of people who, because of their physical or cultural characteristics, are singled out from the others in the society in which they live for differential and unequal treatment, and who therefore regard themselves as objects of collective discrimination. The existence of such a minority implies the existence of a corresponding dominant group with higher social status and greater privileges" (Hepburn 1978:1).

In 1950 het die Verenigde Volke-Organisasie (VVO) minderhede gedefinieer as: "those non-dominant groups in a population which possess and wish to preserve ethnic, religious or linguistic traditions or characteristics markedly different from those of the rest of the population" (Hepburn 1978:2).

Die sosioloog Theodorson en Theodorson beskryf in A modern dictionary of sociology 'n minderheidsgroep as: "Any recognizable racial, religious, or ethnic group in a community that suffers some disadvantage due to prejudice or discrimination " (1970: 284-5).

Uit hierdie drie definisies kom die feit na vore dat 'n minderheid nie noodwendig numeries 'n minderheid hoef te wees om 'n minderheidstatus te beklee ten opsigte van ander groepe nie. 'n Getalsmeerderheid kan ook op grond hiervan as 'n minderheid beskou word indien daar om een of ander rede teen die groep gediskrimineer word, of daar bepaalde vooroordele ten opsigte van die groep bestaan.

Byram, wat 'n diepgaande studie oor minderheidsgroeponderwys in Denemarke gemaak het, benader 'n minderheid uit 'n kultuurhoek en sê: "The minority is an ethnically distinct group in the sense that the members of the minority consider themselves to be so"

(1986:139). Die antropoloog Taylor verwys weer na kulturele minderhede as: "collectivities of families previously constituting the whole or part of other nations or political societies in which they, or their ancestors, developed a distinctive culture, who have since been incorporated, forcibly as by and through conquest or enslavement, or voluntarily as through union or immigration, within a national society where they are now sub-societies with sub-cultures which still contain a large and traditional or otherwise distinctive component, and with populations which are usually less than half that of the nation as a whole" (1979:23).

Minderhede word dan vir die doeleindes van hierdie studie beskou as beide 'n groep wat 'n getalsminderheid is, dus in die lig van Taylor se definisie minder as die helfte van die totale bevolking, of 'n groep wat nie 'n dominante status het nie.

Verskillende minderheidsgroepe word wêreldwyd aangetref. Van die belangrikste tipes is:

- a. Minderheidsgroepe wat 'n vaderland elders het, byvoorbeeld die Poolse gemeenskap in Brittanje, die Portugese in Quebec en die Jode in die USSR.
- b. Getalsminderhede in hul eie vaderland. Hiervan is die Rooihuide in die VSA en Kanada baie goeie voorbeelde. Die groepe het geen ander heenkome nie en is in hulle eie vaderlande tot minderheidsgroepe verander deur veroweraars wat op verskillende wyses hulle getalle verminder het.
- c. Min of meer gelykwaardige minderheidsgroepe binne dieselfde vaderland. In Suid-Afrika is van die grootste groepe soos volg volgens huistaal verdeel: Afrikaanssprekende blankes

byna 2,55 miljoen, die Engelsprekende blankes 1,72 miljoen, die Kleurlinge 2,6 miljoen (2,297,011 Afrikaanssprekend; 337,609 Engelssprekend), die Zoeloes 6,5 miljoen, die Xhosas 5,6 miljoen, die Noord-Sotho's 2,66 miljoen, die Suid-Sotho's 2,18 miljoen, die Tswanas 2,34 miljoen (Schuring 1990: 27, 29, 31-32).

Minderheidsgroepe het binne die groter geheel benewens raakpunte met die ander groepe, tog sekere duidelike, onderskeidende kenmerke wat 'n spesifieke identiteit aan daardie groep gee. Volgens die opvoedkundige Sutherland word 'n spesifieke groep se identiteit hoofsaaklik op grond van sy geskiedenis, lewenswyse (wat waardes en oortuigings insluit), godsdiens en taal bepaal (1979:45). Daar is dus duidelike linguïstiese verskille met die meerderheidsgroep, asook verskille ten opsigte van vryetydsbesteding, wat sport en ontspanning insluit, die opvoedkundige stelsel, en selfs die ekonomiese stelsels wat gebruik word (Alcock et al 1979:180).

1.4 BEDREIGINGS EN KONFLIKTE

Vir minderheidsgroepe is die behoud van 'n eie identiteit van die grootste belang, dit wil sê die behoud van die eie kultuurgoedere en gebruike. Die proses om dit te bewerkstellig, lei dikwels tot konflik. Makielski, die Amerikaanse minderheidskenner, stel dit raak as hy sê: "The struggle, then, is really between cultures, in which the dominant culture possesses the specialized instruments of power-government - and uses them by means of education, law enforcement, welfare programs, employment opportunities, and housing and urban renewal programs, among others, to impose its values on minorities and to attempt to mold the minorities to the dominant pattern" (1973:131).

Minderheidsgroepe besef dat hulle kulturele behoud nie net in die

bewaring en handhawing van die eie lê nie, maar ook in die feit dat daar aangepas moet word by die versnelde verandering op ekonomiese, sosiale en tegnologiese gebied. Hulle besef dat indien hulle sou faal om hulself te handhaaf op die politieke, ekonomiese en sosiale terrein, die eiesoortige kulturele identiteit sal verswak (Alcock 1979:109).

Tussen minderhede en meerderhede binne dieselfde staatkundige bestel word probleme veroorsaak deur onder andere die vrees dat die groter etniese groep die kleiner etniese groep kan domineer en assimileer, die eensydige of onregverdige toekenning van staatsfondse, die gebruik van net een amptelike taal en 'n meegaande taalbeleid wat die gebruik van 'n minderheidsgroep se taal uitsluit of beperk, die gebrekkige of swak gebruik van minderheidstale oor die radio en TV, die gebruik van nasionale vakansiedae en nasionale simbole van net een groep, die stereotipering wat deur die massamedia by die meerderheid ten opsigte van die minderheid geskep word, en die feit dat die minderheid nie die fasiliteite of die moontlikhede het om in hulle eie behoeftes te voorsien op die geestelike, kulturele, ekonomiese, administratiewe en politieke terreine nie (Dehandschutter 1989:41-42; O'Brien 1979:95; Palley 1979:133-137,140-141; St. Leger 1979:74).

Ten opsigte van die verhouding tussen meerderhede en minderhede in 'n spesifieke staat bestaan daar hoofsaaklik twee uitgangspunte. Eerstens is daar 'n sogenaamde middelpuntsoekende benadering wat daarop neerkom dat die meerderheid die bestaan van verskillende kulture binne 'n bepaalde nasie of staat as onwenslik beskou en alles in werking stel om assimilasië by die dominante groep te bewerkstellig, veral op kulturele terrein. Daarteenoor is daar die sogenaamde middelpuntvlietende uitgangspunt wat daarop neerkom dat die afsonderlike kulturele groepe met hulle onderskeie tale, godsdienste, ensomeer, wat nodig is om hulle identiteit te behou,

deur die meerderheidsgroep aanvaar en erken word (St. Leger 1979:63).

Ten opsigte van die middelpuntsoekende uitgangspunt, waar gepoog word om minderheidskulture by 'n meerderheidskultuur te assimileer, stel Alcock dit dat die situasie in Ciprus, Kanada, België en Libanon duidelik aantoon dat groepe daarna streef om hulle eie identiteit te behou. "Each group draws the essence of its being, its group consciousness, from the fact that it is different and that it wishes to remain different" (1979:108). Mönnig stel dit duidelik dat intergroepspanning onder andere ontstaan op grond van die neiging om mense eerder as individue in plaas van binne die groepsverband waarin hulle hoort, te sien en daarby te glo dat 'n enkele staatsvorm alle individue gelykmatig sal bevredig. Die werklikheid van groepsidentiteit word nie aanvaar nie en nasionalisme word slegs as 'n samebindende houding teenoor die staat gesien in plaas daarvan dat die werklikheid van verskillende botsende nasionalismes onder verskeie groepe binne dieselfde staat erken word (1980:80-81).

1.5 VOORVEREISTES VIR VOORTBESTAAN

Vir die behoud van die minderheidsgroepe se kultuur en meegaande identiteit lê die oplossing in die kultuurkrag of "cultural power" van elke groep. Dit behels die vermoë van die kultuur van 'n spesifieke groep om homself te handhaaf in 'n omgewing van versnelde sosiale en tegnologiese verandering (Alcock 1979:109).

Die vermoë van 'n minderheidsgroep om sy kultuur en identiteit te behou, is afhanklik van aspekte soos leierskap binne-in die minderheidsgroep, die grootte van die minderheidsgroep (uiteeraard moet die getalle van die groep voldoende wees om as groep te

funksioneer), die ekonomiese vermoë van die groep en die ondersteuning wat dit van die totale bevolking kry. Dit is ook afhanklik van die mate waarin minderhede deur die meerderheid toegelaat word om hulle eie kultuur te bedryf (Taylor 1979:25). Daar moet voldoende kommunikasiegeleenthede tussen die lede van die groep wees, die minderheidsgroep moet voldoende geïsoleer wees van die hoofgroep sodat eie ontwikkeling kan plaasvind en die gasheer- of meerderheidsgroep moet elasties genoeg wees om minderhede te akkomodeer (Mönnig 1980:59).

Vir die minderheidsgroepe self is dit belangrik dat hulle hul taal, wat 'n sleutelfaktor in die kultuur van bykans alle minderhede is, wil bewaar, hulle eie opvoeding en opvoedkundige stelsels wil beheer, en beskik oor hulle eie massamedia. Daarby is dit belangrik dat hulle eie kreatiewe vermoëns en uitvoerende kunste uitgebou word, hulle toegelaat word om hulle eie verenigings en instellings te stig en dat hulle politieke inspraak in of beheer oor hulle eie toekoms moet hê (Alcock et al 1979: 190-198). In dié verband meld die Belgiese opvoedkundige Dehandschutter ten opsigte van klein kultuurgroepe in die Europese Gemeenskap (EG): "De taalgemeenskappen in kwestie moeten ook de sociale, economische en politieke voorwaarden kunnen realiseren die hen toelaten zich als gemeenschap mét een eigen cultuur volwaardig te ontplooien" (1989:42).

By minderhede bly 'n doelwit, nieteenstaande pogings om in harmonie met die groter groep te leef en in 'n mate te integreer, behoud van die groep se identiteit (Alcock 1979:108). Deur die loop van jare is al op verskeie maniere gepoog om die regte van minderheidsgroepe te verskans, soos die vestiging van sogenaamde "negatiewe" en "positiewe" regte. Eersgenoemde dui die normale regte aan wat deur alle lede van 'n bevolking geniet word, byvoorbeeld om privaatskole te stig, terwyl laasgenoemde dui op spesiale regte wat aan die individuele lede van minderhede

toegestaan word en help met die behoud van die eie identiteit. Dit sluit in regte soos die gebruik van die eie taal by sekere geleenthede soos in die hof, die reg tot moedertaalonderrig by staatskole, ensovoorts. Nog 'n poging tot minderheidsgroepbeskerming was na afloop van die Tweede Wêreldoorlog in 1945 toe daar in die vredesooreenkomste met Duitsland en Italië bepaal is dat 'n universele standaard van menseregte ingestel moet word wat sou verseker dat die individuele lede van 'n minderheidsgroep beskerm word teen diskriminasie op etniese, religieuse, linguïstiese of rassegrondslag (Alcock 1979: 103-105, 118).

2. KULTUUR AS MENSLIKE VERSKYNSEL

Rondom die begrip kultuur is daar al baie geskryf. Etimologies hou die term verband met die Latynse werkwoord "colo" en die selfstandige naamwoord "cultura" waaronder die begrippe onderwerp, bewerk, veredel, versier en ontgin verstaan word (Booyens 1982:6). Aanvanklik het die woord kultuur 'n materiële betekenis gehad, naamlik die bewerking van die grond. Later het dit al hoe meer betrekking gehad op die korrekte ingesteldheid teenoor die gode en so het die begrip ook 'n geestelike inhoud verkry (D.J.Kotzé 1968:7).

Uit 'n Christelike standpunt het die kultuuroopdrag sy ontstaan in Gen. 1:28 en Gen. 2:15 : "Toe het God hulle geseën en vir hulle gesê: 'Wees vrugbaar, word baie, bewoon die aarde en bewerk dit. Heers oor die vis in die see, oor die voëls in die lug, oor al die diere van die aarde, ook oor die diere wat op die aarde kruip'. Die Here God het die mens in die tuin laat woon om dit te bewerk en op te pas."

Hieruit spruit duidelik die taak om te bewerk, te bewaak en te beheers.

2.1 DEFINISIES VAN KULTUUR

Die bekende Amerikaanse kultuurnavorsers Kroeber en Kluckhohn het reeds in die vroeë vyftigerjare in Culture: a critical review of concepts and definitions aangedui dat daar bykans drie honderd verskillende definisies van kultuur bestaan. Die definisies word verdeel in beskrywende, historiese, normatiewe, strukturele, genetiese en psigologiese definisies (s.j: 81 e.v; 291).

Waarskynlik die bekendste definisie van kultuur is dié van die bekende Engelse antropoloog Tylor wat in 1871 geformuleer is. Hy

skryf: "Culture, or civilization, [...] is that complex whole which includes knowledge, belief, art, law, morals, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society" (Kroeber & Kluckhohn s.j.:81).

Die kultuurhistorikus P.W. Grobbelaar definieer kultuur as: "al die stoflike en geestelike dinge wat die mens skep deurdat hy, onder dwang van sy gees, op die natuur inwerk, waarby die bonatuur ook altyd sy rol speel" (1974:6).

Mönnig beskou kultuur as: "die geheel van menslike skeppinge, materieel of geestelik, wat deur 'n volk ontwikkel word gedurende 'n proses van aanpassing by sy omgewing kragtens sy menslike aard" (1980:33), terwyl D.J. Kotzé kultuur sien as "die mens se materiële en geestelike werksaamheid en die produkte daarvan" (1968:7).

Die Amerikaner Hatch omskryf weer kultuur in The social science encyclopedia as verskynsel met: "Culture is the way of life of a people" wat bestaan uit "conventional patterns of thought and behaviour, including values, beliefs, rules of conduct, political organization, economic activity [...], which are passed on from one generation to the next by learning - and not by biological inheritance" (1985:178).

Uit al bogenoemde omskrywings of definisies is dit baie duidelik dat kultuur die totaal of geheel van die vermoëns of gebruike, hetsy materieel of geestelik, van 'n groep mense is. Dit vorm 'n lewenswyse en het te make met die mens se aanpassing by die omgewing waarmee skeppend omgegaan word. Uit die definisies is dit ook duidelik dat kultuur aan 'n spesifieke groep behoort of eie aan hom is - kultuur is dan ook dit wat 'n volk tot stand bring (Mönnig 1980:33). So verwys Kotzé ook na 'n volk as 'n kultuurgemeenskap (1968:7). Kultuur as sulks is baie belangrik vir die kultuurgroep

self en vir die individu binne die kultuurgroep.

2.2 KULTUURSKEPPING, DIE INDIVIDU EN DIE KULTUURGROEP

Kultuurskepping vind deurlopend plaas in die mens se omgang met sy omgewing. Die mens skep kultuur as enkeling, maar doen dit binne-in 'n groep. Grobbelaar meld dat dit wel "die enkeling is wat skep, maar sy deelwees van 'n groep kan juis die beslissende faktor wees wat die ontstaan en aard van die uiteindelijke kultuurproduk bepaal" (1981:6).

In dié verband word onderskei tussen die verskillende groepe wat deelneem aan die kultuurvormende prosesse. Hulle is die konserwatiewe groepe wat net wil behou en oordra, die hervormers wat ontevrede is met sekere aspekte van die kultuur en wat dit wil verander, die aanvaarders en konformiste wat alles outomaties oorneem, en die skeppende of kreatiewe groepe wat nuutskep en ontwikkel (Taylor 1979:15-17).

In hierdie proses van kultuurskepping is daar veral drie stadiums, naamlik nuutskepping, herskepping, dit wil sê reeds bestaande kultuurgoedere word verwerk totdat dit 'n nuwe inhoud het, en derdens bewaring. In laasgenoemde fase word die klem geplaas op die behoud van die reeds bestaande kultuurgoedere (Booyens 1982:6).

By die proses van kultuurvorming is 'n magdom invloede betrokke, hetsy positief as kultuurprikkelers of negatief as kultuurdempers, om op die individu in te werk en om die aard van sy kultuurprodukte te bepaal. Van die belangrikste van hierdie invloede is onder andere die kultuurbodem of omgewing waarbinne die individu beweeg. Uiteraard is dit nie al faktore wat die aard van 'n kultuur of die verskille tussen kulture kan bepaal en verklaar nie. Tereg sê Grobbelaar: "uit die kultuurbodem alleen

kan jy 'n volk en sy kultuur nie verklaar nie, maar daarsonder sal jy dit ook nooit verstaan nie" (1974:15).

'n Tweede faktor wat inwerk op kultuurvorming, is die geestesgesteldheid van die mens, of oorerwingsfaktore soos temperament, intelligensie, sy geloofsoortuigings en sy wêreldbeskouing. 'n Derde faktor is die algemene lewensomstandighede, want die gebeure binne 'n gemeenskap waar die individu of volk woon, speel 'n belangrike rol in die kultuurskepping van daardie volk (Grobelaar 1974:14-18).

In die kultuurskeppingsproses gaan dit oor 'n verskeidenheid geestelike en stoflike kultuurgoedere. Volgens Grobelaar en Booyens het stoflike kultuur in die eerste instansie betrekking op alles wat die mens deur die inwerking met sy liggaam, dit wil sê deur sy ledemate, op die natuur tot stand bring. Dit sluit dinge in soos werktuie, wapens, ander gebruiksartikels, wonings, meubels, bedrywe (soos bak, slag, velle brei), selfs beeldende kunswerke, hoewel Grobelaar aantoon dat daar in hierdie geval 'n groot mate van geestelike inhoud is. Die geestelike kultuurgoedere sluit weer danse, rympies, liedjies, vertellings, gebruike (in verband met geboorte, doop, huwelik, dood) in.

Dit is egter belangrik dat stoflike en geestelike kultuurgoedere nooit ten volle van mekaar geskei kan word nie en dat daar by stoflike kultuurskepping ook 'n mate van geestelike beplanning is. Kultuurskepping vorm deur die inwerking van die mens op die omgewing 'n eenheid (Booyens 1982:7; Grobelaar 1974:13).

Oorspronklik is die term kultuur as sinoniem vir beskawing gesien deur bekende antropoloë soos Tylor en Morgan. Vir hulle was kultuur die doelbewuste skepping van die intellek of verstand deur mense met die doel om die lewenstandaard van 'n spesifieke

gemeenskap te verbeter. In teenstelling hiermee het daar aan die einde van die vorige eeu nuwe insig oor die kultuurkonsep gekom, veral onder leiding van iemand soos die antropoloog Frans Boas. Vir die nuwe kultuurdenkers was dit duidelik dat kultuur op grond van 'n eie stel beginsels ontwikkel en nie bloot op grond van die intelligensie van 'n spesifieke groep nie. Die intellek is nie meer gesien as die leidende krag in die vorming van kultuur nie aangesien dit duidelik geword het dat mense idees, waardes en oortuigings van hulle gemeenskap oorneem en dat hierdie kultuur-inhoude die basis vorm waarvolgens mense dink en waarneem (Hatch 1985: 178-79).

Dit is dus duidelik dat kultuur hoofsaaklik binne 'n gemeenskap geskep word en dat in die kultuurvormingsproses die waardes, oortuigings en gebruike in daardie kultuurgemeenskap van wesentlike belang is.

Oor die kultuurgroep waarbinne die individu kultuur vorm, bestaan interessante beskouings. Twee vaste vereistes vir 'n kultuurgroep word gestel in 'n definisie wat in 1983 in 'n hofuitspraak van die Britse Hoërhuis geformuleer is. Hiervolgens moet 'n kultuurgroep deur homself en deur andere as 'n afsonderlike groep beskou word op grond van sekere eienskappe en twee vereistes word as noodsaaklik geag: 'n lang gemeenskaplike geskiedenis waarvan die groep bewus is as iets wat hom van ander groepe onderskei en wat hy lewendig in herinnering wil hou, en tweedens 'n eie kulturele tradisie wat sosiale en familiegebruike en gewoontes insluit wat dikwels, maar nie noodwendig nie, met godsdienstige gebruike geassosieer word. Benewens hierdie twee noodsaaklike eienskappe, is nog vyf kenmerke genoem waarvan een of meer gewoonlik geld, naamlik:

- (a) 'n gemeenskaplike geografiese oorsprong, of afstamming van 'n klein getal gemeenskaplike voorouers;

- (b) 'n gemeenskaplike taal wat nie noodwendig eie aan die groep is nie;
- (c) 'n gemeenskaplike letterkunde wat eie aan die groep is;
- (d) 'n gemeenskaplike godsdiens wat verskil van dié van die naburige groepe of die algemene omliggende gemeenskap;
- (e) om 'n minderheid of verdrukke of oorheersende groep binne 'n gemeenskap te wees (Die Volksblad 1 Junie 1989c).

D. J. Kotzé verwys na 'n volk as 'n kultuurgemeenskap waarvan die identiteit of volksaard deur die volgende gemeenskaplike faktore bepaal word: afkoms (samestelling, bloedverwantskap), omgewing (grondgebied, bodem), landsadministrasie, 'n eie taal, godsdiens, sedes en gewoontes, 'n geskiedbeskouing wat spruit uit 'n gemeenskaplike geskiedenis, gemeenskaplike kultuurprodukte soos voedsel, klere, wonings, vervoer, gereedskap, kunsuitings, ensovoorts, asook eie instellings en organisasies. 'n Volk kan een of meer van die faktore as deurslaggewende vereistes vir sy identiteit beskou, maar tesame vorm hulle 'n geweldige bate en hoe meer daarvan aanwesig is, hoe sterker sal die volkseenheid in die reël wees (1969:13-17). Vir 'n volk soos die Afrikaner sluit eie instellings en organisasies die kerk, politieke party en kultuur-organisasies in (1968:55).

'n Volk is dus die mensegroepering of kultuurgemeenskap waarbinne kultuur geskep of gevorm word. Elke volk het sy eie kultuur, en alhoewel daar binne 'n volk subkulture voorkom, het die volk 'n enkele, oorkoepelende en bewuste groepsidentiteit. Binne die volk word kultuur bewaar, gehandhaaf en geskep en in die verband speel die kultuurorganisasie 'n belangrike rol.

2.3 KENMERKE VAN KULTUUR

As die algemene kenmerke soos aangedui deur Grobbelaar (1974:24-27), Hatch (1985: 178-9), Heyns (1982:136-190), Kroeber (1963:130-131), Mönnig (1980:33-37), Pienaar (1969:18-19) en Strydom (1982: 53-62) saamgevat word, kan veral die volgende algemene kenmerke of universaliala ten opsigte van kultuur opgesom word:

- (a) Kultuur word net deur die mens geskep en word aangeleer en nie biologies oorgedra nie. Dit is 'n sosiale erfenis wat van geslag tot geslag oorgedra word en behoort aan 'n spesifieke groep of gemeenskap. Dit het dus ook onderskeidingswaarde.
- (b) Kultuur is dinamies, want dit verander voortdurend in die proses van aanpassing by die omgewing en die tydsgees.
- (c) Kultuur is deurweef van 'n sisteem van waardes en is dus normatief van aard.
- (d) Kultuur is volksgebonde en lewensbelangrik vir die mens en die gemeenskap waarbinne dit voorkom.
- (e) Deur kultuurreëls word die optrede van die individu en groep georden en gereël. Dus word die omgewing waarbinne die mens beweeg deur middel van kultuur georden.
- (f) Kultuur is verdeelbaar, daar kan verskillende komponente onderskei word, maar dit vorm tog 'n funksionele geheel. Ten opsigte van dié verdeelbaarheid van kultuur meld die antropoloog Wissler dat kultuur 'n universele patroon het. Volgens hom bestaan hierdie universele patroon uit nege afdelings waaronder al die aspekte van enige kultuur ingedeel word. Hulle is: "Speech, Material Traits, Art, Knowledge ('mythological' as well as 'scientific'), Religion, Society,

Property, Government, and War" (Kroeber 1963:131). Die volkekundiges J.C. Kotzé (1982:6) en Mönnig (1980: 35-36) toon weer aan dat kultuur verdeel kan word in universele kultuurfasette of aspekte, naamlik 'n religieuse stelsel, 'n ekonomiese stelsel, 'n sosiale stelsel, 'n politieke sisteem, 'n regstelsel, 'n taal, sowel as kuns en spel. Dié geheel is deurweef met 'n wye sisteem van waardes wat die resultaat is van die mens se poging om die werklikheid om hom te orden.

Oor die feit of godsdiens as kultuur beskou moet word al dan nie, wys die opvoedkundige Heyns daarop dat filosowe soos Stoker en Van Till godsdiens nie as deel van kultuur aanvaar nie omdat dit nie die produk van menslike aktiwiteit met meegaande resultate is nie, terwyl 'n volkskundige soos Abel Coetzee die godsdienstige lewe wel as deel van kultuur sien (1982:143). By laasgenoemde siening sluit Grobbelaar aan as hy aandui dat die volksmens in die geloof leef en hierdie geloof sy hele lewe kleur en daarmee saam dus sy kultuurskeppende funksies. Hy gaan voort deur aan te toon dat die religieuse ordening van 'n volk se lewe besonder belangrik is omdat dit so 'n ingrypende invloed uitoefen op die volk self en omdat dit so nou aan 'n volk se kunsuitinge verbonde is (1981:6-9).

Aangesien hierdie studie hom besig hou met die taak van die kultuurorganisasie binne 'n bepaalde gemeenskap en die kultuurorganisasie aktief die verskillende fasette van kultuur help uitbou, handhaaf en bewaar, word volstaan by die feit dat kultuur, hoewel dat dit 'n geheel vorm, tog uit verskillende fasette bestaan. Die kultuurorganisasie werk aktief op een of meer van die kultuurterreine.

2.4 KULTUURGROEI EN DIE WAARDE VAN KULTUUR

Soos vroeër reeds gestel, is kultuur dinamies van aard en dus voortdurend besig om te verander. Die mens wat kultuur skep,

leef ook nie geïsoleerd nie en is gedurig in kontak met lede van sy eie kultuurgroep, sowel as van ander kultuurgroepe. In die proses van kontak maak met ander mense en kulture word die individu of groep se eie kultuur gedurig aangepas, verryk (of verarm) en verander.

Drie prosesse is by kultuurgroei betrokke, naamlik assimilasië, akkulturasie en enkulturasie.

Met assimilasië word een kultuurgroep in 'n ander kultuurgroep opgeneem of geassimileer, tot so 'n mate dat die kultuurgroep wat opgeneem word sy eie identiteit en kultuur kan verloor. Talle meerderheidsgroepe poog juis om minderheidsgroepe op dié manier op te neem en daaruit spruit baie spanning en konflik (Alcock 1979: 107-8; Mönnig 1980:52).

Met akkulturasie word bedoel "die proses van wedersydse beïnvloeding tussen kultuurgroepe wat deur direkte en voortgesette aanraking met mekaar, karaktertrekke en elemente uitwissel sodat 'n nuwe kultuur- of lewenspatroon ontstaan" (Heyns 1981:16). Volgens die bekende antropoloog Redfield, Linton en Herskovits dui akkulturasie op "those phenomena which result when groups of individuals having different cultures come into continuous firsthand contact, with subsequent changes in the original culture patterns of either or both groups" (Keesing & Keesing 1971:352).

Met enkulturasie word bedoel die oordrag van kultuur van die ouer na die jonger geslag binne 'n bepaalde volk (Strydom 1982:57). Heyns dui aan dat met enkulturasie bedoel word die oorname en verwerwing van die kultuur van die ouer-gemeenskap deur die jong opkomende geslag van daardie kultuurgemeenskap (1982:18).

Akkulturasie en enkulturasie is dus natuurlike prosesse wat daaglik plaasvind, terwyl assimilasië 'n teennatuurlike proses is

wat tot spanning aanleiding gee.

'n Goeie voorbeeld van hoe kultuurgroei of -vorming deur middel van akkulturasie plaasvind, word deur die volkekundige Strydom gegee. So was die "tipiese Afrikaner" soggens sy gesig met seep, waarna hy skeer, sy gesig afdroog met 'n handdoek en sy tande borsel. Daarna geniet hy sy ontbyt en eet sy mieliepap met 'n lepel, drink 'n koppie koffie en steek 'n sigaret aan terwyl hy aan die lekker Afrikaanse lewenswyse dink. Seep is deur die Galieërs ontwikkel, terwyl skeer 'n rite is wat eerste beoefen is deur heidense priesters van Oud-Egipte en Sumerië. Die borsel van tande is 'n gewoonte wat eers in die 18de eeu in Europa voorgekom het, terwyl die handdoek 'n Turkse uitvindsel is. Die lepel is van Romeinse oorsprong, terwyl koffie oorspronklik uit Abessinië kom en tabak uit Mexiko (1982:55). Die belangrike is egter dat al hierdie aspekte deel gemaak is van 'n spesifieke kultuur.

Hoewel kultuur dinamies is en voortdurend verander, veral deur middel van prosesse soos hierbo genoem, bly 'n spesifieke kultuurgroep of volk se kultuur van wesentlike belang vir daardie spesifieke kultuurgroep. Hierdie besondere waarde van kultuur is onder andere in die volgende geleë:

- (a) Kultuur dien as tussenganger tussen die mens en sy omgewing. Kultuur help dus die mens om die omgewing te orden op 'n wyse wat bydra tot die oorlewing en voortbestaan van die individu en groep (Makielski 1973:7-8).
- (b) Kultuur bied aan die mens 'n spesifieke meganisme om die probleme te hanteer waarmee hy te doen kry in sy omgewing (Malenowski in Alcock, Taylor & Welton 1979:2).
- (c) Deur middel van kultuurvorming poog die mens om sy lewe so aangenaam as moontlik maak (Grobelaar 1974:9-10).

- (d) Kultuur gee 'n gevoel van sekuriteit (Alpalhão & Da Rosa 1980:171).
- (e) Kultuur verskaf selfvertroue by die individu en lei tot aanvaarding van die groep en 'n gevoel van groepsgebondenheid en -geborgenhed. Miskenning van kultuurwaardes of kultuurgroepe lei tot konflik en wrywing (Alcock 1979:103-105; Mönnig 1980:51).

In dié verband beklemtoon Mönnig die sterk emosionele waarde wat identifikasie met 'n kultuur vir 'n volk het. Hy dui aan dat hierdie emosionaliteit nie onderskat moet word nie, want: "Dit vorm een van die sterkste dryfvere van menslike gedrag. Dit spruit uit 'n bekendheid met die eie norme en gedragsreëls wat 'n selfvertroue in optrede verskaf; [...] dit spruit uit 'n groepsgebondenheid, die berusting wat elke individu verkry uit sy opname in en gevoel van betrokkenheid by sy eie groep; dit spruit uit die krag wat mens put uit die gevoel van ondersteuning wat implisiet is in die behoort aan 'n groep wat by en agter jou staan; dit spruit uit die behoefte om iets aan jou kinders te kan gee uit dit wat jy as fatsoenlik en betekenisvol ervaar het" (1980:46-47).

2.5 KULTUURSKOK

Die individu wat uit sy bekende kultuuumgewing beweeg na 'n vreemde kultuuumgewing ondervind dikwels stres en spanning as gevolg van die vreemdheid van die nuwe kultuuumgewing waarin hy hom bevind. Hierdie gevoel ontstaan juis op grond van die feit dat alles wat aan hom bekend was, dus die middels wat hy aangewend het om sy omgewing te orden en wat hom veilig laat voel het, letterlik nie van waarde is nie of nie dieselfde uitwerking het in die nuwe gemeenskap nie.

Geleerdes beskryf die ingesteldheid wat ontstaan as iemand van een kultuurgroep of -gemeenskap na 'n ander beweeg met die meegaande aanpassingsprobleme met die term kultuurskok. Toffler definieer dit as: "the effect that immersion in a strange culture has on the unprepared visitor". Dit lei dan tot "a breakdown in communication, a misreading of reality, and inability to cope" (1975:19).

Theodorson en Theodorson definieer dit in A modern dictionary of sociology as: "The often rather severe psychological and social maladjustment many individuals experience when they visit or live in a society different from their own. Culture shock involves bewilderment due to new customs, unknown expectations" (1970:101).

Alpalhão en Da Rosa verwys hierna in hulle studie oor die Portugese gemeenskap in Quebec. Hulle wys daarop dat die nuwe immigrant wat aankom aan een of ander vorm van kultuurskok ly en dat dit in sekere omstandighede so erg kan raak dat dit aanleiding kan gee tot 'n "lowered effectiveness on the job, [...] a lowering of physical resistance, [...] a marked tendency to disease and accidents" (1980:188-189).

Uit bogenoemde is dit ook verder duidelik in welke mate kultuur vir die mens 'n veilige hawe bied.

2.6 KULTUUR EN BESKAWING

'n Fout wat dikwels voorkom is om kulture met mekaar te vergelyk om te bepaal of hulle meer- of minderwaardig in vergelyking met mekaar is. In dié verband moet kulture nie verwar word met die begrip beskawing nie en is die finale toets of 'n kultuur suksesvol is al dan nie geleë in die antwoord op die vraag of die kultuur rasioneel voldoen aan die vereiste om die mens in groepsverband te laat voortbestaan in sy omgewing (Mönnig 1980:34-35).

Bekende antropoloë soos Tylor en Morgan, soos reeds vermeld, het kultuur en beskawing as sinonieme beskou. Kultuur is gesien as die doelbewuste skepping van die intellek of verstand deur mense met die doel om die lewenstandaard van 'n spesifieke gemeenskap te verbeter. In kontras hiermee, soos reeds aangetoon, het daar aan die einde van die vorige eeu nuwe insig in die kultuurkonsep gekom. Dit het duidelik begin word dat kultuur op grond van 'n eie stel beginsels ontwikkel het en nie bloot op grond van 'n spesifieke groep se intelligensie nie. Die intellek is nie meer gesien as die leidende krag in die vorming van kultuur nie aangesien dit duidelik geword het dat mense idees, waardes en oortuigings van hulle gemeenskap oorneem. Hierdie kultuurinhoud vorm die basis waarvolgens mense dink en waarneem (Hatch 1985:178-79).

In dié verband stel Grobbelaar dit soos volg: "Die mens werk op die natuur in en skep daardeur kultuur wat oorgaan in beskawing" (1974:19). Hy dui aan dat 'n beskawing tot stand kom wanneer "die emosionele benadering tot die wêreld soos ons dit by die natuurmens vind, plek maak vir die rede, en die ontwikkelingstadium wat 'n beskawing bereik, word bepaal deur die mate waarin die rede oorheers" (1981:11-12).

Dit is belangrik om daarop te let dat Grobbelaar bevind dat dit wat as beskawing aangedui word eers binne 'n kultuurgroep moontlik word wanneer die rede of denke taamlik gevorder is. In Mens en land word beskawing gedefinieer as: "daardie stadium in die mens se kultuurontplooiing waar die rede die oorhand oor die emosie verkry in sy inwerking op die natuur en bonatuur om nuwe kultuur te skep" (Grobbelaar 1974:20). In dié verband dui Grobbelaar aan hoe volkskultuurprodukte (ook genoem onderkultuurprodukte) oorgaan in beskawingsprodukte. Geestelike volkskultuurprodukte soos volkswoordkuns, volkswetenskap en volksgeloof het in die beskawingsprodukte oorgegaan soos letterkunde, skoolwetenskap en kerkgeloof. Die stoflike volkskultuurprodukte soos volksboukuns, volksdrag en volkshandwerkkuns het op argitektuur, modedrag en

skilder- en beeldhoukuns uitgeloop (1974:21).

In die kultuur of beskawing van 'n volk is twee lae wat die opperkultuur en die onderkultuur genoem word. Die twee beïnvloed mekaar voortdurend. Wanneer die opperkultuur die onderkultuur beïnvloed, word daar van 'n daling gepraat en wanneer die omgekeerde plaasvind van 'n styging. Soms word daar ook van gesonke kultuur gepraat wanneer een of ander gebruik uit die opperkultuur lank reeds verdwyn het, maar dan nog steeds in die onderkultuurlaag bestaan. Nog 'n begrip is dié van kulturele verbleking wat daarop sinspeel dat die oorspronklike gebruike, soos die haan op die kerkoring wat bese geeste moet wegjaag, bly voortbestaan nadat die omstandighede of geestesklimaat waaruit dit ontspring het lankal reeds verdwyn het (Grobelaar 1974:20-22).

2.7 KULTUUR EN TAAL

Alhoewel taal een van die komponente van kultuur is, is dit so belangrik binne 'n kultuurgroep dat dit 'n afsonderlike bespreking regverdig. In sy bekende werk Tuiste in eie taal sê die taalkundige J.C. Steyn: "Taal kan die sterkste simbool van die etniese groep vorm. Die taal kry die lede van die groep 'saam met die moedersmelk' in en waar mense soms nie meer die taal van die etniese groep praat nie, word dit ervaar as deel van die kulturele erfenis wat verlore geraak of hulle ontnem is" (1980:96). Coertze weer dui aan dat taal die draer is van die totale kultuur, van elke aspek daarvan, die uitdrukking van die totale stel waardes wat binne die kultuur lê (In Mönnig 1980:45-46), terwyl die waarde daarvan vir Makielski daarin lê dat: "Language becomes [...] vital because it is one of the most important means by which one human transmits his culture to another" (1973:8).

Alcock et al sê in The future of cultural minorities: "Language is a key factor in the culture of almost all minorities" (1979:191), terwyl Alpalhão en Da Rosa saam met Covello voel dat: "Language is not only the medium for social contacts, social expression, and social experience, but [...] it is likewise a symbol of nationality and of social status around which are wrapped many intimate memories and innermost emotions. It is the vehicle for cultural contacts and cultural interactions; by it also the history, the traditions, and the memories of people and ages long vanished become a part of the living present" (1980:153).

Uit bogenoemde is dit baie duidelik dat taal 'n sleutelfaktor by die handhawing van 'n spesifieke groep se kultuur is veral vanweë die hoë emosionele inhoud wat taal vir 'n spesifieke groep het. Dit vorm nie net 'n sentrale element in die mens se kultuur nie, maar is ook "die instrument waarmee hy nie net in staat gestel word om 'n ryke verskeidenheid kultuurdinge te skep nie, maar ook om dit te bewaar en oor te dra" (Grobbelaar 1981:17). Gevolglik sal kultuurorganisasies in die uitvoering van hulle taak die handhawing van 'n kultuurgroep se taal as een van hul primêre funksies moet beskou.

2.8 SUBKULTUUR, KONTRAKULTUUR EN ALTERNATIEWE KULTUUR

Aangesien die taak van 'n kultuurorganisasie hoofsaaklik lê op die terrein van die bewaring, handhawing en uitbouing van 'n spesifieke kultuurgroep se kultuurgoedere, is dit van belang dat daar na sekere aspekte of verdelings binne 'n bepaalde kultuur gekyk word.

Binne enige kultuurgroep is daar subkulture. 'n Subkultuur word in elke kultuurgemeenskap gevind en dit bestaan uit 'n groep wat, alhoewel hulle die breë of algemene kultuurtendense aanvaar, ook 'n eie, onderskeidende lewenswyse handhaaf. So kan daar in die

gemeenskap godsdienstige en klassubkulture ontstaan. Die term kan ook groepe insluit soos sekere jeuggroepeerings met hulle lewenstyl, kleredrag en haarstyl, of selfs die gevangenes in 'n tronk met hulle eiesoortige lewenstyl en taalgebruik. Waar nasionale kulture bestaan soos in die VSA, kan minderheidsgroepe soos die Negers, Italianers en Iere binne die meerderheidsgemeenskap subgemeenskappe met subkulture vorm (Taylor 1979:20-23). "The sub-culture of the minority, conceived as a whole, is that part of the national culture which is shared by the minority" (Taylor 1979:23). Ten opsigte van die uitbouing van veral laasgenoemde minderheidskultuurgroep se kulturele goedere het die kultuurorganisasie, soos later aangedui word, 'n baie belangrike rol.

Kontrakultuur word in die boek Countercultures getipeer as 'n "set of norms and values of a group that sharply contradict the dominant norms and values of the society of which that group is a part" (Yinger 1982:3). Soos die term aandui, is dit 'n vorm van protes in direkte opposisie teen die heersende waardes en gesagstrukture: "countercultures combine three forms of protest: direct opposition to the dominant values, but opposition also to the power structures and opposition to patterned exchanges that are entangled with those values" (Yinger 1982:5).

Kontrakultuur is: "On the ideological level, [...] a set of beliefs and values which radically reject the dominant culture of a society and prescribe a sectarian alternative. On the behavioral level, a counterculture is a group of people who, because they accept such beliefs and values, behave in such radically nonconformist ways that they tend to drop out of the society" (Westhues in Yinger 1982:19).

Die kontrakultuurbeweging is dus daarop uit om die gemeenskap te verander en daarom is daar dikwels sulke heftige reaksie teen sodanige bewegings. Die sosioloog en antropoloog Yinger som dit

baie goed op as hy sê: "countercultural movements are attempts drastically to reorganize the normative bases of order, the culture" (1982:6).

Nog 'n term wat dikwels gehoor word, is alternatiewe kultuur. Dit is nie 'n sinoniem vir kontrakultuur nie, maar kan na aanleiding van die gebruik van die term gesien word as optrede wat nie algemeen voorkom nie en wat nie aangehang word op grond van die heersende kultuurwaardes nie, maar wel gedeeltelik aanvaar word as deel van die kultuur. 'n Voorbeeld hiervan is egskeiding wat 'n afwyking van heersende kultuurwaardes is (Yinger 1982:42; 254-5). Alternatief word in Afrikaans ook gebruik om kultuurprodukte te omskryf wat nie by die hoofstroom aansluit nie, byvoorbeeld alternatiewe musiek.

Kulture en kulturele stelsels verander met die loop van tyd, trouens "cultures have changed, or, more precisely, peoples have changed their cultures, gradually or by revolutions, as sequential adaptations to continuing or changing situations" (Taylor 1979: 13-14). Soos reeds vroeër vermeld, neem verskillende groepe soos die konserwatiewe groepe, die hervormers, die konformiste en die kreatiewe groepe deel aan die kultuurvormende prosesse. Hiertydens vorm die "confrontation of culture and counterculture [...] a vital aspect of the process of social evolution" en was van die alternatiewe kultuurelemente moontlik eers kontrakultuur (Yinger 1982: 287; 254).

Van hierdie aspekte binne 'n kultuurgemeenskap moet kultuur-organisasies deeglik kennis neem en hul taakuitvoering en funksie-ervulling daarvolgens beplan en rig.

3. DIE KULTUURORGANISASIE AS ORGANISASIE

Uit sy aard is die mens 'n sosiale wese en een van die aspekte van sosiale geneigdheid is die doelbewuste organisering en koördinering van sy aktiwiteite en die nastreef van doeleindes deur die stigting van organisasies waarin die mens en ander met 'n gemeenskaplike belang saamgetrek word (Pienaar 1969:1).

Hierdie geneigdheid van die mens het meegebring dat hy deur die eeue 'n verskeidenheid organisasies tot stand gebring het. Volgens die antropoloog Anderson het van die eerste organisasies 'n gods-dienstige grondslag gehad en reeds so vroeg as 8000 v.C. het belangeorganisasies ("common interest associations") ontwikkel (Smith & Freedman 1972:17). "Organizations are not a modern invention. The Pharaohs used them to build pyramids. The emperors of China used them [...] to construct great irrigation systems" (Gross & Etzioni 1985:1).

3.1 DIE ONTSTAAN VAN ORGANISASIES

Die mens is betrokke by aktiwiteite soos werk en spel. Werk in die algemeen dui op 'n sistematiese en beplande, betekenisvolle aktiwiteit, terwyl spel en vryetydsbesteding gewoonlik verwys na spontane aktiwiteit. Die verskil tussen beplande en spontane aktiwiteite is dat deur te beplan die kanse om 'n vooropgestelde doel te bereik, wesentlik verhoog word, terwyl beplande aktiwiteite ook lei tot mensegroeperinge wat dikwels heeltemal verskil van dié waartoe die mens impulsief toetree. Mensgroeperinge wat hulle ontstaan in beplande aktiwiteite het, staan bekend as organisasies (Smelser in Els 1971:124-5).

'n Organisasie dui op 'n mensegroepering wat saamgestel is om bepaalde doelstellings na te streef en te verwesenlik. Die doel-

stellings of funksies van die organisasie bepaal wat die aard daarvan sal wees (Els 1971:125).

In Handbook of organizations word organisasies gedefinieer as: "in its broadest sense, any group of persons plus the system of roles defining their interactions with one another" (Udy 1972:678). In aansluiting hierby meen die volkekundige Pienaar ook: "Die term organisasie kan dus met veiligheid aangewend word wanneer daar verwys word na beplande eenhede wat doelbewus gestruktureer is om spesifieke doelstellings te verwesenlik" (1969:15).

Daar bestaan talle sinonieme of tiperings van organisasies wat volgens hul spesifieke kenmerke omskryf word (Gross & Etzioni 1985:6). Een hiervan is die term vrywillige organisasie. Die sosioloog Knoke en Wood huldig die mening dat: "By voluntary associations we mean formally organized, named collectivities in which the majority of participants do not derive their livelihood from their activities in the group" (1982:8).

Hierby sluit Smith, dekaan van die Radcliffe Institute, en die politieke wetenskaplike Freedman aan: "The voluntary organization then is a nonprofit, nongovernment, private group which an individual joins by choice. Members are not born into such associations as they are into the family or the church, nor drafted into them as in the case with the military, nor are they required to join in order to make a living as is frequently true of unions and professional groups" (1972:viii).

Ten opsigte van die begrip organisasie is daar ook die term formele organisasies. Die term "formeel" dui in die literatuur op 'n organisasie met 'n meer geformaliseerde struktuur. Daar is dikwels duidelike voorwaardes vir lidmaatskap, 'n doelgerigte werksprogram en vasgestelde werkswyses. Smith en Freedman wys daarop dat: "A formal organization is identified by the presence of offices which are filled through some established procedure; periodic, scheduled

meetings; qualifying criteria for membership; and some formalized division and specialization of labour, although the organizations do not necessarily exhibit all of these characteristics to the same degree" (1972:viii). In dié verband meld die sosioloog Steyn dat dit 'n sosiale kollektiwiteit is "wat doelbewus in die lewe geroep word om 'n spesifieke doel of doelstellings op 'n rasionele wyse na te streef wat individue nie op hulle eie kan verwesenlik nie. Die formele organisasie word gekenmerk deur 'n sterk werksverdeling waarin daar 'n duidelike omlyning en spesifisering van pligte en verantwoordelikhede is, en wat 'n hoë vlak van spesialisering moontlik maak" (1990:10).

Nog 'n begrip wat ten opsigte van die organisasie, en dan veral ten opsigte van die vrywillige organisasie, gebruik word, is die term "professionele vrywillige organisasie" en daarmee word aangedui dat daar 'n betaalde amptenaar of amptenare is om die werk van die organisasie òf administratief òf administratief-organiserend te koördineer.

Vir doeleindes van die studie sal 'n organisasie beskou word as 'n doelbewuste samestelling van mense binne 'n bepaalde struktuur om sekere doelwitte te bereik.

3.2 DIE ROL EN WAARDE VAN DIE ORGANISASIE

Makielski som die waarde van 'n organisasie baie mooi op met die woorde: "Organization maximizes the effectiveness of any specific number of people. An organized minority can almost always defeat an unorganized majority, largely because of the efficiencies implicit in organization" (1973:151). Hierdie kollektiewe optrede van mense in 'n organisasie bring mee dat dit vir 'n relatiewe lang tyd gerig kan wees op 'n spesifieke doel of doelwitte met die resultaat dat druk of beïnvloeding meer suksesvol toegepas kan word.

Deur middel van die organisasie verkry die individu die geleentheid tot deelname aan prosesse binne die gemeenskap waarin hy woon en bied dit dikwels ook persoonlike voordele vir die deelnemers. Daarby slaag die organisasie, indien dit die optrede en kragte in so 'n groepering van mense reg mobiliseer, in die promovering of uitdra van 'n spesifieke doel of standpunt (Pienaar 1969:32).

Vir die historikus Schlesinger voorsien die vrywillige organisasie 'n veiligheidsklep vir die spanning en aspirasies wat deur die gejaagde lewe van ons tyd veroorsaak word, terwyl dit die publiek opvoed en veranderings teweegbring in die heersende sosiale bestel. Optrede binne die organisasie bied ook 'n skolingsgeleentheid aan die individu (Smith & Freeman 1972:22).

3.3 KENMERKE, ALGEMENE PROBLEME EN SUKSESFAKTORE VAN DIE ORGANISASIE

3.3.1 Kenmerke

Volgens Knoke en Wood bestaan daar vier basiese kenmerke ten opsigte van die organisasie. Eerstens moet alle organisasies sosiale beheer hê oor die deelnemende lede daarvan. Tweedens benodig organisasies 'n deurlopende inset van hulp- en geldbronne ("resources"), en derdens poog alle organisasies om eksterne doelwitte te bereik. Vierdens funksioneer organisasies in omgewings wat hulle vermoë om hierdie doelwitte te bereik, beperk (1981:5-6).

By die organisasie moet daar:

- (a) Duidelik omlýnde grense wees waarmee organisasies hulle aktiwiteite deur definitiewe doelstellings beperk. Die taak van die organisasie is nie net maar om enigiets te doen nie.

- (b) Doelgerigte ontwikkeling wees waar die optrede en aktiwiteite van die organisasie doelbewus beplan word. Beslissing deur en optrede van lede vind nie na willekeur plaas nie.
- (c) 'n Eie administratiewe struktuur wees met amptelike posisies om kontrole uit te oefen en sekere take te vervul. Personeel moet aangestel en vervang kan word. Die struktuur bied die raamwerk waarvolgens aktiwiteite gerig word en lei ook tot kontinuïteit van die organisasie ongeag die wisseling van individuele lede of personeel.
- (d) 'n Duidelike aanduiding wees van die formele status en rol van elke lid binne die organisasie, met duidelikheid oor sy voorregte, magte en verantwoordelikhede ten opsigte van die aktiwiteite van die organisasie.
- (e) 'n Konstitusie en reglement, of soortgelyke dokument, wees waarin die voorwaardes vir lidmaatskap, die doelstellings en die administratiewe struktuur van die organisasie duidelik uiteengesit word.
- (f) Duidelike lyne van gesag en kontrole wees. Dit hou verband met die administratiewe struktuur van die organisasie, die optrede van ampsdraers en die aanvaarding deur lede van spesifieke optrede en besluite. Daarmee word die aktiwiteite van die organisasie ook gekontroleer (Pienaar 1969: 13, 28-30).

Dit is dus duidelik dat die organisasie byna soos 'n organisme moet funksioneer waar elke samestellende deel 'n taak het. Die aktiwiteite van die organisasie is gerig op duidelike doelwitverwensliking.

3.3.2 Probleme binne die organisasie

Uiteraard ondervind organisasies probleme in hulle funksionering en in die uitvoering van 'n spesifieke taak. Basiese probleme is aspekte soos die verdeling en toedeling van werk, die koördinering van hierdie werk of aktiwiteite, die werwing van lede om die aktiwiteite te onderneem, en die motivering van die werkers of lede om meer as die minimum te doen. Daarby kom die kwessie van die gebruik en verdeling van bronne ("resources") op so 'n wyse dat die organisasie bly voortleef of oorleef (Kieser 1970:566).

Een van die grootste probleme van 'n vrywillige organisasie is om doeltreffende lededeelname te verkry, aangesien dit moeilik is om doeltreffende insentiewe of aansporingsmaatreëls vir lidmaatskap en deelname aan te bied. Aansporings wat wel vir lede bestaan, is die intrinsieke genot wat spruit uit die sosiale kontak onderling, die bevrediging van taakverrigting self binne die organisasie, en die waarde wat verkry word uit die identifisering met die organisasie se doelwitte (Knoke & Wood 1981:53-54).

'n Organisasie het drie tipes aansporings tot sy beskikking. Die eerste is materiële voordele, dit wil sê enigiets wat geldwaarde het of omgeskakel kan word in geldwaarde. Tweedens bestaan daar die samehorigheid wat spruit uit die proses van sosialisering met medeledes, asook die genot of ervaring wat spruit uit groeplidmaatskap. Derdens is daar die dryfveer om die organisasie se doelwitte te bereik (Knoke & Wood 1981:55).

Knoke en Wood dui aan dat daar drie belangrike faktore is wat ledebetrokkenheid verseker. Hoe groter die aansporing wat

deur die organisasie aangebied word, hoe sterker die ledebetrokkenheid. Hoe meer geleenthede daar ook bestaan vir lededeelname in besluitneming, hoe groter is die betrokkenheid. 'n Derde faktor is die aanvaarbaarheid van die leierskorps. Hoe groter die aanvaarding van die leierskap binne 'n organisasie, hoe sterker is die ledebetrokkenheid (1981: 13,110).

Suksesvolle leierskap is van groot belang, veral binne die vrywillige organisasie. Die wisseling in die lewenskrag wat oor 'n lang tyd by 'n organisasie te bespeur is, hou verband met die kwaliteit van leierskap waarvoor die organisasie beskik. Hieroor sê Pienaar dat suksesvolle leierskap gekenmerk word "deur die vermoë van die leier om die organisasie se doelstellings op so 'n wyse te vertolk dat dit betekenis inhou vir die gewone lid en hom aanspoor om dit ywerig te probeer verwesenlik. Om dit te kan doen, moet die leier self 'n deeglike begrip van die doelstellings hê" (1970:185).

3.3.3 Suksesfaktore binne die organisasie

Bronne tot 'n organisasie se beskikking is geleë in lede se deelname, tyd en geld. Ledebydraes kan bestaan uit interne aktiwiteite, die uitoefening van leierskap, die inbring van kundigheid in die organisasie, asook in aktiwiteite na buite. Daarby is daar die geheel van die finansiële vermoëns van die organisasie en buitepartye wat by die organisasie betrokke is (Knoke & Wood 1981:118-120).

Indien 'n organisasie doeltreffend wil funksioneer, moet hy die bronne waarvoor beskik word suksesvol gebruik om uiteindelik sy doel te verwesenlik.

Dit wat die organisasie wil bereik, is die organisasiedoelwit (-te) en as sulks "a desired state of affairs that the organi-

zation attempts to realize". Dié doelwitte en die bereiking daarvan is baie belangrik vir die bepaling van die doeltreffendheid ("effectiveness") en bekwaamheid ("efficiency") van die organisasie in die oë van lede en buitestaanders (Gross & Etzioni 1985: 9, 8). Vir Knoke en Wood lê die maatstawe vir die bereiking van doelwitte opgesluit eerstens in hoe die lid dit beoordeel, en tweedens in die wyse waarop die gemeenskap dit beoordeel in die sin van invloed binne die gemeenskap (1981:140 e.v.). Hulle het ook bevind dat as die lid die organisasie as sentraal in sy lewe beskou en ander lede ook sien as toegewydes, so 'n organisasie makliker aanspraak kan maak op die lede se vermoëns om te bly voortbestaan en eksterne doelwitte na te streef (1981:186).

Aangesien organisasies deurgaans onder druk is om te bewys dat hulle doeltreffend funksioneer, bestaan die gevaar dat organisasiedoelwitte wat maklik meetbaar is dié doelwitte verdring wat moeilik meetbaar is (Gross & Etzioni 1985: 13-16). "Organizations whose performance is measurable tend to maintain their equilibrium (in performance) much better than organizations whose performance is difficult to measure. On the other hand, measurable goals tend to displace goals whose achievement is difficult to measure" (Khandwalla 1977:308).

Ten slotte is 'n interessante waarneming van Knoke en Wood dat daar in 'n studie bevind is dat baie vrywillige organisasies meer op die inisiatiewe van hulle professionele personeel steun as op die vermoëns van hulle lede (1981:189). Daar is ook bevind dat instansies en mense buite die organisasie makliker finansiële bydraes lewer vir die professionele organisasie met 'n formele struktuur (1981:186). Gevolglik moet die vrywillige organisasie 'n hoë premie plaas op die kundigheid en vaardigheid van sy professionele personeel. Die keuse van die regte personeel met die regte vermoëns is van die uiterste belang vir suksesvolle funksionering.

3.4 DIE AARD VAN KULTUURORGANISASIES

In die lig van die omskrywing van 'n organisasie wat vroeër gegee is, is dit duidelik dat die kultuurorganisasie net 'n gespesialiseerde of 'n spesifieke, taakgerigte organisasie is. As die doel van die organisasie die bevordering, handhawing, uitbouing, versterking en uitlewing van die kultuureie of 'n komponent van die kultuureie van 'n bepaalde gemeenskap is, sal sodanige organisasie onder kultuurorganisasies ressorteer. Die kultuurorganisasie is "'n organisasie wat hom besig hou met die bewerking van die intellek, die gees - trouens, die hele lewe van 'n bepaalde volksgemeenskap. Uiteraard is 'n kultuurorganisasie daarom positief en dinamies van aard" (Pieterse s.j.:139).

Vir die volkskundige Els is die Afrikaanse kultuurorganisasie "'n groepering van mense wat doelbewus saamgestel is om die Afrikaanse Christelik-nasionale lewens- en wêreldbeskouings, die Afrikaanse taal, sedes, gewoontes en tradisies, die Afrikaanse uitvoerende en beeldende kunste, die stoflike sowel as geestelike belange van die Afrikaner, te bevorder, te handhaaf en uit te bou; om die Afrikanervolk te wys op sy identiteit, taak en roeping, om onder Afrikaners 'n sterk samehorigheidsgevoel te kweek, om die Afrikaanse volksgeskiedenis in sy arbeidsterrein op te neem en veral om met betrekking tot bogemelde leiding te neem en rigting te gee" (1971:125-6).

Kultuurorganisasies, asook organisasies wat die bewaring van die eie identiteit ten doel het, is baie belangrik in die moderne samelewing. Hulle wissel ten opsigte van grootte, lewensduur, organisasiestruktuur en doelstellings. Die aangekondigde doelwitte of doelstellings van 'n organisasie kan 'n front vorm vir ander aktiwiteite. Die doelwitte of taak kan ook met verloop van tyd verskuif van een saak na 'n ander. Talle van die organisasies vervul 'n verskeidenheid funksies gelyktydig (Griessman 1975:184).

Die kultuurorganisasie tree op ter versterking van die kultuurwaardes wat hoofsaaklik deur middel van die gesin en binne gesinsverband gevestig word.

Binne elke kultuurgemeenskap bestaan daar ook strukture of instellings wat deur die bepaalde groep gestig word om uiting te gee aan die oortuigings, gebruike en waardes van kulturele groepe. Sulke kulturele instellings is byvoorbeeld die skool en ook die kerk van 'n spesifieke groep en vorm bondgenote van kultuurorganisasies. Byram wys op die bevinding van talle studies oor die belangrikheid van skole vir die behoud van die minderheid se kulturele identiteit, "for where schools are lacking there is little chance of maintenance of the minority's membership" (1986:14). Ten opsigte van die kultuurbevorderingstaak van die kerk wys die antropoloog Patterson na die situasie van die Poolse minderheidsgroepe in Engeland en meld dat daar in 1976 altesame drie en sewentig Poolse gemeentes was. Hierdie gemeentes het 'n belangrike rol gespeel in "reinforcing social control and Polish culture, language and traditions, even for the younger generation" (1977:232). Alpalhão en Da Rosa dui ook op die waarde wat 'n kerklike instelling soos die Santa Cruz Portuguese Mission speel in die lewe van die Portugese minderheidsgemeenskap in Quebec (1980:242).

In aansluiting hierby wys die volkskundige Coetzee daarop dat van 1926 tot 1936 meer as die helfte van die Afrikaanssprekendes van die platteland na die nywerheidsentra verskuif het waar hulle los gestaan het van hulle ou groepsverband. Die gevolg was dat daar 'n groot mate van verval van godsdiens, taalsuiwerheid en soms ook eerbaarheid plaasgevind het. In hierdie hele proses was die hulp wat deur die Afrikaanse kerke, die Afrikaanse skool en die Afrikaanse vereniging (georganiseerd sowel as ongeorganiseerd) gelewer is van groot waarde (1946:411). Die huisgesin, skool, kerk en kultuurorganisasie vorm saam 'n formidabele krag in die

bewaring en handhawing van 'n spesifieke groep se kulturele identiteit en kultuurgoedere.

3.5 KENMERKE VAN KULTUURORGANISASIES

Die kultuurorganisasie as organisasie vertoon onder andere die volgende kenmerke:

- (a) Dit is 'n groepering van mense wat doelbewus gestruktureer is om die kultuur van 'n spesifieke groep te bewaar, te handhaaf en uit te bou. Dit kan of 'n informele organisasie wees, dit wil sê 'n losse groepering van mense wat kom en gaan rondom een of ander aspek van die kultuur soos leeskringe, sanggroepe en toneelgeselskappe of -groepe, of dit kan 'n formele organisasie wees met 'n duidelike, geformaliseerde struktuur, grondwet, doelwitte en deeltydse of voltydse personeel soos die Afrikaanse Taal- en Kultuurvereniging (ATKV) wat later meer indringend bespreek gaan word.
- (b) Omdat dit gaan oor 'n spesifieke kultuur, het die meeste kultuurorganisasies as aanleidende oorsaak ervaarde druk wat op 'n spesifieke kultuurgroep uitgeoefen word. In reaksie hierop ontstaan dan 'n kultuurorganisasie of -organisasies wat die kultuurgoedere en -identiteit van 'n spesifieke kultuurgroep uitbou. So het Bund deutscher Nordschlesweiger (BdN) in 1945 ontstaan toe die Duitse minderheidsgroep in Denemarke gevoel het dat hulle hul eie kulturele identiteit wil behou en hulle groot teenstand van die kant van die Deense regering in dié verband gekry het (Byram, 1986:11).

Die Afrikaner het, om sy eie te beskerm, parallelle organisasies met die van die Engelse kultuurgroep in Suid-Afrika gestig omdat die Afrikaanse taal nie in die Engelse organisasies

tot sy reg gekom het nie en die Afrikaner hom bedreig gevoel het. So is parallelle Afrikaanstalige organisasies gestig op die gebied van onder andere die onderwys, studenteliggame, handelsverenigings en vakbonde. Naas die Boy Scouts het die Voortrekkers verskyn en naas die Red Cross die Noodhulpliga (Van Jaarsveld 1979:214-215).

- (c) Die ontstaan van kultuurorganisasies word baie sterk deur die proses van verstedeliking aangewakker. Die sosioloog Wirth stel dit so: "Urban life is characterized by the substitution of secondary for primary contacts, the weakening of bonds of kinship, and the declining social significance of the family, the disappearance and the undermining of the traditional basis of social solidarity [...]. Being reduced to a stage of virtual impotence as an individual the urbanite is bound to exert himself by joining with others of similar interest into organized groups to obtain his ends. This results in the enormous multiplication of voluntary organizations directed toward as great a variety of objectives" (Smith & Freedman 1972:15).

Die proses van verstedeliking wat die Afrikaner deurgegaan het en die meëgaande kulturele verval en verarming, het ook aanleiding gegee tot "die stigting van verskeie Afrikaner opheffingspogings en kultuurorganisasies" (Strydom 1982:59 - 60). Voorbeelde hiervan is die Helpmekaarfonds, die ATKV en die Federasie van Afrikaanse Kultuurvereniginge (FAK).

- (d) Die kultuurorganisasie dien as kultuurbewaarder en bevorderaar in samewerking met die ander kultuurbondgenote soos die huisgesin, die skool (Sutherland 1979:62,59) en die kerk (Patterson 1977:232).
- (e) Kultuurorganisasies word binne beide meerderheids- en minder-

heidsgroepe gevind. Kultuurorganisasies is dikwels groep-gerig, want dit kan spesifiek net op die jeug gerig wees, soos die Voortrekkers, net op die vrou soos die Suid-Afrikaanse Vrouefederasie en ATKV-Dames, net op die man soos die Federasie van Rapportryerskorpse, of op die gesin soos die Afrikanervolkswag en die ATKV.

- (f) Die kultuurorganisasie het hoofsaaklik die behoud van 'n spesifieke etniese groep se kultuuridentiteit tot grondslag. Hiervan is die BdN en die ATKV goeie voorbeelde (Byram 1986:11).

Veral binne minderheidsgroepe is dié taak baie belangrik. Minderheidsgroepe het binne die groter geheel benewens raakpunte met die ander kultuurgroepe, tog sekere duidelike, onderskeidende kenmerke wat 'n spesifieke identiteit aan daardie groep gee.

- (g) Die kultuurorganisasie het 'n sekere doel voor oë en dié doel kan ook met die verloop van tyd verander. So het die Gaelic League wat ontstaan het in 'n poging om die Engelse kulturele invloed in Ierland in die vroeë 20ste eeu teen te werk en om die nasionale taal, Gallies, te laat herleef, met verloop van tyd op grond van teenstand wat ondervind is ontwikkel in die Sinn Féin, 'n separatistiese beweging met 'n rewolusionêre ideologie (Annan in Griessman 1975:197). Die verandering hoef ook nie net polities van aard te wees nie. So het die Mafia, wat oorspronklik 'n behoudende groepering op Sicilië was, en wat met die inval van die Noormanne veilige herberg by die mafias ("plekke van veiligheid") verleen het aan baie Siciliane, in die 15de eeu; tydens die Spaanse Inkwisisie, 'n weerstandsbe-
weging geword (Griessman 1975:203). In die 20ste eeu het dit ontwikkel in een van die bekendste kriminele organisasies in die wêreld.

- (h) 'n Besondere kenmerk van kultuurorganisasies is dat dit òf as openbare òf as geheime organisasies funksioneer. Die verskynsel van 'geheime organisasies is baie oud en dit het reeds voorgekom tussen die Romeinse slawe en in die Griekse stad-state (Williams 1973:1). Die doel van geheime organisasies is om hulle doelwitte na te streef sonder vrees dat daar intimidasie sal plaasvind van die kant van mense of groepe wat hulle doelwitte negatief gesind is. Die openbare en geheime organisasies werk aanvullend tot mekaar. Die geheime organisasie bevorder, soos die openbare kultuurorganisasie, die heersende morele en etiese waardes in en van 'n betrokke gemeenskap en is gewoonlik handhawers van die status quo. "Secret societies like other social institutions usually emphasize the conventional moral and ethical values of the larger social order of which they are a part. They become bulwarks of the status quo, conservers of traditional morality, transmitters of existing social values" (Gist in Smith & Freedman 1972:203). So stel die Afrikaner-Broederbond hom onder andere ten doel: "Die opwekking van nasionale selfbewussyn by die Afrikaner en die inboeseming van liefde vir sy taal, godsdiens, tradisies, land en volk" (Pelzer 1979:15).

Lidmaatskap van sulke geheime organisasies is uiteraard eksklusief en dit kan waarde vir die lid hê hetsy in die vorm van prestige of konkrete voordele. In Melanesië beteken lidmaatskap van die geheime Dukduk-organisasie dat die lid sekere prestige en voordele verkry. Op die Banks Torres-eilande in Melanesië is daar ook 'n verskeidenheid van geheime organisasies vir mans. Al hierdie organisasies speel polities 'n belangrike rol (Keesing & Keesing 1971: 220-222).

3.6 WAARDE VAN KULTUURORGANISASIES

Die grootste waarde van kultuurorganisasies is hoofsaaklik geleë in:

- (a) Die besondere bewarings-, handhawing en uitbouingsfunksie wat uitgeoefen word ten opsigte van 'n spesifieke groep se kultuur.
- (b) Die feit dat die individu nie alleen optree nie, maar kollektief binne 'n groep. Aangesien die miskenning van die kultuurwaardes van kultuurgroepe dikwels lei tot wrywing en konflik, het die kultuurorganisasie dus 'n belangrike taak om 'n sekuriteitsgevoel binne 'n spesifieke kultuurgroep te handhaaf en wrywing op grond van bedreigings teen te werk. So het die Franssprekende Kanadese in 'n poging om hulle taal en kultuur te handhaaf, talle organisasies gestig. "Many French-speaking communities, in the manner of other ethnic groups, have organized networks of voluntary organizations designed to promote their culture. These networks, [...] include social clubs, cultural associations, newspapers, and churches" (Weinfeld 1981:47). Net so het die Afrikaner-Broederbond tot stand gekom toe daar besluit is om in 'n poging om die voortbestaan van die Afrikaner te verseker, "een of ander organisasie te stig wat positief en in die belang van die Afrikaner sou optree" (Pelzer 1979:10).
- (c) Benewens die kultuurbevorderingstaak, vervul die kultuurorganisasie veral by minderheidsgroepe 'n belangrike rol in die sin dat dit 'n opleidingsgeleentheid vir lede van die organisasie bied. Leiereienskappe word ontwikkel en op grond van die kennis en kundigheid wat binne die organisasie se administratiewe struktuur opgedoen word, word lede geskool om in die breë samelewing ook 'n rol te kan speel (Constantinides 1977:289; Patterson 1977:229).

- (d) Kultuurorganisasies het die voordeel dat dit 'n saambindende rol kan vervul om mense van dieselfde kultuurgroep, veral as minderheidsgroep, saam te snoer en in hulle sosiale en kulturele behoeftes te voorsien (Patterson 1977:229).
- (e) Die kultuurorganisasie bied die geleentheid vir ontspannings- en sosiale aktiwiteite, asook om sosiaal te verkeer (Alpalhão et al 1980:187; Griessman 1975:203).
- (f) Die kultuurorganisasie kan veel vermag om die spesifieke etniese identiteit onder die jongere geslag te bevorder (Patterson 1977:229).
- (g) Die kultuurorganisasie kan 'n groot rol speel ten opsigte van die standardisering van kulturele komponente van 'n spesifieke kultuurgroep, soos byvoorbeeld die standardisering van taalgebruik. In dié verband is die rol van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns ten opsigte van Afrikaans welbekend, en het die Instituut d'Estudis Catalans 'n soortgelyke rol gespeel ten opsigte van Katalaans (Price 1979:32).

3.7 PROBLEME BINNE DIE KULTUURORGANISASIE

Uiteraard ondervind elke kultuurorganisasie binne die terrein waarin gefunksioneer word, spesifieke probleme, maar van die volgende kom in die algemeen by kultuurorganisasies voor.

- (a) 'n Kultuurorganisasie ontstaan gewoonlik met 'n spesifieke doel voor oë binne 'n omgewing wat op een of ander wyse beperkend op die bereiking van die doelwit inwerk (Knoke en Wood 1985:5-6).
- (b) Op grond van die dikwels relatief klein betrokkenheid wat 'n kultuurorganisasie verkry uit die potensiaal van die beskik-

bare kultuurgenote, hetsy as individuele lede of selfs binne gestruktureerde verband, soos in takke, sukkel die kultuur-organisasie dikwels om suksesvol te wees met die bereiking van die organisasie se doelwit(te).

In 'n ondersoek wat in 1976 uitgevoer is om die betrokkenheid van die Portugese in Quebec by hul onderskeie organisasies te bepaal, is bevind dat slegs 24% van die Portugese gemeenskap van een tot vyf keer per jaar deur middel van hulle gesinne betrokke is by die aktiwiteite van hulle eie etniese groep of organisasies in hul gemeenskap. Slegs 6% was vyftien keer of meer per jaar betrokke by sulke aktiwiteite. Alhoewel dit beter was as by die kontrolegroep uit ander kultuurgroepe, dui dit tog op lae betrokkenheid (Alpalhão et al, 1980:256-7). In 'n studie wat gedoen is na die betrokkenheid van die werkersklas-Italianers wat in 'n sterk etniese groepering in New York bly, is bevind dat slegs ongeveer een derde van die respondente betrokke was by organisasies wat eie aan die groep is (Smith & Freedman 1972:168). In 'n ondersoek na die betrokkenheid by Afrikaanse kultuurorganisasies in Bloemfontein is bevind dat die verhouding tussen mense wat werklik as lede by kultuurorganisasies aansluit teenoor potensiële lede, swak was (Pienaar 1969:186). In aansluiting hierby wys Els ook op die relatief swak belangstelling van mense om by kultuurorganisasies aan te sluit (1971:152-153). Dit is dus baie duidelik dat kultuurorganisasies in die algemeen nie massagroeperings van mense is nie, maar werk met klein getalle binne bepaalde kultuurgroeperings.

- (c) Kultuurorganisasies ondervind 'n gebrek aan voldoende en doeltreffende leierskap. In dié verband het Pienaar in sy ondersoek na Afrikaanse kultuurorganisasies in Bloemfontein bevind dat sulke organisasies deels as gevolg van hulle vrywillige aard baie afhanklik is van doeltreffende leiding. Hy

wys daarop dat die fluktuasie in lewenskrag wat oor 'n lang tyd dikwels by 'n organisasie bespeur word, verband hou met die kwaliteit van leierskap waaroor die organisasie beskik. Suksesvolle leierskap word binne die organisasie gekenmerk deur die vermoë van die leier om die organisasie se doelstellings op so 'n wyse te vertolk dat dit vir die gewone lid betekenisvol is en die lede aanspoor om die doelwitte te probeer verwesenlik. Uiteraard sal die leier self, indien hy wil inspireer, 'n deeglike begrip van die doelstellings moet hê (1969:185). In dieselfde trant verwys die kultuurhistorikus Ferreira na die feit dat binne Afrikaanse kultuurorganisasies 'n gebrek is aan bekwame leiding en geesdrif (1982:36), terwyl Alpalhão en Da Rosa bevind dat in die Portugese minderheids-gemeenskap in Quebec een van die grootste probleme 'n gebrek aan werklike leiers is (1980:259).

- (d) Talle kultuurorganisasies gaan ook gebuk onder 'n gebrek aan voldoende fondse (Ferreira 1982:36; Alpalhão & Da Rosa 1980:259). Hierdie saak lê dikwels aan wortel daarvan dat kultuurorganisasies nie effektief is nie en sluit aan by een van die algemene knelpunte wat binne organisasies ondervind word, naamlik dat dit 'n groot probleem is om die beskikbare vermoëns ("resources") so te gebruik en te verdeel dat die organisasie bly voortleef of oorleef (Kieser 1970:566).
- (e) Nog 'n probleem wat ondervind word, is dat veral binne minderheidsgroepe dikwels interne verdeeldheid heers wat daartoe lei dat daar 'n gebrek aan samehorigheid of 'n eenvormige spreekbuis is wat namens die spesifieke kultuurgroep praat. Hieroor sê Alpalhão en Da Rosa dat die gemeenskaps-lewe van die Portugese in Quebec ondermyn word deur "the proliferation of small clubs and associations, by their lack of cohesion" (1980:258-259).

Hierdie feit word onderstreep deur die situasie soos dit tans in die Afrikaner-kultuurlewe bestaan waar daar 'n duidelike verdeeldheid volgens politieke oortuigings tussen die FAK en die Afrikanervolkswag bestaan. Na aanleiding daarvan dat net sekere lede van 'n spesifieke kultuurgroep toegelaat word tot 'n kultuurorganisasie, verklaar die teoloog Heyns: "As die organisasie dus 'n kultuuraksie gaan begin waarby alle Afrikaners nie betrokke kan wees nie omdat daar van 'n eksklusiewe kultuurbegrip en 'n eksklusiewe kultuurdoel uitgegaan word, en daar net vir 'n sekere soort Afrikaner 'n geestelike tuiste geskep gaan word [...] word die kultuurorganisasie 'n kultursekte" (Beeld 8/5/1984).

- (f) Binne kultuurorganisasies word baie kultuurleiers dikwels blote kultuurorganiseerders wat so organiseer en vergaderings hou dat hulle nie meer tyd het om kultuur te beleef nie. Dit kan aanleiding daartoe gee dat die wyse van kultuurhandhawing (byvoorbeeld die hou van beplanningsvergaderings) belangriker word as die kultuurproduk self wat daartoe lei dat die organisasie dikwels nie dinamies genoeg is of uitgediende patrone van kultuuraktivering volg (Ferreira 1982:36). Hierdie verskynsel word doelwitverplasing ("goal displacement") genoem en ontstaan by organisasies wanneer hulle "become focused upon the proper functioning or organizational procedures, rather than upon the achievement of the initial goals" (Smith & Freedman 1972:8; Gross & Etzioni 1985:16).
- (g) Jeugbetrokkenheid is eweneens 'n belangrike doelwit van kultuurorganisasies, maar hierin word daar nie altyd geslaag nie en bly die verkryging daarvan een van die hoofdoelwitte en werklike deelname en betrokkenheid 'n probleem vir kultuurorganisasies. Jeugdige kla dikwels dat kultuurorganisasies niks vir die moderne jongmens bied nie (Els 1971: 167-185; Ferreira 1982:36).

4. DIE KULTUURORGANISASIE AAN DIE WERK

4.1 Tipes KULTUURORGANISASIES

In die Encyclopedia of associations van Koek en Martin (1988: 775-936), word meer as 1 750 kultuurorganisasies wat binne die VSA werksaam is, gelys en kortliks beskryf ten opsigte van doelwitte, taak en werkswyse. Die organisasies is onder andere werksaam op die terreine van die argitektuur, kuns en kunswerke, letterkunde en skrywers, boeke, komponiste, handwerk, dans, films, volkskunde, historiese bewaring en geskiedenis, menslike ontwikkeling, taal, museums, filosofie, poësie en teater.

Wat struktuur en werkswyse betref, vertoon van die organisasies duidelike ooreenkomste met dié dat lede in takke of in plaaslike groepe saamgetrek word. Die takke word in streke verdeel en jaarvergaderings vind plaas waartydens die aktiwiteite van die organisasies bespreek en beplan word. Daar word ook deur die organisasies gebruik gemaak van komitees, soos studiekomitees, om aan dié aktiwiteite rigting te gee, terwyl 'n groot aantal organisasies werk met 'n vaste personeelkorps.

Dié verskillende kultuurorganisasies bied 'n spieëlbeeld van wat deur kultuurorganisasies in die algemeen, ook in Suid-Afrika, gedoen word. As hulle volgens doelstellings en werksaamhede ontleed word, kan die volgende tipes onderskei word:

(a) Studie- en bevorderingsorganisasies

Dit is kultuurorganisasies wat hulle bemoei met die bestudering en bevordering van 'n sekere kulturele saak. So word byvoorbeeld die kultuur van 'n bepaalde groep of die geskiedenis van 'n spesifieke streek bestudeer, terwyl navorsing in dié

verband bevorder word. Die organisasies is soms ook daarop ingestel om nuwe kunsrigtings, denkrigtings of spesifieke vakrigtings te bevorder.

(b) Handhawings- en bewaringsorganisasies

Dié organisasies het ten doel om die tradisies, gebruike, waardes en artefakte van 'n spesifieke tydperk of groep te bewaar. Dit sluit onder andere mondelinge vertellings, letterkunde, musiek, volkskuns en volksgeskiedenis in. 'n Spesifieke taal kan ook bestudeer word, of histories belangrike terreine waar veldslae plaasgevind het. Die organisasies werk hoofsaaklik op inheemse terrein, maar kan hul ook in die wyer opset beywer vir byvoorbeeld die bewaring van monumente wat beskou word as van wêreldbelang, of 'n projek om Venisië vir die nageslag te bewaar.

(c) Kunsorganisasies

Hierdie organisasies bemoei hulle òf met 'n spesifieke kunsvorm, òf bevorder die kunsuiting van 'n spesifieke tydperk, skool of denkrigting in die musiek, skilderkuns of letterkunde. Sulke organisasies sentreer dikwels ook hulle aktiwiteite om 'n spesifieke skrywer, digter of skilder, byvoorbeeld Da Vinci.

(d) Belangegroeporganisasies

Dié organisasies sien om na die belangstellings of belange van 'n spesifieke groep mense, saak of belangstellingsveld, soos byvoorbeeld humor. So kan navorsing oor en die gebruik van 'n spesifieke boustyl, pottebakkerie as kuns, of skilderkuns onder 'n spesifieke belangegroep, soos medici, bevorder word.

Die organisasies sien ook om na die belange van byvoorbeeld minderheidsgroepe soos swart skrywers, vroue in die kunste, of die bevordering van Joodse musiek.

(e) Brugbouorganisasies

Hierdie groep kultuurorganisasies poog om deur middel van die bevordering van en kennis oor die kuns en kultuur van verskillende groepe beter begrip vir en kennis van mekaar te bewerkstellig.

(f) Fondsinsamelingsorganisasies

Fondsinsamelingsorganisasies hou hulle besig met die insameling van geld vir sake soos die bewaring van geskiedkundige plekke, hulp aan simfonieorkeste om uitvoerings moontlik te maak, en sluit selfs etniese groepe in wat geld insamel om dit na hulle land van herkoms terug te stuur om 'n verskeidenheid van redes, soos om onderdrukte daar te help.

(g) Internasionale organisasies

Benewens plaaslike organisasies, is daar ook etlike internasionale organisasies, soos die Alliance Francaise en die Dante Alighieri Society. Die Alliance bevorder die Franse taal, kultuur en gebruike, terwyl die Dante-organisasie dit vir die Italiaanse taal, kultuur en gebruike doen. Benewens hierdie spesifieke groeperings, is daar ook internasionale organisasies wat hulle bemoei met skakeling tussen spesifieke belangegroepes, soos die Pen-organisasie wat skakeling tussen skrywers wêreldwyd bewerkstellig en bevorder.

(h) Organisasies met 'n etniese inslag

Nog 'n baie belangrike groepering by die kultuurorganisasies is die organisasies wat hulle bemoei met die bevordering van die aktiwiteite van die eie spesifieke groep, soos die Joodse gemeenskap. Die organisasies het dikwels 'n sterk etniese inslag en beywer hulle ook soms om wedersydse begrip tussen die verskillende kultuurgroepe te bewerkstellig, of om die wedersydse verhoudings tussen die verskillende groepe te verbeter.

Alhoewel sekere etniese organisasies onder 'n aparte subhoof as kultuurorganisasies geïndekseer word, vertoon etniese organisasies in 'n groot mate wat hulle doelstellings en optrede betref, ooreenkomste met organisasies wat as kultuurorganisasies gelys word. Die doelwitte van hierdie onderskeie etniese organisasies is onder andere om die eie kultuur te bevorder, trots te skep ten opsigte van herkoms, inligting aan die minderheidskultuurgroepe te verskaf oor regte en voorregte wat hulle kan geniet, die bevordering van wedersydse begrip tussen verskillende kultuurgroepe deur die oordrag van kennis van die onderskeie kulture, en om hulp, hoofsaaklik finansiële van aard, aan die land van herkoms te verleen (Koek & Martin 1988:1515-1555).

Uiteraard is daar kultuurorganisasies wat by meer as een van die indelings kan inpas.

4.2 WERKSAAMHEDE VAN KULTUURORGANISASIES

As daar na die aktiwiteite van die 1 750 organisasies gekyk word, is dit interessant om te sien op welke wyse te werk gegaan word om hulle onderskeie doelstellings te bereik.

By kultuurorganisasies bly dit van die grootste belang om kommunikasie intern met hulle lede en na buite te hê. Hierdie kommunikasie geskied deur middel van die uitgee van nuusbriewe, brosjures, jaarverslae, ledegidse, boeke en tydskrifte. Daarmee saam word TV-programme en TV-nuusprogramme, asook films saamgestel vir vertoning, terwyl daar organisasies is wat selfs 'n radiostasie besit, soos die Interlochen Center for the Arts in Michigan (8315).

'n Tweede baie belangrike terrein waarop kultuurorganisasies werk, soos byvoorbeeld die Institute of American Musical (9303), die Alliance for Cultural Democracy (8295) en die Francis Bacon Foundation (8396), is die versameling, beskikbaarstelling en verspreiding van inligting. Dit geskied deur die ontwikkeling van argiewe, biblioteke, museums en studiesentrums. Daarbenewens word manuskripte, films, grammofoonplate en voorwerpe van kultuurhistoriese waarde bewaar deur organisasies soos die National Trust for Historic Preservation (8794).

Organisasies soos die Country Music Foundation (9282) het drukkerie en uitgewerrie om onder andere bladmusiek, versamelbundels, monografië, bibliografië, gidse, handboeke en navorsingstudies te publiseer. Talle boekwinkels word ook besit, terwyl boekfeeste gehou word. Daarbenewens word bibliografië saamgestel van tersaaklike artikels en beskikbaar gestel by inligtingsentrums. Organisasies soos die New England Theatre Conference (9737) het sprekersburo's of panele en daar word lesings, seminare, simposiums, kongresse en konferensies gehou.

Databasisse word opgestel waar statistiese en tersaaklike inligting verkry kan word, terwyl katalogusse saamgestel word. Organisasies soos die Center for Arts Information (8310) monitor tersaaklike tydskrifte en blaaië. Demonstrasies, skyfiereekse en uitstallings word ook gebruik. Daarbenewens word nuusburo's

geskep, terwyl registers opgestel word van beskikbare talent en kundigheid op 'n spesifieke terrein, soos deur die New England Theatre Conference (9737).

Kultuurorganisasies soos onder andere die Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S. (9771), die Harmonie Associates (8787), die American Society of Music Arrangers (9253), die Basque Educational Organization (8487) en die Music Performance Trust Funds (9349) stel geld beskikbaar vir die bereiking van hulle doelwitte. Dit sluit onder andere in borgskappe vir en befondsing van navorsing, die aanbied van lesings, seminare, konserte, kunsuitstallings, feeste, die viering van herdenkingsgeleenthede, reise, dramaopvoerings en voordragte. Beurse word beskikbaar gestel vir studente, terwyl die skryf en opvoering van nuwe toneelstukke en musiekuitvoerings geborg word. Hulpfondse word vir behoeftige kunstenaars beskikbaar gestel. Studielenings en studietoekenings word gemaak, terwyl daar aan spesifieke universiteite leerstoele geskep en gefinansier word in spesifieke rigtings.

Naas die beskikbaarstelling van geld, vorm fondsinsamelingsprojekte 'n belangrike aktiwiteit by sommige kultuurorganisasies soos die Association of Concert Bands (9263) en die Association of Major Symphony Orchestra Volunteers (9264).

Praktiese kultuurbevorderings- en -beoefeningsgeleenthede word geskep deur organisasies soos die Pennsylvania Dutch Folk Culture Society (9464), die Polynesian Cultural Centre (9557) en die Accordion Federation of North America (9222) deur onder andere die stigting van kultuursentrums, die samestelling van kunsversamelings, byvoorbeeld van 'n spesifieke kultuurgroep se kuns, die oprigting van kunsgalerye en die borg van opdragwerke. Daarby word spesifieke projekte aangebied, soos drama- en kuns-

feeste, gasoptredes vir musikante en die reël van konserte en opvoerings.

Spesiale geleenthede word geskep byvoorbeeld deur bankette, dinees en ontmoetingsgeleenthede vir verskillende belangegroepe aan te bied. Herdenkingsgeleenthede word ook gereël. Kultuur-organisasies soos die Music and Arts Society of America (8319) en die National Foundation for the Advancement in the Arts (8326) gee deur middel van die sogenaamde "Hall of fame" erkenning aan uitsonderlike presteerders op 'n spesifieke terrein, terwyl medaljes, pryse, diplomas en ander toekennings toegeken word vir besondere prestasies deur organisasies soos die Paul VI Institute for the Arts (8329).

Talle kultuurorganisasies, soos die Eugene O'Neill Memorial Theatre Center (9706), die American Society of Music Arrangers (9253) en die Interlochen Center for the Arts (8315), skep opleidingsgeleenthede deur middel van die aanbied van kursusse en klasse in 'n spesifieke rigting, die reël van kampe, werksinkels (slypskole) of -seminare, meesterkursusse en -klasse, die oprigting van skryfskole en skryfklinieke, asook die verskaffing van studiefasiliteite en taalskole. Uitruiiprogramme vir studente word ook ingestel.

Nog 'n belangrike werksaamheid van sekere kultuurorganisasies soos die National Trust for Historic Preservation (8794), is die wag-hondfunksie op 'n spesifieke terrein. Dit geskied deur middel van die monitering van wetgewing wat die terrein van kultuurorganisasies raak en sluit ook in die bedinging van toegewings soos belastingkorting vir sake soos restourasiewerk.

As daar gekyk word na die aktiwiteite van etniese organisasies, soos die Armenian Relief Society of North America (15830), die Byelorussian-American Youth Organization (15850), die American

Latvian Association in the United States (16073) en die Basque Educational Organization (8487), is dit duidelik dat kommunikasie met hulle lede ook van die grootste belang is. Dit sluit in die uitgee van koerante, nuusbriewe, tydskrifte en brosjures. Die onderskeie organisasies bied seminare en konferensies aan, terwyl musiek-, literêre en atletiekkompetisies geborg word. Daarbenewens word uitstalling van etniese kunswerke gehou, terwyl herdenkings- en feesgeleenthede, sowel as politieke byeenkomste gereël word. Studiebeurse word beskikbaar gestel, terwyl dagskole, naweekskole, universiteitskursusse en eie etniese skole 'n belangrike rol speel by bewarings- en uitlewingsaksies. Hierbenewens word opvoedkundige en kulturele programme geborg, terwyl beurse vir studie in 'n spesifieke rigting beskikbaar gestel word. Studentuitruilprogramme word ook ingestel en dansuitvoerings, poësievoorlesings en drama-programme met 'n etniese inhoud aangebied. Etniese organisasies maak gebruik van biblioteke, museums en veral biografiese argiewe om inligting te versamel in verband met die groep en om dit wyer beskikbaar te stel.

Nog 'n belangrike aspek van etniese organisasies soos die Croatian Fraternal Union of American (15890) en National Society, Daughters of the British Empire in the United States of America (15844), is dat heelwat welsynswerk gedoen word, hoofsaaklik onder die lede van daardie spesifieke groep. Dit sluit in die oprigting van ouetehuise of aftree-oorde en die verskaffing van lewensversekerings-fasiliteite vir lede (Koek en Martin 1988:1515-1555).

4.3 ENKELE KULTUURORGANISASIES IN DIE PRAKTYK

4.3.1 Bund deutscher Nordschleswiger (BdN)

Die BdN is 'n goeie voorbeeld van 'n oorkoepelende organisasie in 'n minderheidsgroep wat daarop uit is om die kulturele

identiteit van die minderheidsgroep te beskerm. Die Duitssprekendes in die gebied Sleeswyk-Holstein het die leuse "Druck zeugt Gegendruck, tryk avler modtryk" wat vertaald daarop dui dat druk aanleiding gee tot teendruk (Byram 1986:7). Met dié leuse word een van die aanleidende oorsake vir die ontstaan van 'n groot aantal kultuur- of etniese organisasies weergegee wat telkens geskied op grond van druk wat deur die minderheid van die meerderheid ondervind word en wat hulle beleef as 'n bedreiging vir die handhawing en behoud van hulle eie kultuur.

"The BdN [...] seeks to sustain the values, culture and language which are at the heart of the identity of the minority and to keep the political foothold which will guarantee the conditions in which that identity can flourish" (Byram 1986:19).

4.3.1.1 Onstaansgeskiedenis

In 1866 het die gebied Sleeswyk-Holstein 'n Pruisiese provinsie geword. Na afloop van die Eerste Wêreldoorlog is daar op grond van die Vrede van Versailles en 'n referendum wat in 1920 gehou is, besluit om die grens van die gebied so te verskuif dat 'n groot aantal Duitssprekendes in Denemarke geval het. In die jare tussen die twee wêreldoorloë het daar spanning tussen die minderheidsgroep en die meerderheidsgroep ontstaan oor laasgenoemde se afdwinging van die gebruik van Deens as die amptelike taal, veral deur middel van die skoolstelsel. Met die opkoms van Nasionaal-Sosialisme en die uitbreek van die Tweede Wêreldoorlog is die posisie van dié Duitse minderheidsgroep versterk, veral nadat Hitler Dene-marke beset het. Talle lede van die minderheidsgroep het die

invallers gesteun omdat dit hulle eie posisie as Duitssprekendes versterk het. Toe die Geallieerde magte Denemarke in 1945 bevry, is daar reaksionêr deur die Dene opgetree, die Duitse skole in die gebied gesluit en 'n groot aantal Duitse onderwysers gevange geneem. Op grond van die optrede van die Deense regering het die Duitse minderheidsgroep in 1945 die Bund deutscher Nordschleswiger gestig met die doel om, nie teenstaande die feit dat hulle deel van Denemarke wou bly, hul Duitse kulturele identiteit te behou (Byram 1986: 10-11).

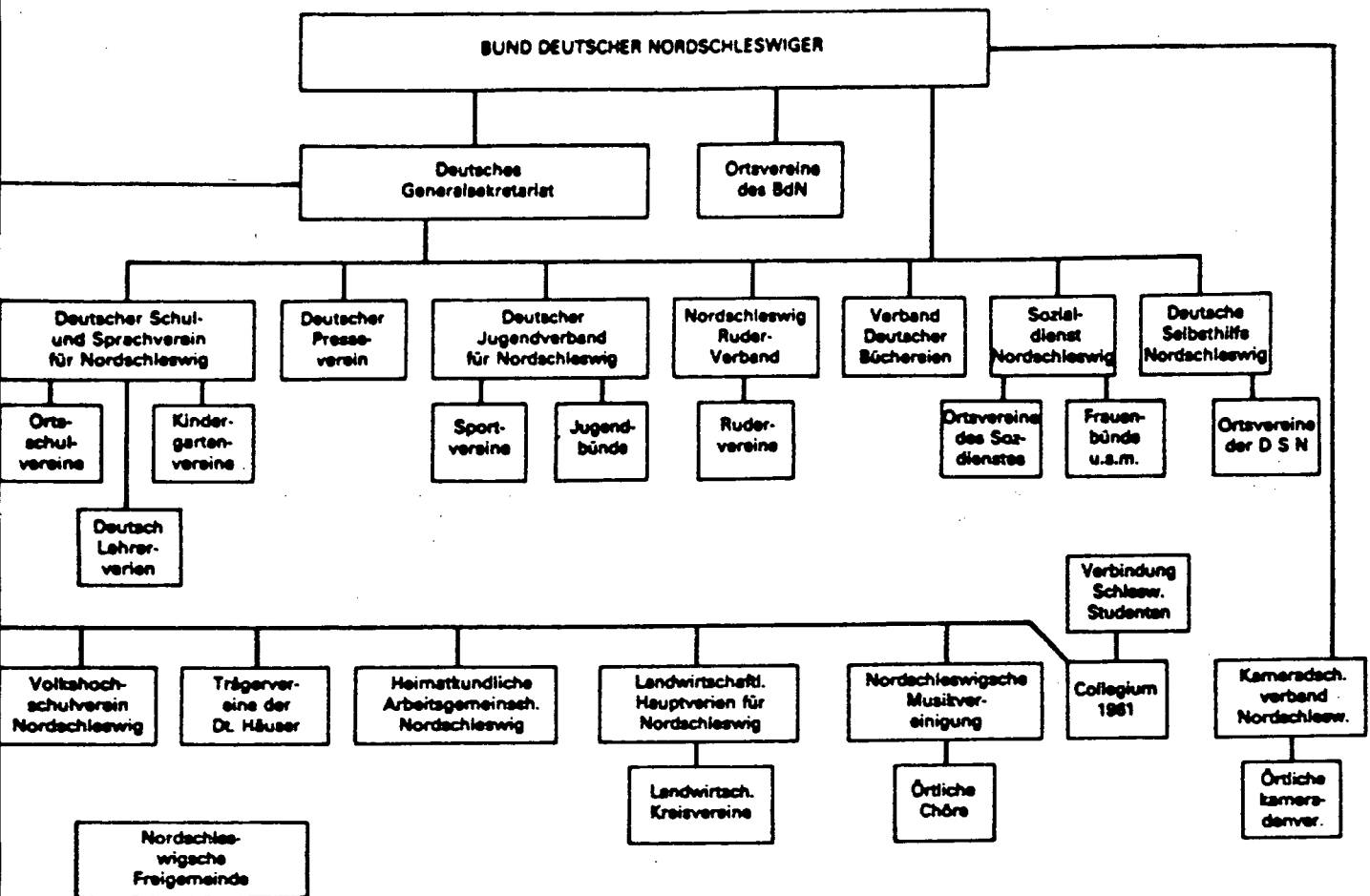
4.3.1.2 Struktuur en werkswyse

Die BdN word beskryf as 'n "Dachorganisation", dus 'n sambreel- of oorkoepelende organisasie. Die BdN noem homself 'n organisasie wat "völklich-politische, kulturelle, soziale und wirtschaftliche Arbeitsrichtung" het, dit wil sê dat dit populêr of volkseie politieke, kulturele, sosiale en ekonomiese belange ten doel het. Daarbenewens tree dit ook op as die "Trägerorganisation der Schleswigschen Partei", dus as organiseerder van die party wat kandidate nomineer vir plaaslike en algemene verkiesings (Byram 1986:15).

Die BdN het 'n sentrale komitee wat verkies word uit verteenwoordigers van die 13 "Bezirksvereine" of plaaslike/streekverenigings en 27 "Ortsvereine" of gebiedsverenigings met 'n administratiewe kantoor en twee hoofsubkomitees, naamlik polities en kultureel. Die BdN voorsien administratiewe hulp aan talle van die organisasies wat onder sy sambreel val en help met die skep en uitdra van die ideologiese en beleidsrigtings van die Duitse minderheid. As 'n amptelike organisasie verteenwoordig dit die Duitse minderheid in

politieke en kulturele onderhandelings met die regering in
Kopenhagen (Byram 1986:15).

Skemasies sien die BdN soos volg daaruit:

(Byram 1986:16)

Uit dié voorstelling is dit duidelik dat die BdN onder sy oorkoepelende sambreel saamtrek skole en onderwysersverenigings, jeugverenigings wat sportverenigings insluit, vroueverenigings, musiek- en koorverenigings sowel as 'n studentevereniging. As mondstuk het die minderheidsgroep 'n koerant, Der Nordschleswiger, waarin plaaslike en internasionale nuus sowel as sake rakende die minderheidsgemeenskap weerspieël word (Byram 1986:5).

Vir baie van die kulturele aktiwiteite van die Duitse minderheidsgroep, asook die oordra van die Duitse taal en kultuur, vorm die skole belangrike sentrums en is 'n kind reeds van jongs af indirek lid van die BdN onder andere deur die sportklub waaraan hy behoort, en as volwassene direk deur die betaling van 'n lidmaatskapfooi. Die werksaamhede van die BdN behels onder andere die hou van vergaderings, die aanbied van sosiale aande en byeenkomste, die hou van lesings en uitstappies vir afgetredenes, asook konsertaande met onder andere toergroepe uit Duitsland (Byram 1986: 6-7, 9).

Alles in ag genome, vervul die BdN 'n besondere rol om na die kulturele behoeftes van die minderheidsgroep om te sien en daarmee saam hul identiteit te handhaaf.

Namate die Duitse minderheidsgroep meer aanvaar word en daar 'n verbetering van die omstandighede in Denemarke is waarbinne die minderheidsgroep kan funksioneer met behoud van eie identiteit, het daar 'n mate van verwatering ingetree ten opsigte van die sterk minderheidsgevoel by die Duitssprekendes. Daar bestaan tans die neiging om hulself al hoe meer as Duitssprekende Dene te beskou met 'n Duitse identiteit, maar ook as lojale burgers van Denemarke. Hierdie tweeslagtige neiging word enersyds goed opgesom met die leuse wat daar in

1982 gepropageer is, naamlik "Mut zum Bekenntnis", dit wil sê die moed om die minderheidsgroep se oortuigings in die openbaar te verkondig. Aan die ander kant egter die verklaarde uitgangspunt "eine angemessene Balance zwischen dem Bekenntnis zum Deutschtum und der Integration in die dänische Umgebung", dus 'n bereidheid om te soek na 'n behoorlike balans tussen 'n Duitse kulturele identiteit en die deelwees van die Deense staat (Byram 1986:17-19).

4.3.2 Het Davidsfonds (DF)

4.3.2.1 Agtergrond

België het in 1830 tot stand gekom. Van meet af was daar twee hooftaalgroepe, naamlik die Franssprekende Wale en die Nederlandssprekende Vlaminge. 'n Taalgrens het reeds vir eeue bestaan en het van wes na oos geloop. Suid van die taalgrens was Frans die gesproke taal en noord van die taalgrens Vlaams (Nederlands).

Alhoewel die Vlaminge getalsgewys in die meerderheid was, het hulle taal 'n minderheidstatus geniet en hierdie diskriminasie het gelei tot die ontstaan van die Vlaamse Beweging in die negentiende eeu met sy wortels in 1830 en wat as beweging die eie vaderlandse geskiedenis wou bestudeer, "de volkstaal in eer herstellen, een eigen literatuur en kunst ontwikkelen" (Wils 1977:14). Die eerste taalwette is in 1873 uitgevaardig wat bepaal het dat 'n beskuldigde in 'n hof in sy eie taal verhoor moes word. In 1932 het verdere taalwette België vir die eerste keer amptelik in twee taalgroepe verdeel met die Nederlandssprekendes in die noorde en die Franssprekendes in die suide, terwyl die hoofstad, Brussel, 'n tweetalige status verkry het.

Tydens die Eerste en Tweede Wêreldoorlog was daar 'n groep Vlaminge wat gepoog het om deur middel van samewerking met die Duitsers erkenning vir 'n onafhanklike Vlaandere te verkry. Die feit dat die Duitsers egter telkens verslaan is, met die meegaande reaksie teen die groepe wat met die Duitsers wou saamwerk, het daartoe aanleiding gegee dat hierdie ideaal nie verwesenlik is nie. As gevolg van druk van die Vlaamssprekende groep is nuwe wetgewing in 1962 en 1963 aangeneem wat taalregte opnuut gevestig het deur onder meer die taalgrens tussen Wallonië en Vlaandere te bevestig, maar die wetgewing is nie regverdig toegepas nie. Dit het daartoe aanleiding gegee dat die Grondwet in 1970 indringend hersien en erkenning verleen is aan 'n België met vier streke, naamlik 'n Nederlandsprekende gebied in die noorde, 'n Franssprekende gebied in die suide, 'n Duitssprekende gebied in die ooste en tweetalige status vir die hoofstad, Brussel. Nieteenstaande hierdie stappe bly die verbitterde verhoudings tussen die twee taalgroepe, asook die vraag of België 'n federale of unitêre staat moet wees, nog van die grootste interne probleme (Laqueur 1973:40-42; Todts 1987b:1-7).

Die Davidsfonds (DF) ("fonds" beteken 'n organisasie of vereniging) is in 1875 in Leuven gestig met die ideaal "Voor godsdienst, taal en volk". In 1985, met die 110-jarige herdenking van die bestaan van die DF, is 'n Manifes uitgereik waarin die ideaal van 1875 vir die DF geïnterpreteer word as: "Cultuurbeweging zijn die actief Vlaams is en actief christelik". Volgens die DF se Inligtingstuk en Manifes is hulle die grootste van die "Vlaamse algemeen-culturele en strijdverenigingen" en die grootste "Vlaamse cultuurfonds inzake leden, plaatselijke afdelingen en verscheidenheid van activiteiten". As beide 'n Vlaamse drukgroep en 'n Christelike kultuurvereniging, tree hulle onafhanklik van enige politieke

party of belangegroep op en van die DF se ontstaan af speel die boek 'n belangrike rol in die bereiking van hulle doelstellings (Manifest 1985:1; Het Davidsfonds s.j.:1).

4.3.2.2 Doelwitte van die DF

Volgens die Manifes en Inligtingstuk van die DF wil hulle as kultuurorganisasie die Vlaamse kultuur op so 'n wyse bevorder dat dit mense na mekaar toe trek en hulle aanspreek op grond van die skoonheid van woord en musiek, van beeld en vorm. Die DF wil doelbewus optree as aktiewe behartiger van die Vlaamse kultuurbelange in al sy fasette. As kultuurbeweging word dit ook ten doel gestel om deur middel van privaat-inisiatief kultuur te bevorder afgesien van die owerheid se taak in dié verband. Die DF glo dat owerheidsbemoëing met die kultuur tot verwatering daarvan lei. Die rede hiervoor is dat kultuurbevordering van owerheidsweë neutraal moet wees, terwyl neutraliteit in wese 'n anomalie ten opsigte van die wese van kultuur self is. Kultuurbevordering geskied dinamies en kreatief deur die pogings van geïnspireerde mense en groepe.

As kultuurorganisasie beywer die DF hulle ook om kennis te versprei oor die mens self, sy omgewing en die samelewing waarin hy woon, terwyl daar gepoog word om by Vlaminge 'n vaste historiese bewussyn te vestig. Dit word doelbewus gedoen om te keer dat die Vlaminge verder vervreemd raak van die wortels van hulle eie kultuur en samelewing.

As aktiewe Vlaamse kultuurorganisasie poog die DF om die waardevolle elemente in die eie kulturele lewe te stimuleer, en om 'n volwaardige Vlaamse staat binne of buite Belgiese verband te stig. Daarom beywer hulle hul doelbewus vir die bou van 'n Vlaamse volk met 'n bewuste Vlaamse burgerskap in

'n nuwe politiek-maatskaplike kultuur. Die DF glo ook dat die Bybel 'n belangrike rol speel ten opsigte van die welsyn van mense, asook in die breë kulturele verband. Daarom word gepoog om kultuurskepping uit 'n Christelike hoek te stimuleer. Nieteenstaande hierdie uitgangspunte, is die DF nie verbonde aan spesifieke kerklike strukture nie (Manifest 1985: 1-12; Het Davidsfonds s.j.: 1-5).

4.3.2.3 Struktuur van die DF

Die gesin as geheel affilieer by die DF. In 1987 het die ledetal 78 651 gesinne getel en was hulle aktief in 605 plaaslike afdelings of takke. Binne die afdelings, wat elkeen sy eie bestuur het, kan lede binne hul eie gemeenskap funksioneer. Die ruggraat van hierdie afdelings is die bestuurslede wat die aktiwiteite van die vereniging hanteer.

'n Aantal afdelings word ingedeel in "gewestbonden" wat weer ingedeel word in "gouwbonden" wat ooreenstem met die provinsies in Vlaandere. Elkeen van die vyf provinsies wys vyf lede aan wat daardie spesifieke provinsie in die Nasionaal Bestuur verteenwoordig.

Die Nasionaal Bestuur bestaan uit vyf en twintig lede en daarbenewens word vyf lede gekoöpteer. Hierdie dertig lede kies dan 'n voorsitter wat nie 'n lid van die nasionale bestuur hoef te wees nie.

Uit die nasionale bestuur word sewe lede aangewys as 'n Raad van Beheer, wat ongeveer elke veertien dae vergader en as dagbestuur optree. Benewens dié struktuur bestaan daar ook 'n nasionale sekretariaat van betaalde amptenare waarvan die grootste gedeelte op hoofkantoor is, en een vir elke provinsie

aangestel word om aldaar die organisasie se werksaamhede te koördineer.

Benewens die personeel word daar ook 'n aantal konsulente aangestel wat nie lede van die besture hoef te wees nie. So 'n konsulent se koste word betaal en hy ontvang 'n klein vergoeding. Sy taak is om die probleme van die takke te hanteer en hulle te begelei en te ondersteun. Die konsulent word uit die hoofkantoor bygestaan met raad en daad.

Jaarliks word 'n nasionale kongres gehou om tersaaklike aangeleenthede te bespreek en deur middel van 'n maandblad, Informatief, word skakeling met die takbesture behou, terwyl 'n ledetydskrif, Omtrent, uitgegee word (Davidsfondsjaarverslag 87/88 1989a: 2-4; Kok 1990: 10-11; Het Davidsfonds s.j.: 2-3).

4.3.2.4 Lidmaatskap en ledevoordele

Die Davidsfonds werf aktief lede en hef as organisasie nie spesifiek ledegeld nie. Die Davidsfonds besit self 'n groot uitgewery en het hulself ten doel gestel om elke jaar 'n hele verskeidenheid goeie Vlaamse boeke uit te gee, sowel as grammofoonplate en musiekkassette van gehalte.

Gevolgtlik word jaarliks aan elke lid die geleentheid gebied om boeke ter waarde van 'n sekere bedrag te bestel. Dit word dan gestel dat die lid vir sy ledegeld gratis boeke kan kry, of anders kan hy boeke bestel en daarvoor verkry hy outomaties lidmaatskap van die Davidsfonds. By die bestelling kan elke afdeling 'n toeslag byvoeg wat hulle self kan gebruik ('n voordeel wat hulle bitter min gebruik). Daarbenewens kan elke lid ook 'n vrywillige bydrae lewer wat na goeie sake deur die nasionale bestuur aangewend kan word ter bevordering van die "Vlaamse gedagte" (Davidsfonds s.j.: 6-7; Kok 1990: 12; Praktische informasie 1988:4).

Die bestelvorms word jaarliks aan elke bestuurslid uitgestuur op grond van die adreslys wat beskikbaar is. Die bestuurslede besoek dan persoonlik elke lid en doen die nodige bestelwerk. Die bestellings word aan die bestuurslid teruggestuur wat dit dan weer persoonlik gaan aflewer. Sodoende kom die bestuurslede tot soveel as twee, drie keer per jaar by elke lid. Op hierdie wyse het die Davidsfonds 'n groot aantal verkoopsagente van sy boeke wat gratis werk en het die Fonds 'n groot afset vir sy boeke en plate met die meegaande inkomste wat nie verminder word deur 'n derde party soos 'n boekhandelaar wat 'n persentasie van die boek se prys opeis nie. Benewens hierdie inkomste slaag die Davidsfonds ook in sy doel om goeie Vlaamse letterkunde, sowel as musiek te versprei. Daar word jaarliks 'n keuse van sestig titels aan elke lid beskikbaar gestel waarvan dertig nuwe titels is.

Die Davidsfonds gee vir elke bestuurslid maandeliks 'n bestuursblad uit, terwyl die algemene blad tien maal per jaar aan elke lid versprei word. Laasgenoemde is in volkleur en van hoogstaande gehalte. Daarbenewens verkry lede korting op toegang by teaters, museums, afslag op sekere aankope en reisvoordele. Hierbenewens bied die Davidsfonds ook voordele soos 'n ere-toekenning in die vorm van 'n beeldhouwerk, nasionale Vlaamse vlae en vlagpale, hulp met tentoonstellings, Davidsfonds-boekbeurse, gratis verspreiding van die verskillende blaaië, prystoekenningsboeke vir wedstryde, naam- en plekaanwysers vir Davidsfondsvergaderings, versekering ten opsigte van publieke aanspreeklikheid (wat kan ontstaan met die aanbieding van projekte), hulp uit die afdelingsargief, adresseerwerk uit hoofkantoor, sowel as drukwerk wat deur die hoofkantoor hanteer word (Davidsfonds s.j.: 8-9; Kok 1991: 11-13; Praktische informasie 1988: 2-4; 17-26).

4.3.2.5 Befondsing

Die Davidsfonds word gefinansier deur die volgende bronne:

1. Inkomste word hoofsaaklik verkry deur die druk en verkoop van boeke en die uitgee van grammofoonplate.
2. 'n Jaarlikse toekenning van die staat wat berus op sekere subsidiereëls en wat verband hou met die aktiwiteite van elke tak.
3. Subsidies wat via borgskappe ontvang word. In dié verband is dit nie net die hoofkantoor wat subsidies verkry nie, maar ook elke tak van die munisipaliteit of stadsbesture waarbinne hulle funksioneer (Kok 1990:14; Praktiese informaatie 1988: 13-16).

4.3.2.6 Werkzaamhede van die DF

Die DF poog om sy doelstellings op nasionale en plaaslike vlak te bereik deur middel van promosies, vierings, betogings, huldigings, bydraes en artikels in tydskrifte, kongresse, konferensies, paneelgesprekke, die uitgee van boeke en oorlegpleging met politici (Het Davidsfonds s.j.: 1-5).

'n Groot deel van die aktiwiteite van die DF vind plaas deur middel van die plaaslike afdelings of takke. Hierdie DF-takke is outonoom en jaarliks word ongeveer 6 000 verskillende aktiwiteite aangebied bestaande uit vierings, huldigings, ekskursies en besoeke, filmvertonings, toneelaande, konserte en tentoonstellings, wedstryde en kursusse, sowel as gespreksaande en konferensies. Van dié takaktiwiteite het

sowat 43% betrekking op die kuns en kultuur, 14% op wetenskap en tegniek, 9% op die Vlaamse Beweging en 8% het 'n direkte godsdienstige inslag. Daarby kom nog kinder- en jeugaktiwiteite (Het Davidsfonds s.j.:2).

Volgens die jaarverslag van 1987/88 het takaktiwiteite op onder andere die volgende terreine plaasgevind: kuns en kultuur, die Vlaamse Beweging, godsdien, politiek, ekonomiese en sosiale lewenswyse, die wetenskap, vorming en onderwys, gesin en gesondheid, sowel as jeug en kinderaktiwiteite. Daar was skoolsangfeeste, voorbereiding vir aftredkursusse, die oprig van gedenkplate en kortverhaalwedstryde (Informatief Maart 1989a:35-40).

Van hoofkantoorkant word talle projekte geïdentifiseer wat dan beskikbaar gestel word aan takke. Dit sluit in wandeltogte, konserte, toere, uitstappies en skattejagte met leidrade in die vorm van historiese plekke, name, gebeure, ensovoorts (Cultuurprogramma's April 1990: 2-36).

Benewens die takaktiwiteite het die DF talle aktiwiteite op nasionale vlak. Sedert die ontstaan van die DF is al miljoene boeke versprei en is die DF 'n baie belangrike onafhanklike Vlaamse uitgewery wat jaarliks heelwat nuwe werke van Vlaamse outeurs publiseer. Populêrwetenskaplike boeke word ook gedruk, asook kinder- en jeugboeke, 'n bundel gedigte jaarliks, sowel as 'n "Cartoon book". Daarbenewens word grammofoonplate en kassette versprei met ligte klassieke musiek, koorwerke, volksliedere, asook literêre tekste. Ander aktiwiteite sluit in die aanbied van 'n junior joernalistewedstryd vir kinders tussen 12 en 18 jaar waarin hulle aangevoedig word om die taal kreatief te gebruik en waarvan die beste bydraes jaarliks in 'n bundel saamgevat word, die vier-

ing van belangrike Vlaamse feesdae, die toekenning van 'n literêre prys, sowel as druk op parlamentslede en owerhede vir sake soos die beskikbaarstelling van meer skooltyd vir die aanbod van Vlaamse geskiedenis.

In 1966 is daar op inisiatief van die DF begin met 'n OVV (Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen) in 'n poging om 'n oorkoepelende kultuurliggaam te stig. Daar word ook heelwat gedoen om die jonger geslag by veral die DF-takbesture te betrek, iets wat soms moeilik is maar tog doelbewus nagestreef word (Informatief November/Desember 1987:9; Het Davidsfonds s.j.: 4-5).

Die uitdaging vir die DF in die toekoms is om 'n plek vir Vlaandere en die Vlaming as minderheidsgroep met sy kultuur in die verenigde Europa van na 1992 te kry omdat talle beskermingsmaatreëls dan wegval (Informatief Junie 1988:8-11). Daarby moet die vervlakking van die vryetydsindustrie en die invloed op die kultuurlewe van kommersialisering en internasionalisering teëgewerk word en sal die Vlaminge, volgens die Inligtingstuk van die DF, hulself doelbewus "als volk moeten leren te selecteren, alleen het beste van buitenuit over te nemen, en meer dan voorheen een eigen creativiteit te ontwikkelen" (s.j.:5).

4.3.4 Het Algemeen Nederlandse Verbond (ANV)

4.3.4.1 Ontstaan en doelwitte

Die ANV as kultuurorganisasie is in 1895 deur die Vlaming Hippoliet Meert en die Nederlander K.W. de Jonge gestig met die doel om die Nederlandse taal en kultuur te handhaaf en uit

te bou. "Algemeen-Nederlands geeft aan dat het verbond zijn activiteiten richt op het gehele Nederlandse taalgebied en de Nederlandse cultuur daarbuiten" (Algemeen-Nederlands Verbond s.j.:1). Hierdie doelwit het onder andere ook aanleiding gegee tot die stig van 'n tak in Kaapstad in 1908 (Kits Nieuwenkamp 1988:170). Wat as 'n "taalgenootskap is begonnen" ontwikkel deur die loop van jare tot 'n "verbond van Nederlanders en Vlamingen" met die leuse "Eenheid in verscheidenheid" waarmee die ANV hom ten doel stel om "een gemeenschappelijke belangenbehartiging van het gesamentlijk cultureel en maatschappelijk erfgoed binnen en buiten het Nederlands taalgebied na te streven" (Algemeen-Nederlands Verbond s.j.: 1).

Vanweë die staatkundige realiteit van die Nederlandse taalgemeenskap wat verdeel is in twee afsonderlike state, beskou die ANV homself as 'n brugbouer tussen die Noorde en die Suide, dus tussen Nederland en die Vlaamse gemeenskap in België.

Alhoewel die ANV nie 'n minderheidskultuurorganisasie binne Nederland is nie, het sy rol in die lig van die totstandkoming in 1992 van die Europese Gemeenskap begin verander en voorsien die ANV dat sy groot taak na 1992 sal wees om, in die nuwe geïntegreerde Europa waarbinne die Nederlandse kultuurgemeenskap baie klein sal wees in vergelyking met die groter Franse, Engelse en Duitse kultuurgemeenskappe wat Nederland en Vlaandere omring, die Nederlandse taal en kultuur te handhaaf. "Behoud en ontplooiing van de culturele en taalkundige identiteit van de Nederlanden in het toekomstige Europa [...] is de voornaamste doelstelling van het ANV" (Algemeen-Nederlands Verbond s.j.: 2). Om die doel te bereik beskou die ANV dit veral as belangrik dat Nederland en Vlaandere

op so 'n breed moontlike terrein saamwerk en hul gemeenskaplike belange saam behartig (Kits Nieuwenkamp 1989:167).

4.3.4.2 Struktuur en werksaamhede

Volgens die ANV se inligtingsbrosjyre en sy jaarverslag van 1988 (Kits Nieuwenkamp 1989:167 e.v.) bestaan die organisasie in geheel uit 2 200 lede. As 'n ledevereniging geskied die werksaamhede deur middel van afdelings (takke) en werkgroepe, sowel as kommissies, waarvan daar in 1988 altesame veertien was. Daar bestaan ook 'n afdeling in België naamlik Afdeling Brussel en die reeds vermelde Afdeling Kaapstad. Die Algemene Vergadering is die hoogste gesag en verkies 'n hoofbestuur waaruit 'n dagbestuur saamgestel word om die ANV te bestuur. 'n Raad van Advies staan die ANV by om die beleidvormende liggame van kundige raad te bied en wil die ANV "zijn doelstellingen bereiken door activiteiten van afdelingen, door een projekmatige aanpak via werkgroepen, door het houden van konferenties, het uitgeven van publicaties - waaronder het tijdschrift Neerlandia - en het toekennen van Visser-Neerlandiaprijzen" (Algemeen-Nederlands Verbond s.j.: 5).

Van hoofbestuurskant word doelwitte nagestreef soos die instelling van 'n Algemeen-Nederlandse kultuurleerstoel aan 'n universiteit in Nederland en/of Vlaandere, asook die oprigting van 'n kulturele stigting en deur middel van konferensies op nasionale vlak word 'n verskeidenheid aktuele onderwerpe bespreek soos "De Nederlanden nu" (Kits Nieuwenkamp 1988: 168-9).

Die verskillende afdelings funksioneer binne stede of gebiede, en hulle spits hulle toe op die breë doelwit van die ANV om

die Nederlandse taal en kultuur binne die gebiede waarin hul funksioneer te bevorder. Dit word gedoen deur middel van sprekers, besprekingsaande, die aanbieding van programme, die toekenning van boekpryse, lesings, uitstappies en die viering van herdenkingsgeleenthede. Die tak in Kaapstad byvoorbeeld spits hom toe op die beskikbaarstelling van boeke in 'n biblioteek met drie buitendienste, asook die toekenning van boekpryse en beurse (Kits Nieuwenkamp 1988:170-171).

Verdere aktiwiteite sluit in die verspreiding van Nederlandse boeke, hulp met die aanbied van Nederlandse taalklasse vir pendelaars wat in 'n spesiaal ingerigte treinwa daaglikse lesse in Nederlands kan ontvang, asook 'n "Topjournalist"-wedstryd vir skoolkinders en jong joernaliste vir die skryf van artikels.

Raad en hulp word verleen aan voornemende digters en 'n digbundel word jaarliks uitgegee. Aksies word ook geloods ter bevordering van tweetaligheid in België op straatnaamborde, opskrifte, in kantore en dokumentasie. Daarbenewens word die Visser-Neerlandiapryse toegeken vir Nederlandse dramas en aan persone, groepe en instellings wat besonder presteer het op die gebied van welsynswerk, kultuur en volkson ontwikkeling. Daar word gepoog om meningsvormers te beïnvloed deur middel van die versending van briewe en persoonlike besoeke, terwyl samewerking met ander kultuurorganisasies nagestreef word (Kits Nieuwenkamp 1988: 173-176).

As kultuurorganisasie ondervind die ANV ook duidelike probleme, soos onaktiewe afdelings wat tot niet gaan en weer herstig moet word. Daarbenewens is sommige lede van werkgroepe onaktief en word gesukkel om vakatures in die werkgroepe sinvol te vul. Daarby bestaan daar dikwels 'n onvermoë om prakties en doelmatig te werk te gaan en sodoende resultate te bereik. In dié verband doen een werkgroep verslag dat

daar in die boekjaar "voldoende creatiwiteit ter tafel is gebragt, doch dat zij [...] voorlopig is" en nie uitkom "in de verwezenlijking daarvan" (Kits Nieuwenkamp 1989:175). In dié verband word daar gepoog om die groepe sover te kry om meer projekmatig te werk te gaan.

4.3.5 Inkatha Yesizwe (Inkatha)

4.3.5.1 Ontstaan en doelwitte

Inkatha ka Zulu, 'n oorwegend Zulu kultureel-politieke beweging, is in 1928 deur die Zulukoning, Solomon ka Diwizulu, gestig. Oorspronklik is as doelwit gestel om die belangstelling in en uitlewing van Zulu-tradisies aan te moedig (Venter 1981:3). As organisasie moes daar gepoog word om Zulutrots en -selfrespek, sowel as 'n nuwe nasionale gevoel te stimuleer en te ontwikkel, terwyl daar ook gestreef is om deur middel van die beweging steun vir die Zulumonargie te mobiliseer deur gebruik te maak van bekende tradisies en simbole (Venter 1982:19).

Die term "inkatha" verwys na 'n gras- of veselring wat in die konstruksie van die tradisionele Zuluhut gebruik is. Die hele konstruksie van die hut word bo saamgevat met drie gras- of veselringe waarvan die boonste een as die inkatha bekend staan. Die inkatha vorm dus letterlik die spits of saamtrekpunt van die hut en versinnebeeld in 'n sekere sin eenheid en krag. Dit het dan ook besondere betekenis vir die Zulu en het dié ring op grond van sy samestelling as sirkel met geen los punte nie en gevorm uit gras en ander voorwerpe van simboliese waarde, talle ander simboliese betekenisse verkry. Daar was 'n nasionale inkatha (wat volgens oorlewering vernietig is), 'n stam-inkatha en die koning se persoonlike inkatha.

Die inkatha is dan ook onder andere gebruik tydens sere-
moniële byeenkomste, soos die kroning van 'n nuwe koning,
tydens feeste, soos die fees van die eerste vrugte, en tydens
voorbereiding vir oorlog. As sulks was die inkatha een van
die belangrikste nasionale simbole en kultuurobjekte van die
Zoeloe (Venter 1982:10-18). Die Inkatha was 'n magiese
voorwerp wat die kollektiewe magiese kwaliteite van sy
bestanddele bevat het. Dit het ook die gesag van die stamhoof
of koning gesimboliseer en die gesag van die voorvaders
(Bosman 1984:159).

Die bestaan van Inkatha ka Zulu was egter van korte duur en
die beweging het doodgeloop, enersyds vanweë swak bestuur
en onreëlmatighede, en andersyds vanweë die feit dat die
poging om Zulu-nasionalisme te mobiliseer nie geslaagd was nie
hoofsaaklik as gevolg van die afwesigheid van 'n sterk leier en
goed geartikuleerde politieke doelwitte (Venter 1982:20).

In 1975 herleef die organisasie weer, hoofsaaklik as politieke
organisasie, in die vorm van Inkatha Yakwa Zulu. Dié naam is
later verkort na Inkatha Yesizwe.

Die "nuwe" Inkatha-beweging was 'n kultuurgebonde nasionale
en nasionalistiese politieke organisasie wat geskoei is op die
lees van tradisionele waardes. In die aanhef van Inkatha se
konstitusie word verklaar: "We therefore declare ourselves a
non-violent national cultural liberation movement"

Die volgende doelstellings word onder andere voorgehou:

- (a) "to foster the spirit of unity among black people
throughout South Africa and between them and their
black brothers in Southern Africa and to keep alive and
foster the traditions of the people;

- (c) "to establish contact and liaison with Cultural groups in Southern Africa with a view to the establishment of a common society;
- (g) "to abolish all forms of discrimination and segregation based on tribe, clan, sex, colour or creed;
- (h) "to promote and support worthy indigenous customs and cultures;
- (k) "to ensure observance of the fundamental freedoms and human rights" (Inkatha Statute s.j.: 3-4).

4.3.5.2 Struktuur en werksaamhede

Oorspronklik het die statute bepaal dat net 'n kwaZuluburger lid van die Sentrale Komitee kon word, maar hierdie beperking is later weggelaat. Tog is bepaal dat die president van Inkatha ook verkiesbaar moet wees as 'n regeringshoof van kwaZulu (Venter 1982: 40-41). Dus is die leierskap van die beweging effektief in die hande van 'n lid van die Zulugroep gehou.

Twee soorte lidmaatskap is ingestel, naamlik geaffileerde lede, dit wil sê verenigings, en individuele lidmaatskap. Daar is bereken dat daar in 1986 ongeveer een miljoen opbetaalde lede was waarvan 50% onder 25 jaar (Knox 1985:82).

Organisatories bestaan Inkatha Yesizwe uit die volgende organe: die beskermhere, die Algemene Konferensie, die Nasionale Raad, die president, die Sentrale Komitee, die Vrouebrigade, die Jeugbrigade en die sekretariaat (Venter 1981:7). In 1980 was daar 946 takke waarvan net 36 buite Natal geleë was, terwyl dit interessant is dat ongeveer die helfte van die lede vroue en bykans 'n derde van die lede

-88-

onder agtien jaar was.

Die tak se werksaamhede geskied deur middel van selfhelp-projekte, gemeenskapsdiens en ander ontwikkelings-projekte (Venter 1982:34-36).

Die Vrouebrigade speel 'n belangrike rol ten opsigte van die gemeenskapsdienste en daar is bereken dat daar in 1986 altesaam 2 000 takke was. Die takke hou hulle besig met sake soos welsynwerk, fondsinsameling vir skole, crèches en voedingskemas, terwyl daar selfs in sommige gebiede koöperatiewe organisasies gestig is om basiese voedsel teen groothandelprijs te bekom (Knox 1986:80).

Deur middel van die Jeugbrigade word lede reeds op 'n vroeë ouderdom vir die Inkatha-beweging gewerf en word hulle ook dissipline geleer. Beide die Vroue- en Jeugbrigades is belangrike agente vir die rekrutering van nuwe lede en speel 'n vername rol om te sorg dat Inkatha se beeld as diens-organisasie uitgedra word (Venter 1982:44).

Hoewel Inkatha se lidmaatskap oop is, is bereken dat in 1980 altesame 95% van die beweging uit Zuluspreekende lede bestaan het en dit dus oorwegend Zulugeoriënteerd is. Op grond ook van die beheer wat Inkatha binne kwaZulu uitoefen, is reeds in 1978 begin om Inkatha-studies as 'n verpligte skoolvak in te voer. As sulks is dit 'n Zuluweergawe van Christelike-nasionale opvoeding en die klem word sterk geplaas op die konsep van selfhelp, die herlewing van Afrikakultuur, op godsdiens en die bestudering van belangrike Zulufigure (Frontline Desember 1979:27).

4.3.5.3 Die Inkatha Freedom Party (IFP).

Tydens die Algemene Vergadering van Inkatha wat van 13 tot

15 Julie 1990 gehou is, is besluit om Inkatha in 'n politieke party te omskep, naamlik die Inkatha Freedom Party (IFP) (Transforming Inkatha s.j.:1).

'n Nuwe grondwet en struktuur is in Desember 1990 aanvaar en daar is plek gemaak vir die voorsitter en nasionale sekretaris van beide die Vrouebrigade en Jeugbrigade as deel van die uitvoerende gesag. Op hierdie wyse is die vrou en die jeug aktief in die politiek betrek.

Hoewel Inkatha 'n politieke organisasie geword het, word as een van die doelwitte in die Statute gestel "to promote and support worthy customs and cultures of all South-Africans" (Draft constitution s.j.:2). Vir die IFP as politieke party is dit belangrik dat: "We in Inkatha Freedom Party want an open democracy where all will be free to air their views, to adopt policies and to seek support from the masses for what they are advocating. The only way we can ensure that this kind of South Africa does come into being is to make quite sure that we have a multi-Party democracy after negotiations" (Buthelezi Desember 1990:7).

Alhoewel die kulturele aktiwiteite nie gestaak is nie, is Inkatha Yesizwe 'n goeie voorbeeld van 'n kultuurorganisasie wat sy doelwitte verskuif het van blote kulturele doelwitte na politieke doelwitte om so aan te pas by die veranderende eise en behoeftes van die tyd en sodoende om te sien na die behoeftes van onder andere die spesifieke kultuurgroep wat dit bedien.

4.3.6 Mmabana Kultuursentrum

Alhoewel die kultuursentrum nie 'n kultuurorganisasie in die tradisionele sin van die woord is nie, word daar tog gepoog om

deur middel van hierdie sentrum in Mmabatho, Bophuthatswana, die eie kultuur (Tswana) te verryk. Nog 'n belangrike doelwit is die verbetering van die lewenskwaliteit van elke burger van Bophuthatswana. Dit is 'n goeie voorbeeld van 'n poging om 'n kultuur so te verryk dat die beskawingspeil verbeter. Mmabana is "a concept, a reaching out to all people in an effort to nurture talent and encourage individual and collective growth" (Mmabana Cultural Centre s.j.).

Mmabana beteken in Tswana "moeder van die kinders" en as kultuursentrum bestaan dit uit eenhede vir musiek, kuns en handwerk, dans, drama, sport, 'n gesondheidskliniek, 'n tandheelkunde kliniek, 'n welsynseenheid, sielkundige dienste, 'n speelgoedversameling, 'n teater, en 'n voorskoolse opleidingsentrum (Annual report 1987:2).

Kortliks word van die doelwitte uiteengesit as: "teaching people to draw from their innermost selves and their experiences, and transforming this into an expression of music, art and drama. Secondly providing an environment and facility that allows people to realise their full potential [...] Thirdly to allow everyone to experience achievement, because the satisfaction of succeeding, develops selfesteem and confidence. Fourthly, to encourage children to discover the contributions that have been made in the fields of literature, music, art and theatre, by local and overseas artists" (This is Mmabana s.j.).

Daar word dus deur middel van die sentrum gepoog om die natuurlike talente van die mense te ontwikkel, om die nodige omgewing en fasiliteite te skep vir hulle om hulle volle potensiaal te bereik, om elkeen die genot van die bereiking van 'n prestasie te laat smaak en om veral kinders te stimuleer

en kennis te laat neem van dit wat bereik is op die terreine van die letterkunde, musiek, kuns en teater deur plaaslike en oorsese kunstenaars. 'n Belangrike doelwit is die ontwikkeling van toekomstige leiers.

In die kultuursentrum word gebruik gemaak van 'n vermenging van Westerse en Tswana-kultuurgoedere. Daarby word 'n gemeenskapsdiens gelewer wat mettertyd uitgebrei kan word na ander sentrums in die land (Mmabana Cultural Centre s.j.).

Die sentrum word, benewens fooie wat gehef word vir die gebruik van die fasiliteite en as kursusgelde, deur die regering van Bophuthatswana gefinansier. Laasgenoemde bydrae word hoofsaaklik aangewend om 'n administratiewe infrastruktuur in stand te hou wat bestaan uit voltydse en deeltydse personeel. (Annual report 1988:2,8,11; This is Mmabana s.j.).

Die tipe kultuursentrum speel 'n baie belangrike rol om 'n bepaalde volk se kultuur te handhaaf en veral te verryk.

4.3.7 Die Vlaamse Volkskunstbeweging (VVKB)

4.3.7.1 Ontstaan en doel

Die Vlaamse Volkskunstbeweging het op 21 Januarie 1951 ontstaan, eers as die Katholieke Vlaamse Volksdansfederatie en van November 1963 as die VVKB (Van Woensel 1991b:3,5). Oorspronklik was een van die doelwitte: "de bundeling van de Katholieke groepen tot verspreiding van die volksdans", maar waar die opvatting oorspronklik gehuldig is dat "de volksdansgroep [...] moes trachten een gezonde ontspanningsgelegenheid te bieden aan die gevorderde jeugd" word spoedig tot die besef gekom dat "de leiding van een groep het bestaan van de groepsgemeenschap moet benutten om aan de leden

zowel een algemeen-werkelijke als een culturele vorming mee te geven" (Van Woensel 1991b:3).

Die beoefening van die volkskuns word as middel tot 'n doel gesien om "de leden een hoogstaande vorming te bezorgen, zowel op cultureel als godsdienstig en sociaal gebied, zodat zij als leden van kleine gemeenschappen ook waardige leden zouden zijn van de grote volksgemeenschap" (Van Woensel 1991b:3). As sulks moet die Vlaamse volk uitgebou word om sy regmatige plek in die breër Belgiese gemeenskap in te neem.

4.3.7.2 Werksaamhede

Die beweging bestaan uit 'n groot aantal dansgroepe wat op streeks-, stads- en dorpsbasis georganiseer word. Daar is tans ongeveer 3 200 lede wat almal volkskunsbeoefenaars is en een maal per week bymekaar kom. Aktiwiteite bestaan uit volksdanse, vlagswaai en die bevordering van Vlaamse musiek.

Elke volkskunstgroep reël sy eie programme waarheen 'n verskeidenheid van ander dansgroepe uitgenooi word. In dié verband is elke dansgroep verantwoordelik vir die opstel van sy eie jaarprogram, die saamstel van uitnodigings en die werf van borgskappe. Die hoofkantoor help om die nodige inligting te versprei.

Uit die hoofkantoor word nasionale projekte gereël soos 'n nasionale volksdansfees, 'n kindersangmiddag, 'n nasionale Mei-boomplantdag, 'n Sint-Maartensfees, en die viering van die Dag van die Vlaamse lied (De Grote Ronde Jan - Mrt 1991:23; Kok 1990:16-17).

Die VVKB gee ook vier maal per jaar 'n ledeblad, De Grote Ronde, uit waarin algemene artikels vervat is, asook nuusberigte oor die vereniging self (Kok 1990:16-17; Van Woensel 1991a:2).

Die organisasie het in 1964 begin met 'n jaarlikse Europeade vir Europese volkskultuur waarna al die lande van Europa uitgenooi word om tydens 'n spesiale geleentheid hulle volksdanse ten toon te kom stel. Die Europeade het ten doel om "bij te dragen tot de eendracht tussen die volkeren van Europa. Zij wil, door middel van de volkskunst, ontmoetingen tot stand brengen die een band zullen vormen van mens tot mens, van land tot land, van volksgemeenschap tot volksgemeenschap" (Todts 1987a:26).

4.3.7.3 Struktuur, finansiering en ledevoordele

Jaarliks word 'n algemene vergadering gehou waarbinne daar proporsionele verteenwoordiging van die onderskeie dansgroepe is. Daartydens word 'n Raad van Beheer gekies (40 lede) en hulle wys op hulle beurt 'n dagbestuur van sewe lede aan wat een maal per maand vergader.

Die personeel bestaan uit twee lede, terwyl twee gepensioneerdes 'n aantal dae per week help.

Ongeveer 80% van die aktiwiteite van die vereniging word deur die Belgiese staat gefinansier. Daarbenewens word ledegeld gehef en word daar ook inkomste uit projekte verkry. Die mikpunt met die projekte is dat inkomste die uitgawes moet dek.

Die volgende ledevoordele word aangebied:

1. Ongevalleversekering indien iets sou gebeur tydens een van die programme of projekte van die vereniging.
2. Gratis ontvangs van die verenigingsblad.
3. Kursusafslag vir lede.
4. Leiding van hoofkantoor vir die reël van uitvoerings en feeste (Kok 1990:16-18).

4.3.7.4 Algemeen

As kultuurorganisasie het die VVKB gegroei, ter sake vir die volkskunsbeoefenaar gebly en deur middel van die inisiëring van die jaarlikse Europeade gesorg dat "horisonten van hartelike volkskulturele wisselwerking na Europa en die wêreld" geopen is. In die veertig jaar van sy bestaan het die organisasie gesorg dat "groepe, die in die meeste gevalle gegroei is van volksdansgroep na volkskunstgroep, van volkskunstbeoefening vir jongerens tot volkskunstbeoefening vir iedere leeftyd. Die V.V.K.B. het bewys dat die Vlaamse volkskunst self eweredig kan meet op Europees en wêreldvlak" (Nachtgale & Van Woensel 1991:3).

4.3.8 Byuro ya Xitsanga

Die Buro vir Tsonga Taal en Kultuur is in 1966 gestig. Oorspronklik het dit bekend gestaan as die Tsonga Kultuurakademie, maar die naam is mettertyd verander na die huidige vorm (Maluleke Okt:1). Die Buro funksioneer met die doel om die Tsongakultuur in al sy fasette te bewaar en te bevorder (Constitution s.j.: 1).

4.3.8.1 Doelwitte

Die Buro se doelwitte sluit die volgende in:

- (a) "To encourage an promote Tsonga Literature, art and music and to hold from time to time shows and competitions relating to the above.
- (b) "To foster interest in the self-improvement projects covering both Cultural, Educational, Religious and Economic life of Tsonga/Shangaan people.
- (c) "To encourage the study and documentation of Tsonga/Shangaan history.
- (d) "To study and promote the development of Tsonga/Shangaan history.
- (e) "To foster the development of Tsonga/Shangaan Home Economics and Homecraft.
- (f) "To preserve and promote Tsonga/Shangaan culture in all its forms.
- (g) "To honour Tsonga/Shangaan National Heroes and National days.
- (h) "To strive for the inculcation of Tsonga National consciousness and solidarity.
- (i) "To establish or encourage the establishment of work Committees to study the various cultural achievements of the Tsonga/Shangaan Nation in order that improvements in the various fields of Tsonga Culture can be striven for" (Constitution s.j.:1).

4.3.8.2 Lidmaatskap, finansiering en struktuur

Die lidmaatskap is vrywillig, maar beperk tot Sjangaans of Tsongas wat hulle met die doelwitte van die organisasie vereenselwig (Constitution s.j.:1).

Lidmaatskapgeld word gehef, maar die organisasie ressorteer onder die Departement van Onderwys van Gazankulu. As sulks word die aktiwiteite befonds deur geld wat die owerheid verskaf en word die ses voltydse personeellede as staats-amptenare vergoed (Annual Report 1990:4,33; Marivate 1990:4).

Die ampsdraers van die algemene uitvoerende komitee word verkies en voorsiening word gemaak vir subkomitees vir musiek, kultuur, finansies, ontwikkeling, streekvoorsitters en 'n tydskrif. Slegs die hoof- of assistent-sekretaris is 'n staatsamptenaar (Constitution s.j.:14-27;30).

Die werksgebied van die Buro word in elf streke ingedeel en sluit gebiede binne en buite Gazankulu in waar Tsongas woon. Binne die streke funksioneer takke wat betrokke is by die reëling van dans-, kuns- en musiekkompetisies (Annual Report 1990:33; Constitution s.j.:3-6).

4.3.8.3 Werksaamhede

Benewens die aktiwiteite wat binne tak- en streekverband aangebied word, soos die versameling van artikels vir die blad Nchangana en die hou van streekkonferensies, word 'n jaarlikse kongres gehou en twee nasionale kompetisies aangebied.

Die Khindlimika-musiekfees word vir kore gereël, asook 'n tradisionele danskompetisie (Annual Report 1990:34).

Die Buro onderhou en ontwikkel ook die nasionale museum, terwyl navorsing gedoen word na die oorsprong, geskiedenis en gebruike van verskillende stamme, asook tradisionele musiek, danse, musiekinstrumente en kleredrag. Daarbenewens word die viering van tradisionele en nasionale feesdae gereël, navorsing oor nasionale helde gedoen en publikasies uitgegee oor verskillende aspekte van die Tsongakultuur en -taal (Annual report 1990:33).

Behalwe wanneer anders deur die voorsitter gereël, word alle vergaderings en konferensies in Tsonga gehou (Constitution s.j: 30).

4.3.8.4 Algemeen

As kultuurorganisasie gaan die Buro gebuk onder probleme soos die gebrek aan ondersteuning van Tsongaburgers, die verhouding van die Buro tot ander organisasies in die proses van onder andere nasiebou, en die afhanklikheid van staatsfinansiering vir sy werksaamhede met die vraag: "Is the Bureau really the state agent of the Gazankulu Government or is it a cultural home of the Tsonga Nationals?" Daarbenewens is daar nie voldoende personeel om die verskillende streke te besoek en streeksaktiwiteite te organiseer nie (Annual report 1988/89:2; Marivate 1990:4).

Tog nieteenstaande die probleme vervul die Byuro ya Xitsanga 'n belangrike rol as kultuurorganisasie van 'n minderheids-groep in uitbouing van Tsongakultuurgoedere.

4.3.8 SAMEVATTING

As daar samevattend kortliks gekyk word na die verskillende kultuurorganisasies wat bespreek is, kom die volgende na vore:

- 1) Kultuurorganisasies wat aan 'n doel beantwoord en in 'n behoefte voorsien, floreer. So het die Davidsfonds (DF) tot 'n sterk kultuurorganisasie oor meer as 'n honderd jaar gegroei, speel die BdN nog 'n belangrike rol ten opsigte van die Duitse minderheidsgroep in Denemarke en vervul Inkatha 'n belangrike rol in die Zulugemeenskap, eers as kultuurorganisasie en later as politieke party.
- 2) Die doelwitte en taak van die kultuurorganisasie moet ter sake wees vir die gemeenskap, of anders moet dit aangepas word. So het Inkatha ka Zulu wat in 1928 gestig is op grond van die feit dat die tyd nie ryp was vir so 'n beweging nie en dit aan nasionalistiese groeipotensiaal ontbreek het (Venter 1981:3), weggekwyn om in 1975 as Inkatha Yakwa Zulu herstig te word met 'n politiekulturele doelwit en van toe af te floreer. Dit voorsien in die behoeftes van 'n groot deel van die Zulubevolking. Met die omskakeling na 'n politieke party, poog die organisasie ook om te voorsien in toekomstige behoeftes.

Die ANV op sy beurt beplan aktief vir die tydperk na 1992 wanneer Nederlands 'n minderheidstaal en -kultuur sal wees in die nuwe verenigde Europa. Die Mmabana Kultuursentrum voorsien in die behoefte aan kultuurverryking.

- 3) Die kultuurbevorderingsaktiwiteite moet prakties en konkreet deur kultuurorganisasies aangebied word. So versprei die DF onder andere boeke en plate op groot skaal om die Nederlandse taal en Vlaamse kultuur uit te bou, en veral op takvlak word met plaaslike aktiwiteite gepoog om die kultuur te stimuleer. Die ANV skryf prysvrae uit, bekroon jong joernaliste, bied taalklasse aan. Die BdN betrek die jeug deur middel van skole en sportklubs en projekte soos toneelaande word aangebied.
- 4) Ledebetrokkenheid is van die uiterste belang vir 'n kultuurorganisasie om sy doelwitte te bereik. So slaag die DF daarin om van sy kultuurbevorderingsaktiwiteite deur meer as 600 takke tot uitvoer te bring en mobiliseer Inkatha duisende Zulus om sy doelwitte te steun en dus sy trefkrag te verhoog.
- 5) Die suksesvolle kultuurorganisasies besit elkeen 'n formele struktuur met 'n vaste personeelkorps.
- 6) Vir kultuurorganisasies bly die behoud van die eie van groot betekenis en om dit te bewerkstellig, is politieke mag of medeseggenskap baie belangrik. Hierdie politieke betrokkenheid of aktiwiteite wissel van 'n geringe tot grootskeepse betrokkenheid. So is beide die ANV en DF besig om deur 'n verskeidenheid optredes politieke druk uit te oefen, terwyl die BdN self politieke kandidate op beide nasionale en plaaslike vlak stel. Inkatha is nie net in die Zulupolitiek en -staatkunde betrokke nie, maar ook in die totale Suid-Afrikaanse bestel.

5. AFRIKAANSE KULTUURORGANISASIES

5.1 OMSKRYWING

Die Afrikaanse kultuurorganisasie is (in aansluiting by wat vroeër bespreek is) volgens die kultuurhistorikus Ferreira "'n groepering van mense wat doelbewus saamgestel is om hulle met die bewerking van die intellek, die gees, die hele lewe van 'n bepaalde volksgemeenskap, die Afrikaner, besig te hou. 'n Afrikaanse kultuurorganisasie is die draer, handhawer en uitbouer van die Christelike-nasionale lewens- en wêreldbeskouing, die Afrikaanse taal, die Afrikaanse gedagte en sowel die geestelike as die stoflike belange van die Afrikaner. Uiteraard is 'n Afrikaanse kultuurorganisasie daarom positief en dinamies van aard" (1982:33).

Volgens die historikus Kapp is "die grondmotief vir die bestaan van kultuurverenigings die behoefte [...] om die Afrikaanse Gedagte te vestig, te beskut en te bevorder. Sonder doelbewuste beplanning, organisasie en aksie sou die Afrikaner nie bereik het wat hy bereik het nie en die Afrikaanse volks- en kultuurlewe nie geword het wat dit is nie" (1990b: 31).

5.2 FAKTORE WAT 'N ROL GESPEEL HET IN DIE ONTSTAAN EN ONTWIKKELING VAN KULTUURORGANISASIES

'n Verskeidenheid faktore wat 'n belangrike rol gespeel in die ontstaan en ontwikkelingsgang van Afrikaanse kultuurorganisasies word deur Kapp onderskei:

- (a) Die historiese agtergrond waarbinne die Afrikaner as volk ontwikkel het met sy "strewe en stryd om 'n eie identiteit, plek en rol in Suid-Afrika", het daartoe gelei dat kultuurorganisasies ontstaan het met die doel om "die Afrikaner te isoleer sonder dat hy in isolasie afgesonder kon word" (Kapp

1990b: 25-26). Kultuurorganisasies moes dus te midde van 'n veel groter en dikwels kritiese gemeenskap waarbinne die Afrikaner geleef en gewerk het duidelike inhoud en gestalte aan die Afrikaneridentiteit gee.

- (b) Die Afrikaner se lewensomstandighede het 'n groot rol gespeel in die ontstaan en ontwikkeling van kultuurorganisasies. Die dikwels uiteenlopende belange van ekonomies vooruitstrewende Afrikaners soos gevestigde wynboere, verarmde werkers in die myne en geleerdes soos predikante en onderwysers moes aandag kry. In die hele proses is gestreef om die ontwikkeling "van 'n oorheersende klassebewussyn by die Afrikaner teen te werk" wat ondersteun is deur die feit dat die Afrikaner "in die vormingsfase toenemend aan 'n nasionalistiese volksbewussyn eerder as 'n klassebewussyn blootgestel was" (Kapp 1990b:26).
- (c) Die feit dat kultuurorganisasies en die Afrikaanse kerke hulle die lot van die verarmde Afrikaner aangetrek het, het daartoe gelei dat die leierskap wat in die Afrikaner se volks- en kultuurlewe 'n rol gespeel het, veral in die vroeë fases uit die geledere van predikante, boere en onderwysers gekom het. Dit het daartoe aanleiding gegee dat "'n sterk beginselbenadering gebou op behoudende Christelike normas en waardes in die kultuurlewe ingedra is wat daaraan 'n verhewe idealistiese karakter gegee het eerder as 'n pragmatiese of materiële oriëntering" (Kapp 1990b: 27).
- (d) Dié leierskap het norme en waardes uit " Calvinisties-protestantse oortuiginge oorgedra en toegepas" wat daartoe aanleiding gegee het dat "dié leidende idees in die Afrikaanse volks- en kultuurlewe ingedra is" (Kapp 1990b: 27).

-102-

Van die belangrikste hiervan is die volgende:

- "Die mens as skepsel van God en gebonde aan die opdragte van Gods woord.
  - "Die ouerlike gesag en veral die vader se gesag.
  - "Die onskendbaarheid van die gesins- en familielewe.
  - "Die noodsaaklikheid van eerbare arbeid om jou brood te verdien.
  - "In die stryd met die omgewing 'n sterk individualisme ten einde jouself staande te hou.
  - "Daarnaas en daarmee saam 'n sterk groepsbesef vanweë 'n afhankliksheidsbesef. Hierdie groepsbesef is op veral gemeenskaplike belange gebaseer wat 'n sterk taal- en godsdiens- en bloedverwantskap getoon het" (Kapp 1990b: 29).
- (e) Die politieke en kultuurstrewes van die Afrikaner het, alhoewel daar 'n duidelike onderskeid tussen hulle was, nou verweef geraak wat wedersyds bevrugterend en beperkend op mekaar ingewerk het. Die kultuurstrewe van die Afrikaner is toenemend aan eksklusief blanke deelname verbind en het as sodanig met die politieke beleid van afsonderlike ontwikkeling verstrengel geraak. Die neerslag hiervan is dat daar geen tradisie van anderskleurige deelname aan Afrikaanse kultuurverenigings gevestig is nie (Kapp 1990b:30).
- (f) Die hele proses van verstedeliking het 'n baie belangrike rol in die Afrikaanse volkslewe gespeel, soveel so dat daar soms getwyfel is of die Afrikaanse volks- en kultuurlewe staande

sou bly teen die magtige Engelse taal, tradisies en kultuur (Kapp 1990b:30).

5.3 ONTWIKKELINGSFASES VAN DIE AFRIKAANSE KULTUURBEWEGING

Die Afrikaanse kultuurbeweging het in die afgelope sowat twee eeue deur verskillende fases gegaan. Kapp maak 'n interessante en nuttige indeling in die woestynfase voor 1875, die pioniersfase van 1875-1909, die ontwakingsfase 1909-1929, die dinamiese fase 1929-1961 en die fase van groter individualisme na 1961 (1990b: 2-25).

Deur die jare heen was daar 'n noue verbintenis tussen die Afrikaner se politieke en kulturele stryd en is daar in die ontstaan, bestaan en voortbestaan van die meeste Afrikaanse kultuurorganisasies 'n weerspieëling van die politieke situasie in Suid-Afrika. So is daar op grond van of 'n verkleinerende of 'n dreigende houding wat teenoor die Afrikaner ingeneem is, op politieke en kulturele terrein oorgegaan tot georganiseerde en kollektiewe optrede om sodoende 'n sterker mag te vorm in die stryd om die bewaring en handhawing van die eie (Els 1971:126-7).

5.3.1 Die Woestynfase

Alhoewel die eerste werklike kultuurorganisasie en kultuurbeweging eers in 1875 ontstaan het (Els 1971:128; Kapp 1990b: 3), was daar voor die tyd tekens van kultuuraktiwiteite en het kleiner kultuurliggame voorgekom. 'n Musiekgeselskap, De Vriendschap, en twee Hollandse toneelgeselskappe het sedert 1824 in Kaapstad bestaan. In die dertigerjare was daar 'n toneelgeselskap Kunst en Smaak, asook 'n koorgroep, Harmonie en Eendracht (Kapp 1990b:3). In die tydperk ontstaan die eerste Hollandse privaatkoerant De Zuid-Afrikaan van C.E. Boniface wat ten doel gehad het "om by die Afrikaners (hy het

doelbewus dié term gebruik) 'n patriotisme aan te wakker as reaksie teen die verengelsingsbeleid en om by hulle 'n politieke bewussyn te kweek" (Kapp 1990b:4). Twee Hollandse Vrymes-selaarlosies De Goede Hoop en De Goede Trouw bestaan reeds in 1833 en vorm saamtrepunte vir vermake soos dans, musiek en konserte. Die Hollandse losies het 'n besondere rol gespeel "in die behoud en handhawing van die Dietse kultuur in Suid-Afrika" (Bosman 1928:43-44).

5.3.2 Die Pioniersfase 1875 - 1909

Die Genootskap van Regte Afrikaners (GRA) kom op 14 Augustus 1875 tot stand. Die doel van die organisasie was nie net suiwer die erkenning en vestiging van Afrikaans as taal nie, maar ook om die Bybel in die spreektaal te vertaal. Met die leuse: "Om te staan vir ons Taal, ons Nasie en ons Land" word die doelwit van die organisasie duidelik uitgestippel, naamlik die opheffing van die volk op elke gebied. Vir die GRA het dit gegaan "om die behoud van volksindividualiteit en die Afrikaanse volkskultuur" (Botha 1970:94).

Die GRA is sover bekend die eerste Afrikaanse kultuurorgani-sasie wat met 'n stel reëls en bepalinge tot stand gekom het en 'n interessante aspek was die klem wat op vertroulikheid geplaas is. In artikel 9 van die reëls en bepalinge van die GRA word vermeld: "As een lid een 'Geheim' verklap dan kan die Genootskap hom uitset", en artikel 11 lui: "Die Genoot-skap het geen ander geheim as wat die saak sal kwaad doen" (Nel 1979:13-14).

Die GRA stel sy doelwitte en doelstellings bekend deur middel van hulle blad, Die Afrikaanse Patriot, en die werksaamhede van die Genootskap bestaan onder andere in die verspreiding

van 'n Afrikaanse volkslied, die poging om 'n Afrikaanse Bybelvertaling tot stand te bring, die uitgee van 'n Afrikaanse spraakkuns en die samestelling van 'n Afrikaanse woordeboek (Els 1971:129).

In 1879 kom die Afrikanerbond tot stand met die doelwit om 'n sterk nasionaliteitsgevoel onder die Afrikaners te laat posvat. "Hoewel in beginsel 'n politieke organisasie, het die Afrikanerbond in die kulturele milieu die Afrikaner onteenseglik ook ten bate geval" (Els 1971:131). In 1882 smelt die Afrikanerbond saam met die Boereverenigings en vorm so die eerste georganiseerde politieke liggaam in die Afrikaanse volkslewe waar Afrikaners gesamentlik kon ywer vir hulle volksbelange met, as een van die belangrikste resultate, die erkenning van Hollands naas Engels deur die Kaapse Parlement in 1882 (Botha 1970:95-96).

In die tydperk ontstaan daar orals debatsverenigings wat onder die naam "Het Debat" geaffilieer was (Botha 1970:97). Die debatsverenigings het, nieteenstaande die feit dat hulle aan die begin hoofsaaklik Engels en later Nederlands gebruik het, tog uiteindelik 'n baie belangrike rol tot en met 1940 in die bevordering van die Afrikaanse taal en kultuur gespeel (Booyens 1983:26-27; Els 1971:222). Die Suid-Afrikaanse debatsverenigings het as Engelse kultuurinstellings na Suid-Afrika gekom en talle sekulêre debatsverenigings het ontstaan (Booyens 1983: 14,34). Nieteenstaande dié feit was talle van die Afrikaanse debatsverenigings wat in die Kaapkolonie ontstaan het die produk van die Christelike-Jongeliede Vereniging wat in 1845 in Londen gestig en in 1874 in Suid-Afrika posgevat het. Debatte is in die Jongeliede-Vereniging oor Christelike onderwerpe gevoer en die behoefte om ook oor ander sake te debatteer, het waarskynlik aanleiding gegee tot die stigting van die debatsverenigings. In die Oranje-Vrystaat was die oorsprong van die debatsverenigings van politieke aard

met die stigting van die "Jongelings Debat- en Skietoefeningsvereniging" in 1893 as 'n uitvloeisel van die Afrikanerbond (Booyens 1983: 34-48; Els 1971:222-224).

Volgens die volkskundige en historikus Booyens was die waarde van dié debats- en Christelike Jongeliede-Vereniging onder andere geleë in die geestelike aktivering van die jongmense deur hul te betrek by die bestudering van en beraadslaging oor geestelike onderwerpe, in die daadwerklike bevordering van die Hollandse en daarna die Afrikaanse taal, in die opvoeding van die jeug tot verantwoordelike burgerskap, in die geestelike opheffing van minderbevoorregtes, in liefdadigheids- en ondersteuningspogings, in die kulturele ordening van die landelike gemeenskap en die verskaffing van sinvolle vryetydsbesteding en ontspanningsbedrywighede (1983:119).

In 1890 word die ZA Taalbond gestig met as doelstellings die "bevordering van de kennis der Volkstaal en aankweking van een ontwikkeld nationaliteitsgevoel" (Botha 1970:96). Volkstaal was hier uiteraard Nederlands, maar by die bevoordeling van Hollands teenoor Engels het Afrikaans baie gebaat. Die Taalbond het verskeie taalkongresse gehou en een van die belangrikste gevolge hiervan was die publikasie van die eerste Afrikaanse tydskrif Ons Klyntji in 1896.

In 1893 word De Volksvereniging der Zuid-Afrikaansche Republiek in Krugersdorp gestig uit verset teen die negatiewe houding ten opsigte van die Afrikaanse kultuurlewe aan die Rand (Els 1971:132). In 1897 ontstaan daar ook 'n afdeling van die Algemeen Nederlandsche Verbond, wat oorspronklik in 1895 in Brussel gestig is, met 'n eie statuut. Alhoewel die organisasie hoofsaaklik Nederlands georiënteerd was, werk dit tot voordeel van Afrikaans, want in sy werksaamhede word

lede aangemoedig om aan te dring op die gebruik van Afrikaans of Hollands in die sakewêreld om sodoende winkeliers te beweeg om Afrikaanssprekendes in diens te neem, voorlesings word oor die Afrikaanse geskiedenis aangebied, voordragaande word gehou en nasionale feesdae gevier. Daarby word skakeling met ander Hollands-Afrikaanse verenigings aan die Rand bewerkstellig (Els 1971:132-133).

Met die uitbreek van die Anglo-Boereoorlog begin 'n tydperk van groot swaarkry vir die Afrikaner, veral in die Vrystaat en Transvaal. Op grond van die armoede en gebrek wat spruit uit die oorlog kom 'n verskeidenheid vroue-welsynsorganisasies tot stand om die nodige versorgingswerk te doen in samewerking met die kerke. Van die belangrikste was die Afrikaanse Christelike Vrouevereniging (ACVV) en Die Zuid-Afrikaanse Vrouefederasie (ZAVF) wat in 1904 gestig is, die Oranje-Vrouevereniging (OVV) in 1908 en die Natalse Christelike Vrouevereniging (NCVV) in 1914. Die eerste koördinerende liggaam van hierdie vroueverenigings was die Federale Vroueraad wat in 1920 ontstaan het en die vroueverenigings skaar hulle ook later by die FAK (Botha 1970:103-105).

Die algemene toestand na die Anglo-Boereoorlog dien as 'n besondere prikkel vir die ontstaan van die Tweede Taalbeweging. Tydens die vorige taalbeweging het die klem hoofsaaklik op Afrikaanse taalbewussyn, taalskepping en -erkenning geval, maar tydens die Tweede Taalbeweging ontstaan daar 'n volksbeweging wat nie slegs taalhandhawing nie, maar ook volksbewussyn insluit (Botha 1970:106).

In hierdie tydperk val die klem op die handhawing en bevordering van die kultuureie en ontstaan 'n verskeidenheid Afrikaanse kultuurorganisasies wat in die herryding van die Afrikaanse volk 'n buitengewoon belangrike rol gespeel het.

Uit dié nood, "is kultuurverenigings gebore wat die Afrikaanse strewe gedra en selftrots weer aangewakker het" (Els 1971:133). In 1905 kom die Afrikaanse Taalgenootskap (ATG) tot stand met die doelstelling om Afrikaners te oortuig dat Afrikaans hulle spreek- en skryftaal is, om Afrikaans as taal in sy suiwerste vorm te ontwikkel en om 'n Afrikaanse nasionaliteitsgevoel aan te kweek (Els 1971:134). Die werksaamhede van die ATG lei tot die ontstaan van die blad Die Brandwag op 31 Mei 1910.

Net so word die Afrikaanse Taalvereniging (ATV) op 3 November 1906 in Kaapstad gestig met die doel om te werk vir die Hollands-Afrikaanse taalsaak (Botha 1970:107). In dieselfde jaar ontstaan daar in Potchefstroom die Afrikaanse Taalunie. Die ATV strewe na wetgewing om as toelatingsvereiste tot die staatsdiens 'n redelike kennis van Hollands te verkry, aandag word aan Afrikaanse volksang bestee, terwyl ander aktiwiteite toneelopvoerings, lesings, voordragte en die verspreiding van pamflette insluit (Botha 1970:108).

In 1908 word Onze Taal in Bloemfontein gestig en word daar geywer vir die bevordering van Hollands en Afrikaans op die gebied van die literatuur, toneel, sang en musiek. Dié vereniging heet sedert 1912 Ons Taal en van al die taalverenigings wat voor 1910 gestig is, het dié liggaam die grootste lewenskragtigheid getoon (Botha 1970:109).

Die vereniging reël in 1909 die sogenaamde "verbroederingskongres" met die doel om eenheid te bewerkstellig en dit lei tot die stigting van die Zuid-Afrikaansche Akademie voor Taal, Letteren en Kunst (Malan 1959:15).

Die Akademie, wat tans bekend staan as die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, het in 1909 sy beslag gekry met as doelstelling die "handhawing en bevordering van die

Hollandse taal, lettere, Suid-Afrikaanse geskiedenis, oudheidkunde en kuns" (Botha 1970:109). Met Hollands is beide die Afrikaanse en Nederlandse taalvorme bedoel.

Kenmerkend van die tydperk was onder andere dat nie een van die verenigings omvangryk of nasionaal gerig was nie, met as sentrums Pretoria, Kaapstad, Paarl-Stellenbosch en Bloemfontein (Kapp 1990b: 11-12).

5.3.3 Die Ontwakingsfase 1909-1929

Hierdie fase val saam met die totstandkoming van die Unie van Suid-Afrika en tydens dié tydperk is groter betrokkenheid van die gewone man verkry en het die onderwys en kerk finaal as draers en beskutters van die kultuurstrewe na vore gekom (Kapp 1990b: 16-17).

In 1911 kom die Studenten Werda Komitee tot stand na aanleiding van die ATV-tak van Stellenbosch se uitnodiging aan Afrikaanse universiteite, kolleges en skole tot 'n vergadering. Ander Werdakomitees word gestig, asook die Afrikaanse Studentebond (ASB) in 1916 (Strauss 1973:13). Die doelstellings van dié studenteorganisasie was die wetenskaplike ontwikkeling van sy lede ooreenkomstig die Afrikaans-tradisionele volkskarakter, en die handhawing en bevordering van die Hollands-Afrikaanse taal, lettere, kuns en geskiedenis (Botha 1970:112).

Die Helpmekaarbeweging ontstaan in 1917 as 'n "grote historiese krachtsinspanning" toe die Afrikanervolk vrywillig in net meer as twee maande 'n groot bedrag geld ingesamel en bygedra het om die skade wat deur die rebelle tydens die Rebelle bewerkstellig is, te vergoed, asook om die boetes wat

aan hulle opgelê is, te betaal (Steyn 1987:52). Die taak van die Helpmekaarbeweging, waarvan pres. M.T. Steyn gesê het: "Die Helpmekaar is uit God gebore" (Botha 1970:111), is in 1918 afgehandel, maar met die aansienlike som geld wat nog oor was het die beweging nie doodgeloop nie en het dit onder andere in die vorm van die Helpmekaarvereniging die Afrikanersaak gedien en gesteun veral deur die bevordering van opvoedkundige geleenthede vir die Afrikanerjeug (Botha 1970:111;Els 1971:137). Die eerste groot moderne Afrikanerondernemings Santam en Sanlam ontstaan ook as "die voortsetting van die golf van ekonomiese nasionalisme en Christenerns van die Helpmekaar" (Lombard in Steyn 1980:200).

In 1917 ontstaan die Natalse Saamwerkunie van Kultuurverenigings met die doel om die verskillende debats-, jongeliede-, en ander kultuurverenigings saam te snoer en te bevorder (Botha 1970:113).

'n Afrikaanse kultuurorganisasie wat groot invloed op die handhawing van die Afrikaanse taal en kultuur gehad het, die Afrikaner-Broederbond, kom in 1918 tot stand. Hierdie geheime organisasie het as doelwit die bevordering van die Afrikaner se kultuurbelange en sy sentrale taak was diensbaarheid aan die hoogste belange van die Afrikaner (Pelzer 1979:95). Die Afrikaner-Broederbond was "an abiding force in the shaping of modern South Africa's destiny" (Wilkins & Strydom 1978:2).

By die aanbreek van die 20ste eeu was waarskynlik nie meer as 5% van die Afrikaners in stede en dorpe saamgetrek nie. Na aanleiding van die Anglo-Boereoorlog met die meegaande verarming, het daar egter 'n verstedelikingsproses plaasgevind. Hierdie verstedeliking is nie allerweë verwelkom nie en by verskillende geleenthede is waarskuwings en voorbe-

houde deur vooraanstaande Afrikanerleiers uitgespreek oor die verwatering van die Afrikaner se taal, kultuur en identiteit wat met verstedeliking kon plaasvind. Saam met verstedeliking het die groeipunte van Afrikanerkultuur geleidelik na die dorpe en stede verskuif waar daar op 'n georganiseerde wyse leiding gegee is en het die stede en dorpe sentrums van die Afrikanerkultuur geword (Van Jaarsveld 1979:195,207).

Met die stelselmatige proses van verstedeliking het die Afrikaner sy "natuurlike bestemming van sy plattelandse isolasie kwytgeraak en in 'n oop samelewing te lande gekom waarin 'n vreemde taal, kultuur en vermaaklikheidswêreld aangetref is" (Van Jaarsveld 1979:213). In die hele proses het die Afrikaner gepoog om dit wat eie aan hom is, te beskerm en hom polities, sowel as kultureel, sover as moontlik van die Engelstalige te isoleer.

Die Nasionale Party is in 1914 gestig as politieke party vir die Afrikaner en het in die ontwikkelingsfase, waartydens die politieke en kulturele strewe nou verweef geraak het, na vore getree as draer van die Afrikaanse strewe. Veral na die bewindsoorname in 1924 in koalisie met die Arbeidersparty, die erkenning van Afrikaans in 1925 as amptelike taal en die ontvoogding van Brittanje vanaf 1926, was die Nasionale Party in besonder die ondersteuner van die Afrikaanse Gedagte (Kapp 1990b: 13, 17, 30; Steyn 1987:22). Die solidariteit van kultuur en politiek het in die dinamiese fase, wat hierna bespreek word, voortgeduur en is versterk deur die republikeinse strewe, maar na 1961 begin kultuurorganisasies al hoe losser staan van die politieke proses (Kapp 1990b: 22, 24, 32).

In hierdie tydperk kry die "oorheersende rol van kerk en onderwys as draers en beskutters van die kultuurstrewe" sy finale beslag en vorm die Afrikaanse gemeente en skool kultuursentrums (Kapp 1990b:17). Uit en rondom die skole en

kerke het tydens die proses van verstedeliking allerlei kulturele organisasies ontstaan (Cronje 1974:178).

In 1929 kom die Handhawersbond in Johannesburg tot stand om doelbewus Hollands-Afrikaanssprekende Afrikaners op te wek tot sterker self- en volksbewussyn, om suiwer Afrikaans orals tot sy reg te laat kom en op ekonomiese gebied te strewe na die heil van die "Hollands-Afrikaanssprekende Afrikaner". Hierdie poging het aanleiding gegee tot Afrikaanse rekenings, kwitansies, tjekboeke, ensovoorts (Botha 1970:113).

Die Federasie van Afrikaanse Kultuurvereniginge (FAK) word op 19 Desember 1929 gestig as 'n oorkoepelende federasie waarbinne "taal-, kuns-, kultuur-, jongeliede- en debatsverenigings; Helpmekaar- en Boereverenigings; Bonde; Kerkrade en Saamwerkunies; die moderature van die drie Afrikaanse Kerke in die Unie; studente-, onderwysers- en vroue-verenigings" betrek is (Swart & Geyser 1979:13). Die FAK vorm die eerste oorkoepelende organisasie waarbinne so 'n groot aantal organisasies saamgetrek word met die doel om die Afrikaanse taal en kultuur te bevorder.

5.3.4 Die Dinamiese Fase 1929-1961

In dié tydperk word die proses van die Afrikaner se verstedeliking voortgesit en tot 'n groot mate voltrek en verwys dr. D. F. Malan na die Afrikaner se "nuwe Groter Trek" na die stad (Van Jaarsveld 1979:193-196). In die fase het groot en invloedryke kultuurorganisasies tot stand gekom en was die Afrikaanse Gedagte 'n saambindende en leidende faktor (Kapp 1990b: 18-19; 22).

In 1930 ontstaan 'n tendens om taal- en kultuurverenigings binne bepaalde beroepsgroepe tot stand te bring. Van die redes hiervoor is dat die Afrikanervolk in die dertigerjare "op feitlik alle lewensterreine met volksvreemde kultuurprodukte en lewensstyle gekonfronteer is", terwyl die Afrikaner veral binne die staatsdiensinstellings ten opsigte van sy Afrikaanse volkskultuur deur veral die oorwegend Engelse lewens- en wêreldbeskouing gekonfronteer is (Botha 1970:181,115).

Die Afrikaanse Taal- en Kultuurvereniging (ATKV) wat op 19 Augustus 1930 gestig word, was die eerste beroepsgerigte kultuurorganisasie. Hierdie organisasie, waarvan net Spoorwegamptenare lede kon wees, se doelstellings was om Afrikaans binne sowel as buite die Spoorwegdiens te bevorder en om 'n lewendige belangstelling in die Afrikaanse kuns en kultuur aan te kweek. Die ATKV se vroueafdeling, die Vrou- en Moederbeweging (VMB) het in 1943 tot stand gekom met die doel om algemene maatskaplike, opvoedkundige en kulturele opheffingswerk in ooreenstemming met die doelstellings en beleid van die ATKV te doen (Van Rensburg, 1980b:8-10,68).

Ander beroepsgerigte kultuurorganisasies het hierop gevolg. In 1953 kom die Afrikaanse Taal-en Kulturbond (ATKB) tot stand met as lede die werknemers van die Poskantoor en die doelwit om Afrikaans en die Afrikaanse kultuur binne, sowel as buite die poskantoor te bevorder (FAK-register 1987:16). Hierna volg die Afrikaanse Kultuurvereniging van die Suid-Afrikaanse Polisie (AKPOL) in 1955 wat ten doel het om Afrikaans en die Afrikaanse kuns en kultuur in die algemeen binne sowel as buite die Suid-Afrikaanse Polisie te bevorder (FAK-register 1987:14).

Die eerste nasionale jeugbeweging, die Voortrekkerbeweging, kom op 30 September 1931 tot stand. Dit was die gevolg van

talle pogings wat reeds in 1920 begin het om 'n jeugbeweging te stig. Dit het nie geslaag nie en alhoewel daar in 1923 weer 'n poging aangewend is om in die Kaapprovinsie 'n jeugbeweging te laat posvat, het dit ook op niks uitgeloop nie. Die aanvanklike plan was om die Voortrekkers by die Boy Scouts en Girl Guides se werksaamhede in te skakel om in die Afrikaanse kinders se behoeftes te voorsien. Die poging was egter nie suksesvol nie aangesien die Scouts se belofte van trou aan "God en Koning" moes verander na "God en my Vaderland", 'n saak wat vir die Scouts onaanvaarbaar was (Beeld 10 Nov 1989c:9). Gevolglik is die Voortrekkers as selfstandige jeugbeweging gestig (Badenhorst 1980:178-179; Els 1971: 216-222).

Na aanleiding van aspekte soos die onaktiwiteit van die lede en probleme wat met die Nasionale Unie van Suid-Afrikaanse studente (NUSAS) ondervind is, word die Afrikaanse-Nasionale Studentebond (ANS) in 1934 gestig waarin die ASB opgaan. Die ANS se verbintenis later met die Ossewa-Brandwag het egter aanleiding daartoe gegee dat dit gekwyn het en in 1945 word die ASB herstig en kry sy behoorlike beslag in 1948 (Botha 1970:112). Die organisasie ontbind in 1989 vanweë die verskillende rigtings wat deur sy lede ingeslaan is.

In 1958 ontstaan Die Ruiterwag wat as 'n jeugvleuel deur die Afrikaner-Broederbond gestig is vir Afrikanermans jonger as 35 jaar (Kotze & Greyling 1991:56).

Die Ossewa-Brandwag (OB) het in 1938 ontstaan as een van die uitvloeisels van die nasionalisme wat deur die Simboliese Ossewatrek aangewakker is (Liebenberg 1980a: 448). As kultuurorganisasie het die OB ter aanvang gepoog om die Afrikaner se kulturele aspirasies saam te snoer en te ontwikkel deur die bewaring en uitbouing van die Afrikaner se tradisies en beginsels, die ontwikkeling van patriotisme en nasionale

trots en die samesnoering van alle enersdenkendes (Prinsloo 1983: 111; Visser 1976: 11-12). Vanweë die aspirasies van die leierskorps van die OB, het die kultuurorganisasie totaal verander in 'n ondergrondse semi-militêre organisasie met staatsfilosofiese uitgangspunte wat die daarstelling van 'n Nasionaal-Sosialistiese staat goedgesind was (Prinsloo 1983:93; Visser 1976: 11-16). Hierdie uitgangspunte het daartoe gelei dat die OB se rol as kulturele volksbeweging ten einde geloop het (Liebenberg 1980b: 457-458; Prinsloo 1983:94).

Weens die armblankevraagstuk, waarvan die meeste Afrikaners was, en die meegaande ekonomiese verval word daar in 1939 oorgegaan tot die stigting van die Reddingsdaadbond as gevolg van die oplewing van Afrikanernasionalisme wat deur die Simboliese Ossewatrek meegebring is. Die Bond was 'n uitvloeisel van die Ekonomiese Volkskongres wat in dié jaar gehou is en die doel was om die Afrikaner op ekonomiese gebied van ondergang te red. Die ideaal van die Reddingsdaadbond was 'n sindikaat van aandeelhouders. Die rente op hulle beleggings sou dan gebruik word vir die aankoop van plase vir mense wat hulle grond verloor het (Botha 1970:113-114; Liebenberg 1980a:448; Van Jaarsveld 1979: 194).

In 1941 neem die Reddingsdaadbond die bevordering van volkspele onder sy vleuels en kom die Uniale Komitee vir Volksang en Volkspele tot stand. Die Volkspelebeweging het in 1951 'n outonome liggaam geword. Van die belangrikste doelstellings van die beweging is om Afrikaanse volksang en volkspele te beoefen, te propageer, te ontwikkel en te standardiseer met inagneming van die algemene kulturele strewe van die Afrikanervolk, asook die verryking en uitbouing van die Afrikaanse volkskultuur (FAK-register 1987:22-23).

Daar is egtér nie net kultuurorganisasies gestig vir die

Afrikaner self nie en in 1949 kom die Maatskappy vir Europese Immigrasie (MEI) tot stand. Die doelstelling van hierdie organisasie is om op geestelike, maatskaplike en stoflike gebied die immigrant by te staan om volkome by die Suid-Afrikaanse en in die besonder in die Afrikaanse kultuur en kultuurgemeenskap in te skakel (FAK-register 1987:51).

Na die inwyding van die Voortrekkermonument op 16 Desember 1949 vind 'n reunie plaas van verskillende mense wat betrokke was by die Rapportryers wat van verskillende punte dwarsoor die land te perd boodskappe vir die inwyding van die Voortrekkermonument aangebring het. Hieruit kom die gedagte van die Rapportryerskorpse tot stand en in 1961 word oorgegaan tot die amptelike stigting van die Federasie van Rapportryerskorpse. Soos by al die ander kultuurorganisasies is die doelstellings van hierdie organisasie die handhawing, bevordering en uitlewing van die Afrikaanse taal, sedes en gewoontes, asook die bevordering van die Afrikaner se geskiedenis, tradisies en samehorigheidsgevoel (FAK-register 1987:43; Hattingh 1980:175-177).

5.3.5 Die fase van groter individualisme na 1961

Tydens die tydperk gee die momentum van sosiale mobiliteit en ontluikende welvaart van die Afrikaner aanleiding tot die verskynsel dat ekonomiese en professionele groeppvorming kulturele groeppvorming begin verdring. Die Afrikaanse Gedagte oefen nie meer die sterk saambindende funksie van vroeër uit nie en op kultuurgebied begin betrokkenheid by kultuurorganisasies en -aktiwiteite afneem en word die klem by kultuurorganisasies al hoe meer op professionele en gespesialiseerde aktiwiteite geplaas (Kapp 1990b: 23-25).

Die Junior Rapportryerbeweging (JRK) ontstaan in 1964 met die doel om te voorsien in die kulturele behoeftes van Afrikaanssprekende mans onder 35 jaar. In 1977 word twee vroue-organisasies gestig naamlik Dames Aktueel en Jong Dames Dinamiek. Laasgenoemde organisasie is vir Afrikaanssprekende vroue tussen 18 en 33 jaar en is dus veral gerig op die jonger vrou. Die doelstellings van Dames Aktueel is om geroepenheid, doelgerigtheid en kundigheid by die Afrikanervrou te kweek ten opsigte van sake soos volksverbondenheid, volkstrots en kulturele verryking van die Afrikaner, geestesweerbaarheid, menseverhoudings en ekonomiese verantwoordelikheid. Jong Dames Dinamiek is weer daarop ingestel om as ambassadeurs van die Afrikaanse kultuur 'n bydrae te lewer tot die breër Suid-Afrikaanse gemeenskap en om jong Afrikaanse vroue saam te snoer en te ontwikkel tot selfstandige denkers en selfgemotiveerde leiers en meningsvormers (FAK-register 1987:10-11, 47-50).

Op grond van die politieke verdeeldheid wat in die laat sewentiger- en vroeë tagtigerjare weer onder die Afrikaner intree en met die totstandkoming van die Konserwatiewe Party naas die Nasionale Party, ontstaan die Afrikanervolkswag in 1984. Volgens die inligtingsbrosjure van die Afrikanervolkswag is dit gebore uit die besef dat 'n nasionale herlewing noodsaaklik is vir die voortbestaan van die Afrikanervolk. Die hoofdoelstelling is: "Om 'n kulturele volksfront daar te stel waardeur die Afrikaner as blanke volk sy lewensbelange kan beskerm en bevorder, trou aan sy roeping en sy geskiedenis" (Die Afrikanervolkswag: Inligtingsbrosjure: s:j.).

In 1983 het 'n geheime organisasie, Toekomsgesprek, ontstaan as "'n ver-regse poging om 'n alternatief vir die Afrikaner-Broederbond [...] te bied". Hierdie organisasie poog om 'n konserwatiewe Afrikanerstempel op soveel as moontlik terreine te plaas (Kotze & Greyling 1991:199).

Uiteraard is met die chronologiese oorsig net 'n breë spieëlbeeld van die belangrikste kultuurorganisasies gegee. Daar was ook nog talle kleiner organisasies soos sang- en musiekverenigings, kleiner taalverenigings soos Vroue-Leesunies, toneelverenigings en jeugorganisasies (Kapp 1990b:6,13-15).

5.4 KENMERKE EN TAKE

Die kenmerke en take van die Afrikaanse kultuurorganisasies kan soos volg saamgevat word: (Afrikanervolkswag: Inligtings-brosjure:s.j.; FAK-register 1987: 1 e.v.; Ferreira 1982:33-35):

- (a) Die organisasies het as uitgangspunt die Christelike waardestelsel soos gefundeer in die Bybel.
- (b) Die organisasies bemoei hulle met die Afrikaner se totale kultuurbelang, geestelik en stoflik, asook met die samesnoering en ontwikkeling van Afrikaanse kultuurkragte.
- (c) Die organisasies het as taak die nasionaal- en kultuurbewusmaking van die Afrikaner, die opwekking van 'n gesonde volkstrots en volksbewustheid en die skep van 'n geestesklimaat waarbinne die Afrikaner self sal strewe na die handhawing en uitbouing van sy kulturele eiegoed. Sodoende word gepoog om by die Afrikanervolk sy afsonderlike bestaan (identiteit), taak en roeping in te skerp.
- (d) Die Afrikaanse kultuurorganisasies het die taak om 'n verbeeldingryke en afwagterende toekomsgerigte lewenshouding te skep en die Afrikaner geestelik weerbaar te maak om die uitdagings van die tyd te aanvaar. In dié verband moet die organisasies skeppend en vernuwend te werk gaan.
- (e) Die kultuurorganisasies het 'n baie belangrike rol in die

bevordering van die skeppende en uitvoerende kunste aan die een kant, sowel as die bewaring, bestudering en bekendstelling van die Afrikaner se geestelike en materiële kultuurerfenis aan die ander kant.

- (f) As taak moet die Afrikaanse taal gehandhaaf en uitgebou word, eerstens onder die moedertaalgebruiker, maar ook onder immigrante en ander volksgroepe. In dié proses moet verseker word dat Afrikaans as gebruikstaal bly voortbestaan onder meer sprekers as net die Afrikaner.
- (g) Die organisasies moet hulle beywer om immigrante met die Afrikaner en sy kultuur in aanraking te bring om assimilasië met dié kultuurgroep te bewerkstellig.
- (h) Die organisasies moet hulle beywer vir kultuurgerigte gesinsopvoeding en tuisteskepping, asook sinvolle vryetydsgebruik.
- (i) Ten opsigte van die jeug het die organisasies 'n besondere taak nie net wat betref vryetydsbesteding nie, maar ook om die nodige leiding en voorligting te verskaf sodat hulle tot die maksimum van hulle vermoë onderwys en opleiding kan geniet. Die jong skoolverlater moet ook doelgerig betrek word by die aktiwiteite van die kultuurorganisasie.
- (j) Wat die verhouding tussen Afrikaners onderling betref, moet die organisasies aktief meewerk om die kommunikasiegaping wat daar tussen Afrikaners bestaan, te oorbrug op so 'n wyse dat dit die samehorigheidsgevoel versterk omdat totale kultuurontploffing gestrem word deur onderlinge verdeeldheid. Dit is baie belangrik dat die kultuurorganisasies in voeling bly met die behoeftes van die mense self en nie "uit voeling sal raak met die hartklop van ons volk nie" (Stals 1971:8).
- (k) Die organisasies het 'n belangrike taak ten opsigte van sy lede

en kultuurgenote en die lewering van welsyn- en hulpdienste waar nodig.

5.5 PROBLEME EN LEEMTES

Probleme en tekortkominge is nie uniek of net eie aan Afrikaanse kultuurorganisasies nie. Van die belangrikste probleme is die volgende:

- (a) Die Afrikaanse kultuurorganisasie hou nie voldoende tred met die vereistes wat deur die veranderende tyd gestel word nie. In die verband sê die taalkundige J.C. Steyn: "Kultuurorganisasies het mettertyd 'n slegte naam gekry omdat hulle soms 'n bietjie versteen geraak het" (1980:217), terwyl Stals daarop wys dat kultuurorganisasies dikwels van die "lewe afgesny" is (1971:7). Dit is van wesentlike belang dat kultuurorganisasies nie terughunker na die verlede asof dit die ideale tyd was nie, maar daar moet aangepas word by die behoeftes van 'n dinamiese kultuurgemeenskap deur onder ander weg te doen met uitgediende patrone van kultuuraktivering (Els 1971:335-337).
- (b) Die kort dienstydsperk van ampsdraers, die gebrek aan leierskap van gehalte en die werklike aantal lede teenoor die moontlike ledepotensiaal skep groot probleme vir die kultuurorganisasie (Pienaar 1969:175,185). Dit bring dikwels mee dat kultuurorganisasies nie dinamies genoeg funksioneer nie omdat kultuurleiers soms ontaard in blote kultuurorganiseerders wat nie tyd het om kultuur te beleef en behoorlike kultuurbeplanning te doen nie (Dommissie 1975:139; Ferrreira 1982:36). Ter ondersteuning hiervan waarsku Stals ook teen die geneigdheid by mense om kultuur te eng te begrens (1971:7).

- (c) Swak ledebetrokkenheid ontstaan onder andere op grond van die negatiewe beeld wat dikwels van die lidmaatskap en die aktiwiteite van 'n kultuurorganisasie bestaan, die feit dat die organisasieaktiwiteite nie altyd op peil is nie, die gebrek aan tyd by die lid of potensiele lid, die aantrekkingskrag van ligter vermaak en die geneigdheid van die hedendaagse mens om 'n ongebonde en ongekomplimiteerde bestaan te wil voer en daarom nie aan 'n organisasie verbonde wil wees nie (Els 1971:333, 347; Ferreira 1982:36).
- (d) By die Afrikaner is daar 'n mate van traak-my-nieagtigheid en selfs 'n gevoel van neutraliteit en 'n gebrek aan piëteitsgevoel ten opsigte van die Afrikaanse volkseie te bespeur (Els 1971:333-335).
- (e) By lede van kultuurorganisasies is daar dikwels 'n gevoel dat daar 'n gebrek is aan voldoende geleentheid vir self-werksaamheid, terwyl die lang afstande wat lede moet aflê om aan die aktiwiteite van organisasies deel te neem, stremmend op die werksaamhede van die kultuurorganisasie inwerk (Ferreira 1982:36).
- (f) Wat die jeugdige betref, word dikwels die klagte gehoor dat die kultuurorganisasie niks vir die moderne jeug bied nie (Ferreira 1982:36).
- (g) Sekerlik van die mees beperkende faktore op die werksaamhede van die kultuurorganisasies is die gebrek aan voldoende fondse (Ferreira 1982:36). Hierdie gebrek strem die effektiewe funksionering van die organisasie en werk nie net beperkend in op die aanstelling van voldoende gekwalifiseerde personeel om die aktiwiteite doelgerig te hanteer nie, maar lei ook tot die afgradering van projekte wat aangebied word, asook 'n gebrek aan nuwe, vars projekte.

5.6 UITDAGINGS

Om hierdie probleme die hoof te bied, moet die kultuurorganisasie poog om so doeltreffend as moontlik te funksioneer. Die volkekundige en politikus Koornhof stel dit baie raak as hy sê dat die doelwit van die kultuurorganisasie moet wees "om van die formele kultuurorganisasie tot lewende, vonkelende belewenis oor te gaan" (1968:27). Om dit te bereik is die volgende belangrik:

- (a) Kultuurorganisasies moet 'n duidelike siening hê ten opsigte van hulle taak en doelstellings (Els 1971:335).
- (b) Kultuurorganisasies moet behoorlike beplanning doen. In die beplanning moet hulle antisipeer en die inisiatief neem. Daar moet 'n stelselmatige werksmetode wees, prioriteite gestel en oorkoepelende doelstellings bepaal word. Die doelstellings moet gereeld hersien en bygewerk word om by veranderde omstandighede en uitdagings aan te pas, terwyl selfevaluering van die doelstellings en die metodes om dit te bereik noodsaaklik vir doeltreffendheid is (Els 1971:336-7; Dommissie 1975:141; Ferreira 1982: 36-37).
- (c) Kultuurorganisasies en hulle kultuuraktiwiteite moet deurgaans 'n stempel van gehalte dra (Ferreira 1982:37). Hulle moet "standaarde [...] handhaaf wat gelyk staan met die beste van die wêreld. Gehalte in elke opsig moet die wagwoord van die kultuurorganisasie wees" (Koornhof 1966:22).
- (d) Omdat dit blyk dat mense wat aktief by kultuurorganisasies betrokke is hoofsaaklik op skool daartoe aangemoedig is, word die belangrike rol van voorligting aan kinders oor die aard, werk, waarde en funksie van Afrikaanse kultuurorganisasies onderstreep. Dit geld nie net vir skole nie, maar ook die tegniese inrigtings en institute moet in dié verband bereik

word. In dié proses moet onderwysers aangewend en die naskoolse jeug betrek word (Ferreira 1982:37). "Die onderwyser, as persoon wat 'n sterk invloed op die kind uitoefen en as persoon na wie die kind opsien, kan die Afrikaanse kultuur in die algemeen 'n diens van onskatbare waarde bewys deur slegs die kind aan te moedig om aan sodanige organisasies deel te neem" (Els 1971:208-9). Die onderwyser moet ook voorligting ontvang. Dit is belangrik dat maniere gevind word om die betrokke en aktiewe skolier se skoollidmaatskap van 'n kultuurorganisasie om te skakel na naskoolse lidmaatskap van 'n soortgelyke organisasie. Skoolverlaters moet vroegtydig deur kultuurorganisasies genader word (Els 1971:344-5).

- (e) Kultuurorganisasies moet put uit die positiewe ingesteldheid wat daar wel by 'n groot aantal Afrikaanse kultuurgebruikers bestaan teenoor die Afrikaanse kultuurlewe in die algemeen en organisasies in die besonder (Dommissie 1975:134, 138; Els 1971: 347).
- (f) Die Afrikaanse kultuurorganisasie moet daarvan bewus wees dat verskillende menings toenemend binne die Afrikanerhuishouding bestaan, terwyl die taak en aktiwiteite van die organisasie tot die hele volk moet spreek. Omdat daar 'n kloof bestaan tussen die gekwalifiseerde en minder gekwalifiseerde Afrikaner, wat as neerslag 'n belangeloosheid by die minder gekwalifiseerde ten opsigte van kultuur het omdat dit geassosieer word met die beter gekwalifiseerde, moet kontak of raakpunte gesoek word waar die twee groepe mekaar kan ontmoet (Els 1971:340-1; Ferreira 1982:38). [In die verband is dit belangrik om te besef dat 'n noue korrelasie bestaan tussen lae ekonomiese status en swak deelname aan en die neem van leiding in organisasies. As die sogenaamde werkersklas of blouboordjiewerker wel by

organisasies betrokke raak, is dit by: "those expressive organizations 'which are structured in terms of primary relationships [...] which have roots in the immediate locality with little or no connection with the larger society'" (Smith & Freedman 1972: 154,156; Shostak & Gomberg in Smith & Freedman 1972:156). Vir dié groep is skakeling en kontak dus op die persoonlike vlak van die grootste belang.]

- (g) In die lig van die suksesse wat behaal word deur beroeps-gerigte kultuurorganisasies soos die ATKV, kan die moontlike uitbreiding van soortgelyke organisasies binne ander belange-groepe ook van groot waarde wees om kultuuraktiwiteite te stimuleer (Ferreira 1982: 38).
- (h) Vir kultuurorganisasies is dit van lewensbelang om bronne te ontgin en te ontwikkel om voldoende fondse te verkry en te genereer om dinamies met hulle werksaamhede voort te gaan. In dié verband is dit belangrik om van moderne tegnieke gebruik te maak en nie-tradisionele finansieringsbronne te bekom. Benewens die gebruikelike ledegeld en in sommige gevalle staatshulp, moet gekyk word na bronne soos trustfondse, eie sakeondernemings, borgskappe, erflatings, skenkings, inkomste uit markgerigte projekte en advertensies, renteverdienste, rentevrye of lae renteleninge en belasting-toegewings aan individue en maatskappye (Kultuuramptenare-forum 1990:18, 25).
- (i) Kultuurorganisasies moet ernstig kyk na die aanstelling van professionele en bekwame personeel om administratief en uitvoerend op 'n bekwame wyse uitvoering te gee aan die doel-witte van die kultuurorganisasie. In dié verband moet prak-tykgerigte opleiding van personeel en lede 'n hoë prioriteit geniet (Ferreira 1982:37; Kultuuramptenare-forum 1990:15, 27).

- (j) Kultuurorganisasies moet ernstige aandag gee aan die verbetering van die organisasie se beeld. Dit behels nie net marknavorsing en 'n bemarkingsingesteldheid nie, maar ook 'n besliste verbetering in die gehalte van die kultuurorganisasie se werksaamhede in die praktyk (Kultuuramptenare-forum 1990:26, 30).

5.7 SLOTSOM

Die Afrikaanse kultuurorganisasie speel 'n belangrike rol in die handhawing en bevordering van die Afrikaner se identiteit en kultuur. Tereg word dit gestel dat sonder "vrees vir teëspraak kan gekonstateer word dat Afrikaanse kultuurorganisasies in die verlede op geheel die Afrikaanse lewensakker 'n rol van onberekenbare groot waarde gespeel het" (Els 1971:138). Die Afrikaanse kultuurorganisasie was en is die draer van die Afrikaanse taal en Afrikaanse Gedagte. Sonder hul betrokkenheid sou die Afrikaner nie kon bereik wat hy bereik het nie en die Afrikaanse volks- en kultuurlewe nie geword het wat dit vandag is nie (Kapp 1990:31). "Die betekenis van die nasionale kultuurorganisasie is dat dit in ons tyd die verskil - tussen lewe, groei en bloei, of agteruitgang, selfs dood, van die Afrikanervolk is [...] Die kultuurorganisasie van ons volk is dus een van die fundamente waarop die volk gebou word, is een van die belangrikste hoekstene waarop hy staan en waaruit hy groei en bloei" (Koornhof 1968:26).

Interessante klemverskuiwings het plaasgevind tussen die vroeër (Eerste Taalbeweging) en die latere (Tweede Taalbeweging) kultuurbewegings. By die vroeëre kultuurorganisasies het dit gegaan oor die erkenning en vestiging van die eie, veral die Afrikaanse taal. Die latere kultuurorganisasies het die klem laat val op die "handhawing en uitbouing van die reeds verkreeë eie, en ook om toe te sien dat dit bly voortbestaan" (Els 1971:140). "Waar die klem in die vorige fase primêr op Afrikaanse taalbewussyn,

taalskepping en -erkenning geval het, sprei die tweede taalbeweging sy vleuels veel wyer uit en is dit in die volste sin van die woord volksbeweging, omdat dit nie slegs taalhandhawing, maar ook volksbewussyn ingesluit het" (Botha 1970:106).

'n Derde fase tree egter nou stelselmatig ook na vore by sommige kultuurorganisasies omdat die kultuurbedrywigheide nie net beperk word tot die blanke Afrikaanse kultuurgebruiker nie, maar die kultuuruitbouing en -bekendstelling vind plaas onder die wye spektrum van die Suid-Afrikaanse bevolking. Waar die eerste fase gegaan het oor die bewaring, en tweede fase oor die handhawing, gaan die derde fase oor die uitbou van die Afrikaanse kultuur op 'n baie wye front. In dié verband is die ATKV 'n goeie voorbeeld met al sy kultuurbevorderingsprojekte wat oop is vir deelname deur enige ander kultuur- of bevolkingsgroep in Suid-Afrika, beide wit en anderskleurig (UR 25/84). Selfs lidmaatskapvoorwaardes van organisasies word verruim of herbeklemtoon om die ledebasis te vergroot na buite die blanke Afrikaanse kultuurgebruiker (Beeld 2 Okt 1991c: 14; FAK-kongresnotule 1990:8).

Waar die vroegste kultuurorganisasies as taak gehad het om die Afrikaanse kultuur los te maak van sy minderwaardigheidskompleks, die kultuurbesit en Afrikaans te vestig en uit te bou en die Afrikaner se volkslewe te organiseer en 'n sterk nasionale bewussyn te skep (Els 1971:139), gaan dié taak van die kultuurorganisasie voort en stel Koornhof dit baie raak as hy sê dat die kultuurorganisasie 'n ereplek in die lewe van die Afrikanervolk inneem, want as die Afrikanervolk "kultureel sou sterf, sal hy as volk in die proses van die toneel verdwyn" (1968:26). Die kultuurorganisasie voorsien in dit wat 'n behoefte is by die Afrikaner. Dit "prikkel en maak voorsiening vir denke, om effektief na te dink oor wat in die beste belang van die volk is". Die kultuurorganisasie dien nie net die enkeling se belang nie, maar die belang van die totale Afrikanervolk en is as sulks "rigtingsoekend en rigtinggewend" (Koornhof 1966:19,22).

6. DIE ATKV AS MINDERHEIDSKULTUURORGANISASIE

6.1. DIE AFRIKANER AS MINDERHEIDSGROEP

Die Afrikaner vorm, soos reeds vroeër gestel, 'n duidelike getalsminderheidsgroep binne Suid-Afrika wat, in die lig van Taylor se definisie dat 'n meerderheid meer as die helfte van die totale bevolking van 'n land moet wees (1979:23), in die unieke posisie verkeer dat daar geen werklike meerderheidsgroep is nie. Alhoewel die Afrikaner volgens die historikus Kotzé bepaalde volkskenmerke het op grond van faktore soos afkoms, omgewing, landsadministrasie, godsdiens, sedes en gewoontes, geskiedbeskouings, materiële kultuurprodukte, eie instellings en organisasies en Afrikaans as taal (1968:53), is die Afrikaner nie die enigste gebruiker van Afrikaans nie. Volgens die taalkenner Schuring word Afrikaans as huistaal gepraat deur 2 551 340 blankes, 2 297 011 bruinmense, 81 099 swartes en 10 254 Asiërs (1990:27).

Soos reeds uiteengesit ervaar minderhede dikwels bedreigings en sal in die meeste gevalle alles doen om hulle eie identiteit te behou deur die bewaring, handhawing en die bevordering van hulle kultuur. Vir elke groep is die behoud van eie identiteit van groot belang, 'n identiteit wat volgens die opvoedkundige Sutherland hoofsaaklik bestaan uit 'n groep se geskiedenis, sy lewenswyse, godsdiens en taal (1979:45), terwyl ander weer verwys na 'n nasionale bewussyn wat ontstaan op grond van grondgebied, staat, taal, kultuur en geskiedenis (Kretjci & Velimsky in Byram 1986:147). Vir die kultuurgroep is hierdie identiteit of nasionale bewussyn van die grootste belang, want elke kultuurgroep "draws the essence of its being, its group consciousness, from the fact that it is different and that it

wishes to remain different" (Alcock 1979:108).

- Om hierdie bedreiging die hoof te bied, gaan die minderheid dikwels oor tot die stigting van 'n organisasie of organisasies wat 'n doelbewuste groepering van mense verteenwoordig om 'n spesifieke doel te bereik, want waar getaloorheersing ontbreek, lê mag in georganiseerde eenheid.

Uiteraard, soos in ander lande, het die Afrikaner ook, soos bespreek, oorgegaan tot die stigting van 'n groot aantal organisasies. So is die Afrikaanse Taal- en Kultuurvereniging (ATKV) gestig om die Afrikaner se kulturele belange veral binne die Suid-Afrikaanse Spoorweë en Hawens (SAS & H) te handhaaf en uit te bou. Deur die loop van 'n groot aantal jare het die organisasie deur verskeie stadia van ontwikkeling gegaan, met as riglyn die hoofdoelstelling van die organisasie, naamlik die belewing, verdieping bevordering en uitbreiding van die Afrikaanse taal en kultuur (Akte van Oprigting 1984: klousule 3).

6.2. HISTORIESE AANLOOP TOT DIE STIGTING VAN DIE ATKV

Die stigting van die ATKV in 1930 kan nie los gesien word van die hele verstedelikingsproses wat veral sedert die begin van die 20ste eeu plaasgevind het nie. In dié opsig sluit dit baie sterk aan by een van die reeds genoemde kenmerke van 'n kultuurorganisasie, naamlik dat die ontstaan daarvan deur verstedeliking aangewakker word (Coetzee 1946: 411; Wirth in Smith & Freedman 1972:15; Strydom 1982:60).

Die Afrikaner was in die 19de eeu tradisioneel 'n plaasmens wat hoofsaaklik tot die platteland beperk was, terwyl die

"uitlander" die stedelike kultuur bepaal het. Tot 1870 het die Afrikaner 'n belangrike beheerposisie in die ekonomie beklee op grond van die feit dat hy die landbou oorheers het wat die belangrikste bedryf in die Suid-Afrikaanse ekonomie van daardie tyd was. Na 1870 tree daar egter 'n nuwe ekonomiese fase na vore met die ontdekking van eers diamante en later goud (Van Rensburg 1980a:9).

Samen met hierdie verskuiwing op die ekonomiese front kom daar ook aan die einde van die 19de eeu verarming onder die boerebevolking, veral in Transvaal. Dit is veroorsaak deur faktore soos die Runderpes, gebrek aan markte en afsetpunte vir goedere, 'n tekort aan grond, gebrek aan onderwys en opleiding vir spesifieke beroepe, die oorbevolking van die platteland weens hoë geboortesyfers, en veral die skade wat met die Anglo-Boereoorlog se verskroeide-aardebeleid teweeggebring is toe sowat 35 000 boerewonings en talle veestapels vernietig is (Van Jaarsveld 1979:172-175; Van Rensburg 1980a:9). Veral die laaste twee dekades van die 19de eeu is gekenmerk deur die oorheersing van die Engelse taal en kultuur in die stede en dorpe en het die Boere dié stedelike samelewing met sy vreemde kultuur as 'n bedreiging vir hulle eie kultuur en die Hollandse taal aangevoel (Van Jaarsveld 1979:175-177). Aan die begin van die 20ste eeu was daar waarskynlik nog nie 5% van die Afrikaners in dorpe en stede gevestig nie teenoor nagenoeg 85% in 1976 (Van Jaarsveld 1979:206). Die verstedelikingsproses, wat veral in die begin van die twintigerjare volgens Pauw 'n aanvang geneem en tot die Tweede Wêreldoorlog geduur het (In Van Jaarsveld 1979:193), het groot aanpassingsprobleme vir die tradisioneel landelike Afrikaner geskep. Dit is hoofsaaklik veroorsaak deur die Engels-georiënteerde lewenswyse, sedes en gebruike wat veral in die stede geheers het, en vir die Afrikaner was die hele proses 'n traumatiese gebeurtenis en ontwrigting en ont-

Kan in by
verste
* Xikung

was, was die ATKV die eerste kultuurorganisasie om binne 'n bepaalde beroepsgroep tot stand te kom ten einde dié groep se kulturele belange te beskerm.

Voor die stigting van die ATKV was daar vir die Afrikaanssprekende spoorwegman geen doeltreffende organisasie om aan die een kant as beskermmer van sy kulturele behoeftes, veral die gelykberegting van Afrikaans met Engels as bedryfs- en omgangstaal, te kon optree nie, en aan die ander kant te sorg vir groter deelname aan en seggingskap in die personeel- en vakverenigings nie (Van Rensburg 1980a:14).

Die geskiedenis van die Afrikaner se betrokkenheid by die Spoorweë strek oor 'n lang tydperk. Voor 1860 was die vervoerwese soos dit in daardie tyd bestaan het, hoofsaaklik die perd en die ossewa, in beheer van die Afrikaner (Van Rensburg 1980a:9). Die sooie van die eerste spoorwegstelsel is egter in 1859 gespit en treine het in 1862 oor die eerste trajek tussen Kaapstad en Wellington begin loop. Dit is eers in 1863 tot volledige diens ontwikkel (SAS 1948:15).

Om die spoorwegstelsels in Suid-Afrika te ontwikkel is die Engelse aanlegingenieur W.G. Brounger as spoorwegbeplanner na Suid-Afrika gebring en hy het die spoorwegstelsel op die Engelse lees geskoei. Om dit te bereik, is tegnisi en amp-tenare op groot skaal uit Engeland ingevoer en selfs die arbeiders wat die aanlegwerk moes doen, is ingevoer en nie plaaslik gewerf nie. Dit het meegebring dat Engels die spoorwegtaal geword het. Transvaal was die enigste gebied waar 'n ander taal in die spoorwegstelsel gebruik is naamlik Nederlands, want met die oprigting van die Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Spoorwegmaatschappij (NZASM) is 'n groot aantal Nederlandse spoorwegwerkers ingevoer om te help om die trajek tussen Pretoria en Lourenco Marques te bou. Ná afloop

Goed
uit-
Afrikaans

afgerobbe
goed.

van die Anglo-Boereoorlog het lord Milner egter 'n groot aantal Nederlandsprekende staatsamptenare gedeporteer waaronder 1 400 spoorwegamptenare. Dit het meegebring dat Engels uiteindelik ook in Transvaal die oorheersende spoorwegtaal geword het. Daarby het Milner die verskillende spoorweë in Suid-Afrika gekonsolideer as die Central South African Railways, en met sy doelbewuste verengelsingsprogram het hy Engelssprekendes byna in elke afdeling van die staatsdiens ingevoer (Coetsee 1955b:4; Van Rensburg 1980a:10; SAS 1948: 11-12,29).

Die Afrikaner het spoorwegwerk aanvanklik gering geag en neergesien op die Engelse of "Tommy"-spoorwegmanne en later op die spoorwegkampe waar spoorwegwerkers gehuisves is. Die houding het ontstaan op grond van die afgesonderheid van die "railway camps" van die spoorwegwerkers (Coetsee 1955d:4; Van Rensburg 1980a:10). Met die aanbreek van die 20ste eeu, die meegaande verstedelikingsproses en die armblankevraagstuk, het al meer Afrikaanssprekendes by die Spoorweë gaan werk. Aanvanklik was die betrokkenheid gering, maar dit het versnel totdat die Afrikaanssprekendes in 1935 die meerderheid binne die destydse Spoorweë gevorm het:

<u>JAAR</u>	<u>PERSENTASIE AFRIKAANSSPREKENDES IN</u> <u>SPOORWEGDIENS</u>

1908	9,8 %
1915	27,8 %
1921	42,4 %
1925	49,1 %
1930	49,6 %
1935	54,3 %
1940	63 %
1945	71,8 %

(Coetsee 1955e:39)

Hoewel die Zuid-Afrika-wet van 1909, wat Uniewording voorafgegaan en in artikel 137 Engels en Nederlands as ampstale op gelyke voet geplaas het, asook die feit dat Afrikaans in 1925 ampstaalstatus gekry het, het Engels as omgangstaal, veral as werksgetuigstaal binne die Spoorweë, hoogty gevier. Dit het daartoe aanleiding gegee dat baie verarmde Afrikaners, wat as swak betaalde ongeskoolde arbeiders onder andere by die Spoorweë werk moes vind, omdat hulle Engels dikwels nie voldoende kon praat en verstaan nie, by voorbaat vir bevordering gediskwalifiseer is. Daarbenewens is op die Afrikaanssprekende wat Engels nie magtig was nie, neergesien (Botha 1970:184; Van Rensburg 1980a:11)

In die eerste dekades van die 20ste eeu was baie amptenare binne die Staatsdiens eentalig Engels. Na aanleiding van die Zuid-Afrikawet van 1909 is in Wet 28 van 1912 wel bepaal dat bevordering in klerklike poste binne die Spoorweë sou afhang van tweetaligheid, maar dit is voor 1925 selde toegepas (Van Rensburg 1980a:11).

Uit die staanspoor is hewig te velde getrek teen dié tweetaligheidsbeleid en op 30 September 1910 verwys The Star na "the real Dutch language" as 'n "stupid patois", en in twee verdere uitgawes in 1911 word twee artikels opgeneem oor tweetaligheid in Vlaandere waarin 'n vergelyking getref word tussen Suid-Afrikaanse tweetaligheid en "the Belgian form of the disease" (Coetsee 1955a:5).

Die Nasionale Party kom op 17 Mei 1924 aan bewind en bring 'n kentering ten opsigte van die houding teenoor Afrikaans. In 1925 word die Spoorwegan en Havens Dienst Wet nommer 23 van 1925 van krag waarin die tweetaligheidsbepaling duidelik gestel word as vereiste vir mense in diens van die Spoorweë. Ernstige pogings word nou deur die Spoorweë aangewend om tweetaligheid te vestig, met wisselende vorme van sukses.

Vanaf 1926 betree die Spoorweë 'n vertaaltydperk en word die hoofbestuurder se jaarverslag, asook ander amptelike stukke in Afrikaans vertaal. Nieteenstaande die neiging om tweetaligheid deur middel van wetgewing verpligtend te maak, word in 1931 bevind dat binne die Staatsdiens nie minder as 60% van die senior amptenare onbevoeg is om die publiek in Afrikaans te bedien nie. Daarbenewens word ook in sommige Engelse kringe ernstig beswaar gemaak teen die gebruik van Afrikaans en skryf A.C. Bull in 1931 in The Arrow: "They (die Kabinet) are determined to force down the throats of the people of this country a language that is not a language [...] the language that these leaders would force down our throats has about as much commercial value as snow in Greenland, as a literary medium it has no significance outside the Kindergarten, whilst on euphonic grounds it can be condemned as a menace to tonsiliary juxtaposition [...] there is really no case for the enforcement of Afrikaans in South Africa" (Botha 1970:186; Coetsee 1955c:4; Van Rensburg 1980a:11-12).

Teen hierdie agtergrond ontstaan 'n neiging onder die Afrikaanssprekende spoorwegamptenare om van 1930 af al hoe meer op gelyke taalregte aan te dring aangesien daar ten spyte van die veranderings en wetgewing nie genoegsame praktiese toepassing van die tweetaligheidsbeginsel plaasvind nie (Coetsee 1955c:4). Hierdie stand van sake gee ook aanleiding tot die totstandkoming van die ATKV op 19 Augustus 1930 en volgens Botha het die ATKV sy ontstaan te danke "aan 'n historiese situasie waarin daar in die Spoorweë as ekonomies gekwalifiseerde bedryf 'n toestand ontwikkel het waarin die Spoorweë nie sy roeping en verantwoordelikheid ten opsigte van die erkenning van die taal en kultuur van 'n spesifieke groep werknemers, in hoofsaak Afrikaanssprekendes, nagekom het nie. Dit gee daartoe aanleiding dat die kultuur van

die groep in verval raak en dreig om uitgewis te word" (1970: 186).

Die Afrikaner in die Spoorweë ervaar dus druk ten opsigte van die miskenning van sy kultuur en stig gevolglik die ATKV waarbinne sy kulturele waardes en strewes nie net uitgeleef kan word nie, maar waardeur daar ook vir die behoud daarvan kollektief opgetree kan word.

6.3 DIE ATKV

6.3.1 Stigting en wordingsjare

Die spoorwegman mnr. S. J. van der Spuy, wat die vader van die ATKV genoem word, se oorspronklike idee was om 'n Afrikaanse debatsvereniging in die lewe te roep. Daar het so 'n vereniging in Braamfontein bestaan en alhoewel nie 'n suiwer Afrikaanse organisasie nie, wou hy graag iets soortgelyks skep. Daar is egter afgesien van die gedagte en op 19 Augustus 1930 kom die ATKV tot stand as 'n suiwer kultuurorganisasie met Van der Spuy as eerste voorsitter (Van Heerden 1938:117). Dié stigtingsvergadering is twee dae later opgevolg met die eerste openbare vergadering. In dieselfde jaar het, benewens 'n tak te Kaapstad, ook 'n verdere agt takke tot stand gekom en vind die eerste kongres in Februarie 1931 in Johannesburg plaas (Van Heerden 1938:117).

naam
Tydens dié kongres word besluit dat die naam van die vereniging die "Afrikaanse Taal en Kultuur Vereniging (S.A.S. en H.)" sal wees, in plaas van die Afrikaanse Taal, Kultuur en Personeelvereniging wat ook as naam voorgestel is (Botha 1970:188).

Die oorspronklike doelstellings van die ATKV word in die eerste statute in 1931 opgesom as:

- (a) Om die gebruik van Afrikaans binne sowel as buite die spoorwegdiens te bevorder en 'n lewendige belangstelling in Afrikaanse kuns en kultuur aan te kweek;
- (b) Die bevordering van die intellektuele en kulturele welsyn van sy lede (ATKV-statute 1931: klousule 2).

Benewens dié doelstellings word ook vir organisatoriese doeleindes besluit om Suid- en Suidwes-Afrika (tans Namibië) in nege afdelings te verdeel waarbinne elkeen 'n hooftak stig. Die bestuur van die ATKV word behartig deur 'n Federale Raad van nege lede waarvan een uit elke afdeling sou wees. Die Federale Raad was die hoogste uitvoerende gesag van die ATKV. Daarbenewens is 'n sentrale fonds ingestel wat onder die beheer van die Federale Raad geval het en waarvoor elke hooftak 'n bydrae moes lewer (ATKV-statute 1931: klousule 4, 5, 6).

By sy eerste vergadering het die Federale Raad besluit dat die leuse van die ATKV sou wees "Handhaaf en bou" in plaas van "Vorentoe" (Van Rensburg 1980a:20).

Tydens die tweede kongres, wat in Februarie 1932 in Kaapstad gehou is, is besluit dat die Federale Raad onprakties is en dit is afgeskaf ten gunste van 'n Uitvoerende Raad van vyf lede wat as die hoogste uitvoerende gesag, naas die kongres, na die vereniging se belange sou omsien. Die Uitvoerende Raad is in 1934 uitgebrei na elf lede (ATKV-grondwet 1934: klousule 71; Van Rensburg 1980a: 19-21).

Van die begin af was die druk sterk om die ATKV as beide kultuur- en personeelvereniging (vakbond) te laat funksioneer aangesien daar in daardie tyd nog geen arbeidsorganisasie vir die Afrikaanssprekende spoorwegamptenaar was wat as vak- en personeelvereniging na hulle materiële en arbeidsbelange kon omsien nie. Trouens die meeste vakverenigings was Engels georiënteerd. Hierdie behoefte aan 'n Afrikaanse personeelvereniging spreek ook duidelik uit die feit dat daar tydens die eerste kongres 'n voorstel was dat die vereniging as die Afrikaanse Taal-, Kultuur- en Personeelvereniging bekend moes staan. Die voorstel is egter verwerp (Van Rensburg 1980a:22).

In 1933 stig 'n kommissie, wat deur die eertydse Federale Raad aangestel is om die posisie en handhawing van Afrikaans in die Gesalarieerde Personeelvereniging van die Spoorweë (SALSTAFF) te ondersoek, die Spoorbond. Die Spoorbond was 'n Afrikaanse personeelvereniging (vakbond) met byna dieselfde doelstellings as die ATKV (Botha 1970:189-190).

Alhoewel die ATKV besluit het om die Spoorbond te steun en ook sy maandblad, Die Taalgenoot, as mondstuk vir hulle aangebied het, het daar gou verwarring by die lede van dié twee organisasies ontstaan met die gevolg dat daar 'n kwynende belangstelling in die aktiwiteite van die ATKV was. By talle lede het 'n gevoel ontstaan dat die Spoorbond beter in staat was om in die behoeftes van die Afrikaanse spoorwegwerker te voorsien en het hulle hul beywer vir die opname van die ATKV in die Spoorbond. Dit lei daartoe dat op 'n spesiale kongres in 1933 besluit word dat die twee organisasies onafhanklik van mekaar sou bestaan en dat die Spoorbond verantwoordelik sou

wees vir personeelaangeleenthede, terwyl die ATKV sou omsien na die kultuurbehoefte van die Afrikaanssprekende spoorweglede. Die Spoorbond bestaan vandag nog as 'n onafhanklike personeelvereniging en daar is geen formele bande tussen dié organisasie en die ATKV nie (Botha 1970:188-192; Van Heerden 1938:119; Van Rensburg 1980a:22-24).

Tydens die kongres word besluit dat die ATKV 'n suiwer kulturele pad moes inslaan en so is nuwe stukrag verkry. In dié verband praat Botha van die "wedergeboorte" van die ATKV (1970:192), terwyl die historikus Van Rensburg verwys na hierdie besluit as die "waterskeiding tussen die wordingsfase in die bestaan van die vereniging en die daaropvolgende wydgeskakeerde ont-plooiing en aktivering van Afrikanerkrag in die spoorwegdiens" (1980a:27).

Tydens die kongres van 1934 word 'n nuwe konstitusie voorgelê en word die doelstellings van die ATKV uitgebrei om die volgende in te sluit:

- (a) "Die gebruik van Afrikaans binne sowel as buite die Spoorwegdiens te bevorder;
- (b) "Die Afrikaanse kuns en kultuur veral onder sy lede te bevorder;
- (c) "Die intellektuele, kulturele en maatskaplike welsyn van sy lede te bevorder;
- (d) "Die bande van kameraadskap onder sy lede nouer aan te haal;

- (e) "Die belange van die families van afgestorwe lede sover moontlik te behartig;
- (f) "Die fondse van die Vereniging aan te wend tot welsyn van sy lede;
- (g) "Samewerking met ander liggame met dieselfde doel na te streef, mits dit nie die vooruitgang van die Vereniging strem nie" (Grondwet van die ATKV 1934: klousule 3).

*Lidmaat-
skap*

Vereistes vir lidmaatskap word tydens dié kongres duideliker omskryf, naamlik dat net diegene kan toetree wat 'n "Lid van die personeel of gepensioeneerdes van die Suid-Afrikaanse Spoorweë en Hawens is, of die eggenoot, eggenote, of kind van 'n lid van die Spoorweg- en Hawepersoneel", asook van "Europese afkoms" is (Grondwet van die ATKV 1934: klousule 7).

Die ATKV begin ook om meer konkrete voordele aan sy lede te bied en in 'n sekere mate as mededinger vir die Personeelvereniging op te tree ten einde meer lede te werf. Dit lei daartoe dat 'n Groep- en Koeponassuransieskema, Wesefonds en Sterftfonds in 1934 tydens die kongres bekend gemaak en aanvaar word. Die Wesefonds het die behartiging van die belange van weeskinders van afgestorwe lede ten doel, terwyl die Sterftfonds voorsiening moes maak vir die uitbetaling van sekere voordele wanneer lede sterf. In 1935 word 'n Studieleningsfonds in die lewe geroep wat later uitgebrei word met 'n jaarlikse studiebeurs. Met die byvoeging van die ATKV se vroueafdeling, die Vrou-en-Moederbeweging van die ATKV (VMB) (tans ATKV-Dames), se Huishoudkunde Studieleningsfonds wat in 1956 in die lewe geroep is, en die

Skool- en Hulpfonds wat die Wesefonds vervang het, kon honderde kinders van ATKV-lede deur die jare studeer (Botha 1970:191, 221, 256-7, 262; Van Rensburg 1980a:33,132).

Maar hierby het dit nie gebly nie en in 1936 word besluit om die eerste vakansieoord, Hartenbos, vir ATKV-lede aan te koop om te voorsien in die behoeftes van die Afrikanerspoorweglui wat in die Depressiejare meestal behoeftig was. Die besluit is later opgevolg met die aankoop van 'n verdere oord in Natal, Natalia, in 1956 en 'n binnelandse vakansieoord by Warmbad in Transvaal, Klein-Kariba, in 1973 (AJV 1979/80:34-38).

In dié opsig het die ATKV dus nie net voortgegaan om na die kulturele behoeftes van sy lede, as minderheids-groep binne die breë Suid-Afrikaanse bestel, om te sien nie, maar is ook aandag geskenk aan die stoflike belange van die Afrikaanssprekende spoorwegman deur die voorsiening van sekere byvoordele soos goedkoop vakansies en hulp- en bystandsmiddels soos die Sterftefonds en die Studieleningfonds. Dit het die ATKV redelik uniek gemaak onder die kultuurorganisasies in Suid-Afrika, maar die verskaffing van veral finansiële voordele het tog aangesluit by die gebruik onder talle minderheidsorganisasies om 'n voordeel aan die minderheidsgroep te bied, hetsy deur die voorsiening van 'n begrafnisfonds, spaar- of beleggingskema, of die verlening van finansiële of regshulp. Dit gebeur by die verenigings van die Portugese minderheidsgemeenskap in Quebec en by die SPK (Stowarzyszenie Polskich Kombatantow) onder die Poolse minderheidsgroep in Brittanje (Alpalhao & Da Rosa 1980:244 e.v.; Patterson 1977:227 e.v.).

6.4 DIE ATKV AS ORGANISASIE

Die ATKV het oorspronklik as 'n kultuurorganisasie sonder 'n formele personeelstruktuur en hoofkantoor tot stand gekom en lede was op vrywillige basis verantwoordelik vir die uitvoer van die organisatoriese en administratiewe funksies (Botha 1970:214).

Binne 'n organisasies moet daar egter 'n behoorlike verdeling van arbeid, gesag en kommunikasieverantwoordelikhede wees wat doelbewus gerig is op die bereiking van spesifieke doelstellings. Daar moet ook doelgerigte beplanning en koördinasie wees, terwyl die aktiwiteite uit 'n spesifieke gesagsentrum gekontroleer en gerig word met behulp van 'n hiërargiese administratiewe en bestuurstruktuur (Kieser 1970: 566-567; Pienaar 1969:13, 28-30).

Gevolgtrek het met die groei van die ATKV 'n voltydse personeelkorps en hoofkantoor noodsaaklik geword om beheer en bestuur ten opsigte van die ATKV se finansies, lede, bates en bedrywighede uit te oefen (Botha 1970:214).

In dié proses het die beheer stelselmatig uit die hande van die gewone lid na die administratiewe personeel oorgegaan, alhoewel die finale seggenskap by die Direksie (of Uitvoerende Raad), wat deur die ATKV-lede aangewys word, berus. Op hierdie wyse verloor die lid dus nooit inspraak ten opsigte van die doel en werksaamhede van die ATKV nie en word ledebetrokkenheid by die organisasie en sy aktiwiteite gestimuleer en behou.

6.4.1 Bestuur en beheer

Die ATKV bestaan uit lede wat vrywillig by die organisasie aansluit en in verskeie sentra in takke saamgetrek

word om op plaaslike vlak die werksaamhede en doelwitte van die organisasie uit te voer. Takke vaardig jaarliks twee afgevaardigdes af na die ATKV-kongres wat die hoogste beleidmakende en besluitnemende gesag van die ATKV is, en wat die Direksie (Uitvoerende Raad) verkies. Die Direksie bestuur en beheer die sake van die ATKV op so 'n manier as wat hy as bevorderlik vir die doelstellings van die ATKV beskou en wat nie strydig met die ATKV-statute of kongresbesluite is nie (ATKV-statute 1990: artikel 11, 30, 49, 50).

Deur die loop van die vereniging se bestaan, is verskeie bestuursliggame of -komitees aangewys om die bestuur en beheer te vergemaklik. Sommige van die komitees bestaan reeds sedert die ATKV se wordingsjare, terwyl ander se funksies òf verval het òf hulle take oorgeneem is deur ander bestuursliggame.

Volgens die ATKV-statute van 1990 word voorsiening vir die volgende bestuurs- en beheerliggame gemaak:

- * Die Kongres (wat die hoogste gesag van die ATKV is)
- * Die Uitvoerende Raad (wat die Direksie van die ATKV vorm)
- * Die Dagbestuur (wat dringende sake namens die Uitvoerende Raad hanteer)
- * Die Finansieskomitee (wat na die ATKV se finansies omsien)
- * Die Kultuurkomitee (wat die ATKV se kulturele werksaamhede koördineer)
- * Die Hartenbosbestuur (wat omsien na die bestuur van die Hartenbosstrandoord)
- * Die Nataliabestuur (wat omsien na die bestuur van

-143-

die Nataliastrandoord)

- * Die Klein-Karibabestuur (wat omsien na die bestuur van die Klein-Kariba vakansie-oord)
- * Die VMB (tans ATKV-Dames)
  - Algemene Jaarvergadering (hoogste gesagsliggaam van ATKV-Dames)
  - Hoofbestuur (wat as oorkoepelende bestuur van ATKV-Dames optree)
  - Dagbestuur (wat dringende sake namens die Hoofbestuur hanteer)
- * Komitees van die kongres of die Uitvoerende Raad (wat na gelang van behoefte aangewys word)
- * Die Raad van Trustees (Trustfondse)
- * Jaarvergaderings van takke
- * Takbesture

(ATKV-akte van oprigting en -statute 1990)

Tydens die 1991 Kongres is dié bestuurs- en beheerliggame gewysig deur die Uitvoerende Raad met Direksie en VMB met ATKV-Dames te vervang en die Raad van Trustees (Trustfondse) weg te laat (ATKV-statute 1991: artikel 10).

Elk van die liggame vervul 'n besondere taak en deur die samestelling word nie net van die bestuurskundigheid van ATKV-lede gebruik gemaak nie, maar ook geleenthede geskep vir die ontwikkeling van leierskap binne die organisasie.

Die kongres vorm die hoogste gesag van die ATKV, terwyl die Direksie al die bevoegdhede van die ATKV uitoefen onderworpe aan wetlike bepalings, die ATKV se akte en statute en besluite van die kongres. Om die

Direksie by te staan, hanteer die Dagbestuur dringende aangeleenthede tussen direksievergaderings (ATKV-statute 1990: artikel 11, 21, 35).

Die Finansieskomitee se taak is om die geldsake van die vereniging te bestuur en die nodige begrotings goed te keur, terwyl die Kultuurkomitee die onderskeie kultuurprojekte van die ATKV inisieer, beplan en koördineer (ATKV-statute 1979: artikel 37,38).

Vir elke oord is daar 'n bestuur. As hoofzaak moet die drie besture omsien na die aktiwiteite en beplanning van die verskillende oorde en die begrotings opstel (ATKV-statute 1979: artikel 39).

Die ATKV-Dames is die vroueafdeling van die ATKV. Vanweë die spesifieke taak van die ATKV-Dames hou hierdie bestuursliggaam jaarliks net voor die ATKV se kongres 'n Algemene Jaarvergadering waartydens beskrywingspunte wat die onderskeie ATKV-Damestakke instuur, gehanteer en besluite geneem word wat deur die kongres goedgekeur moet word. Die Algemene Jaarvergadering wys ook die Hoofbestuur en die Dagbestuur van die ATKV-Dames aan, terwyl die presidente en vise-presidente ex officio lede van die Direksie is (ATKV-statute 1990: artikel 23, 62).

Die Raad van Trustees (Trustfondse) het beheer uitgeoefen oor sekere fondse van die ATKV, soos die Studieleningsfonds, maar dié liggaam is ontbind omdat dié taak met die verloop van tyd deur die Direksie oorgeneem is. Benewens hierdie vaste bestuursliggame word ook voorsiening gemaak dat die kongres of die Direksie van tyd tot tyd op 'n ad hoc-basis liggame of subkomitees kan

saamstel om spesifieke aktiwiteite van die vereniging te behartig, terwyl ledeaktiwiteite deur takjaarvergaderings en takbesture behartig word (ATKV-statute 1979: artikel 41, 42; Akte van Trusteeskap 1945; ATKV-statute 1990: artikel 20, 30, 52, 56).

6.4.2

Eiendomme

Aanvanklik het die ATKV nie 'n vaste personeelkorps of hoofkantoor gehad nie. In 1931 is al besluit om 'n voltydse personeellid te kry, wat eers in 1935 'n werklikheid geword het, en om 'n kantoor te huur. Die kantoor het verskuif tussen Kaapstad, Kimberley en Mosselbaai en in 1935 besluit die kongres dat dit moet verskuif na Hartenbos. Op dieselfde kongres word ook besluit dat die Uitvoerende Raad 'n eie perseel en gebou in Johannesburg moet aankoop, wat in 1946 realiseer, en in 1950 word die ATKV-hoofkantoor in gebruik geneem (Botha 1970: 214-218).

Benewens dié hoofkantoorgebou besit die ATKV ook die drie reeds vermelde vakansieoorde, naamlik Hartenbos, Natalia in Natal, en 'n binnelandse vakansieoord by Warmbad, Klein-Kariba (AJV 1979/80: 34-38).

Die oorspronklike doel met die aankoop van Hartenbos was, soos reeds vermeld om 'n goedkoop vakansie aan ATKV-lede te bied en in die proses bied die ATKV as kultuurorganisasie 'n geleentheid vir gesonde vryetydsbesteding. Die aankoop en ontwikkeling van die vakansieoorde moet gesien word "as 'n poging om 'n betekenisvolle bydrae in die verstewiging van gesinsbande te lewer, om doelgerigte en positiewe vryetydsbesteding te bevorder en om te bewys dat vakansiehou ook kultuur-

skeppend kan wees" (AJV 1979/ 80:34). Benewens die grond self, besit die ATKV by die oorde onder andere 'n hotel, twee restaurante, 'n supermark, 'n kafee, 'n motorhawe- en winkelperseel. In totaal bied die onderskeie oorde ongeveer 2 000 beddens vir vakansie-huisvesting en amper 1 000 woonwastaanplekke (AJV 1985/86:41). Twee van die vakansieoorde, Hartenbos en Klein-Kariba, was oorspronklik plase waarvan by Hartenbos 'n groot gedeelte ontwikkel en verkoop is as dorpsgebied.

Deur die verkryging van die eiendomme deur die loop van jare het die ATKV nie net daarin kon slaag om lede-werwing te bevorder nie, maar kon die vaste eiendom dikwels as sekuriteit dien vir die aangaan van lenings vir verdere ontwikkeling en bied die inkomste wat deur die bates gegenereer word ook 'n vaste inkomste vir die ATKV om sy outonomie en voortgesette kulturele aktiwiteite te waarborg (ATKV-akte 1990:5; Leningsooreenkoms: Volkscas Spaarbank Bpk 1987). Tereg stel Botha dit dat sowel die eiendomme as finansies van die ATKV beskou moet word "as middele ter bereiking van die doelwit van die Vereniging, naamlik die handhawing en uitbou van die Afrikaanse taal en kultuur" (1970: 217-218).

6.4.3 Finansies

6.4.3.1 Bronne van inkomste

Vir enige organisasie, ook 'n kultuurorganisasie, is dit lewensbelangrik om voldoende fondse te genereer om met sy werksaamhede voort te gaan. In dié verband maak die ATKV van verskeie metodes gebruik om suksesvol as

kultuurorganisasie volgens sakebeginsels te funksioneer.

Een van die primêre bronne van inkomste vir die ATKV is ledegeld.

Voor 1934 is ledegeld deur kollektante op 'n kommissie-basis ingesamel. In 1934 het die Spoorwegadministrasie egter toestemming verleen dat ledegeld deur middel van aftrekorderstelsel ingevorder kan word. Alle fondse gein is in 'n algemene fonds gestort waarna dit na behoefte en volgens 'n vasgestelde formule na ander fondse oorgedra is soos die Sterfte-, Taalgenoot- en Wesefonds, asook vir administratiewe doeleindes en die opbou van 'n reserwefonds (Botha 1970:215-216). Tans word nieteenstaande die feit dat daar verskillende rekenings is, byvoorbeeld vir elke oord, alle fondse ook nog in 'n sentrale fonds gestort waaruit toekennings gedoen word.

Nog 'n belangrike bron van inkomste is die vakansieoorde met hulle sakebedrywigheide.

Inkomste word ook genereer deur die onderverhuring van die ATKV se hoofkantoorgebou wat aangevul word met die verkoop van grond en erwe, medeborgskappe, skenkings en finansiële bydraes van die Departement van Onderwys en Kultuur. Bydraes wat as skenkings ontvang word, vorm egter 'n klein persentasie van die ATKV se totale begroting. Met die werf van hierdie ad hoc-borgskappe en skenkings geld as beginsel dat die ATKV nooit meer geld as borgskap vir 'n aktiwiteit aanvaar as wat die vereniging self vir 'n spesifieke projek, soos byvoorbeeld ATKV-Kampustoneel, bydra nie (UR 12/91). Hiermee word die beheer en outonomieit van die ATKV oor al sy werksaamhede verseker.

6.4.3.2 Finansiële voordele aan lede

Een van die grootste probleme van 'n vrywillige organisasie soos 'n kultuurorganisasie, is om doeltreffende lededeelname vir sy aktiwiteite te verkry. Dit word veroorsaak deur die feit dat dit dikwels moeilik is om doeltreffende aansporingsmaatreëls vir lidmaatskap en deelname te bied.

In dié verband bied die ATKV konkrete voordele aan sy lede in die vorm van:

- * 'n Vakansiebehuisingskorting van 30% by ATKV-oorde
- * 'n Sterftefondsvoordeel
- * 'n Studieleningsfonds
- * 'n Skool- en hulpfonds
- * Ongelukversekering

(Die Taalgenoot Mrt 1991b:2).

Die Studieleningsfonds, wat in 1935 ingestel is, het ten doel om lede se kinders die geleentheid te bied vir opleiding aan 'n tersiêre inrigting. Die Studieleningsfonds is in 1955 uitgebrei met die toekenning van 'n jaarlikse ATKV-beurs (wat nie terugbetaalbaar is nie) en in 1956 het die destydse VMB besluit om 'n Huishoudkundestudieleningsfonds in die lewe te roep om dogters van lede met opleiding in Huishoudkunde te help. Daar is intussen afgesien van dié spesifieke doel en word jaarliks toekennings gemaak aan dogters van lede wat verder wil studeer (G.6579). Benewens die studiefonds word toekennings ook gemaak uit studiefondse wat die ATKV ter herdenking van die Simboliese Ossewatrek in samewerking met verskeie universiteite wat ossewaens van dié trek bewaar, ingestel het. Die fondse is die Louis Trichardt-

studiefonds aan die Universiteit van Pretoria, die Magdalena de Wet-studiefonds aan die Universiteit van Stellenbosch en die A.H. Potgieter-studiefonds aan die Universiteit van Potchefstroom (Botha 1970:260-261; Van Rensburg 1980b:67).

Benewens die Studieleningsfonds het die ATKV ook 'n aantal hulp- of ondersteuningsfondse, want na aanleiding van die hele Spoorbond-aangeleentheid het die ATKV besef wat die waarde en rol van materiële en finansiële bystand en hulpverlening aan sy lede is. Dit lei daartoe dat 'n Groep- en Koeponassuransieskema, Wesefonds en Sterftfonds in 1934 tydens die kongres bekend gemaak en aanvaar is (Botha 1970:216, 260-262; Van Rensburg 1980a: 89-90).

Met die Wesefonds is beoog om na die belange van afgestorwe lede se kinders om te sien, terwyl die Sterftfonds ten doel gehad het om 'n bedrag beskikbaar te stel wanneer 'n lid of sy naasbestaandes te sterwe kom. Die bedrag vorm nie deel van die boedel nie. Op hierdie wyse kon hulpverlening voorsien word in 'n tydperk toe algemene assuransie- en pensioenskemas baie gebrekkig was. Die groe-passuransieskema bestaan nie meer nie, maar die koeponversekeringskema word tans nog as 'n byvoordeel in die vorm van ongeluksversekering aan lede gebied (Die Taalgenoot Mrt 1991b:2).

Die Wesefonds is in 1944 omgeskakel in die VMB se Skool- en Hulpfonds wat deur die ATKV-Dames geadministreer word. Met dié fonds word gepoog om finansiële hulp aan behoeftige lede te verskaf om die skoolverpligtinge van hulle kinders na te kom (Van Rensburg 1980a:132). Die fonds is in 1987 verder uitgebrei met 'n tweede afdeling.

Die bedoeling met dié tweede fonds is om te voorsien in anderskleurige Vervoerdienstewerkers se behoeftes ten opsigte van hulle kinders se opvoeding (VMB-Jaarvergaderingnotule 1987: 27.5).

Benewens dié fondse word daar ook sedert 1948 fondse tot beskikking van die takke gestel om op so 'n wyse te kan funksioneer dat hulle uitvoering kan gee aan die doelwitte van die organisasie (Botha 1970:217). Daar is ook 'n spaarskema saam met die versekeringsgroep Ou Mutual beding wat as voordeel vir die lede dien. Deelnemers aan die skema spaar maandeliks 'n klein bedraggie wat dan deur Ou Mutual belê word teen 'n baie voordelige koers.

6.4.3.3 Finansiële administrasie

Die ATKV volg 'n streng finansiële stelsel waar jaarliks begrotings opgestel word deur elkeen van die onderskeie komitees en besture, waarna elke behoefte dan opgeweeg en geld uit die sentrale fonds toegeken word om in prioriteitsvolgorde in die behoeftes te voorsien.

Die finansiële administrasie van die ATKV word deur middel van die Finansieskomitee gekoördineer. Besluite van die Finansieskomitee word deur die Direksie bekragtig en uiteindelik word die begroting aan die kongres voorgelê vir goedkeuring.

Gespesialiseerde personeel sien om na die beheer en bestuur van die ATKV se finansies. Die taak behels nie net beheer deur middel van 'n verskeidenheid van meganismes soos begrotingsbeheerstelsels nie, maar ook beleggings- en kontantvloei-bestuur, beplanning van finansieringsmetodes, ontginning van geldgenererende

bronne en die daarstelling en ontwikkeling van inligting-/rekenaarstelsels (ATKV-pligstate s.j:1).

6.4.4 Administratiewe werkswyse

Soos reeds vermeld, het die ATKV begin as 'n organisasie waar lede die administrasie op 'n vrywillige basis hanteer het. Die toename in aktiwiteite het egter meegebring dat 'n personeelkorps aangestel is. Die eerste voltydse amptenaar is in 1935 in diens geneem, vyf jaar na die ontstaan van die ATKV, en die eerste hoofamptenaar is in 1939 aangestel (Botha 1970:214; Van Rensburg 1980a: 33,39). Hieruit het die administratiewe en organisatoriese struktuur van die ATKV gegroei.

Hierdie strukture is tans een van die sterkpunte van die ATKV aangesien dit die organisasie in staat stel om met professionele personeel op 'n voltydse basis om te sien na die belange van die organisasie. Sukses wat op hierdie wyse behaal word, sluit aan by die waarneming van die sosioloë Knoke en Wood wat bevind het dat baie vrywillige organisasies meer op die inisiatiewe van hulle professionele personeel steun as op die vermoëns van hulle lede. Daarby is ook gevind dat finansiële bydraers buite die organisasie makliker bydraes lewer vir die professionele organisasie met 'n formele struktuur (1982:186, 189).

Die ATKV se voltydse personeelkorps het die taak om organisatories-administratief om te sien na die dag-tot-dag-aktiwiteite van die ATKV met sy kultuur- en sy sakekomponente. Die personeelstruktuur bestaan eerstens uit die Uitvoerende Direkteur wat as hoof uitvoerende amptenaar van die vereniging geregistreer is en optree.

In sy taak word hy bygestaan deur drie hoofbestuurders, naamlik die Hoofbestuurder: Administrasie en Kultuur, Hoofbestuurder: Finansies en Hoofbestuurder: Oorde (UR 81/88).

By elke oord is daar ook 'n bestuurder wat as onmiddellike hoof van die oord optree, met 'n personeel om na die oord om te sien.

Sedert die ATKV se ontstaan het die organisasie in twee rigtings ontwikkel. Enersyds is baie aandag gegee aan die uitbouing van die Afrikaanse kultuur, terwyl daar andersyds baie tyd bestee is aan die uitbouing van byvoordele vir die ATKV-lid. Laasgenoemde veral het daartoe aanleiding gegee dat binne die kultuurorganisasie 'n sterk sakekomponent ontwikkel het. Dit bring mee dat daar in die ATKV 'n duidelike kultuur- en sakekomponent bestaan met heelwat interaksie tussen die twee. Aan die een kant hou die ATKV hom besig met kultuuraktiwiteite wat koste-intensief is met 'n lae inkomste, terwyl die organisasie hom aan die ander kant weer wend tot winsgewende aktiwiteite om sy primêre taak te finansier. Dié probleem word in 'n mate opgelos deur die sake- en kultuurkomponente as selfstandige eenhede te bestuur met die nodige koördinasie deur middel van die hoofkantoorpersoneel.

Met die groei van die personeelkorps en die unieke uitdaging wat ontstaan het op grond van die tweeslagtigheid van die organisasie, het die personeel al hoe meer begin spesialiseer en van moderne bestuurstegnieke gebruik begin maak.

Tans maak die ATKV gebruik van die strategiese bestuursmodel. Strategiese bestuur is "the set of decisions and actions resulting in formulation and implementation of strategies designed to achieve the objectives of an organisation"(Pearce & Robinson 1985:6). Strategiese bestuur bestaan dus uit die opstel van strategieë of planne om doelwitte te bereik en om sodoende toekomstbeplanning te doen. Dit geskied aan die hand van die daarstelling van 'n missie of doel vir die organisasie waaruit beleid na vore kom, terwyl langtermyn- en korttermyn doelwitte opgestel word om die werksaamhede van die organisasie te orden. Die doelwitte word bepaal na aanleiding van 'n ontleding van die eksterne omgewing waarbinne die organisasie funksioneer met sy sosiale, politiese en tegnologiese komponente. Daarbenewens word die werks- of operasionele omgewing waarbinne die organisasie funksioneer, ontleed en oorgegaan om sterk- en swakpunte, sowel as geleenthede en bedreigings te identifiseer. Ten slotte word kontrole- en beheermaatreëls opgestel om doelwitbereiking te verseker en met die identifisering van sleutelsuksesfaktore wat aandui of die doelwit behaal word al dan nie. Saam met hierdie kontrolemaatreëls word ook aandag gegee aan alternatiewe planne indien doelwitte nie bereik kan word nie (Ongepub. ATKV-werksdokument s.j.).

Die missie van die ATKV en die organisasiefilosofie of "goue reëls" is soos volg:

"Om die Afrikaanse/Afrikanerkultuur met al sy fasette te bewaar, te handhaaf en uit te bou.

"Binne die ATKV glo ons:

- * "dat ons 'n goddelike roeping het om ons taak met eerlikheid, integriteit en trots te volvoer;
- * "dat ons die Afrikanerkultuur kan bewaar, handhaaf en uitbou deur onder andere bemarking, opleiding, projekte en standpuntinname;
- * "dat ons ons missie moet uitvoer eerstens onder die Afrikanerkultuurgebruiker en dan onder ander kultuurgebruikers;
- * "dat ons aan ander gun wat ons vir onself toe-eien en dat ons nooit die eie bevorder ten koste van ander nie;
- * "dat ons 'n professionele mensgerigte organisasie is;
- * "dat ons 'n verantwoordelikheid het teenoor ons lede;
- * "dat ons die ATKV op gesonde sakebeginsels moet bedryf;
- * "dat ons op die lang termyn die winsgewende voortbestaan van ons sakeondernemings moet uitbou en verseker;
- * "dat ons personeel 'n bate is en ons streef daarna om elkeen se potensiaal ten volle te ontwikkel, elkeen na die ATKV se vermoë te vergoed en voortreflike spanfunksionering te bevorder".

(ATKV-missie s.j.)

Benewens die missie word daar ook op 'n jaarlikse basis gebruik gemaak van kort, motiverende slagspreuke soos: "Denkend doen"; "Doen dit die eerste keer reg"; "Ons laat dinge gebeur"; "Net die beste is goed genoeg" (Bestuursvergaderingsnotule Maart 1991:2).

Die beplanningsfunksie geniet deurgaans binne die ATKV 'n hoë prioriteit. Meesterplanne vir die ontwikkeling van die vakansieoorde word met behulp van professionele mense soos argitekte en ingenieurs opgestel, terwyl 'n verskeidenheid bestuursvergaderings en dinkskrums gehou word waartydens sterk- en swakpunte van die ATKV en sy aktiwiteite geïdentifiseer, aktiwiteite geëvalueer en nuwe behoeftes en uitdagings geïdentifiseer word (HB 42/90; Kongresnotule 50/88).

Voortspruitend hieruit word lang- en korttermyn doelwitte opgestel en gereeld aangepas.

Aan die sakekant van die ATKV se bedrywigheid is so 'n beplanning as volg:

LANGTERMYNDOELWIT

Oorde

Plan

1. "Om die jaarlikse besetting by die oorde met 5% per jaar te verhoog.	1. "Doelgerigte bemerking onder andere vir konferensiegroepe en pakkette vir geïdentifiseerde groepe.
	2. "Wend 1% van omset aan vir reklame.

-156-

3. "Besoek jaarliks persoonlik ten minste 30 potensiële kliënte.

Die langtermyn doelwit word omgesit in 'n korttermyn doelwit wat binne een jaar bereik moet word en dan so geformuleer word:

KORTTERMYNDOELWIT

BEPLANNING

"Verhoog die besetting van Hartenbos/Natalia/Klein-Kariba 5% per jaar.

1. "Besoek ten minste 30 skole/koöperasies/finansiële instansies/besighede ens.
2. "Wend die huidige advertensie-/bemarkingsbegroting sinvol aan.
3. "Begroot die 1% vir advertensiedoeleindes.
4. "Stel 'n bemarkingsplan op by elke oord met koördinasie vir oorhoofse advertering.

KONTROLEMAATREËLS (om doelwitbereiking te monitor/meet):

1. "Maandverslae en seisoenverslae.
2. "Weeklikse telefoonrapportering.
3. "Gereelde individuele terugvoering deur afdelingshoofde.
4. "Gereelde vergaderings.
5. "Die instel van evalueringsvorme.
6. "Gereelde inspeksies.

-157-

SLEUTELSUKSESEFAKTORE (wat as aanduiding dien of doelwitte bereik word):

1. "Toename in besetting.
2. "Verhoging in wins.
3. "Verhoging van effektiwiteit van personeel sonder om die personeelkorps te vermeerder".

(Onpub. ATKV-werksdokument s.j.).

Aan die kultuurkant lui so 'n beplanning as volg:

LANGERMYNDOELWIT

Musiek

Plan

1. "Om ten minste twee nuwe ligte musiekkunstenaars oor die volgende 3/5 jaar as huishoudelike name te vestig.	1. "Om met platemaatskappye te onderhandel oor 'n moontlike platekontrak. 2. "Om met radio en TV te onderhandel vir 'n moontlike program. 3. "Om met tydskrifte te onderhandel vir 'n artikel(s). 4. "Om met videovervaardigers te gesels oor die maak van 'n video. 5. "Om 'n konserttoer te ondersoek of te reël".

Die langtermyn doelwit word omgesit in 'n korttermyn doelwit wat binne een jaar bereik moet word en wat gekoppel is aan keerdatus:

CRESCENDO

Doelwit

Hoe

1. "650 inskrywings

1. "Intensiewe reklame d.m.v. alle media, universiteite, kolleges, teknikons, skole, takke, ens. (16 September)

2. "Struktuur verander

1. "Engelse kategorieë weglaat.
Die volgende kategorieë:
A-Duet en Trio-vokaal,
B-vokaalgroep, C-vokaal mans, D-vokaal dames, E-Beste Afrikaanse liedjie, F-Toonsetting van voorgeskrewe liriek. Prys vir uitvoerende afdeling - Prys vir skeppende afdeling. Algehele wenner (21/1/89). Eerste twee in elke kategorie by finale aand.

3. "Plaat van Crescendo se vorige algehele wenner.

1. "Kontak platemaatskappye om gedagte met hulle te bespreek (30/3).

- "Sertifikate aan finaliste. 2. "Ontwerp en laat druk
Finale aand glansryk. 28/7).
Crescendo op TV. 3. "Bespreek met regisseur
(30/3)
4. "Kontak nuwe Direkteur-
generaal van SAUK om
onderhoud met UB te
reël en moontlikhede te
bespreek (30/3)".

(Ongepub. ATKV-werksdokument s.j.)

Om hierdie lang- en korttermyn doelwitte verder te struktureer word 'n "resepteboek" vir elke projek opgestel waarin alle aktiwiteite van die begin af met die opstel van brosjures, tot die afloop van die finale kompetisie uiteengesit word met aksiestappe en verslagdoening oor hoe hierdie doelwit bereik word (Organiseerdersamesprekingsverslag Jan 1990:16).

Kontrole vind op 'n gereelde basis plaas en hulpmiddels om die kultuuraktiwiteite te meet, is die gemelde "resepteboeke" waarin die praktiese implimenteringstappe met doelwitdatums voorkom, asook die opstel van grafieke om die vorige jare se deelname en die tydperke waar tydens inskrywings ontvang is, te vergelyk met huidige tendense. Daarbenewens word daar ook gereeld vergaderings gehou.

Sleutelsuksesfaktore wat in die verband geld, sluit onder andere die aantal inskrywings, asook die kwaliteit van inskrywings in.

Binne die ATKV word gebruik gemaak van gereelde opleiding van personeel, asook duidelik afgebakende reëls en

instruksies deur onder andere 'n standaardpraktyk-instruksiehandleiding, 'n personeelhandleiding en personeelpligstate waarin elkeen se taak duidelik omskryf word. Daarbenewens word aan elkeen, hetsy bestuurders van die oorde of organiseerders van kultuurprojekte, die taak opgedra om begrotings op te stel wat duidelik gemotiveer en op 'n baie gereelde basis gekontroleer word. Sodoende word eenvormigheid ten opsigte van beheer- en begrotingstelsels verkry en 'n bewustheid van gesonde sakebeginsels verseker.

In dié verband word aangesluit by die vereiste dat 'n kultuurorganisasie volgens moderne metodes behoorlike beplanning moet doen en deurgaans deur selfevaluering die doelstellings en werkmetodes om die doelwitte te bereik, moet aanpas en verfyn om aan te pas by 'n dinamiese en veranderlike kultuurgemeenskap (Els 1971: 336-7; Dommissie 1975:141; Ferreira 1982:36-37).

6.5 FASES IN DIE ONTWIKKELING VAN DIE ATKV

Beide Botha (1970) en Van Rensburg (1980) poog om die ontwikkelingsgang van die ATKV in fases te verdeel.

Botha gebruik 'n organisatoriese-administratiewe indelingsnorm en verdeel die ontwikkelingstydperk van die ATKV tot en met 1965 in verskeie fases soos die bestuur en beheer ontwikkel het.

Die vier fases strek vanaf:

- 1) Die stigting van die ATKV in 1930 tot die reorganisasie van die vereniging nadat die weë van die ATKV en die Spoorbond geskei het.

- 2) Die tydperk van 1934/35 tot die hersiening van die grondwet in 1944. Dit was die tydperk waarin die beheer van die vereniging onder 'n verskeidenheid van bestuursliggame tuisgebring is wat die kongres, Uitvoerende Raad, takke, takbesture, jaarvergaderings van takke en die redaksiekomitee insluit. In dié tydperk was die Suid-Afrikaanse Noodhulpliga ook 'n onderafdeling van die vereniging. Die tydperk loop ten einde met die hersiening van die ATKV-grondwet nadat 'n kongres as gevolg van foutiewe konstituering, met die meegaande besluite, deur 'n hofuitspraak as onkonstitusioneel verklaar is.
- 3) Die tydperk van 1944 tot 1960 toe die ATKV gereorganiseer is met die oog op die bestuur en beheer van die vereniging deur 'n stelsel van bestuursliggame. In die tydperk word die werksaamhede van die ATKV beheer deur, benewens die reeds bestaande bestuursliggame, ook die Dagbestuur van die Uitvoerende Raad, die Finansieskomitee, die Raad van Trustees, wat beheer uitoefen oor ATKV-trustfondse en -eiendomme, en die VMB se Algemene Jaarvergadering, Hoofbestuur, jaarvergaderings van VMB-takke, VMB-takbesture en komitees benoem deur die Uitvoerende Raad en Vrou-en-Moederbeweging. In 1954 kom die Jeugkomitee tot stand om jeugaangeleenthede te behartig.
- 4) Die tydperk van 1960 tot en met die registrasie van die vereniging in 1962 as openbare nutsmaatskappy kragtens artikel 26 van die Maatskappywet van 1926. In hierdie fase word in die ATKV-grondwet voorsiening gemaak vir die bestuur van die vereniging deur, benewens die liggame wat reeds genoem is, ook die toevoeging van die Hartenbosbestuur, die Nataliabestuur en die dagbestuur van die VMB (1970:206-214).

So het die bestuur en beheerstrukture van die ATKV beslag gekry hoofsaaklik in die eerste 34 jaar van die organisasie se bestaan. Later het op grond van die rasionalisering van die aktiwiteite van sekere van die liggame 'n paar weggeval, terwyl ander weer na behoefte bygevoeg is. Die ATKV is op grond van wetlike vereistes in 1984 as 'n maatskappy sonder aandelekapitaal kragtens die Maatskappywet van 1973 geregistreer as 'n Artikel 21-maatskappy, dit wil sê 'n maatskappy wat van belasting vrygestel is.

Van Rensburg doen sy fase-indeling op grond van die ontwikkeling van die kulturele werksaamhede van die ATKV tot 1980, asook die tydperk in die geskiedenis van Suid-Afrika waartydens die ATKV ontwikkel het. Hy onderskei die tydperk 1930-1937 as die tyd van "verbete stryd teen verontregting, miskenning en verstoting van die Afrikaanse spoorwegman; jare toe die ATKV onverbiddelik daarop gestaan het dat die Afrikaanse spoorwegbevolking sy eie onderskeidende kentekens sou hê [...] 'n gelykwaardige taal, arbeidstrots [...], 'n eie strandoord". Daarna volg die tydperk 1938-1949 waarin groei in nasionale bewuswording na vore tree toe "heel die Afrikanervolk voortgestu is deur die wonderbaarlike invloed van die Simboliese Ossewatrek op haas elke vlak van die volkshuishouding". Die jare 1950 tot 1960 was 'n tydperk waarin die Afrikaner baie ingeboet het omdat sy steeds toenemende ekonomiese mag en politieke krag gereflekteer is in "doelloosheid en verlies aan kulturele weerbaarheid: die Afrikaner was nie meer opposisievolk nie, maar die onbetwiste regeerder van sy land; sy geestelike aggressiwiteit het afgeneem". Dit was 'n tydperk toe die ATKV met die stigting van 'n afsonderlike Kultuurkomitee gekom het "wat nuwe weë en middele sou opsoek om opnuut die natuurlike volksidealisme van die Afrikaner aan te wakker".

Die laaste fase is die tydperk na 1961, wat 'n aanvang neem na Republiekwording, 'n tydperk waarin die ATKV gedwing is "om sy kultuurarbeid op 'n positiewe noot te toonset in die sin dat hy nie meer hoofsaaklik moes pleit of veg vir die Afrikaanse kultuurgoed nie. Daarom word sy strewe een van kultuuruit-lewing" deur veral projekte. Volgens Van Rensburg toon die ATKV se kultuurdiens in al vier hierdie fases dat die organisasie telkens 'n antwoord kon vind op die problematiek van die tyd en dat die organisasie sonder prysgawe van beginsels kultuurskeppend kon optree (1980a:140).

Hoe interessant hierdie indelings ookal is, kan daar as terugskouend na die ATKV se ontwikkelingsgang sedert sy ontstaan in 1930 gekyk word, drie duidelike fases onderskei word ten opsigte van die ATKV en sy werksaamhede:

1. Die tydperk 1930-1960 toe die Afrikaner en sy kultuur, eerstens binne die Spoorweë, maar ook binne Suid-Afrika as geheel uitgebou is, veral deur groot nasionale projekte wat die verbeelding aangegryp het.
2. Die tydperk sedert 1960 waarin die klem verskuif het van groot nasionale massa-aanbiedings en projekte tot spesifieke, doelgerigte kultuurbevorderingsprojekte veral met die oog op die Afrikaner-kultuurgebruiker self.
3. Die tydperk sedert 1984 waarin die kulturele mikpunte van die ATKV verskuif om die bevordering van die Afrikanerkultuur nie net te rig op die primêre kultuurgebruiker, die Afrikaner self nie, maar ook om die doelwitte te verruim om die Afrikanerkultuur en Afrikaans bekend te stel en te bevorder onder alle ander groepe, veral anderskleuriges in Suid-Afrika (UR 25/84).

Van 1930 tot 1960 word gevind dat daar tydens elke dekade een of meer groot nasionale projekte aangebied word met die doel om die Afrikaner as groep uit te bou, sy geskiedenis in herinnering te roep en 'n nasionale bewussyn by die Afrikaner te versterk. So vind die Simboliese Ossewatrek in 1938 plaas, en word die groot Rapportryersfees in 1948-49 gereël. In die jare vyftig was die ATKV baie betrokke by die Van Riebeeckfees in 1952, die viering van die Oranje-Vrystaat se Eeufees in 1954 en die daarstel van monumente soos die Christiaan de Wet-monument in Bloemfontein en die Vrede van Vereeniging-monument in Vereeniging.

Die vyftigerjare was egter 'n oorgangsfase en op grond van die feit dat die ATKV een van sy belangrikste kulturele en nasionalisties gerigte ideale bereik het met die daarstelling van die Republiek van Suid-Afrika vroeg in die sestigjare, vind 'n interessante klemverskuiwing plaas binne die Afrikaner-kultuurgemeenskap.

In dié verband wys die historikus Van Jaarsveld op die nou band wat daar bestaan tussen die Afrikaner se kultuurbeweging en sy politieke strewe, met dié dat die Afrikaner se "kultuurbeweging in simbiose met sy politieke strewe gestaan het, later aangevul deur sy ekonomiese strewe. Dié idee het regstreeks tot die herstel van die Republikeinse onafhanklikheid in 1961 gelei. En daarmee het die ou tradisionele Afrikanerdom wat die 20ste eeu vanuit die 19de eeu binnegedring het, sy stukrag verloor en het dit afgeëb". Na Republiekwording in 1961 het die laaste groot saambindende ideaal van die Afrikanerdom in vervulling gegaan en "het daar by die Afrikaner 'n kulturele verslapping op alle fronte ingetree. Baie het selfvoldaan geword, in die kulturele,

politieke of ekonomiese leunstoel teruggesak en op die louere gerus. Daar is geen nuwe politieke ideaal geformuleer wat as bindende element vir die toekoms kon dien nie, behalwe om te 'handhaaf' en daardeur is daar aan idealisme en verbeeldingskrag ingeboet" (1979:181-182; 225).

Uiteraard het die gebeure ook neerslag gevind in die werksaamhede van kultuurorganisasies. Wat die ATKV betref, het dit nie 'n doelverandering teweeggebring nie, maar het die werkswyse wat voortaan gevolg sou word, verander (Van Rensburg 1980a:140).

Van Rensburg wys daarop dat 'n verandering reeds in 1954 by die ATKV ingetree het. Dit was omdat in daardie jaar besluit is om alle wette wat nog in Nederlands op die wetboek was, in Afrikaans te vertaal. Dit het die laaste amptelike blokkasie van Afrikaans as ampstaal weggeneem en kon die ATKV na 25 jaar "die voldoening smaak om te aanskou dat sover dit die Spoorweë betref, Afrikaans los gewurg was van die vertaal-ketting en dat 'n pad vir hom tot in die hoogste raadsaal oopgekap is. Dit het meegebring dat die swaartepunt van die ATKV se werk op hierdie gebied voortaan na die enkeling verskuif het" (1980a:61). Dié nuwe werkswyse word in 1960 aangevoer met die stigting van die Kultuurkomitee as onderafdeling van die destydse Uitvoerende Raad, om die kulturele werksaamhede van die ATKV te rig en te koördineer (Botha 1970:212).

Vir die ATKV breek nou 'n tydperk aan waarin sy kultuur-aktiwiteite (ook die werksaamhede van die VMB) hoofsaaklik deur middel van afsonderlike projekte bevorder word op onder andere die terreine van musiek, toneel, kursusse en werkskole, asook die toekenning van pryse.

6.6 DIE ATKV IN AKSIE

6.6.1 Die ATKV-lid

Van sy ontstaan was die ATKV se doel om aan die ATKV-lid die geleentheid te bied om uiting te gee aan sy kulturele aspirasies, asook om die lid se kulturele regte veral binne sy spesifieke werksomgewing te beskerm (Van Rensburg 1980a:14). Uiteraard het hierdie doel van die ATKV later verder verruim om met sy kontakveld en middele die Afrikanervolk as geheel in te sluit (Van Rensburg 1980a:64), maar die ATKV-lid bly nog die fondament waarop die ATKV gebou word (AJV 1960:42; AJV 1983/84:51-52).

As minderheidskultuurorganisasie bly die aantal lede vir die ATKV van groot belang, want hoe meer lede die organisasie verteenwoordig, hoe meer kan daar met gesag namens 'n groot groep Afrikaner-kultuurgebruikers gepraat word. Die totale ledetal tel in 1990 ongeveer 60 000 volwasse lede, en op grond van die aard van lidmaatskap word die kinders bygereken as halwe lede. In totaal verteenwoordig die ATKV naastenby 100 000 volle en halwe lede. Van die aantal volwasse lede is ongeveer 60% werknemers van die Suid-Afrikaanse Vervoerdienste of Transnet en die res is hulle eggenote(s).

Alhoewel die ATKV se ledetal in verhouding tot ander kultuurorganisasies groot is, is daar veral ten opsigte van aantal lede teenoor die moontlike ledepotensiaal nog ruimte vir verbetering (AJV 1986/1987:46).

ATKV-lidmaatskap bied aan die individuele lid die geleentheid om deur middel van 'n verskeidenheid van

metodes die Afrikanerkultuursaak te dien. Dit geskied onder andere deur die betaling van maandelikse lidmaatskapgeld waarmee die aktiwiteite van die ATKV gefinansier word, betrokkenheid by plaaslike takke waardeur die doelwitte van die ATKV en die belange van die Afrikaner in die plaaslike gemeenskap nagestreef word, betrokkenheid by die ATKV-kongresse waartydens standpunte geformuleer word en deelname aan ATKV-kultuurprojekte.

Benewens die feit dat die individuele lid dus op hierdie wyse aktief 'n bydrae kan lewer om die Afrikaanse taal en kultuur te bevorder, is daar 'n aantal byvoordele aan lidmaatskap gekoppel wat as aanmoediging dien vir ledebetrokkenheid en waarmee ledewerwing vergemaklik word. Die byvoordele wat beskikbaar is vir 'n lid, is die volgende:

- * Die ontvangs van Die Taalgenoot, die maandelikse tydskrif wat as skakelmiddel dien tussen die ATKV as organisasie en die individuele lid, met nuuswaardige artikels, verhale en interessante vertellings. Dit word gratis aan lede versend.
- * Studieleninge en 'n studiebeurs.
- * 'n Sterftefondsvoordeel wat uitbetaal word wanneer enige lid van die gesin te sterwe kom. Die bedrag vorm nie deel van die boedel nie en kan aangewend word as oorgangskapitaal in die moeilike tyd na die afsterwe van 'n gesinslid.
- * Die Skool- en Hulpfonds waardeur 'n bedrag vir klere, boeke, koshuisgeld of skoolfonds ten opsigte

van skoolgaande kinders toegeken word. Dié fonds word geadministreer deur die VMB en die bedrag is nie-terugbetaalbaar.

- * Afslag op vakansiehuisvesting. Vir ATKV-lede word 30% korting toegestaan sowel as voorkeurbespreking verleen by enige een van die vereniging se drie vakansieoorde.
- * Ongeluksversekering wat uitbetaal word wanneer so iemand te sterwe kom terwyl hy 'n betalende passasier is op enige vorm van openbare vervoer.

(ATKV-brosjyre s.j.; Die Taalgenoot Mrt 1991b:2).

Ten opsigte van die lidmaatskapvereistes van die ATKV het daar ook deur die loop van jare interessante veranderings ingetree.

In 1931 is ten opsigte van lidmaatskap bepaal dat:

- (a) "Lidmaatskap is oop vir die hele spoorwegpersoneel afgesien van rang of stand;
- (b) "Lidmaatskap verleen die lid en sy eggenote vrye toegang tot die gesellige byeenkomste van elke tak".

(ATKV-Statute 1931: artikel 3)

In 1934 is die voorwaardes uitgebrei om as volg te lui:

Die Vereniging bestaan uit lede wat:

- (a) "Van Europese afkoms is;

-169-

- (b) "Lid van die personeel en gepensioneerdtes van die Suid-Afrikaanse Spoorweë en Hawens is, of die eggenoot, eggenote, of kind van 'n lid van die Spoorweg- en Hawepersoneel is;
- (c) "Die doel van die Vereniging heelhartig onderskryf;
- (d) "Deur die plaaslike bestuur en die Uitvoerende Raad as lid goedgekeur word".

(ATKV-Statute 1934: artikel 7)

Nieteenstaande die feit dat daar ten opsigte van die bepalings woordveranderings ingetree het, het dit in wese onveranderd gebly en was lidmaatskap beperk tot blanke spoorwegpersoneel.

'n Belangrike besluit is in 1990 ten opsigte van die oopstelling van lidmaatskap vir nie-Vervoerdienstelede geneem toe besluit is dat meerderjarige kinders van lede, ongeag van die feit of hulle by Transnet werk, ook lid van die ATKV kon word (ATKV-statute 1990: artikel 5).

Nog 'n belangrike stap is in 1991 gedoen toe die bepaling ten opsigte van net blankes wat lid kon word, geskrap en verander is na:

"Die Direksie kan 'n persoon wat

- * "deur minstens 2 ingeskrewe lede voorgestel word; en

- * "na die oordeel van die Direksie hom met die Afrikaner-kultuurgroep assosieer en hom daarin uitleef; en
- * "die grondslag, hoofdoelstelling en Grondwet van die ATKV onderskryf, [...] as lid van die ATKV toelaat".

(ATKV-Statute 1991: artikel 5).

Beide die stappe is veroorsaak deur veranderende omstandighede binne die werwingsveld van die ATKV. Enersyd het die Vervoerdienste begin privatiseer as Transnet (en het die tradisionele werwingsveld van die ATKV gekrimp op grond van personeelvermindering binne die Transnetgroep). Aan die ander kant het die Suid-Afrikaanse bestel ook so verander dat dit duidelik geword het dat kwetsende en rassistiese bepalings binne die ATKV se statute weggelaat moes word. Daarby het die besef ook gegroei dat die Afrikaanse kultuur en in besonder die Afrikaanse taal meer as net die besit van die blanke Afrikaner is (Kongresnotule 46/89; UR 164/89).

Hierdie stappe toon duidelik aan dat die ATKV as kultuurorganisasie aanpas by omstandighede om sodoende nie net uit te brei nie, maar ook steeds ter sake te bly.

6.6.2 Die ATKV-tak

Waar die ATKV-lid die fondament is waarop die organisasie gebou word, vorm die ATKV-tak die lewensbloed van die vereniging. Daarom geniet dit 'n hoë prioriteit in die ATKV-werksaamhede (AJV 1979/80: 28; AJV 1984/85: 48).

Die takke kies jaarliks afgevaardigdes wat die ATKV-kongres vorm, die hoogste gesag van die vereniging, en deur hulle word die Direksie verkies. Op hierdie wyse verkry die lid inspraak in die besluitnemingsprosesse van die ATKV, wat 'n belangrike vereiste vir doeltreffende ledebetrokkenheid is by 'n vrywillige organisasie (Knoke en Wood 1981:13, 109-110). Die doel van die takke is om:

- * "Die ATKV se doelstellings met daadkrag en vindingrykheid te verwesenlik, te bevorder en in die praktyk toe te pas;
- * "Kongresbesluite, soos dit binne hul terrein val, uit te voer;
- * "Die opdragte en leiding van die Direksie getrou uit te voer en te volg;
- * "Alle ondernemings en werksaamhede van die ATKV aktief te steun;
- * "Voortdurend aandag te skenk aan die werksaamhede wat in hul huishoudelike reëls uiteengesit word;
- * "Voortdurend voeling te hou met lede, werknemers van die Vervoerdienste en die publiek, onder meer deur gereelde vergaderings en byeenkomste, indien moontlik, minstens elke drie maande;
- * "Alle takorganisasies vir bogenoemde werksaamhede in te span" (ATKV-statute 1991: artikel 50).

As sulks vorm die tak die meganisme waardeur die ATKV sy invloed oor 'n baie wye front kan uitdra. Tereg word

die werksaamhede van die verenigingstakke vergelyk "met die klanke wat deur 'n groot orkes voortgebring word. Sommige instrumente speel dof en in die verte, ander helder en duidelik, maar nogtans is almal daarop ingestel om gesamentlik 'n melodie wat aangenaam is, voort te bring. Die welslae van die orkes hang van die doeltreffendheid af waarmee elke instrument gespeel word" (AJV 1959/60:40).

Nadat die eerste tak in Kaapstad tot stand gekom het, word 'n tak op 16 September 1930 in Pretoria gestig. Die getal groei aan sodat daar vroeg in 1931 reeds elf takke was (AJV 1979/80:28). Alhoewel daar in die begin die normale probleme ondervind is wat by 'n jong vereniging voorkom, is daar aktief gepoog om die takke in doeltreffende werktuie te omskep om die taak en doelstelling van die vereniging te help verwesenlik. In 1934 word 'n program van aksie vir die takke opgestel waarmee gepoog is om verenigingsaktiwiteite te stimuleer, terwyl takke aangemoedig is om onder andere die miskenning van Afrikaans onder die aandag van die owerhede te bring, tegniese terme waarvoor vertalings verlang word aan Die Taalgenoot te stuur, musiekaande te reël en noodhulp-klasse te organiseer (Van Rensburg 1980a:30).

Dekadegewys lyk die statistiek ten opsigte van takke so:

1939/40: 78 takke
 1949/50: 71 takke
 1959/60: 57 takke
 1969/70: 34 takke
 1979/80: 38 takke

1989/90: 37 takke

(AJV 1979/80:28; AJV 1989/1990: 44; Kongresboek 1989/90: 6-7; Die Taalgenoot Des. 1939:1).

Die wisseling in die getal takke, asook in die kwaliteit van takfunksionering en takwerkzaamhede, kan onder andere toegeskryf word aan 'n verskeidenheid faktore, soos dat daar in die vyftigerjare byvoorbeeld 'n oormatige dominansie van die takke deur hoofkantoor was deur te veel regimentasie van hul aktiwiteite, die feit dat takke in die jare 1949-1952 hul "moes afsloof vir volksfeeste en fondsinsamelingsprojekte", sowel as die toenemende materialisering van Afrikanerwaardes (Van Rensburg 1980a: 61,64). Ander faktore wat 'n rol gespeel het in die afname in die getal takke en betrokkenheid van lede by takwerkzaamhede is die feit dat kleiner Spoorweggemeenskappe oorgeplaas is na groter sentra en van die takke as gevolg daarvan ontbind het, asook die gebrek aan vrye tyd by aktiewe mense (AJV 1979/80:28; AJV 1975/76:63).

Alles in ag genome egter, is hierdie verskynsel 'n universele probleem en tipies van wat deur kultuurorganisasies ervaar word. Kultuurorganisasies het dikwels te make met relatiewe klein betrokkenheid uit 'n potensiaal van beskikbare kultuurgenote. Volgens Kapp het die groter individualisme wat by die Afrikaner na 1961 ingetree het, ook tot 'n afname in betrokkenheid by kultuurorganisasies gelei. Die nuwe ingesteldheid is onder andere veroorsaak deur die ontluikende welvaart en groter sosiale mobiliteit by die Afrikaner, die feit dat die nuwe geslag Afrikaners nie die ervarings van die dertiger- en veertigerjare meegemaak het nie en die politiek anders beleef het "en nie die solidariteit van

kultuur en politiek begryp of aanvaar het nie". In hierdie proses het verstedeliking ook 'n rol gespeel (Kapp 1990b: 23-24).

Die verskynsel word gereeld deur die ATKV aangespreek soos blyk uit die jaarverslae van die Uitvoerende Direkteur (AJV) wat byna klokslag wys op die positiewe aspekte van takaktiwiteite en betrokkenheid, maar deurgaans takke aanmoedig om meer betrokke te raak by kultuuraktiwiteite en te waarsku teen kwynende belangstellings en takbetrokkenheid (AJV 1980/1981: 56-57; AJV 1987/1988: 47; AJV 1989/1990:44).

Om maksimale takbetrokkenheid en aktiwiteite met die hoogste moontlike lededeelname te bevorder is 'n struktuur deur die ATKV ingestel om takke sover as moontlik te motiveer en te skool om hulle taak uit te voer. 'n Stelsel van takvoogde is ingestel waar aan elke direksielid 'n aantal takke toegewys word waarvoor hy as voog verantwoordelik is en wat hy moet besoek, terwyl van hoofkantoor 'n takadviseur aangestel word om takke by te staan in die normale beplanning van hulle aktiwiteite en om hulle te help met hulle administrasie. Takskoling vind op 'n gereelde basis plaas waar aandag gegee word aan aspekte soos vergaderingsprosedure, takadministrasie, beplanning van jaarprogramme, sowel as die aanbied daarvan (AJV 1982/1983:47). Daarbenewens word ook jaarliks tydens die kongres twee trofeeë toegeken aan die aktiefste stedelike en plattelandse takke (AJV 1960:41; Kongresnotule 3/86).

Hoewel takke en die meegaande ledebetrokkenheid 'n wisselende kurwe van effektiwiteit toon, was takke tog deur

die loop van die ATKV se bestaan oor 'n wye front besig om op plaaslike vlak aandag te gee aan 'n verskeidenheid aktiwiteite. Dit het aksies ingesluit soos die hou van eie toneelfeeste, die stigting van takkore, die organisering van kultuuraande, konserte, volksfeeste, kunswedstryde, boeresportfunksies, debatsaande, toneelfeeste, straatkollekte, aanbied van basaars, boeresportfunksies, jeugkonserte en familiefeeste, Kersbyeenkomste, kinderbyeenkomste, die opvoer van operettes, jeugprojekte, die aanbied van heldeaande en herdenkingsgeleenthede (AJV 1957:16; AJV 1968: 21; AJV 1978/1979:46; AJV 1989/1990: 44; Van Rensburg 1980a:86). Daarbenewens is takke ook betrokke by die bekendstelling en bemarking van sommige van die ATKV se kultuurprojekte wat onder andere die werwing van inskrywings en deelname behels, asook as hulpverlening met uitdunne en oudisies.

Om kommunikasie te bewerkstellig tussen die organisasie en sy lede, neem Die Taalgenoot 'n sentrale plek in. Die eerste uitgawe is in Desember 1931 uitgegee met die doel "om 'n orgaan in die lewe te roep wat die doel en strewe van die vereniging op 'n doeltreffende wyse sal vertolk" en van toe af het hierdie blad onafgebroke verskyn (Jacobs 1931:3). Die doel met die blad is nie net om openlik standpunt oor aktuele sake rakende die ATKV sowel as die Afrikaner en sy kultuur in te neem nie, maar ook om aan die lede inligting deur te gee in verband met die ATKV se breëre kulturele aktiwiteite en kulturele leestof te voorsien. Daarbenewens speel die verslagdoening van taknuus en -aktiwiteite 'n belangrike rol om takke oor ander takke se bedrywighede in te lig (AJV 1979/1980:22-23; 1983/1984:51;).

Volgens Van Rensburg het Die Taalgenoot die Afrikaners binne en buite die Spoorwegdiens bewus gemaak van hulle

Afrikanereie, terwyl dit besieling laat uitgaan. Deur artikels, rubrieke en ander bydraes is Afrikaans binne en buite die Spoorwegdiens bevorder en die aandag op knelpunte gevestig. Daarby is deur sy vrouerubriek die Afrikaner maatskaplik verryk deur die mobilisering van die vrou se idealisme, diensvaardigheid en barmhartigheid, terwyl voortdurend getrag is om deur sy leesstof die Afrikaner met die drang te vervul om steeds die Afrikanersaak voorop te stel en te dien (1980b:66-67).

6.6.3 Die ATKV-kongres en die Direksie

Die ATKV-kongres vorm die hoogste gesag van die ATKV (ATKV-statute 1990:artikel 11). Die ATKV-takke wys jaarliks afgevaardigdes aan wat as ATKV-kongres konstitueer.

Tydens die jaarlikse ATKV-kongres, wat aangevul kan word deur spesiale kongresse om aangeleenthede van groot belang te hanteer, word die ATKV se aktiwiteite telkens in oënskou geneem. Tydens die kongres word jaarverslae bespreek, die finansiële state en begrotings goedgekeur, en word aan die hand van kongrestemas en spesifieke beskrywingspunte aspekte van landsbelang, volksbelang, asook sake rakende die Afrikaanse taal en kultuur, volkereverhoudings, sowel as die eie werkgewersorganisasie bespreek. Benewens sake van aktuele belang word die vereniging self en sy verskillende komponente indringend bespreek en aan evaluering onderwerp (Kongresnotules 1950-1990).

Die werksaamhede van die kongres sluit die bespreking en oorweging, asook die neem van besluite, in oor:

-177-

- * "die Voorsitter se rede;
- * "die jaarverslag van die Uitvoerende Direkteur;
- * "die finansiële jaarstate en die ouditeursverslag;
- * "ander sake, verslae en voorstelle wat deur die Direksie aan die Kongres voorgelê word;
- * "beskrywingspunte wat deur takke of deur die Direksie aan die Kongres voorgelê word;
- * "voorstelle vir die wysiging van die Grondwet;
- * "besluite van die ATKV-Dames se Jaarvergadering wat voor die Kongres gelê word;
- * "die begroting;
- * "sake wat deur die Kongres toegelaat word;
- * "die bepaling van die ATKV se werksaamhede vir die volgende boekjaar, en die delegering (ten dele en ten volle) van hierdie funksie van die Direksie;
- * "die verkiesing en ontslag van lede van die Direksie;
- * "die aanstelling, ontslag en vasstelling van die vergoeding van die ATKV se ouditeure;
- * "die bepaling van die plek van die volgende sitting van die Kongres" (ATKV-statute 1991:artikel 16).

Van die belangrikste werksaamhede van die kongres, benewens standpuntinname oor aspekte van belang, is die verkiesing van die Direksie wat die ATKV tussen kongresse moet bestuur.

Die Direksie bestaan uit 'n voorsitter, die vise-voorsitter, die Direkteur (Finansies), die Uitvoerende Direkteur (wat aangestel word deur die Direksie as voltydse hoofuitvoerende amptenaar) en nege gewone lede. Van die ander nege lede is die Presidente en Eerste vise-presidente van ATKV-dames ampshalwe lede van die direksie (ATKV-statute 1991: artikels 22-24).

Die Direksie hanteer die werksaamhede soos deur die kongres bepaal, hetsy deur komitees, vertoë, versoeke, studiegroepe of spesifieke projekte. Die Direksie as belangrikste bestuursliggaam, bestuur die vereniging en neem ook, benewens opdragte van kongres, self inisiatief om in behoeftes te voorsien of aan aspekte aandag te gee wat geïdentifiseer word. Daarbenewens kan dit die sake van die ATKV op so 'n manier beheer en bestuur as wat bevorderlik vir die doelstellings van die ATKV beskou word (ATKV-statute 1991:artikel 30).

Kongrestemas oor die jare het onderwerpe ingesluit soos: "Die kulturele en algemene verwantskap tussen die Afrikaner en die Nederlander" (1949), "Afrikaans en die Spoorwegman" (1951), "Die ATKV en die jeug (1954); "Waar staan ons vandag op die pad van Suid Afrika?" (1958); "Die taak van die Afrikaanse kultuurorganisasie in die opbou van die volk" (1959); "Die Christelike huisgesin in die daaglikse lewe" (1960); "Die taak en die plek van die ATKV in die Republiek" (1961); "Die kultuurstand en

geestelike weerbaarheid van die Afrikaner" (1963); "Die Afrikaner en sy musiekbelewenis" (1972); "Taal in praktyk" (1975); "Sinnvolle takwerkzaamhede in 'n uitdagende tyd" (1976); "ATKV: Monument van Lewende Diensbaarheid" (1980); "Handhaaf en bou" (1983); "Die ATKV-tak" (1984); "Die Jeug - wie se verantwoordelikheid?" (1985); "Eenheid binne verskeidenheid - beeld van 'n dinamiese Afrikanerkultuur" (1987); "Die ATKV op pad na 2000" (1988); "Afrikaans, allemanstaal vir die jare negentigs" (1989) (ATKV- kongresnotules 1970-1989; Van Rensburg 1973 Bylae: 12-13).

6.6.4

ATKV-Dames (Die Vrou- en Moederbeweging van die ATKV [VMB])

Binne elke kultuurgroep speel die vrou 'n baie belangrike rol. In die geskiedenis van die Afrikaner is dit die vrou wat telkens na vore kom en as rugsteun dien wanneer swaar tye beleef word (Van Rensburg 1980a:120).

Toe die ATKV tot stand gekom het, is daar besluit dat slegs manlike werknemers van die Suid-Afrikaanse Spoorweë verenigingslede kon word. In 1934 is daar egter besluit om vroue ook as lede te aanvaar (Botha 1970:192). Die vroue van die ATKV-lede het spontaan bymekaargekom en in Dameskringe op 'n losse basis begin funksioneer. In sommige gevalle is daar ook van Geselskringe gepraat. Dit was moeilike jare in die volkslewe van die Afrikaner, onder andere as gevolg van die Depressie met die gevolg dat die vrou al haar vindingrykheid aan die dag moes lê om so spaarsaam moontlik te lewe en hulp te verleen waar die behoefte die grootste was. Die doelwit van hierdie Dames- of Geselskringe was

enersyds om 'n "susterhand aan medespoorweggesinne te reik" en andersyds om maniere te bespreek om deur 'n verskeidenheid metodes soos kollekte en gesellighede, geld in te samel om die Wesefonds te versterk (Botha 1970:193-196).

In die beginjare het die ATKV-vroue hulle dus veral besig gehou met geldinsameling, siekebesoek, hulp aan mindergegoedes, sowel as algemene maatskaplike opheffingswerk. Fondse is onder andere ingesamel deur die bak van koeksisters (daar word bereken dat sommige jare tot 'n kwart miljoen koeksisters gebak en verkoop is) en is daar ook sogenaamde Groenteklubs gestig waardeur groente per mudsak gekoop en onder behoeftiges versprei is. Die ontvangers moes egter op 'n weeklikse basis 'n bedrag betaal, want die bedoeling was deurgaans nie om die behoeftige gesinne binne die Spoorweë se trots aan te tas nie (Van Rensburg 1980a:124).

Toenemend is die vroue ook opgeneem binne die werksaamhede van die ATKV en in 1935 word besluit dat drie verteenwoordigers van die vroue in die destydse Uitvoerende Raad aangewys sou word. Sedert 1936 kom die vroue ook 'n dag voor die kongres bymekaar om sake van gemeenskaplike belang te bespreek. Op 14 Junie 1943 kom die Vrou- en Moederbeweging van die ATKV (SAS & H) met die leuse "Ek sien haar win" tot stand as die vrouevleuel binne die ATKV. Die taak van die huidige ATKV-Dames het toe reeds uitgekristalliseer as die lewering van 'n hulpdienst aan die ATKV in die uitvoering van die vereniging se kultuuroopdrag, sy welsynstaak en mobilisering van sy vrouekrag (SJV 1986/87: 36; SJV 1987/88:29; VMB-inligtingsbrosjyre s.j; Van Rensburg 1980a:120-126).

As belydenis van die Dames geld die volgende:

- * "Dat hulle die bestier en almag van God in die welstand en bestemming van die Afrikanernasie erken;
- * "Dat hulle die plig en roeping van die Afrikaanse vrou in die grootste en edelste sin aanvaar en wens te vervul;
- * "Dat hulle die roem en die adel van die Afrikaanse vrou vir die nageslag sal handhaaf en bewaar;
- * "Dat hulle die reinheid en onaantasbaarheid van die Afrikanerhuis ten alle tye teen bedreiging sal bewaak en vrywaar" (Reglement van die ATKV-Dames:1991).

Met hierdie belydenis as riglyn het die ATKV-Dames nie net gekonsentreer op opheffingswerk en hulpverlening nie, maar ook doelbewus gewerk aan die bevordering van volkssang en volkskuns, laasgenoemde veral deur die aanbied van kunswedstryde en die jaarlikse kuns-uitstalling (Botha 1970:205).

Die ATKV-Dames is een van die bestuursliggame van die ATKV. Die ATKV-Dames het 'n eie Hoofbestuur wat ondergeskik is aan die Direksie van die ATKV. Sodoende het die beweging relatiewe outonomie op die terreine waar dit werkzaam is. Op plaaslike vlak funksioneer die ATKV- en ATKV-Damestakke selfstandig langs mekaar met skakeling en oorlegpleging waar nodig (Streekkonferensielesing s.j:3-4).

Lidmaatskap van die VMB het oorspronklik bestaan uit eggenotes van ATKV-lede, vroulike ATKV-lede en mense met en sonder Spoorwegverbintnisse wat vrywillig by die organisasie aangesluit het. Lidmaatskap is egter in 1990 op so 'n wyse aangepas dat alle vroulike lede van die ATKV ook outomaties lid is van ATKV-Dames (ATKV-kongresnotule 1990: 27/90).

In 1944 stig die VMB die Skool- en Hulpfonds wat aangewend word ter bevordering van die skoolonderrig van behoeftige en verdienstelike kinders van Spoorwegamptenare. Dit vervang in 'n groot mate die Wesefonds wat die ATKV in 1934 tot stand gebring het. Takke het ook reeds van vroeg af groepe en minderbevoorregte kinders na Hartenbos gestuur. In 1948 word besluit om 'n kinderstrandhuis op te rig sodat kindergroepe daar gehuisves kon word. Die Kinderstrandhuis het vir 'n aantal jare 'n besondere doel gedien, maar namate die ekonomiese toestande verbeter het, het die behoefte aan so 'n fasiliteit vervaag. Gevolglik is hierdie Kinderstrandhuis in 1978 omskep in 'n tehuis vir bejaardes om te voorsien in die behoefte vir die versorging van oues van dae (SJV 1986/87: 36; SJV1987/88:29).

Getrou aan die doelwit om volkskuns te bevorder, sowel as om die geskiedenis van die Afrikaner lewendig te hou, is in 1952 besluit om, in die woorde van die inisieerder, mev. Nellie Kruger, 'n joernalis, "'n groot tapisserie met geskiedkundige motiewe wat ons liefde vir ons volk en sy geskiedenis op [...] treffende vrouemanier verbeeld" aan te pak (1988:1) Die ideaal het uiteindelik uitgekristalliseer in vyftien tapisseriepanele waarin die geskiedenis van die Voortrekkers uitgebeeld is (Kruger 1980:24-25, 28, 31; SJV 1987/88: 29).

In 1954 word daar ook begin om op 'n jaarlikse basis pamflette op te stel met inligting oor die moeder as die kernpunt van die gesin, sowel as die gesin as geheel. Kunsvlyt en huisvlyt is op 'n deurlopende wyse deur middel van 'n jaarlikse kunsuitstalling aangemoedig en die uitstalling val tans saam met die Algemene Jaarvergadering. Tydens die geleentheid word pryse toegeken vir die beste naaldwerk, breiwerk, hekelwerk, blommerangskikking, skoonheidkunste, gebak en gebottel ensomeer (AJV 1956:30; SJV 1988/89:29; Van Rensburg 1980b:68).

Benewens bogenoemde wat uitvloeisels was van behoeftes wat deur die Algemene Jaarvergadering en die Hoofbestuur geïdentifiseer is, woeker takke op plaaslike vlak. Bo en behalwe die normale takbyeenkomste, word baie tyd spandeer aan fondsinsameling vir opheffingswerk. Aktiwiteite deur die jare het ingesluit woekerhalfkrone, verkopings, spyseniering en straatkollekte. Benewens dié fondsinsamelingspogings hou takke hulle ook besig met praatjies, lesings, demonstrasies, uitstappies, kompetisies, boekvoorlesings, ensovoorts (SJV 1972/1973:26-27; SJV 1984/1985:29). Hoofbestuurslede word op dieselfde basis as by die ATKV as takvoogde aan verskillende takke toegedeel en word hulp verleen onder andere deur persoonlike besoeke aan die takke.

Uit die Hoofkantoor word nog talle projekte gereël wat veral op die vrou gerig is. Dit sluit onder andere in:

- * Feminaar: 'n Seminaar vir vroue waartydens aktuele onderwerpe deur kundiges toegelig word;

- * Jong Dameskursusse: Selfverrykingskursusse vir vroue in die ouderdomsgroep van 18 - 35 jaar;
- * Sjarmekursusse: 'n Afrondingskursus vir dogters in St. 9 en 10;
- * Senior Dameskursusse: Selfverrykingskursusse vir vroue van 36 jaar en ouer;
- * Huweliksverrykingskursusse: Egpare met gelukkige huwelike word die geleentheid gebied om hulle huwelikslewe verder uit te bou;
- * Ma en Dogterkursusse: 'n Geleentheid waartydens moeders en hul hoërskooldogters kan saamwerk aan hulle verhouding met mekaar;
- * Inligtingsdae: 'n Gespreksgeleentheid waartydens 'n aktuele onderwerp toegelig word;
- * Bestuursopleidingskursusse: 'n Kursus waartydens die takbesture geskool word ten opsigte van vergaderingsprosedure en ander takadministratiewe funksies;
- * Bustoere: Jaarlikse toere deur 'n streek in Suid-Afrika.

(AJV 1990/1991:29-30; Inligtingsbrosjure s.j: 2-3)

Sedert sy ontstaan het die organisasie egter ook probleme ondervind, soos toe rondom die totstandkoming van dié onderafdeling van die ATKV wantroue uitgespreek is dat die organisasie sou wegbreek van die ATKV en selfstandig funksioneer (Van Rensburg 1980a:124). Dieselfde probleme as dié van die ATKV is na 1960 ondervind met

'n afname in belangstelling in die takke en takaktiwiteite. By hierdie omstandighede is aangepas deur middel van veral 'n groot aantal hoofkantoorprojekte (SJV 1986/1987:36). Daarby is die lidmaatskapbasis vergroot terwyl, soos reeds vermeld, die naam Vrou- en Moederbeweging van die ATKV, wat 'n verouderde beeld aan die organisasie gegee het, verander is. Daar word ook aktief gepoog om onkunde oor die organisasie en sy werksaamhede uit die weg te ruim deur aktiewe bemerking (Hoofbestuursnotule 1989: G9636).

6.6.5 Die ATKV en die jeug

Die jeug is baie belangrik vir enige minderheidsgroep en deurgaans word moeite gedoen om hulle in die kulturele gebruike en waardes van die groep te skool (Mostert 1954:6-7). Dit geld ook vir die ATKV. Daarom was van die eerste aksies wat die ATKV onderneem het, soos die instelling van die Studieleningfonds, die Wesefonds, die Skool- en Hulpfonds en die ATKV-beurs, spesifiek gerig op die jeug.

Deurlopend is gepoog om die jeug in die strukture van die ATKV te akkommodeer. Reeds in 1935 bestaan 'n junior tak en tydens die kongres van 1937 word die stigting van junior takke aangemoedig (Botha 1970:241). Die stigting van jeugtakke of junior takke word telkens aangeraak tydens kongresse en in 1960 kom vier tot stand, maar die poging slaag nooit werklik nie (Van Rensburg 1980a:70). Tog bly dit 'n ideaal en in 1988 word aanbeveel dat daar nie noodwendig jeugtakke nie, maar 'n jeugkomitee as onderafdeling van die bestaande ATKV-tak geskep moet word (KK 32/88). Takke word ook deurgaans aangemoedig om plek te maak vir die jeug

binne takverband en om jeugaksies aan te bied volgens behoeftes en omstandighede wat binne die gebied van elke tak geld (AJV 1988/89:45).

Die ATKV en sy verhouding tot die jeug is dikwels bespreek deur beide die ATKV en VMB. In 1954 was die kongrestema "Die ATKV en die jeug". Hieruit ontstaan die Jeugkomitee wat vir etlike jare omsien na die belange van die jeug binne die ATKV (AJV 1956:34). Die taak van die Jeugkomitee was "om die behoeftes van die jeug, vir sover dit die ATKV betref, aan die Uitvoerende Raad te stel en te help bevorder" (Van Rensburg 1980a: 61). Benewens beskrywingspunte in verband met die jeug wat op 'n gereelde grondslag tydens kongresse bespreek is, word die jeug in 1969 met die tema "Die jeug - 'n uitdaging" en in 1985 met die tema "Die jeug - wie se verantwoordelikheid?" weer onder die vergrootglas geplaas. Tydens dié geleentheid word opdrag aan die destydse Uitvoerende Raad gegee om 'n indringende ondersoek na die jeug met hulle voorkeure en behoeftes te doen (ATKV-kongresnotule 1985: 21/85).

Binne die ATKV was die Jeugkomitee die eerste gestruktureerde liggaam, benewens die poging om junior takke te stig, waarmee getrag is om die jeug op 'n praktiese wyse veral deur middel van projekte op 'n deurlopende basis by die ATKV en sy werksaamhede te betrek. Uit die werksaamhede van die Jeugkomitee het 'n jaarlikse jeugleierskursus voortgevloei (AJV 1956:34). Die werksaamhede van die Jeugkomitee is mettertyd deur die Kultuurkomitee oorgeneem wat die jeugaktiwiteite deur middel van 'n groot verskeidenheid projekte voortgesit het.

Aanvanklik het die ATKV die jeug aangemoedig tot deelname aan kunswedstryde, volkspele en volksang. Daarby is deurentyd geywer vir 'n suiwer moedertaalgerigte onderwysstelsel (Van Rensburg 1980a:88), terwyl pamfletreekse in verband met die jeug en die gesin versprei is (AJV 1957:31; AJV 1963:59).

In 1944 is pryse uitgeskryf vir dogters wat in tikskrif presteer met die oog daarop om die tekort aan Afrikaanse tiksters aan te vul (Van Rensburg 1980a:53), terwyl kunswedstryde van 1952 op 'n jaarlikse grondslag veral deur destydse VMB-takke aangebied is (AJV 1952:20).

In 1963 word gepoog om jeugfeeste landswyd aan te bied met die 25ste herdenking van die Simboliese Ossewatrek, wat gekulmineer het in 'n sentrale jeugfees by die Voortrekkermonument. Hierdie finale fees was egter op grond van die betrokkenheid van die jeug nie 'n ongekwalfiseerde sukses nie, want dit was "duidelik dat baie van die jeug, wat nie persoonlik deel gehad het aan die stryd voor 1948 nie, in menige opsig lous gestaan het t.o.v. kultuursake" (Van Rensburg 1980a: 75). In 'n sekere opsig was dit dan ook 'n keerpunt vir die "groot" aanbiedings vir die jeug volgens die ou metode van saamtrekke en het die klem binne die ATKV al hoe meer begin val op individuele kultuurbevorderende projekte wat veral jeuggerig was. Die ATKV se jeugaksie het al hoe meer prakties begin raak en projekte soos ATKV-skoletoneel, jeugtoere, kunskonserte en jeugkampe het ontstaan (AJV 1965:95). Kleiner projekte is ook van tyd tot tyd aangebied soos jeugaande, veral by jeughostelle, prettoere en jeugsaamtrekke (AJV 1975/76:60; AJV 1980/81:48).

Namate die behoeftes van die jeug verander, bly navorsing baie belangrik om die presiese aard en omvang hiervan te bepaal. In 1956 het die ATKV 'n jeugonderzoek op klein skaal geloods (Van Rensburg 1980a:62). Die indringendste onderzoek is egter in 1987 voltooi in opdrag van die kongres wat in 1985 spesifiek aandag aan die Afrikanerjeug geskenk het. Deur middel van 'n landswye verteenwoordigende studie het ongeveer 1 000 respondente tussen 16 en 35 jaar deur middel van 'n posvraelys sekere vrae rondom kultuur, kultuurorganisasies en die ATKV beantwoord. Van die groep was 60% 'n kontrolegroep van nie-ATKV-lede, terwyl 40% ATKV-lede was (AJV 1987/88:45; Navorsingsverslag Jun 1987: Inleiding).

Die doel van die ondersoek was om die beperkte deelname deur jongmense aan die ATKV-takbedrywighede, sowel as die Afrikaanssprekende se houding ten opsigte van kultuur en kultuurorganisasies te bepaal ten einde die ATKV te voorsien van riglyne om groter belangstelling en veral aktiewe deelname in takaktiwiteite en kultuurbedrywighede aan te wakker by die jeug (Navorsingsverslag Jun 1987: 53).

Uit dié ondersoek was dit duidelik dat die jeug voel dat kultuur iets is wat aan hulle oorgedra is. Dit word beskou as 'n dinamiese proses, 'n soort lewenstyl wat nou gekoppel is met volksidentiteit, terwyl godsdiens 'n belangrike komponent van kultuur is.

Kultuurorganisasies en hulle aktiwiteite word gesien as aanvullend tot die daaglikse skepping van kultuur, terwyl onder gewilde kulturele en ontspanningsaktiwiteite genoem word: braaivleisgesellighede, sportbyeenkomste, partytjies, filmvertonings, uitstappies in die natuur, ver-

skeidenheidskonserte en toneelopvoerings van veral humoristiese aard (Navorsingsverslag Jun 1987:53,57).

Onbetrokkenheid by kultuurorganisasies word veral veroorsaak deur 'n gebrek aan tyd, die feit dat getroudes tussen die ouderdomme van 20 en 35 meestal kleuters by die huis het wat baie tyd en aandag verg, sowel as die verskynsel van werkende moeders (Navorsingsverslag Jun 1987:32).

Uit die ondersoek het dit baie duidelik geblyk dat kultuurprojekte vir die jeug dinamies en aantreklik moet wees om te slaag. Sport en die waardering van die natuur is twee gebiede wat veral vir ATKV-lede, asook ander lede van die jeug, baie belangrik is. Daarbenewens moet ATKV-takke sterker onder die aandag van die plaaslike gemeenskappe kom deur die aanbod van verbeeldingryke jeugbyeenkomste en 'n positiewe betrokkenheid by kultuur- en gemeenskapsake, terwyl daar gepoog moet word om meer positiewe publisiteit vir die ATKV, sy doelstellings en aktiwiteite te verkry. Die jeug moet die geleentheid gegun word om hulle leierseienskappe te ontwikkel en moet die klem by jeugprojekte val op vermaak en vryetydsbesteding, terwyl jong lede sover as moontlik die geleentheid gegun moet word om 'n aktiewe rol te speel in die besluitneming oor wat aangebied gaan word, asook die finale uitvoering van die projek (AJV 1987/88:45; Navorsingsverslag Jun 1987:59-60).

Om by die veranderende tye aan te pas, moes die ATKV wat veral sy jeugaktiwiteite betref, deur die loop van die jare telkens aanpassings maak om betrokkenheid van die jeug te verseker. Uit die praktyk het dit duidelik geblyk dat jeugbetrokkenheid nie noodwendig formeel binne die

ATKV gestruktureer hoef te word nie, maar dat dit eerder slaag indien dit ingebou word by projekte wat gekoppel is aan die belangstellingsveld van die jeug self (ATKV-Kampustoneel, ATKV-Crescendo, ATKV-Tiener-toneel).

Dit het daarop uitgeloop dat in 1990 meer as 'n derde van die projekte van die ATKV en ATKV-Dames spesifiek op die jeug of jongmens gerig was, terwyl hulle ook by bykans al die ATKV se kulturele bedrywighede kan inskakel. Deur projekdeelname het 'n groot mate van aktiewe betrokkenheid by die bevordering van die Afrikaanse taal en kultuur ontstaan.

6.6.6 Die ATKV en ander groepe.

Die ATKV het in 1930 tot stand gekom met die oorspronklike doel om om te sien na die kulturele belange van sy lede wat, soos blyk uit die 1934-statute, die Afrikaanssprekende blanke spoorwegman en sy gesin was (artikel 7). Reeds van vroeg af het die ATKV egter 'n toegeneëtheid teenoor die ander taal- en kultuurgroepe getoon en tydens die stigtingsvergadering word daar na aanleiding van die doelstellings van die ATKV gemeld dat Afrikaners "wat so hard moes sukkel om Engels aan te leer in hul diens sodat hulle byna hul Afrikaans vergeet het, wil nou weer hul taal leer en ook hul Engelse vriende in die spoorwegdiens help om Afrikaans te leer" (Van Rensburg 1980b:10).

In 1947 dra die kongres na aanleiding van een van die vier kongresonderwerpe, "Rasseverhoudinge", dit aan die Uitvoerende Raad op om "middele te vind waardeur die Afrikaanse taal en gedagte in die geledere van die Nie-

blanke ingedra kon word as bydrae tot beter rasseverhoudinge" (Van Rensburg 1980a:55), Tydens 1953 se kongres was die hoofonderwerp "Die Afrikaner-kultuurmense se verhouding tot die nie-blanke en die wyse waarop die Afrikaanse taal en letterkunde onder die nie-blankes ingedra kan word" (AJV 1954:24). Daar is ook klem geplaas op gesonde rasseverhoudings sodat veral die bruinmense vir die Afrikanersaak gewen kon word (Van Rensburg 1980a: 66,70). In die vroeë sestigerjare het die Kultuurkomitee oorweging verleen aan sake soos die skenking van geldelike bydraes vir die gratis verspreiding van suiwer Afrikaanse leesstof onder nie-blankes (Botha 1970:298), terwyl daar in 1981 na aanleiding van 'n kongresbesluit in dié verband, 'n taakgroep in die lewe geroep is om die bevordering van Afrikaans onder anderskleuriges te ondersoek en is verskeie samesprekings met kundiges op die taalgebied en leiers van anderskleurige groepe gevoer (AJV 1981/82:57). Die gesprekke het egter nie werklik konkrete resultate opgelewer nie.

Ook aan die immigrant is aandag gegee deur die aanbied van projekte soos 'n immigrante-gesinsaahtrek in 1980 en 'n internasionale kultuuraand in 1980, terwyl die immigrant ook op takvlak betrek is (AJV 1979/80: 17; AJV 1980/81:50). Hierdie projekte was egter van korte duur en was aanvullend tot die ATKV se algemene kultuurbevorderende projekte.

Met die totstandkoming van ATKV-Crescendo, 'n ligteliedjie musiekfees, is daar besluit om andertalige liedjies by geleentheid ook aan te bied (UR 130/73) en is daar op hierdie wyse doelgerig begin om deur middel van 'n kultuurprojek ook kultuurbrûe tussen die verskillende

kultuurgroepe te bou. Die besluit is later uitgebrei deur twee kategorieë daar te stel vir nuutgeskrewe Engelse komposisies en toonsettings. Alhoewel die besluit later herroep is en ATKV-Crescendo 'n suiwer Afrikaanse musiekfees geword het, is talle anderstalliges deur die jare by die projek betrek (Ongepub. ATKV-statistiek s.j.:5-6; KK 7/89).

Die belangrikste besluit in verband met die uitbouing van die Afrikaanse kultuur onder ander groepe, is egter in 1984 geneem, naamlik "dat alle nasionale projekte van die ATKV oop is vir almal om aan deel te neem" (UR25/84). Daarby is ook besluit dat prestasiesertifikate in Afrikaans en geskiedenis by anderskleurige skole toegeken mag word (KK36/84). Die besluite het 'n besondere doelwitverruiming teweeggebring ten opsigte van die uitbou van die Afrikanerkultuur onder ander kultuurgebruikers en het tot gevolg gehad dat lede van ander groepe ook toenemend begin deelneem het aan die ATKV se kultuurbevorderingsprojekte.

In 1986 wen twee bruin mense Crescendo nadat die Afrikaanse musiekfees in 1983 deur 'n Engelssprekende gewen is (AJV 1986/87:38; AJV 1983/84:47). Toenemend het bruin groepe ook begin deelneem aan die toneelaksies en in 1988 en 1989 wen die Breughel-teatergroep wat hoofsaaklik bestaan uit bruin spelers, die Amateurtoneelfees (AJV 1988/89:41). In 1987 tree 'n Engelse skool, die Seunskool Rondebosch, as wenner uit die stryd in die landswye Skoletoneelkompetisie (AJV 1987/88:38). Ook wat ATKV-Kampustoneel betref, vind toenemend deelname plaas van ander kultuurgroepe en tree Engelse universiteite sowel as die Akademie van Namibië gereeld op en word die Afrikaanse toneelskat

ook op hierdie wyse deur ander kultuurgroepeerings uitgebou (AJV 1986/87: 41).

Die sukses wat behaal is met die betrek van ander groepe by die bevorderingsaksies vir die Afrikaanse taal en kultuur het meegebring dat ook besluit is om spesiale projekte te skep vir swart mense. Die eerste projek in dié verband was ATO, (Afrikaanse Toneel vir Onderwyskolleges), wat 'n jaarlikse Afrikaanse toneelfees vir onderwyserskolleges is met studente wat 'n swart taal as moedertaal het. Vanweë die wetslae van hierdie projek is daar ook begin met 'n Afrikaanse koorfees vir swart kore en tree die ATKV van 1988 op as borg vir die Gebruiksafrikaans-Olimpiade van die Stigting vir Onderwys, Wetenskap en Tegnologie. Die Olimpiade is gerig op mense wat nie Afrikaans as 'n moedertaal gebruik nie, maar as 'n tweede of selfs derde taal. In die eerste jaar waartydens die Olimpiade aangebied is het meer as 9 000 leerlinge van 400 skole uit die Republiek en die nasionale swart state deelgeneem (AJV 1988/89:45). Na die vierde jaar het 23 881 kinders reeds deelgeneem waarvan 459 bruin, 4 026 Indiërs en 6 070 swart kinders was.

Om Afrikaans te bevorder is van 1983 'n jaarlikse beurs vir studie in Afrikaans aan die Universiteit van Wes-Kaapland ingestel en het die ATKV-Dames in 1987 'n Skool- en Hulpfonds vir Anderskleuriges gestig. Daarbenewens is ook tydens die tienjarige viering van die onafhanklikheid van die Republiek van Bophuthatswana 'n bedrag van R10 000 bewillig om as beurse aangewend te word vir die beste seun- en dogterpresteerder in Afrikaans in Standerd 9 (AJV 1987/88:45).

Dit het vir die ATKV duidelik geword dat vir die voortbestaan van Afrikaans en die Afrikanerkultuur dit baie belangrik is dat Afrikaans nie net deur die moedertaalgebruiker gepraat moet word nie, maar ook deur die anderstalige en ander kultuurgroepe. Die ATKV huldig die standpunt dat 'n groot deel van die land se rykdom in sy verskeidenheid mense en kulture lê, maar dat dit nie vanselfsprekend is dat almal bewus is van hierdie rykdom nie. Gevolglik word in 'n toenemende mate voortgegaan om deur middel van die onderskeie kultuurprojekte brûe te bou tussen die verskillende kultuurgroepe sodat kennis van die Afrikaner en sy kultuur kan ontstaan by die deelnemers aan die Afrikaanse kultuurbevorderingsprojekte en dat onderlinge begrip, vertroue en respek so tussen die onderskeie gemeenskappe bewerkstellig kan word (AJV 1989/90:48; Koorfeesbrosjûre 1989).

'n Mylpaalbesluit wat die ATKV se verhouding tot ander groepe wesenlik raak, was die besluit in 1991 om die "slegs blanke-"bepaling as vereiste vir lidmaatskap by die ATKV te skrap. Alhoewel dit vervang is deur die bepaling dat iemand wat lid wil word: "hom met die Afrikaner-kultuurgroep [moet] assosieer en hom daarin uitleef", is die vereistes vir lidmaatskap so verander dat toegang tot lidmaatskap oop is vir mense wat tradisioneel nooit daartoe toegang gehad het nie (ATKV-statute 1991: artikel 5). Sodoende word 'n kulturele norm in plaas van 'n kleurnorm aangewend vir lidmaatskap en pas die ATKV, as minderheidskultuurorganisasie, op 'n besondere wyse aan by die eise van die Suid-Afrikaanse bestel.

6.6.7 Die ATKV se kulturele werksaamhede

Vir enige minderheidsgroep, ook die Afrikaner, is dit belangrik dat hy sy taal, wat 'n sleutelfaktor in die kultuur van bykans alle minderhede is, wil bewaar, sy eie opvoeding en opvoedkundige stelsels wil beheer, en beskik oor sy eie massamedia. Daarby is dit belangrik dat die eie kreatiewe vermoëns en uitvoerende kunste uitgebou word, hy toegelaat word om sy eie verenigings en instellings te stig en dat hy polities inspraak of beheer oor sy eie toekoms moet hê (Alcock et al 1979: 190-198).

Aan hierdie aspekte het die ATKV oor 'n wye front deur die loop van jare aandag gegee. Aanvanklik was die ATKV-aksies en -projekte op die bewaring van kulturele goedere gerig, maar gaandeweg het die klem al hoe meer verskuif na die werklike bevordering en uitbouing van die Afrikaner se kultuur oor 'n wye front.

6.6.7.1 Kulturele vennote

Deur die loop van die ATKV se kultuurbevorderingsaksies het verskeie liggame en instansies ontstaan wat op hul eie voortgaan om die Afrikanerkultuur oor 'n wye front te bevorder en te dien.

Die Suid-Afrikaanse Noodhulpliga kom tydens 'n ATKV-kongres in 1935 tot stand nadat 'n versoek van die Afrikaanse spoorwegwerkers in Kimberley om hulle noodhulpklasse deur medium van Afrikaans te kry, deur die Spoorwegowerheid geweier is. Een van die belangrikste beweegredes vir die totstandkoming van die liga was dus die drang om die kultuur en taal van die

Afrikaner te handhaaf. Die liggaam funksioneer vir agt jaar onder die vaandel van die ATKV en vir die eerste drie jaar van sy bestaan is lidmaatskap van die liga beperk tot Spoorwegamptenare. In April 1943 word die liga 'n selfstandige liggaam met 1 782 lede en groei dit sterk uit om later ook anderskleurige takke te stig (Luttig 1956: 15). In die statute van die Noodhulpliga kom 'n klousule voor wat aandui dat een van die doelstellings van die organisasie is: "Om in alle sake die Afrikaanse taal en kultuur en verwante sake te bevorder" (Botha 1970:236).

In 1946 is die ATKV genader om te help met die insameling van geld vir die Generaal Christiaan de Wet-standbeeld wat in Bloemfontein opgerig sou word (Botha 1970:290). As 'n metode van fondsinsameling het die ATKV besluit om 'n trofee te skenk waarvoor skietkommando's landwyd kon meeding om sodoende geld vir die ruitersstandbeeld in te samel. Die hele skema was besonder gewild en waar aanvanklik slegs lede van skietkommando's kon meeding, het die geesdrif vir prysskiet sodanig toegeneem dat meer trofeeë bekom moes word en die kompetisie ook uitgebrei is om eenhede van die Staande Mag, die Burgermag, die SA Spoorwegpolisie en die Gevangenisdiens te akkommodeer. Die ATKV het later die Beheerraad van die Genl. C. de Wet-skiettrofee in die lewe geroep waarin die ATKV verteenwoordig is met die doel om na dié fondsinsamelingspoging voort te gaan om skyfskiet as deel van die Afrikaner se krygskultuur, te bevorder (Van Rensburg 1980b:71). Die sekretariaat word deur die ATKV hanteer, maar benewens eie verteenwoordiging word die beheerraadslede getrek uit verskillende segmente van die

skyfskietgemeenskap (AJV 1979/80: 17-18). Die Beheerraad beheer tans nog die toekenning van sewe trofee en medaljes (AJV 1985/86: 45) wat tydens nasionale kompetisies toegeken word.

As aanloop tot die inwyding van die Voortrekkermonument in 1949 inisieer die ATKV die gedagte dat rapportryers langs vyftien roetes en 24 000 km boodskappe van dwarsoor die land na die voltooide Voortrekkermonument bring. Hierdie idee het aangesluit by die nagedagtenis van die roemryke rapportryers wat van ouds boodskappe van punt tot punt geneem het. Die rapportryers het die verbeelding van die Afrikaner aangegryp en elke roete is so ontwerp dat die rapportryers op gegewe datums by die beginpunte sou vertrek en dan op vasgestelde datums op plekke onderweg na Pretoria sou aandoen om uiteindelik gesamentlik in Pretoria aan te kom. Tydens die geleentheid is 598 boodskappe deur die rapportryers in ontvangs geneem en by die inwyding van die Voortrekkermonument afgelewer (Botha 1980:37-38; Van Rensburg 1980a:71).

In die vroeë vyftigerjare vind 'n reunie van sommige van die rapportryers plaas en ontstaan die Rapportryersbeweging as selfstandige kultuurliggaam. In Augustus 1961 vorm 35 van die toe bestaande korpse die Federasie van Rapportryerskorpse (Hatting 1980:175). Tans bestaan die Rapportryers as 'n outonome kultuurorganisasie.

In 1963, tydens die ATKV se kongres, tree prof. Abel Coetzee as referent oor volkskultuur op. Hy was die

bekleër van die gedeeltelike leerstoel in Afrikaanse Taal- en Volkskunde aan die Universiteit van die Witwatersrand wat deur die R. K. Fraaystigting moontlik gemaak is en was betrokke by die totstandkoming van die Genootskap van Afrikaanse Volkskunde en die Tydskrif vir Volkskunde en Volkstaal in 1944 (Booyens 1988: 26; Van Rensburg 1980a: 72). Tydens die geleentheid verklaar hy dat die Afrikaner "kan nie bekostig om nog een jaar verder die onbekende toekoms in te gaan sonder dat ons aan minstens een Afrikaanse universiteit 'n leerstoel met instituut toerus vir die deurvorsing van ons Afrikaanse volkskultuur nie. Ons Afrikaanse universiteite kan nie die middele vind wat nodig is vir die taak nie. Dus moet 'n Afrikaanse kultuurliggaam die middels vind en sy naam verbind aan die stigting wat hy skep, om vaderskap te betuig" (Kongresnotule 1963: 26; Van Rensburg 1980a:72-74). Aan hierdie oproep het die ATKV gehoor gegee en benewens 'n eie Volkskultuurstigting vir Afrikaanse Volkskunde skenk die organisasie 'n bedrag van R100 000 oor vyf jaar van 1 Januarie 1966 af aan die Universiteit van Stellenbosch vir die oprigting van 'n leerstoel in Afrikaanse Kultuur- en Volkskunde (AJV 1965: 17-18). In 1988 is 'n verdere R40 000 deur die ATKV geskenk vir voortgesette navorsingswerk oor Afrikaanse volksmusiek (AJV 1987/88:48). Die leerstoel se naam is in 1984 gewysig na die Departement Afrikaanse Kultuurgeskiedenis.

Sedert sy ontstaan beywer die Departement hom om te onderrig en navorsing te doen op die terrein van veral die Afrikaanse kultuur oor aspekte soos meubels en

huisinrigting, woningbou, werf- en dorpsaanleg, ambagte en bedrywe, kos en drank, vervoer en kommunikasie, volkshandwerk, kleredrag, asook die maniere waarop die volksmens homself beskerm en verdedig. Aan die geestelike kant is daar volksgeloof en kerklike gebruike, volkswetenskap (soos volksgeneeskunde en volksweerkunde), volkswoordskeppinge (vertellings, liedjies, rympies, raaisels, volkstoneel), die gesinslewe, die opvoeding van die kind, gebruike rondom geboorte/doop, hofmaak/huwelik en dood/begrafnis, en volksvermake. (Inligtingstuk Nr. 1(a):1985). Die Departement verrig as 'n outonome liggaam los van die ATKV 'n geweldige taak ter bevordering van die Afrikaanse kultuur. Tereg merk Van Rensburg op dat anders "as ons ander nasionale monumente het ATKV se leerstoel in Volkskultuur 'n lewende gedenkteken geword" (1980a:74).

In 1966 begin die ATKV ook die ATKV-Instituut vir Volkskultuurnavorsing (AJV 1966:56). Die Instituut, waarvan die naam later gewysig is na die ATKV-Volkskultuurstigting (AJV 1972:58) was gesetel by die ATKV-hoofkantoor en die doel was om te help om die Afrikaanse volksmens te bestudeer, om "deur die kultuur of die tradisionele besit heen deur te dring tot 'n begrip van die mens wat daardie kultuur dra" (Coetzee 1969:23).

Die Kultuurkomitee van die ATKV het opgetree as beheer-komitee van die Instituut, en die eerste projek was die bestudering van Afrikaanse volksfeeste met besondere verwysing na die Witwatersrand. Die studie is verder uitgebrei om aspekte in te sluit soos die Afrikaner aan die Rand se houding ten opsigte van die Afrikaanse kultuur-

lewe en verskillende feeste (AJV 1967:25). Die doel van die navorsing was om 'n verslag en aanbevelings uit te bring oor Afrikaanse volksfeeste met die oog op die gebruik daarvan deur kultuur- en jeugverenigings, asook instansies wat gemoeid is by die organisering van feeste (AJV 1968:19).

Die werksaamhede van die Stigting het mettertyd tot 'n einde gekom en dit is ontbind. Gedurende sy bestaan is egter waardevolle navorsing in verband met die Afrikaner gedoen veral na aanleiding van die ATKV se kommer oor die kwynende belangstelling in volksfeeste (Kapp 1980:34). Van die verslae wat beskikbaar gestel is, was Die feesgebruike van die Afrikaanssprekendes op die Witwatersrand, Enkele aspekte van die kulturele lewe van blanke Afrikaanssprekendes aan die Witwatersrand en Afrikaanse volksfeeste deur navorsers H. B. Senekal, J. Els en P. H. Kapp onderskeidelik.

In 1983 belê die ATKV 'n konferensie om die stand van goeie gewilde prosa in Afrikaans te bespreek (AJV 1983/84:50). Een van die aanbevelings wat daaruit voortvloei is dat voortgegaan moet word met pogings om die eerste kreatiewe skryfskool in Suid-Afrika te vestig. In 1985 word op 'n proefbasis begin om saam met die Departement Afrikaans en Nederlands van die PU vir CHO 'n ATKV-kursus in goeie gewilde prosa aan te bied wat deur die ATKV befonds is. Die doelwitte van die kursus was om aan skrywers die geleentheid te bied om hulle werke deur 'n kundige te laat keur, om voornemende skrywers in aanraking te bring met reeds bewese skrywers wat uit praktiese ervaring leiding kan gee oor die skryfkuns en om voornemende skrywers die

geleentheid te bied om tydens die kursus dit wat hulle ervaar het prakties toe te pas (AJV 1984/85: 45; AJV 1985/86:35). 'n Langtermyn doelwit was om, indien die behoefte blyk te bestaan, 'n skryfskool vir die bevordering van kreatiewe skryfkuns te vestig. Die kursus was besonder suksesvol, want binne die eerste vier jaar het 'n totaal van 118 kursusgangers meer as 80 publikasies gelewer (AJV 1988/89:42).

In 1990 word formeel oorgegaan tot die stigting van die selfstandige ATKV-skryfskool van die PU vir CHO met sy eie Beheerraad (AJV 1989/90:38). Sodoende is die eerste volwaardige skryfskool in kreatiewe skryfkuns in Suid-Afrika gevestig en word op 'n praktiese wyse gestalte gegee aan die ideale van die ATKV om Afrikaans as taal te stimuleer en uit te bou.

6.6.7.2 Herdenking van belangrike historiese gebeurtenisse

'n Besondere bydrae van die ATKV, veral tydens die eerste dertig jaar van sy bestaan, was die skouspelagtige herdenking van historiese gebeure wat die verbeelding van die mense aangegryp en die historiese bewussyn van die Afrikaner wakker gemaak het (Kapp 1990a:11). In dié verband kon die ATKV met dié geleenthede daarin slaag om nie net bloot gebeure te herdenk nie, maar ook om die historiese gegewe weer aktueel en van toepassing vir die hede te maak. Volgens die historikus Kapp het die ATKV met sy feesvierings 'n feestradisie geskep en leiding gegee ten opsigte van feesvierings waar die klem op aktiewe deelname van die feesgangers geval het met aspekte soos volkspele, boeresport, vleisbraai en saamsing (1980:31,34).

Die eerste groot bydrae wat die ATKV in dié verband gelewer het, was die reël van die Simboliese Ossewatrek van 1938. In 1934 is besluit dat die ATKV 'n spesiale aandeel sou hê in die beplande hoeksteenlegging van die Voortrekkermonument. Dit is in 1937 deur 'n kongresbesluit opgevolg dat in 1938 met 'n stinkhoutwa en 'n span rooi Afrikanerosse van Johannesburg na Pretoria gery sou word om deel te neem aan die optog by die Voortrekkereuefees (Van Rensburg 1980b:67-68).

Die gedagte het egter so die verbeelding van die Sentrale Volksmonumentkomitee en die Afrikanervolk aangegryp dat op die ou end nege waens Suid-Afrika deurkruis het (Van Rensburg 1980b: 67). Dié gebeurtenis, wat aan die voet van die Jan van Riebeeckstandbeeld begin en by Bloedrivier en die terrein van die Voortrekkermonument geëindig het, was die vonk vir die Afrikanervolk om homself weer te vind. Rondom die waens het groot volksaantreкке plaasgevind en 1938 het 'n jaar van besondere betekenis geword. Profeties was die woorde van Henning Klopper, hoofleier van die trek, op 8 Augustus 1938 toe hy sê: "Die Trek het begin. Hy is in die Naam van God begin" (Mostert 1940:111). Later sou Klopper ook verklaar: "As ons nie die Trek van 1938 gehad het nie, sou ons nooit 1948 gekry het nie. As ons nie 1948 gehad het nie, sou ons nooit ons Republiek in 1961 gekry het nie" (Groenewald 1980:45).

Die Simboliese Ossewatrek het uiteindelik 'n grootse demonstrasie geword van die krag wat nog in die Afrikaner-volkslewe geskuil het en is die volk weer bewus gemaak van sy volkseie, kultuurerfenisse en tradisionele

lewenswaardes, terwyl volkseenheid, volksamehorigheid en 'n roepingsbesef weer wakker gemaak is. Daarmee saam het volkstrots opgeflikker, jukseï is as volkspel herontdek, en het Afrikaanse volksdrag opnuut te voorskyn gekom, terwyl waardevolle oudhede vir bewaring vir die nageslag versamel is. Dit was ook die stimulus vir die reël van 'n ekonomiese volkskongres waaruit die Reddingsdaadbond ontstaan het, terwyl die Ossewa-Brandwag ook uit die trekgedagte gebore is (Botha 1970:282; Kapp 1980:31,34). "Drie sleutelbegrippe het na 1938 'n belangrike deel van die Afrikaanse organisasies en aktiwiteite se operasionele taal geword: 'Afrikanereenheid', 'die bestendiging van die gees van die Voortrekkereuefees' en 'die ekonomiese opheffing van die Afrikaner'" (Kapp 1989:3).

Volgens Kapp het die Simboliese Trek gelei tot die "herontdekking van soveel gemeenskaplike kultuurbesittings wat onder die invloed van die 'verfynde' en 'gekul-tiveerde' Engelse wêreldkultuur as minderwaardig en primitief - 'boers' - verwerp is". Daarmee saam het ook "die nuwe nasionalisme tot uitdrukking [gekom] in 'n kragtige strewe om die Voortrekker-ideaal te verwesenlik" (1989:188).

In 1988 was die ATKV weer betrokke, saam met die FAK en ander kultuurorganisasies, by die 150-jarige herdenking van die Groot Trek. Die geleentheid was egter nie van dieselfde omvang as die Simboliese Trek nie en die feesverrigtinge was verdeel tussen die FAK-georganiseerde vierings en dié geleenthede wat deur die Afrikanervolkswag gereël is.

In 1950 bespreek die ATKV metodes om die Van Riebeeck-feesvierings, wat Van Riebeeck se landing in Suid-Afrika driehonderd jaar tevore sou herdenk, op 'n sinvolle en aanskoulike wyse te vier. Die sentrale Van Riebeeck-feeskomitee het die ATKV se voorstelle met geringe wysigings aanvaar en so raak die ATKV betrokke as feesreëlaar vir die sewe poskoetse wat geskenk is deur sewe stede en wat langs 'n netwerk van sewe roetes inbeweeg het na Kaapstad. Tydens die Van Riebeeck-feesviering het ongeveer driehonderd feeskomitees die reëlings orals langs die pad behartig. Hierdie poskoetsreise van die Noorde na die Suide het die voorspel gevorm tot die sentrale fees in Kaapstad (Kapp 1980:34; Van Rensburg 1980a:59-60).

Die ATKV word ook genader om behulpsaam te wees met die viering van die Vrystaatse Eeufees en in 1954 organiseer hulle 'n reuse perdekommendo wat bestaan uit agthonderd ruiters wat uit alle dele van die Vrystaat na Bloemfontein optrek (Botha 1970: 286). Die ruiters wat aan die optog deelgeneem het, het gepoog om op simboliese wyse die trek van die "Representanten" van honderd jaar te vore te rekonstrueer (AJV 1953/54:29).

Die hulp met die Vrystaatse Eeufeesvierings was die laaste van die groot bydraes ten opsigte van volksfeesvierings wat die ATKV onderneem het. Dit is wél in 1963 opgevolg met 'n poging om 'n groot jeugfees by die Voortrekkermonument te reël, maar dit was nie so suksesvol soos die vorige geleentheid nie (Van Rensburg 1980a:74-75).

Die ATKV was ook op kleiner skaal betrokke by ander kleiner feesgeleenthede soos die GRA-feeste in 1950, en die Spoorweegeuefees (Botha 1970:287).

Volgens Kapp het die ATKV veral op twee gebiede homself onderskei van alle ander Afrikaanse organisasies. Eerstens is daar ten opsigte van fondsinsamelings vir volksake en veral monumente 'n groot bydrae gelewer, terwyl die ATKV tweedens altyd gereed was om die organisasie se besondere ervaring, vermoëns, kennis en veral die werkkragte van sy lede en personeel vir die organisering van grootse feeste beskikbaar te stel (1980:34).

Toenemend egter het die klem van die ATKV verskuif weg van die aanbied van groot nasionale herdenkingsdae tot 'n fase van kultuuruitewing met die aanbied van projekte en is takke deurgaans aangemoedig om te help met die reël of selfs aanbied van volksfeeste. Die organisasie se aktiwiteite het daarmee saam al hoe meer op professionele en gespesialiseerde aktiwiteite begin val (Kapp 1990b:24). In dié opsig het die ATKV 'n nuwe rigting ingeslaan in die bevordering van die uitvoerende en skeppende kunste (Kapp 1990a:10).

6.6.7.3 Bydraes tot monumente, instansies en die lewering van vertoë

Benewens die bydrae wat die ATKV gelewer het ter viering van groot volksfeeste, was die organisasie ook baie aktief betrokke by fondsinsameling vir monumente soos die Voortrekkermonument, die Christiaan de Wet-standbeeld in Bloemfontein en die Vrede van Vereeniging-

monument (Kapp 1980:34). Bo en behalwe hierdie fondsinsamelingspogings het die ATKV ook bydraes gelewer vir die Louis Trichardt-gedenktuin in Lourenco Marques, die De la Rey-ruiterbeeld in Lichtenburg, die Ierse monument in Johannesburg, die Krugermunument in Krugersdorp en die gedenkteken in Suid-Amerika by Comodoro Rivadavia ter nagedagtenis aan die Afrikaners wat hulle daar gaan vestig het na die Anglo-Boereoorlog (Botha 1970:298; Van Rensburg 1980a:87).

Die ATKV se klein geldelike bydraes het dikwels gegroei tot omvangryke projekte soos die 250 pond (R500) wat die ATKV onderneem het om in 'n "Afrikaner Volksfonds" te stort tydens die Simboliese Ossewatrek. Hierdie klein begin het gelei tot die uiteindelijke stigting van die Reddingsdaadfonds, die Reddingsdaadbond en die Afrikaanse Handelsinstituut (Kapp 1990a:10,31).

Met die Rapportryersfees is geld langs die roetes ontvang en na afloop van die feesverrigtinge het die Rapportryersreëlingskomitee oorbetalings gedoen aan die Kruger-sterftehuisfonds, die Sarel Cilliers-standbeeldfonds, die Generaal De Wet-standbeeldfonds en die Sentrale Volksmonumentekomitee (Botha 1970:285). Onder die leiding van die destydse VMB is 'n groot bedrag van 22 000 pond (R44,000) ingesamel (net 1 000 pond (R2000) minder as wat vir die aanbou van die Voortrekkermonument bymekaar gemaak is) vir die finansiering van vyftien muurtappissérieë wat by die Voortrekkermonument aangebring is (Anon 1990b: 17). Die doel van die tapisserieë was om fasette en gebeure rondom die Groot Trek uit te beeld. Nege werksters wat uit meer as veertig vrywilligers gekies is, het langer as agt jaar gewerk en

ongeveer 3,3 miljoen stekies gebruik om die ideaal te realiseer. Die panele is op 14 Desember 1960 aan die Beheerraad van die Voortrekkermonument oorhandig (Kruger 1980: 24-25, 28, 31; SJV 1987/88:29).

Benewens hierdie insamelings het die ATKV ook van tyd tot tyd finansiële bystand verleen aan ander kultuurbevorderende organisasies soos die Suid-Afrikaanse Noodhulpliga, SABRA en die Voortrekkerbeweging (AJV 1960:39).

Die ATKV was betrokke by die rig van vertoë veral ten opsigte van die bevordering of gelykberegtiging van Afrikaans. Vertoë in dié verband het ingesluit die versoek dat Afrikaans op muntstukke verskyn, asook vir die aanstel van 'n spesiale komitee binne die Spoorwegadministrasie om alle taalaangeleenthede binne die Spoorweë te ondersoek en aanbevelings te doen oor die gelykberegtiging van die twee landstale (Botha 1970:308-314; Van Rensburg 1980a:54-55,66). Daarbenewens is versoeke gerig vir die gebruik van die Stem as die enigste volkslied (AJV 1950:13) en die viering van Afrikaanse feesdae soos Van Riebeeckdag, Krugerdag en Geloftedag (Kapp 1980:34). 'n Versoek is gerig dat rolprente oor Suid-Afrika van Afrikaanse klankbane voorsien moet word om die indruk in die buiteland teë te werk dat Suid-Afrika net een taal het, naamlik Engels (AJV 1959/60:35). Verskeie ander vertoë is gerig ten opsigte van die onderwys en taalhandhawing (Botha 1970:311-314; Van Rensburg 1980a:66).

Benewens dié handhawingstaak het die ATKV heelwat oudhede versamel, veral tydens die 1938-trek en van hierdie kosbare goedere word gehuisves in die museum by die Voortrekkermonument en die ATKV se eie museum by Hartenbos (Kapp 1990a:31).

In 1936 het die ATKV-kongres besluit "dat die ATKV hom moet beywer vir die tentoonstelling van oudhede en Africana en die oprigting van 'n museum op Hartenbos" (Anon 1976:40; Coetsee 1976:1191). 'n Boufonds is in die lewe geroep en ATKV-takke het landswyd geld begin insamel terwyl 'n aanvang gemaak is met die versameling van museumstukke (Museuminligtingstuk s.j.: 1).

Met die aanvang van die Simboliese Trek is besluit dat die waens ook oudhede vir die museum by die Voortrekkermonument moes insamel. Die reaksie was oorweldigend en talle kleinode is versamel. Hiervan word tussen 500 en 600 stukke in die museum by die Voortrekkermonument en die Nasionale Kultuurhistoriese Museum in Pretoria gehuisves op voorwaardes wat in 1944 deur die Uitvoerende Raad bepaal is (Coetsee 1976:1191, 1193).

Na oorlegpleging is besluit dat die Hartenbosmuseum die tydperk van 1830 - 1898, dus die jare van die Groot Trek en daarna, moes dek en baie van die oudhede wat veral tydens die 1938-trek ingesamel is, word uitgestal om dié tydperk uit te beeld (Coetsee 1976:1193).

Met die museum asook die versamelde stukke wat elders gehuisves word, lewer die ATKV 'n besondere kulturele en opvoedkundige bydrae tot die opbou en handhawing van die Afrikaanse kultuur (Booyens 1976:8; Coetsee 1976:1195).

6.6.7.4 (Kultuurprojekte

In die vyftigerjare, nadat die Afrikaner in 1948 die bewind van Suid-Afrika oorgeneem het, is baie van die probleme wat as bedreigings beskou is, veral vir die spoorwegman met die toepassing van die owerheidsbeleid van tweetaligheid en gelykberegtiging, reggestel. In dié tydperk begin die ATKV met 'n koersverandering wat in die sestigerjare gefinaliseer word, want in hierdie tyd "moes die vereniging sy handhawingstaak en sy rol as kultuurdraer aanpas by die veranderde omstandighede wat deur die omvormings op staatkundige en veral sosio-ekonomiese terrein meegebring is en waardeur die Afrikaner blootgestel is aan die bedreiging van die twintigste eeuse wêreldkultuur" (Van Rensburg 1980a:64).

Die klem begin nou val op praktiese kultuursorg en -uitbouing ver buite die grense van die ATKV se lede deur middel van praktiese projekte. Dit is 'n tydperk waarin die ATKV al hoe sterker begin toetree tot die bevordering van die uitvoerende en skeppende kunste (Kapp 1990a:10).

Voor 1960 is dikwels van ad hoc-projekte gebruik gemaak om kultuur te bevorder. 'n Kunskomitee is in die lewe geroep om jaarlikse tentoonstellings en kunswedstryde aan te moedig, maar die taak is later oorgeneem deur die VMB (Botha 1970:300). So is in die veertigerjare 'n landswye

dramawedstryd in samewerking met Nasionale Pers aangebied ter bevordering van die Afrikaanse dramakuns en dramaturge (Botha 1970:300; Van Rensburg 1980a: 53,11).

Van 1960 tot 1969 rig die ATKV hom op toneelbevordering en verder op 'n klompie ander kultuurbevorderende projekte wat dikwels ad hoc en van korte duur was vir onder andere die bevordering van Afrikaanse prosa deur middel van die uitskryf van 'n vervolggerhaalwedstryd en die bevordering van Afrikaanse koormusiek deur die stigting van 'n ATKV-mannekoor. Die projekte was egter nog min in getal en aan die einde van 1969 bestaan daar veertien kultuurbevorderingsprojekte waarvan net meer as die helfte van nasionale omvang is (AJV 1969: 17-26).

Van 1970 tot einde 1979 het die aantal kultuurprojekte uitgebrei na sestiën waarvan ongeveer twee derdes van 'n deurlopende en nasionale aard was (AJV & SJV:1979/80: 15-39; 3-5). Van 1980 tot 1990 brei die kultuurbevorderingsaksie van die ATKV deur middel van projekte in so 'n mate uit dat daar vier en dertig nasionale projekte teen die einde van 1989 is (AJV & SJV:1989/90: 36-48; 29-31).

Die kultuurprojekaktiwiteite van die ATKV val tans op vyf terreine uiteen, naamlik die toneelterrein, die musiekterrein, werksinkels/skole en kursusse, pryse en toekennings, en ad hoc-kultuurprojekte.

(a) Toneelterrein

Die teater as een van die oudste kunsvorms bied

enersyds 'n spieëlbeeld van wat in 'n land en gemeenskap plaasvind, en andersyds die geleentheid om op 'n visuele manier te vermaak en waarhede te vergestalt. Die toneelopvoering kommunikeer hoofsaaklik deur middel van woord en handeling en bou so op 'n besondere wyse aan 'n volk se kultuur (Skoletoneelprogram 1989). Juis daarom dan ook is die voortbestaan en uitbouing van die Afrikaanse teater so belangrik vir die ATKV en word doelgerig gewerk om kreatiwiteit in Afrikaans op hierdie terrein te ontgin en te stimuleer.

In 1962 laat staatspresident C R Swart tydens die jaarvergadering van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns hom uit oor die lugleegte en stilstand wat die Afrikaanse toneelkuns betref (AJV 1979/80:19). Om in hierdie behoefte te voorsien, en ter viering van die 25ste herdenking van die Simboliese Ossewatrek, het die ATKV in 1963 toneel-feeste dwarsdeur die land gereël en prysvrae vir drama uitgeskryf (AJV 1962/63:57). Die doel van die Amateurtoneelfees was 'n kompetisie waarvoor amateurgroepe kon werk en waar hulle ook met mekaar kon meeding. Baie gou het dit geblyk dat afsonderlik vir skolegroepe voorsiening gemaak moes word en in 1965 word die Amateurtoneelfees uitgebrei met 'n toevoeging van die Tiener- of Skoletoneelfees. In die 27 jaar van die kompetisies se bestaan tot 1990, het nie minder as 754 volwasse en 1 983 skole-toneelgroepe aan die kompetisie deelgeneem nie om die totale deelname tot en met 1990 op 2 737 groepe te staan te bring (Ongepub. ATKV-statistiek 1990).

Alhoewel pryse en toekennings reeds van die begin af tydens die Amateurtoneelfees gedoen is, is daar ten opsigte van skoletoneelgroepe nie 'n algehele landswye wenner aangewys nie, maar is die provinsiale wenners uitgenooi om deel te neem aan 'n volkstoneelfees in Bloemfontein. Van 1975 is daar ook 'n wenner aangewys vir die Skole- of Tiener-toneelfees (AJV 1975/76:58).

Die klem word, wat die skoletoneelaksie betref, gerig op die opleiding van toneelspelers en, veral tydens die eerste fase van die kompetisie, op die genot van toneelspel. Die beoordeling geskied in drie fases. Die eerste fase is die streekaande waartydens skole en groepe besoek word. Daarna volg drie toneelfeesnaweke waarna die toneeleindfees plaasvind. Die beoordeling geskied deur toneelkundiges wat na die opvoering van elke stuk tydens die eerste fase 'n werksessie hou met die groep wat opgetree het waartydens raad en praktiese wenke gegee word. Geen punte word aan die skole verstrekk nie en geen wenner word tydens so 'n streekuitdun aangekondig nie.

Suid-Afrika word in verskillende streke opgedeel en dan word drie verskillende toneelfeesnaweke aangebied waartydens die beste skoolgroepe binne daardie bepaalde streke uitgenooi word om hulle toneelstukke op te voer. Die doel hiervan is om gesellige sosiale skakeling tussen mense met dieselfde belangstelling te skep, beter kontinuïteit ten opsigte van evaluering te verkry, 'n groter geleentheid tot deelname te bied en ook aan groepe die geleentheid te gee om

mekaar se opvoerings te sien. Dit is eers na hierdie toneelfeesnaweek dat die beste drie groepe wat aangewys word deur die kontinuïteitsbeoordelaars, wat tydens al drie toneelnaweke beoordeel het, uitgenooi word om deel te neem aan die eindfeeste. Vir die amateurgroepe word ook op dieselfde wyse uitdunne gehou en daarna word die bestes gepromoveer na die eindfees (ATKV-toneelbrosjyre 1990; AJV 1989/90: 38).

Waar die bedoeling met die toneelfees oorspronklik was om veral die ATKV-takke en -taklede betrokke te kry by toneel, het hierdie projek landswyd uitgebrei. Met hierdie projek is daar oor 'n wye front skakeling verkry en is Afrikaans bevorder nie net onder die Afrikaanssprekendes nie, maar ook onder anderstaliges (AJV 1979/80:19; AJV 1987/88:38; AJV 1988/89:41).

Met dié toneelaksie word deur die ATKV "kultuurskeppend te werk gegaan. Die breë publiek word opgevoed tot waardering van die Afrikaanse volks-toneel, terwyl inisiatief aangemoedig word ten opsigte van die opvoering van Afrikaanse dramas" (AJV 1979/80: 19).

Benewens die toneelfees is daar in 1961 vir die eerste keer 'n Kersspel aangebied en in 1978 'n ATKV-Paasspel (AJV 1961: 49-50; AJV 1979/80:22). Deur middel van hierdie Paas- en Kersspele is aandag gegee aan die besondere betekenis van dié belangrike gebeurtenisse in die jaarlikse Christenkalender en was dit 'n natuurlike uitvloeisel van die

ATKV se doelwit om Afrikaanse toneel te bevorder (AJV 1984/85:44). Die projek is vir eers in 1987 gestaak weens 'n gebrek aan beskikbare toneelstukke.

Veral na aanleiding van die probleme wat ondervind is om gepaste stukke vir Kers- en Paasspele te verky, het die ATKV in 1982 opnuut kennis geneem van die totale gebrek aan nuwe Afrikaanse dramas. Vertaalde werke het geleidelik begin om die Afrikaanse toneelwêreld oor te neem en na aanleiding van gesprekke met kundiges verbonde aan dramadepartemente by universiteite en teknikons en die streek-rade vir die uitvoerende kunste, het dit duidelik geblyk dat daar 'n gebrek aan voldoende stimuli by dramaturge is om nuwe Afrikaanse toneelstukke te skryf. Daarby was daar 'n behoefte aan eksperimentele groepe om saam met die dramaturg te werk en te slyp aan die toneelstuk om dit toneelmatig en opvoerbaar te maak. Dit het aanleiding gegee tot die ontstaan van ATKV-Kampustoneel. Navorsing het getoon dat in die vyf jaar voor die ontstaan van Kampustoneel daar net vier nuwe oorspronklike vol-lengtetoneelstukke in Afrikaans verskyn het. Dit het meegebring dat die Uitvoerende Raad in 1982 besluit het om voort te gaan met "akademiese toneel" wat later die naam ATKV-Kampustoneel gekry het (AJV 1983/ 84:49; ATKV-Kampustoneelprogram 1990; UR 60/82).

Met ATKV-Kampustoneel word 'n bedrag jaarliks aan 'n dramadepartement aan 'n tersiêre inrigting beskikbaar gestel om onder andere 'n dramaturg te vergoed wie se nuutgeskrewe Afrikaanse toneelstuk deur dié departement gekies is vir opvoering tydens Kampustoneel. Die regisseur en spelers moet in 'n

werkskoolsituasie saam met die dramaturg werk om hom/haar in staat te stel om die stuk op die verhoog te toets, die toneelmatigheid daarvan te verhoog en dit te meet aan huidige standaarde en neigings in die toneelwêreld. Tydens Kampustoneel word die werkskoolproses voortgesit deurdat die teks na afloop van die opvoering eers deur die teatergangers en daarna deur 'n paneel kundiges met die dramaturg self bespreek word. By dié geleenthede word wenke gegee en die dramaturg aangemoedig om te herskryf indien nodig. Die doel van Kampustoneel is nie 'n kompetisie om die beste toneelstuk aan te wys nie, maar om binne 'n werkskoolsituasie 'n atmosfeer te skep om die skryf van nuwe Afrikaanse vollengtetoneelstukke te stimuleer en om gehore weer na die toneelteater terug te lok. Dit is dan ook die geleentheid waar die Streekgrade vir Uitvoerende Kunste gereeld nuwe Afrikaanse toneelstukke kry om later vir die wye publiek in die onderskeie provinsies en Namibië op te voer (Kampustoneelprogram: 1989).

Sedert ATKV-Kampustoneel se ontstaan in 1983 tot 1990 is nege en veertig nuwe Afrikaanse toneelstukke opgevoer waarvan ongeveer 'n derde reeds ook in die professionele teater opgevoer is, elf in boekvorm verskyn en twee toekennings ontvang het (Kampustoneelprogram: 1990). Die twee bekroonde dramas was Deon Opperman se Morê is 'n lang dag wat die Eugène Maraisprys ontvang het en Diepe Grond van Reza de Wet wat verskeie Vita-toekennings ontvang het (Ongepub. ATKV-statistiek s.j.:24). Van Kampustoneel is al gesê: "vir die Afrikaanse toneel- en dramawêreld is dit die belangrikste" toneelgeleentheid (Olivier 1990: g.p.).

Nog 'n toneelprojek is Afrikaanse Toneel vir Onderwyskolleges, of ATO, waarmee die ATKV in 1985 begin het (AJV 1985/ 86:36). Die doel van die kompetisie is om mense wat 'n swart taal as moedertaal het, aan te moedig om Afrikaanse toneel te beoefen. Sodoende word nie net Afrikaans as taal bevorder nie, maar word ook gepoog om beter onderlinge begrip, respek en vertroue tussen die verskillende kultuurgemeenskappe te bewerkstellig (AJV 1989/ 90:38). ATO word op dieselfde basis aangebied as Tiener- en Amateurtoneel en raadgewers, waarby swart toneelspelers ingesluit word, word na die onderskeie kolleges geneem om daar nie net te beoordeel nie, maar die spelers van raad te bedien en aan te moedig. Na aanleiding van die beste inskrywings word groepe ook genooi na 'n finale aand (AJV 1989/90:38; ATO-brosjure 1990).

Die kompetisie is nie net ingestel op die opvoer van 'n bestaande Afrikaanse toneelteks nie, maar laat ook ruimte vir die dramatisering van 'n Afrikaanse voorgeskrewe werk of die skryf van 'n nuwe toneelstuk (ATO-brosjure 1990). Gevolglik het ATO deur die loop van sy bestaan ook reeds verskeie nuwe Afrikaanse toneelstukke gegenereer, onder andere toneelstukke waardeur die swart kultuur en lewenswyse op 'n visuele manier in Afrikaans vergestalt word (AJV 1988/89:42). Op grond van besondere behoeftes wat ervaar is, is die deelnemingsvereistes van die kompetisie in 1991 gewysig om toelating tot die kompetisie te verleen aan enige amateurtoneelgroep van wie die huistaal nie Afrikaans is nie (KK14:91).

Die ATKV se toneelbevorderingsprojekte word verder aangevul deur jaarlikse regisseurskursusse wat ingestel is om die amateurregisseur van raad en leiding te voorsien, sowel as 'n jaarlikse skryfskool vir dramaturge waarheen talentvolle jong skrywers kom om skoling te ontvang in die skryf van nuwe Afrikaanse toneelstukke. Daarby is die C R Swart-prys ingestel vir beste nuutgeskrewe eenakters wat in 'n gegewe jaar by ATKV se toneelfees ingeskryf word (AJV 1983/84: 49; AJV 1985/86:39; AJV 1988/89:44).

(b) Musiekterrein

In die proses van die uitbouing van die Afrikaanse kultuur, vorm die bevordering van Afrikaanse musiek 'n belangrike komponent. Reeds van vroeg af is takke aangemoedig om die Afrikaanse lied te ondersteun, en daarby is die "ATKV-lied" gekomponeer. Takke is versoek om hulle eie kore en orkeste te stig en in 1964 was daar onder andere kore in Bloemfontein, Kempton Park, Florida en Johannesburg (Botha 1970:303; Van Rensburg 1980a: 75). Die ATKV het begin om sy eie seuns- en mannekoor op die been te bring en om musiek-konserte en etensuurkonserte aan te bied waartydens jong musiekkunstenaars die geleentheid kon kry om op te tree (AJV 1967:26; AJV 1968:17). Daarbenewens is kompetisies uitgeskryf in die vorm van musiekprysvrae (1968) waar die doelwit was om 'n Afrikaanse gedig te laat toonset (AJV 1967:27). Bykomende bevorderingsaksies was onder andere 'n koorfees (1980), 'n revue (1980), musiekaande vir

senior burgers (1981) en die uitvoering van 'n Kersopera, asook 'n Paasspel met musiek geskryf in opdrag van die ATKV (AJV 1980/81:51).

In 1973 besluit die destydse Uitvoerende Raad van die ATKV, in 'n poging om jongmense betrokke te kry by Afrikaanse musiek, om 'n eie musiek- en sangfees aan te bied (UR 40/73). Grondliggend was die feit dat "duisende jong Suid-Afrikaners hoofsaaklik afhanklik is van buitelandse musiekmakers insoverre dit die eietydse musiek aanbetref [...] Suid-Afrikaanse musici, sosioloë, sielkundiges, teoloë en ander [het] hulle sterk uitgespreek teen die gevaarlike en ondermynende tendense wat voorkom in sommige aanbiedings van eietydse musiek [...] Die [...] ATKV het besef dat stappe gedoen moes word om, sonder prysgawe van beginsels, die positiewe in die eietydse musiek uit te lig om sodoende 'n kommunikasiebrug met die jeug op te bou" (AJV 1974: 77).

Om die bedreiging verder die hoof te bied, is begin met Crescendo, 'n eietydse ligtemusiekkompetisie vir mense tussen die ouderdom van 15-35 jaar wat ten doel het:

- * Om goeie, opbouende en konstruktiewe hedendaagse musiek te bevorder;
- * Om talentvolle uitvoerende en skeppende kunstenaars te ontdek en aan hulle die geleentheid te bied om verder te ontwikkel;
- * Om oorspronklike trefferliedjies en trefferkomposisies te bevorder;

- * Om oorspronklike verwerkings van bestaande lirieke en/of komposisies te bevorder.
(ATKV-Crescendoprogram 1985)

As deel van die kompetisie word daar in verskeie groot sentra in die land oudisies gehou waarna die beste deelnemers in elke kategorie tydens die semi-finaal aangewys en na 'n finale aand uitgenooi word. Breedweg val die indeling van die kompetisie uiteen in 'n uitvoerende en skeppende afdeling. Aanvanklik was die kompetisie, in 'n poging om deelname te bevorder en as 'n brugbouprojek tussen die onderskeie kultuurgroepe te dien, so ingedeel dat daar twee Engelse kategorieë was (UR 130/73). Dit het ook meegebring dat ATKV-Crescendo, as 'n Afrikaanse kompetisie, ook verskeie Engelse deelnemers en selfs Engelsprekende wenner gehad het. Tans het die kompetisie net Afrikaanse kategorieë.

ATKV-Crescendo kon reeds as instrument dien om talle van die bekende Afrikaanse ligteliedjiekunstenaars vir die eerste maal bekend te stel, soos Randall Wicomb, Anneli van Rooyen, Rina Hugo, Karin Hougaard en Innes en Franna Benadé. Die klem het egter nie net geval op uitvoerende kunstenaars nie, maar ook op die skep van nuwe Afrikaanse liedjies en in die jare 1988 en 1990 is 720 nuwe Afrikaanse liedjies vir die kompetisie ingeskryf (AJV 1988/89:39; Ongepub. ATKV-statistiek).

As uitvloeisel van ATKV-Crescendo word daar ook jaarliks dwarsoor die land talle musiek- en liriek-aande gehou waartydens die geleentheid geskep word om reeds bekende Afrikaanse musiekkunstenaars of

Crescendo-wenners en semi-finaliste te borg om Afrikaanse musiekprogramme aan te bied. Die doel is veral om aan die jong kunstenaar 'n platform vir bekendstelling te bied en om ligte Afrikaanse musiek te bevorder. Daarby word ook gepoog om ATKV-takke aktief by 'n bepaalde gemeenskap in te skakel deur hulle te versoek om die voorprogram saam te stel uit plaaslike kunstenaars (AJV 1984/85:42).

Die ATKV begin in 1982 met 'n sportliedjiekompetisie in 'n poging om 'n tradisie van Afrikaanse sportliedjies by skoolleerlinge te vestig. Die projek het tot 1989, toe dit vir eers gestaak is, meer as 273 nuutgeskrewe sportliedjies opgelewer waaruit 'n bundel sportliedjies in Afrikaans verskyn het (AJV 1989/90:37).

Klassieke musiek vorm deel van die Afrikaner se breër Westerse kultuurgoedere (AJV 1989/90:37) en in 'n poging om dit uit te bou, het die ATKV in 1978 met Forté begin, 'n nasionale klassiekemusiekkompetisie vir jong amateurs en semi-professionele kunstenaars tussen vyftien en dertig jaar. Met die kompetisie word gepoog om aan uitvoerende klassiekemusiek-kunstenaars die geleentheid te bied om op nasionale vlak te kompeteer en op te tree en om aan die Afrikaanse kunslid en Suid-Afrikaanse komposisies 'n regmatige plek te gee. Laasgenoemde word veral deur 'n komposisieafdeling by die kompetisie bevorder (AJV 1982/83:43).

Na aanleiding van die sukses wat met ATKV-Forté behaal is, is in 1984 met ATKV-Prelude begin, 'n

nasionale klassiekemusiekkompetisie vir skoliere. Die kompetisie funksioneer op dieselfde grondslag as Forté (KK 9/84).

Met beide kompetisies word groot prysgeld toegeken ten einde jong klassieke musici die geleentheid te bied vir verdere studie of selfs oorsese reise. Daarbenewens word ook gepoog om verdere optreegeleenthede vir die wenner te reël (AJV 1989/90:36).

Benewens die verskillende musiekkompetisies het die ATKV, in 'n poging om kultuurbrûe te bou, in 1989 begin met 'n Afrikaanse koorfees vir swart kore (Koorfeesbrosjyre: 1989). Die beoordeling van die koorfees vind op dieselfde wyse as ATO plaas en deur middel van kontinuïteitsbeoordelaars word raad verleen aan kore nadat oudisies plaasgevind het. In 1991 word besluit om die deelnemingsvereistes so te verander dat enige koorgroep van wie die huistaal nie Afrikaans is nie, kan deelneem (KK 49/91).

In 'n verdere poging om Afrikaanse musiek te bevorder, is in 1990 begin om ligte Afrikaanse musiek te laat toonset en in die vorm van bladmusiek uit te gee, terwyl werkskole vir die skryf van ligte Afrikaanse musiek op 'n gereelde basis aangebied word. Daarbenewens word Afrikaanse musiek ook bevorder deur ad hoc-maatreëls soos die beskikbaarstelling van pryse vir musiekprogramme soos "Afrikaanse Treffers" op Radio Suid-Afrika en 'n kompetisie om die skryf van nuwe Afrikaanse liedjies te stimuleer. Met laasgenoemde kompetisie, wat in samewerking met die SAUK in 1990 aangebied is, is 1 008 Afrikaanse liedjies ontvang (AJV 1990/91:37).

(c) Kursusse en werkwinkels/-skole

In sy kultuurbevorderingsaksie is een van die komponente wat vir die ATKV al hoe sterker begin uitstaan het, die taak om deur middel van opleiding bestaande talent te slyp en te ontwikkel om oor 'n wye terrein voort te gaan met die uitbouing van die Afrikanerkultuur (AJV 185/86:39; AJV 1987/88:41). Die ATKV beskou dit as 'n uitdaging "om nie net te belê in die bemarking van dit wat reeds bestaan nie, maar om juis te belê in die skep van nuwe produkte" (AJV 1990/91:38). In dié verband is daar aktief begin om toenemend kursusse en werkskole aan te bied waartydens aan 'n groot aantal fasette van die Afrikanerkultuur aandag gegee word.

In 1983 hou die ATKV 'n konferensie om die situasie rondom goeie, gewilde Afrikaanse prosa te bespreek. Die doel was om die skryf van Afrikaanse lekkerleesboeke te bevorder. As een van die aanbevelings word die ATKV-kursus in kreatiewe skryfkuns vanaf 1985 op 'n proefbasis saam met die Departement Afrikaans en Nederlands van die PU vir CHO begin. Die skryfkursus is ingestel as praktykgerigte kursus waar voornemende skrywers deur middel van 'n werkskoolsituasie in aanraking gebring kon word met suksesvolle skrywers, asook keurders van verhale en uitgewers.

So kan skrywers van goeie, gewilde prosa gehelp word om hulle talente te ontwikkel. Vir toelating moet 'n kursusganger 'n manuskrip instuur vir keuring. Na toelating word die kursus vir die kursusgangers in drie fases verdeel. Tydens die eerste

fase kry hulle in 'n werkskoolsituasie die geleentheid om met praktiserende en suksesvolle skrywers te gesels. Die kursusgangers kan ook hulle gekeurde manuskripte met die keurders bespreek. Na afloop van die eerste fase gaan die kursusgangers terug om hulle onderskeie manuskripte te herskryf. Dit word weer ingestuur en verder gekeur. Tydens die tweede fase word daar meer tyd gespandeer aan individuele gesprekke tussen die keurder en die skrywer. Daarna word die manuskrip weer herskryf en ingestuur vir keuring. Aan die beste verhale word 'n prys toegeken (AJV 1983/84:50; AJV 1984/ 85:45).

In die tydperk van 1985-1990 het die kursus 409 publikasies opgelewer wat vollengteromans, kortverhale en handleidings vir kreatiewe skryfkuns insluit (Kultuurkomiteenotule 26 Januarie 1991: Bylae B).

Op grond van die sukses wat met die skryfkursus behaal is, word in 1990 oorgegaan tot die stigting van die ATKV-skryfskool, die eerste volwaardige, voltydse kreatiewe skryfskool in Suid-Afrika. Op hierdie wyse is daar dan ook 'n groeipunt geskep om te help verseker dat Afrikaans as kreatiewe skryftaal ontwikkel en ontgin word deur die skoling van skrywers (AJV 1989/90:38).

In 'n poging om te voorsien in die behoefte aan opleiding vir voornemende dramaturge, het die ATKV begin om in samehang met ATKV-Kampustoneel vanaf 1985 'n werkskool in te stel ter opleiding van voor-

nemende dramaturge. Tydens die Herfskool vir Dramaturge word teoretiese lesings oor verskeie aspekte rondom die toneelskryfkuns deur kundiges aangebied, terwyl baie tyd ook aan die praktyk spandeer word. Die kursusse word gevarieer om nie net toneel nie, maar ook vir verwante vorme soos die kabaret te bevorder (AJV 1985/86:39; AJV 1990/91:39).

Met die Herfskool is sukses behaal in dié sin dat die kursus 'n paar suksesvolle dramaturge opgelewer het wat stukke vir Kampustoneel geskryf het soos Kinderspeletjies deur Marietjie Pretorius (AJV 1986/87:41).

'n Verdere poging ter bevordering van kreatiewe skryfkuns was die instelling van die TV-draaiboekskryfkursus in Afrikaans in 1986 met die doel om TV-draaiboeke van gehalte te lewer sodat Afrikaans en die Afrikanerkultuur ook op hierdie wyse bevorder kan word. Die kursus bestaan uit twee basiese dele, naamlik 'n teoretiese aspek en die praktyk van draaiboekskryf. Lesings word aangebied oor aspekte soos die formaat van die draaiboek, karakterskepping, dialoog en wat om met 'n voltooide draaiboek te maak. Geleentheid word ook geskep vir paneelbesprekings, groepbesprekings, individuele gesprekke met groepleiers en praktiese werk. Die kursus het uitgebrei en benewens die primêre kursus, word ook 'n opvolgkursus aangebied. Waar daar in die eerste fase in groepe gewerk word, word tydens die tweede fase gekonsentreer op die draaiboekskrywer as individu en word sover as moontlik individuele aandag aan elke skrywer gegee (AJV 1986/87:42; AJV 1988/89:42; KK 5/86).

In 1990 is na aanleiding van die kursus 'n ooreenkoms met die SAUK aangegaan om in samewerking met die ATKV-skryfskool by die PU vir CHO deur middel van 'n verskeidenheid ATKV-kursusse, sowel as nie-graadkursusse by die ATKV-skryfskool, skrywers van TV-draaiboeke op te lei en te ontwikkel (AJV 1989/90:40).

In 1991 is begin met 'n soortgelyke kursus in samewerking met Radio Suid-Afrika en die ATKV-skryfskool met die doel om die skryf van radiodramas te bevorder (AJV 1990/91:39).

In die lig van die sukses wat met die ander werkwinkels bereik is, is besluit om 'n werkwinkel in 1986 vir die skryf van ligte liedjies aan te bied. Die doel van die kursus is om persone met musiektalent te slyp en te ontwikkel om op hierdie wyse Afrikaanse musiek te bevorder. Tydens die kursus word aandag gegee aan aspekte soos die geskiedenis van Afrikaanse musiek, die praktiese skryf en toonsetting van 'n liriek, sowel as algemene optrede en inligting oor vereistes vir die registrasie van musiekregte, vereistes van uitgewers en van platemaatskappye. 'n Unieke kenmerk van hierdie kursus is dat dit telkens afgesluit word met 'n konsert waartydens elke kursusganger 'n liedjie moet uitvoer wat tydens die kursus self geskryf is (AJV 1986/87:42).

Benewens werkskole, waartydens die klem geplaas word op die aktiewe en praktiese werksaamheid van die kursusganger, bied die ATKV 'n verskeidenheid ander kursusse aan.

Ter ondersteuning van sy toneelbevorderingsprojek, naamlik ATKV-Amateur- en -Tienertoneel, sowel as ATO, is in 1964 begin om op 'n georganiseerde wyse 'n toneelleierskursus aan te bied om die amateur-regisseurs wat deelneem aan die toneelprojek te skool. Deur middel van die kursusse word gepoog om die peil van regiewerk en toneelspel te verhoog en word aandag gegee aan aspekte soos praktiese regie, toneelspel, grimering en teksontleding (AJV 1983/ 84:49).

Die ATKV en die ATKV-Dames bied verder 'n verskeidenheid kursusse aan wat spesifiek gerig is op die verfyning en geestelike verryking van die individu.

Die ATKV-jeugleierskursus is in 1956 vir die eerste keer aangebied. Die doel van hierdie kursus is om jeugleiers vir die hede en die toekoms op te lei en op hierdie wyse word aktief deur die ATKV as kultuurorganisasie gepoog om toekomstige leiers daar te stel binne die Afrikanerkultuurgemeenskap. Tydens die leierskursusse word 'n poging aangewend om deur middel van lesings en groepgesprekke die jeug bewus te maak van hulle eie potensiaal, sowel as hulle gemeenskapsverantwoordelikheid (AJV 1979/ 80:16; AJV 1982/83:43).

Ander kursusse wat deur ATKV-Dames aangebied word, sluit in kursusse vir jonger en senior dames, asook vir meisies net voor skoolverlating, huweliks-verrykingskursusse, ma-en-dogterkursusse en 'n Feminaar. Hierbenewens word ook van tyd tot tyd

voorbereiding-vir-aftredekursusse deur die ATKV aangebied om mense wat op aftrede staan voor te berei deur die bespreking van onderwerpe soos boedelbeplanning, gesondheid, veiligheid en finansiële beplanning (AJV 1982/83:44).

(d) Pryse en toekennings

Benewens die skep van opleidingsgeleenthede, poog die ATKV om deur aansporings in die vorm van pryse die uitbouing van die Afrikaanse kultuur op 'n veelheid van terreine te stimuleer (AJV 1987/88:43).

Aangesien die televisie en radio belangrike mediums is waardeur die Afrikaanse taal en kultuur uitgedra en bevorder word, het die ATKV in 1979 begin om 'n ATKV-TV-regisseursprys toe te ken aan die regisseur wat in 'n spesifieke jaar die grootste bydrae gelewer het deur middel van 'n TV-program(me) ter bevordering van die Afrikaanse taal en kultuur (AJV 1979/80:21; UR 11/78). Daarmee saam word 'n ATKV-radioprys sedert 1985 toegeken aan die regisseur, programsamesteller of aanbieder wat binne 'n gegewe jaar die grootste bydrae deur middel van die radio as medium gelewer het ter bevordering van die Afrikaanse kultuur (KK 33/84).

Vir die voortbestaan van Afrikaans as taal is dit baie belangrik dat dit nie net gepraat word nie, maar ook so wyd as moontlik gelees moet word. Belangrik in dié opsig is die gewilde Afrikaanse lekkerleesboek en in 'n poging om hierdie gewilde prosa te bevorder, is daar begin met die ATKV-prosaprys. Die prys, wat 'n groot geldwaarde het, word jaarliks toegeken

aan die beste gewilde Afrikaanse prosawerk wat in 'n spesifieke jaar verskyn het. Die prysgeld word in twee gedeel en die helfte word onmiddellik oorhandig aan die pryswenner tydens 'n oorhandigingsgeleentheid, terwyl die ander helfte toegeken word wanneer die wenner een of ander projek voorlê ter bevordering van sy of haar skrywerstalent. Met hierdie aanmoedigingsmaatreël poog die ATKV om te verseker dat skrywers hul talent ontwikkel om weer werke van formaat te lewer. In hierdie opsig is al heelwat sukses behaal. So het die bekende skryfster Dalene Matthee haar prysgeld, wat sy ontvang het vir Kringe in 'n bos, aangewend om navorsing oorsee te gaan doen waaruit 'n volgende wenner, Moerbeibos, voortgekom het (AJV 1984/85:45; AJV 1987/88:43; ATKV-Prosaprysreglement).

Nog 'n uitvloeisel van die konferensie ter bevordering van goeie gewilde prosa was ad hoc-projekte soos die instelling van 'n prysvraag in samewerking met die tydskrif Sarie om die Afrikaanse kortverhaal, die Afrikaanse tydskrifvervolgverhaal en die novelle te bevorder (AJV 1985/86:40). Met hierdie prys is aangesluit by pogings wat al reeds so vroeg soos 1963 aangewend is om 'n geslaagde Spoorwegroman te laat skryf. Dit is in 1968 opgevolg met 'n soortgelyke kompetisie, maar nie een van die twee was baie suksesvol nie. In teenstelling hiermee word daar, as deel van die ATKV/Sarie-prys, 'n bundel verhale of 'n roman uitgegee van die wenner(s). Sodoende word die klem met die pryse geplaas op die skryf en uitgee van Afrikaanse prosa (AJV 1964:91; AJV 1967:26).

Op dieselfde wyse is daar reeds in die veertigerjare gepoog om deur middel van 'n dramawedstryd die skryf van Afrikaanse dramas aan te moedig. 'n Soortgelyke kompetisie is in 1966 uitgeskryf, maar nie een van die inskrywings was bekroningswaardig nie (AJV 1966: 57). In 1980 is 'n ATKV-prysvraag vir Afrikaanse eenakters uitgeskryf en hieruit het een bekroningswaardige inskrywing gekom, naamlik Hennie Aucamp se Papawerwyn (AJV 1980:21). In 1983 stel die ATKV op 'n deurlopende basis die C.R. Swart-prys in vir die beste nuwe eenakter wat in 'n betrokke jaar vir Tiener- of Amateurtoneel ingeskryf word. Dit spruit uit 'n kontantnalatenskap wat van die ATKV-beskermer, president C.R. Swart, ontvang is. Van die beste C.R. Swart-pryswenner is reeds uit 'n totaal van twee en negentig inskrywings gebundel vir skoolgebruik in Tienertoneel (AJV 1988/89:44).

In 1991 stel die ATKV die ATKV-kinderboektoekenning in. Kinders tree self as beoordelaars op van oorspronklike Afrikaanse kinderboeke wat in die voorafgaande jaar verskyn het. Die doel hiermee is om kinders se smaak te bepaal, die lees van Afrikaanse boeke te stimuleer en die kinderboekmark uit te brei. Vir die eerste jaar se kompetisie is vier kategorieë ingestel, naamlik van 3-5 jaar, 6-7 jaar (albei voorleeskategorieë), 8-9 jaar en 10-12 jaar en kinders het gekontroleer by sestiende biblioteke landswyd aan die boeke gelees. Terselfdertyd is ook 'n kompetisie saam met die TV-kinder- en -jeugprogramme "Wielie Walie" en "Tekkies" gereël waar kinders 'n geleentheid gehad het om die wenboeke

te voorspel. 'n Totaal van 3 733 kinders het in die eerste jaar aan die projek deelgeneem (ATKV-nuus-vrystelling 17/07/91; 23/09/91).

Nog 'n gebied waarbinne Afrikaans nie tot sy volle reg kom nie, is op die reklameterrein. Om die skryf van Afrikaanse advertensies te bevorder, het die ATKV die ATKV-reklameprys in 1987 ingestel met die doel om die skeppende reklame-aanwending van Afrikaans te bekroon. Aanvanklik is dit net toegeken vir radio-advertensies, maar dit is ook later uitgebrei na TV-, tydskrif-, koerant- en buitelugadvertensies. As norm vir hierdie toekenning geld oorspronklikheid, kreatiwiteit, trefkrag, asook korrekte en suiwer aanwending van Afrikaans (AJV 1988/89: 44; Reklameprysbrosjure 1991). Sedert 1991 word dié poging aangevul deur die gesamentlike aanbieding met M-net van die Pluimpie-toekenning om jaarliks die beste advertensieslagspreuk in Afrikaans, sowel as die gewildste advertensiepersoonlikheid te bepaal (KK 10/91).

Met al die toekennings poog die ATKV om nie net blote erkenning te gee nie, maar ook om 'n stimulus te verskaf vir voortgesette skepping in en vooruitgang van Afrikaans (AJV 1990/91:39).

(e) Algemene kultuurbevordering

Soos die groei in projekte duidelik aantoon, het die ATKV al hoe meer klem begin plaas op praktiese kultuurskeppende en kultuurstimulerende projekte.

In hierdie hele proses van taal en kultuurbevordering speel die ATKV se lyfblad, Die Taalgenoot, wat maandeliks verskyn 'n belangrike rol. Die amptelike mondstuk van die ATKV het die eerste keer in Desember 1931 verskyn, en daarna is dit onafgebroke gepubliseer. Deur die loop van sy bestaan het hierdie kultuurblad 'n belangrike rol in die vereniging se kultuurwerkzaamhede gespeel en benevens die feit dat dit skakeling tussen die vereniging en die lede moontlik maak, weerspieël dit ook taknuus en die vereniging se werkzaamhede. As blad laat Die Taalgenoot baie klem val op artikels wat bepaalde aspekte rondom die Afrikanerkultuur raak, soos geskiedkundige gebeure, die Afrikaanse letterkunde, Afrikaanse musiek en taalaangeleenthede, terwyl daar ook aan besondere geleenthede soos die Taaljaar, Langenhovenjaar en die herdenking van die Groot Trek aandag gegee is. Deurlopend word ook gepoog om ligte leesstof vir ontspanning te bied (AJV 1986/87:44; AJV 1988/89:45; Van Rensburg 1980b:66-67). Met dié blad word nie net gepoog om die Afrikanerkultuur onder die lede te versterk nie, maar van 1990 af word dit ook aan 'n duisend swart skole en kolleges gratis versprei in 'n poging om so brûe van wedersydse begrip te bou.

Nog 'n belangrike kultuurbevorderingsaksie is die ATKV-Taaldiens wat in 1987 ingestel is. Met hierdie gratis telefoonnavraagdiens oor Afrikaans is die doel tweeledig, naamlik om enkel navrae in verband met vertalings uit Engels na Afrikaans vinnig en doeltreffend af te handel en om navraers wat meer omvattende vertaalwerk wil laat doen, te verwys na

bekwame vertalers of vertaaldienste. Die sukses van die Taaldiens blyk duidelik uit die groot aantal navrae wat gehanteer word, naamlik tussen 2 000 en 3 000 per jaar (AJV 1987/88:44).

Benewens dié projekte is die kultuurbevorderingsaksie van die ATKV deur die loop van sy bestaan deur 'n verskeidenheid kleiner projekte bevorder wat dikwels op 'n ad hoc-basis of selfs net eenmalig aangebied is. Daar was byvoorbeeld kunswedstryde by takke, die uitgee van pamflette, die aanbied van kunskonserte en musiekkonserte, die uitskryf van prysvrae, die opstel van boeresporthandleidings, die hou van etensuurkonserte en etensuurlesings, die reël van Geloftefeeste, die uitreiking van jaarlikse prestasiesertifikate vir Afrikaans en geskiedenis, immigrantegesinsaaamtrekke, prettoere, internasionale kultuuraande en revues (AJV 1950-1990). Hierbenevens word pa-en-seunstaptoere, gesinstaptoere en staptoere vir enkelouers en hulle kinders aangebied (AJV 1990/91:43). Ander projekte was die skenking van R10 000 vir aanmoedigingsbeurse aan swart matrikulante in Bophutatswana vir die beste prestasie in Afrikaans en die borg van 'n Olimpiade vir Gebruiksafrikaans, 'n aksie om Afrikaans onder nie-moedertaalgebruikers te bevorder (AJV 1987/88:45; AJV 1988/89:45).

Alhoewel bykans al die ATKV se kultuurbevorderende projekte gerig is op die uitbou van Afrikaans, word van tyd tot tyd egter 'n taak of projek doelbewus geïnisieer om spesifiek aan Afrikaans

en die bevordering daarvan aandag te gee. So is daar op versoek van die ATKV, wat eers geweier is, in 1948 'n Kommissie van Onderzoek na Tweektaligheid in die Spoorweë aangewys waarin ATKV-lede gedien het. In dié verband het die ATKV met meer as veertig voorstelle gekom wat byna almal aanvaar is. Een van die resultate was die stigting van die Spoorwegtaalburo in 1952. In 1958 weer is 'n vraelys wyd uitgestuur om te bepaal hoe Afrikaans in die onderskeie volksgemeenskappe tot sy reg kom (Botha 1970: 308-9; Van Rensburg 1980a: 95, 97). In 1991 is besluit om 'n besondere poging aan te wend ter bevordering van Afrikaans deur die opstel van 'n behoorlike taalplan. Die uitgangspunt is: "Om Afrikaans se potensiaal ten volle te ontwikkel binne 'n meertalige Suid-Afrika" (KK 5/91: Bylae A). Hierdie spesiale projek het uitloop op onder andere 'n persoonlike brief oor die waarde van Afrikaans aan elke lid, 'n taalbekendstellingsbrochure waarvan 1,4 miljoen versprei is en die samestelling van 'n Afrikaanse geletterdheidsprogram vir TV-uitsending wat gerig is op veral die swart jeug (KK 26/91; KK 45/91).

Ook by die ATKV se vakansieoorde word deur middel van die aanbied van vakansieprogramme en gedenk-dagvieringe uitgebou aan die wye spektrum van die Afrikaner se kultuur (Van Rensburg 1980a: 88).

6.7 DIE PAD VORENTOE

Die ATKV het in 'n tydperk van die ontwikkeling van die Afri-

kanervolk tot stand gekom toe daar tekens van kulturele ver-
val, veral van Afrikanervolksidentiteit, was. Van die vroeëre
kultuurverenigings was in die ware sin van die woord kultuur-
bewegings, maar daarteenoor het die ATKV "die pioniersweg
van organisatoriese samesnoering van kragte binne 'n bepaalde
beroepsgroep ingeslaan" (Botha 1970:221). As organisasie het
die ATKV gegroei en met sy kultuurbevorderingsaksies Afri-
kanernasionalisme sowel as die uitbouing van die Afrikaner-
kultuur gestimuleer. In die verband sê Botha en Klopper dat
die politieke oorwinning van die Nasionale Party in 1948 en die
Republiekwording in 1961 haas ondenkbaar was sonder die
1938-Gedenktrek wat deur die ATKV georganiseer is (1970:335;
Groenewald 1980:45).

Die ATKV het gepoog om ter sake te wees deur in die beson-
dere behoeftes van die Afrikanerkultuurgemeenskap van sy tyd
te voldoen en daarmee saam die Afrikanerkultuur uit te bou.
In dié opsig het die ATKV nie net aktief as kultuurorganisasie
sy taak as bewaarder en as uitbouer van die Afrikaanse kul-
tuur nagekom nie, maar ook opleidingsgeleenthede vir eie lede
en ander Afrikaners geskep en 'n saambindende rol, met veral
sy groot nasionale projekte, binne die Afrikanerkultuurge-
meenskap vervul.

In 1990 het 'n nuwe bedeling na vore getree waar baie van die
beskermende maatreëls ten opsigte van veral die blanke en
daarmee saam die Afrikaner, weggeneem is. Die situasie het
nuwe maatreëls, asook nuwe uitdagings meegebring waarop die
ATKV, as minderheidskultuurorganisasie, aktief sal moet
voortbou aan die kulturele goedere van die Afrikaner en
onderhandel vir sy regte as een van die minderheidsgroepe in
Suid-Afrika (AJV 1989/90:48).

In die verband lê die ATKV se taak onder andere daarin "dat die Afrikaner voortdurend sy volkskultuurbande van geloof, taal en nasionalisme doelbewus so versterk dat hy steeds 'n betekenisvolle rol in sy vaderland (en op sy klein manier in die lotgevalle van die menslike geslag) kan bly speel" (Grobelaar 1974:48).

Die feit dat die ATKV hom reeds begin voorberei het op hierdie uitdaging, spreek baie duidelik uit die kongrestemas wat telkens in die jare tussen 1980-1990 behandel is, soos "Handhaaf en Bou" (1983), "Die ATKV: doelgerigte kultuurbevorderaar in die nuwe bedeling" (1986), "Die ATKV op pad na 2000" (1988) en "Afrikaans: allemanstaal vir die jare 90's" (1989). Ook hierdie voorbereiding spruit uit die verskillende beskrywingspunte en mosies wat toenemend tydens kongresse na vore gekom het, naamlik dat Afrikaans as allemanstaal aangewend moet word (Kongresnotule 8/86; 58/89); die klem wat geplaas word op die noodsaaklikheid om die ATKV uit te bou en sy werksaamhede ter sake te hou (Kongresnotule 37/88; 41/88); die oproep dat die verskillende groepe van Afrikanerkant na ander groepe die hand moet reik (Kongresnotule 52/86; 24/87); die bereidheid om takke finansieel en andersins te ondersteun in hierdie skakelingsaksie (Kongresnotule 55/87); en 'n beroep wat van talle kongresse uitgegaan het dat die Afrikanerkultuurmens sy kulturele aktiwiteite so uitleef dat ander kultuurgroepe nader aan hom getrek en 'n gees van welwillendheid daarmee geskep word (Kongresnotule 52/86; 32/87). Daarby kom die erns waarmee jeug en jeugbetrokkenheid by die ATKV benader moet word in 'n poging om die jeug as toekomstige boustene van die ATKV en ook die Afrikanerkultuurgemeenskap te sterk (Kongresnotule 34/88, 28/88).

Hierdie wegbeweeg van die tradisionele siening dat die Afri-

kanerkultuur net vir die Afrikaner self is, dui duidelik aan dat die ATKV soos in die verlede, die vermoë het om by die veranderende omstandighede aan te pas en 'n duidelike siening van sy taak en doelstellings het om sodoende ter sake te wees binne die tydsgewrig waarin hy funksioneer (AJV 1989/90:48).

Deur die loop van sy bestaan kon die ATKV telkens op grond van die vermoë om aan te pas, voldoen aan die uitdagings en vereistes van die tyd. So het die ATKV sy administratiewe struktuur, sowel as die vaartbelyning van sy eie interne stelsel van bestuursliggame, so verfyn dat dit aan die meer gesofistikeerde vereistes kon voldoen. Daarmee saam was die ATKV as kultuurorganisasie veral in sy ontstaanjare altyd gereed om die historiese volksbewussyn aan te wakker met die herdenking van besondere geleenthede soos die honderdjarige viering van die Groot Trek, die herdenking van Van Riebeeck se landing aan die Kaap en die Vrystaatse Eeufees, sowel as Republiekwording. Die ATKV kon ook, nadat daar 'n klemverskuiwing binne die Afrikanerkultuurgemeenskap gekom het en veral omdat hy sy doelwitte binne die Vervoerdienste bereik het, so aanpas dat die kultuurbevorderingstaak oorgegaan het na deurlopende kultuurbevorderingsprojekte om die Afrikanerkultuur se voortbestaan en groei op die lang termyn te help verseker. In die verband het die klem begin val op praktiese en konkrete bevorderingsaksies waar gehalte al hoe meer nagestreef is.

'n Sleutelaspek ten opsigte van die welslae wat die ATKV bereik het, is geleë in die feit dat die geldgenererende komponente van die organisasie, veral die oorde en sake-bedrywighede, so uitgebou kon word dat dit as winsgewende entiteite geld kon genereer om finansiering te verskaf vir die belangrike kultuurbevorderingstaak van die organisasie (AJV 1989/90:48). Die finansiële onafhanklikheid wat so ontstaan

het, het nie net selfvertroue ten opsigte van die ATKV se optrede bevorder nie, maar ook 'n dinamiek ten opsigte van die kultuurbevorderende aksies daargestel omdat fondse beskikbaar was om projekte aan te bied op terreine waar 'n behoefte of 'n geleentheid waargeneem is.

As uitdaging vir die pad vorentoe sal die ATKV baie pertinent as doelwit moet stel om die organisasie so sterk as moontlik uit te bou om as Afrikanerkultuurbevorderaar en -standpuntsteller sy taak na behore te vervul. Daarmee saam sal die bestuursliggame so uitgebou moet word dat dit aanpas by die besondere behoeftes van die tyd, en sal takbetrokkenheid en ledebetrokkenheid verbeter moet word om te verseker dat die kultuuraksie so wyd as moontlik dwarsdeur Suid-Afrika kan plaasvind. Daarby sal die ATKV ook bereid moet wees om onverskrokke probleme aan te spreek wat op sy pad kom, soos duidelik blyk uit die aantasting van sy tradisionele ledebron deur die privatisering van komponente van die ou SAS & H. In dié verband sal die ATKV die vereistes vir lidmaatskap so moet verbreed dat almal wat hulle met die Afrikanerkultuurgemeenskap kan vereenselwig toegelaat word as lid van die ATKV. Hiervoor is die eerste stappe al gedoen met die toelating van nie-Vervoerdienstewerknemers as lede op grond van die feit dat hulle kinders van lede is of 'n wesentlike belang by die ATKV het, sowel as die skrap van "blank" as vereiste vir lidmaatskap.

Daarby moet uitgebou word aan 'n sterk, professionele personeelspan wat as spesialiste aan die vele aktiwiteite van die ATKV kan bevorder en uitbou (AJV 1989/90:48). In die verband is dit belangrik "om naby die groeipunte van die kultuur te bly", maar om die wete te behou dat die kuns maar net een van die groeipunte in die kultuur is, terwyl daar nog ander is soos "die ontwikkeling van 'n volk tot nuwe waar-

heid en nuwe wêreldbeskouing, tot nuwe sedelike insigte" (Van Wyk Louw 1939:8-9).

Die werksaamhede van die ATKV as kultuurorganisasie darf nie vassteek by die handhawing en vorming van die Afrikaner se historiese bewussyn nie, maar die ATKV moet dinamies en ter sake wees met die klem op die ontwikkeling van kreatiwiteit en die ontginning van die skeppende vermoë binne die Afrikanerkultuurgemeenskap. In dié verband moet die vereniging met moderne beplanningstegnieke voldoen aan doodgewone be-markingsbeginsels: "The answer in the long run is to monitor the customers' changing needs and wants and to adjust the company's products, services and methods of distribution to the new needs and wants of the market place" (Kotler 1984:2).

Daarby is dit belangrik dat die ATKV moet beseef dat hoewel sy belangrikste taak die bevordering van die Afrikanerkultuur onder sy eie mense is, daar 'n besondere uitdaging daarin lê om dié kultuur toeganklik en aanvaarbaar te maak vir al die ander kultuurgroepe in Suid-Afrika deur die bou van kultuur-brûe (AJV 1989/90:48). Die gebruikersbasis van die Afrikanerkultuur moet so breed as moontlik gemaak word, want dit skep nie net groeipunte vir die Afrikanerkultuur nie, maar ook begrip vir die spesifieke kultuurgroep se behoeftes en aspirasies en daarmee saam word die spreuk van onbekend maak onbeminde teëgewerk en word groter harmonie vir die toekoms bewerkstellig in 'n Suid-Afrika met 'n veelheid van minder-hede.

Die Afrikanerkultuurgebruiker moet opnuut bewus gemaak en op 'n deurlopende basis bewus gehou word van die waarde van die Afrikaanse taal en die Afrikanerkultuur. Laasgenoemde is veral belangrik, want "culture like all culture, however important, remains the creation and instrument of man [...]"

-239-

Whether the minorities of a free and open society will preserve it in future will surely, in the end, depend on their estimate of its quality at that time" (Taylor 1979:27).

7. DIE TAAK VAN DIE KULTUURORGANISASIE: 'N SLOT-BESKOUING

Die kultuurorganisasie speel 'n belangrike rol binne 'n bepaalde gemeenskap, volk of selfs 'n nasie. As taak het die kultuurorganisasie die bewaring, handhawing en uitbouing van 'n spesifieke groep se kultuurgoedere. Alhoewel daar oorvleueling voorkom, slaan bewaring hoofsaaklik op die omsien na die kultuurgoedere wat met die loop van tyd ontwikkel het, handhawing op die bevestiging en die versterking van die kulturele status quo, terwyl uitbouing dui op die kreatiewe vernuwing wat met die loop van tyd binne 'n kultuurgemeenskap plaasvind. Kultuurorganisasies vorm letterlik "de spiegels van ons verleden en de experimenteerruimtes van vandaag" (Lauwers 1988:77).

Kultuurorganisasies speel binne alle kultuurgemeenskappe (minderheid of meerderheid) 'n belangrike rol, want hulle is "de eminente dragers van elke volkskultuur. Ze vormen de kaders waarin een volk zich als een gemeenschap manifesteert, en waarin het zijn cultuur bewaart en beleeft" (Lauwers 1988:75). Tog het hulle veral 'n besondere taak binne minderheidsgroeperinge waar die moontlikheid bestaan dat ander kultuurgroepe hulle kan domineer en assimileer met die gepaardgaande verlies aan eie kultuur.

Aan die individu bied die kultuurorganisasie 'n plek van sosiale samekoms, 'n saamtrepunt waar die individu die moontlikheid het om "in dialoog met anderen, een culturele wegenkaart uit te tekenen, een persoonlik maar toch collectief beleefd cultureel assortiment aan te leggen", 'n plek wat "aan het moderne individu zekerheid en bezieling kunnen verschaffen" (Lauwers 1988:85, 87).

Die kultuurorganisasie bestaan as organisasie uit en werk met mense en is doelbewus gestig en gestruktureer om 'n spesifieke doelwit(te) te bereik. Dit is dus belangrik vir die voortbestaan van die kultuurorganisasie dat hy sy taak en rol op die terrein en binne die kultuurgroep waarbinne hy funksioneer, duidelik sal identifiseer, sover as moontlik daaraan sal voldoen, sy suksesvolle funksionering sal meet en die nodige aanpassings sal maak.

Die rol en taak van die kultuurorganisasie kan as volg saamgevat word:

- a) Die belangrikste taak van die kultuurorganisasie is om na die behoefte(s) van die kultuurgemeenskap waarbinne dit funksioneer, om te sien. As organisasie is dit gestig om 'n sekere doel of doelstellings "op 'n rasonale wyse na te streef wat individue nie op hul eie kan verwesenlik nie" (Steyn 1990: 10).

Dit is baie belangrik dat dit wat nagestreef word die kollektiewe doelwit van die organisasie moet wees, want die "organizational goal is that future state of affairs that the organization as a collectivity is trying to bring about" (Gross & Etzioni 1985:10). Tog moet die kultuurorganisasie nie net voldoen aan die behoeftes van die groep as geheel nie, maar ook aan dit wat die individu nastreef.

Binne groepsverband word daar in twee fundamentele behoeftes van die mens voorsien, "dié van intimiteit en emosionele warmte, en dié van bereiking van doelstellings wat slegs deur koöperasie met ander gerealiseer kan word", en bied die kultuurorganisasie as organisasie 'n besondere geleentheid vir "die ontwikkeling van 'n sosiale

identiteit en selfdefinisie van 'n persoon" waar daar "binne groepskonteks ondersteuning vir sy waardes en gelowe" verkry word (Steyn 1990:10).

Aan die ander kant trek die "overgeïnformeerde, [...] door publiciteit overmande massamens [...] zich meer en meer terug in een ik-wereldje" (D'hulst 1988:112) en is as individu voortdurend "op zoek naar kansen tot zelf-realisatie en zelfexpressie" wat gevind word binne die kultuurorganisasie, want: "Ze moeten het individu cultureel krachtiger maken, hem in staat stellen om zijn situatie beter te cultiveren" (Lauwers 1988: 79,86). Daarom mag kultuurorganisasie nooit "die ideale, wense, begeertes en behoeftes van die gewone lid uit die oog verloor nie" (Botha 1970: 222).

Die kultuurorganisasie "soek en skep vastigheid" (Van Wyk Louw 1939:7) binne 'n kultuurgemeenskap waar daar op grond van ervarende druk so 'n organisasie ontstaan. Veral binne die minderheidsgroep moet die kultuurorganisasie omsien na die behoeftes van die groep deur onder andere leierskap binne die groep te ontwikkel, die moedertaal te bewaar, 'n inset ten opsigte van eie opvoeding en opvoedkundige stelsels te lewer, om te sien na eie massa- en kommunikasiemedie, die uitbou van die eie kreatiewe vermoëns en uitvoerende kunste en les bes, indien moontlik, politieke inspraak vir die minderheidsgroep probeer bewerkstellig om sodoende beheer oor hul eie toekoms uit te oefen.

- b) Die kultuurorganisasie moet ingestel wees nie net op die bewaring en handhawing van kultuur nie, maar ook op die ontwikkeling en uitbouing daarvan. Dit moet die geleentheid bied "waarbinnen kultuurproduktie en kultuur-

beleving elkaar ontmoeten" (Lauwers 1988:85). Dit word onder andere bewerkstellig deur:

- Die skep van bewaarsentrums vir eie boeke en musiek.
- Die stigting van museums vir die bewaring van eie kunswerke en die uitbeelding van die kultuurgroep se lewenswyse.
- Die skep van opleidingsentrums en -meganismes soos werkswinkels/-skole en groeipunte om deur middel van opleiding en onderrig die kulturele goedere binne 'n spesifieke kultuurgroep te ontwikkel. In dié verband moet daarop gelet word dat "some subject areas will provide opportunities for teaching minority group culture. Probably the most fertile area for such cultural development is in literature and language; the choice of texts in the minority group language can do much to reinforce cultural awareness. In the teaching of literature, poetry, music, minority group membership may be strengthened; assuming, that is, that the allegedly characteristic language itself is not a barrier to comprehension and enjoyment. There is also considerable scope for cultural development in the less formal subjects of the school curriculum, in music, crafts, dance and art" (Sutherland 1979:59).
- Die stimulering en ontwikkeling van die kreatiewe vermoëns deur byvoorbeeld aanmoediging en hulp met die skryf van dramas, musiek, ensovoorts.

- Die doelbewuste aanbod van ontspanningsgeleenthede vir die kultuurgebruiker.
- c) Om ter sake te wees, moet die kultuurorganisasie - as organisasie wat werk en funksioneer in 'n omgewing wat sy vermoë om sy eksterne doelwitte te bereik, beperk (Knoke & Wood 1981:5,26) - poog om 'n drukgroep te vorm ten einde om te sien na die belange van die kultuurgebruiker. In dié verband moet gestrewe word na onder andere politieke inspraak of invloed om die kultuurgroepe se regte te beskerm en te ontwikkel. Sodoende word gebou aan die kultuurkrag of "cultural power" van 'n groep. Die kultuurkrag of "Cultural power may therefore be expressed as the ability of a culture to maintain itself in a world of rapid social and technological change. This means that a cultural minority must be able to develop itself at least so as to keep pace and compete with the host state majority at the economic and social level" (Alcock 1979:109). Dit behels dus dat 'n lewende nasionale gevoel by die kultuurgebruiker gestimuleer moet word wat daarop neerkom dat die kultuurgebruiker sy taal en kulturele goedere en waardes voorop stel (Steyn 1980: 393). In hierdie hele proses word die kultuurorganisasie 'n meningvormer of meningbeïnvloeder.

Hiermee saam is dit van die uiterste belang dat omgesien word na die bewaring van die kultuurgroep se simbole om daarmee die volksbewussyn van die kultuurgroep te onderskraag en uit te bou.

- d) Vir effektiewe funksionering moet kultuurorganisasies ledebetrokkenheid verkry. Dit geld veral die betrokkenheid van die lid as individu, wat hom vereenselwig met die doelstellings van die kultuurorganisasie, by die

strukture van die organisasie (soos takke) om die organisasiedoelwitte te bereik.

Die krag van die kultuurorganisasie "schuilt in de persoonlike relasie tussen de leden, op de onderlinge vriendschap, op het zichtbare feit dat men zich aan elkaar riskeert" (Lauwers 1988:86).

Om doeltreffende ledebetrokkenheid te verkry moet die organisasies van aanmoedigingsmaatreëls/insentiewe gebruik maak wat geleë is in onder andere die genot van die sosiale kontak tussen lede onderling of uit die suksesvolle afhandeling van 'n taak wat die groep vir homself ten doel gestel het, asook die persoonlike bevrediging wat spruit uit die deelname aan 'n poging om die doelwitte van die organisasie te bewerkstellig of die geleentheid tot besluitdeelname en invloeduitoefening. In dié verband kan gekyk word na materiële aanmoedigingsmaatreëls, samehorigheidsinsentiewe, sowel as doel-/taakgerigte insentiewe.

Die wyse waarop hierdie aanmoedigingsmaatreëls aangebied en ledetevredenheid verkry word, affekteer uiteraard ledebetrokkenheid. Hoe doeltreffender die aanmoedigingsmaatreëls wat deur die organisasie gebied word, hoe sterker is die lede se betrokkenheid.

Alhoewel dit 'n feit is: "Cultuur kom nooit tot stand op commando. Zij is altijd het werk van een handvol, vaak miskende individuen" (Arts 1988:23), is die kultuurorganisasie se sukses in 'n groot mate geleë in die mate waartoe die kollektiewe mag van die lede en takke gemobiliseer en ontwikkel kan word. In hierdie hele proses moet die jeug ook gemotiveer word om die doelstellings

van die organisasie na te streef, terwyl die kwaliteit van leierskap waaroor die organisasie beskik van die grootste belang is. Suksesvolle leierskap word binne die kultuur-organisasie gekenmerk deur die vermoë van die leier om die organisasie se doelstellings op so 'n wyse te vertolk dat dit betekenisvol is vir die gewone lid en die lede aanspoor om die doelwitte te probeer verwesenlik. Uiteraard sal die leier self, indien hy of sy wil inspireer, 'n deeglike begrip van die doelstellings moet hê en moet die lede die leier(s) aanvaar.

- e) Vir kultuurorganisasies is dit van die grootste belang dat die organisasie handhaaf en bou aan noodsaaklike strukture van die betrokke kultuurgroep soos eie massamedia, eie opvoedingstelsels en eie kunsbevorderingsmeganismes. Sodoende word 'n kultuurbevorderende infrastruktuur geskep wat as kragtige onderbou dien vir die doeltreffende doelwitbereiking van die kultuurorganisasie.

In dié proses moet nuwe kultuurbevorderende strukture ontwikkel word om die doelwitte van die kultuurorganisasie op 'n veel wyer terrein te onderskraag en te verwesenlik (soos byvoorbeeld die stigting deur die ATKV van die Afrikaanse Suid-Afrikaanse Noodhulp Liga, die Departement Afrikaanse Kultuurgeskiedenis en die ATKV-skryfskool).

Vir doeltreffende funksionering moet kultuurorganisasies saamwerk met kulturele vennote, soos die gesin, skool en kerk.

- f) Kultuurorganisasies moet poog om benewens die werksaam-

heid op die eie spesifieke terrein, ook saam te werk met ander kultuurorganisasies om sodoende 'n saambindende oorkoepelende of sambreelliggaam te stig. Nie net word beter benutting van mannekrag, tegniese hulpmiddels, toerusting en kundigheid verkry nie, maar kan daar op 'n veel wyer front gewerk word aan die totale belange van die spesifieke kultuurgemeenskap en dra die kollektiewe stem van die kultuurorganisasies baie meer gewig.

- g) Dit is van die grootste belang dat die kultuurorganisasie 'n behoorlike organisasiestruktuur moet hê. Die ontwikkeling van 'n professionele personeelkorps is van die grootste belang, 'n korps waarin bestuurskundigheid, finansiële kundigheid, asook kundigheid oor eie kultuurgoedere, beeldbou, bemarking, openbare optrede sowel as ondernemingsgees teenwoordig is. Uiteraard sal eie finansiële vermoëns en die grootte van die betrokke kultuurorganisasie bepalend wees ten opsigte van die mate waarin alles in 'n eie struktuur opgeneem kan word. Waar dit nie op 'n voltydse basis verkry kan word nie, moet gebruik gemaak word van professionele konsultant-kundigheid teen vergoeding van buite die organisasie of die kundigheid en vermoëns van die lede van die kultuurorganisasie. Laasgenoemde bring egter die beperking mee dat deeltydse betrokkenheid by die kultuurorganisasie se aktiwiteite nooit op die lange duur soveel sukses kan behaal as 'n eie, voltydse personeelkorps nie.

Binne die organisasie moet daar 'n hiërargiese ordening van gesag wees. Daar moet 'n doeltreffende gesagsentrum wees wat bestaan uit 'n hoofkantoor met moontlik streekkantore van waar die kultuurorganisasie sy aktiwiteite kan reël en beheer. Daarby moet daar behoorlike werksverdeling wees met 'n duidelike omlyning en spesi-

fisering van pligte en verantwoordelikhede en wat 'n hoë vlak van spesialisering moontlik maak om die organisasiedoelwitte met sukses te bereik (Gross & Etzioni 1988:5-6; Steyn 1990:10). Elke organisasie moet 'n konstitusie of reglement hê wat die doelstellings en voorwaardes van lidmaatskap bevat, terwyl daar duidelike kontrole en beheer binne 'n organisasie moet wees deur middel van gesagslyne, die aanwys van ampsdraers en duidelike reëls en regulasies. Op hierdie wyse kan kontinuïteit in die werksaamhede van die organisasie verseker word.

- h) Kultuurorganisasies moet dinamies, dus organisasies van die daad wees. Stilstand lei tot stagnasie en agteruitgang, want: "'n Volk en 'n kultuurvereniging wat op sy kulturele rente teer, loop gevaar om mettertyd tuis te voel in volksvreemde kultuurelemente op dieselfde bodem" (Van Rensburg 1980a:141). Gevolglik moet die kultuurorganisasie sy doelwitte duidelik omskryf, en moet die aktiwiteite en optrede binne die organisasie doelbewus beplan word om gestelde doelwitte te bereik. Kommunikasie oor doelwitte en doelwitbereiking moet na binne en buite die organisasie doeltreffend deurgevoer word en die organisasie se organisatoriese struktuur moet hierdie doelnastrewing moontlik maak.

Ten opsigte van die doelwitbereiking en taakvervulling moet kultuurorganisasies hulself onbevange en eerlik meet en daarna, indien nodig, meedoënloos regstellende stappe doen. Maatstawe vir suksesvolle doelwitbereiking lê onder andere in die wyse waarop die lid dit beoordeel, asook die sukses wat met invloeduitoefening en optrede bereik word (Knoke & Wood 1981:140 e.v., 184-192).

Van wesentlike belang hier is dat daar 'n balans moet bestaan tussen die kultuurorganisasie as organisasie en die kultuurbevorderende doelwitte van die organisasie. Aangesien die meting van sukses wat behaal word op die kulturele terrein moeilik is, kan die meer meetbare doelwit nagestreef word van die uitbouing van die kultuurorganisasie as organisasie, terwyl die taak waarvoor dit werklik in die lewe geroep is, skade ly. Hierdie doelwitverplasing vind plaas "whereby an organization reverses the priority between its goals and means in a way that makes the means a goal and the goal a means" (Gross & Etzioni 1985:16). In dié verband is dit belangrik dat die organisasie die middel bly en die kultuur die doel (Van Wyk Louw 1939:9).

- i) Om te kan slaag in sy doelwit(te) moet die kultuurorganisasie suksesvol en doeltreffend wees ten opsigte van kultuuroordrag. In dié proses moet die kultuurorganisasie professionele en moderne metodes gebruik om as organisasie vaartbelyn te bly. Dié metodes sluit onder andere in die behoorlike ontleding van die eksterne omgewing wat die ekononiese, sosiale, politieke en die tegnologiese insluit, terwyl die interne werksomgewing van die kultuurorganisasie self indringend ontleed moet word, wat die kliëntprofiel (die kultuurgebruiker), die kompetendheid van die organisasie met ander soortgelyke organisasies, die voorsieners van kultuurgoedere en die beskikbare mannekrag insluit. Die sterk- en swakpunte, sowel as die geleenthede wat bestaan vir die kultuurorganisasie, moet bepaal word om sodoende in die behoeftes van die kultuurgemeenskap te voorsien. Dit moet aanleiding gee tot behoorlike strategiese beplanning waarbinne 'n missie vir die kultuurorganisasie opgestel word, asook meetbare lang- en korttermyn doelwitte. Die

doel van hierdie moderne tegnieke moet wees om die kultuurorganisasie te laat aanpas by veranderende omstandighede. Om dit te kan doen, moet kennis geneem word van moontlike toekomstige tendense, terwyl deurlopende navorsing gedoen moet word en die vinger deur die kultuurorganisasie op die pols van die kultuurge-meenskap gehou word. Projekte moet geskep word om die doelwitte te bereik en in die proses is dit baie belangrik dat daar nie net gekyk word na die bewaring van kultuur en die handhawing van bestaande kulturele gebruike en aspekte nie, maar moet die dinamiese en vernuwende in die kultuur erken en ontgin word. Die projekte moet deurgaans so prakties as moontlik wees en op so 'n breë basis as moontlik geïmplementeer word, terwyl deurlopende herwaardering van doelstellings moet plaasvind en vernuwend gedink word, want: "Geestelike inteelt en introvertisme is die doodsteek van enige kultuur" (Van der Walt 1989:7).

- j) Om doeltreffend te wees moet die aktiwiteite van die kultuurorganisasie van hoogstaande kwaliteit getuig. In dié verband moet projekte en aanbiedings deeglik beplan, sakegerig wees en deur ondernemende personeel hanteer word. Daarby moet daar afwisseling en vernuwing wees, terwyl projekte eietyds, aktueel en op die teikengehoor gerig moet wees.
- k) Om doeltreffend te kan funksioneer, moet die finansiële vermoëns van die kultuurorganisasie versterk en uitgebou word.

Geldgenererende bronne moet ontgin word, terwyl die vermoëns van lede, waar benodig, op 'n deurlopende basis aangewend moet word. Daar moet gekyk word na bronne soos ledegeld, trustfondse, die oprigting van sakeondernemings om die aktiwiteite van die organisasie te finansier, borgskappe, erflatings, staatshulp, skenkings, inkomste uit markgerigte projekte, advertensies, renteverdienste, rentevrye of lae renteleninge, sowel as die gebruik van belastingtoegewings aan individue en maatskappye wat aktiwiteite van kultuurorganisasies ondersteun. Bestaande en nuwe finansiële bronne moet op 'n gesonde sakegrondslag bestuur word, terwyl daar bepaal moet word of bestaande fondse nog effektief aangewend word.

Die strukture van organisasies moet ondersoek word om die hoogste kostedoeltreffendheid ten opsigte van personeel, die aanbieding van projekte en kantooradministrasie te verkry. Geld kan so gegenereer word deur middel van besparings wat bereik word deur die gesamentlike benutting van tegniese hulpmiddels, toerusting en kundigheid saam met ander kultuurorganisasies. Nuwe projekte moet sover as moontlik op 'n sakegrondslag georganiseer word en waar dit nie moontlik is nie, moet van kruissubsidiëring gebruik gemaak word waar inkomste uit een projek die uitgawes vir 'n ander help dek.

- 1) Kultuurorganisasies moet bou aan hulle beeld. Deur middel van navorsing moet die organisasie se beeld in die algemeen en by die lede self bepaal word (Dommissie 1975: 142). Met behulp van die inligting moet 'n bemarkingsplan opgestel en uitgevoer word.

Skakeling met die media moet nie net plaasvind deur die hoofkantoor van die organisasie nie, maar takke en lede self moet aangemoedig word om waar aktiwiteite plaasvind dit via die plaaslike en nasionale media bekend te stel.

Dit is belangrik om daarop te let dat: "The relationship between an organization and its task environment is essentially one of exchange, and unless the organisation is judged by those in contact with it as offering something desirable, it will not receive the inputs necessary for survival" (Thompson in Dommissie 1975:ii). In dié verband speel kwaliteitprojekte en -aktiwiteite deur die kultuurorganisasie 'n belangrike rol.

- m) Kultuurorganisasies moet vir doeltreffende taakvervulling ter sake bly. As gekyk word na faktore wat die meeste voorkom by verskillende modelle van organisatoriese doeltreffendheid, is dit belangrik dat die kultuurorganisasie as organisasie plooibaar ("flexible"), aanpasbaar ("adaptable"), produktiwiteitsgerig ("productive") en effektief ("efficient/efficiency") moet wees (Blumberg 1987:52).

Ten slotte verwys Van Wyk Louw na die belangrikste uitdaging: "Die groot, byna onmoontlike taak van 'n kultuurorganisasie is dus om naby die groeipunte van die kultuur te bly" (1939:8).

BRONNE

1. Boeke, proefskrifte en verhandelings

ALCOCK, A.E.	1979	The development of governmental attitudes to cultural minorities in Western industrial states (A.E. Alcock, B.K. Taylor & J.M. Welton (<u>reds.</u>): <u>The future of cultural minorities</u> , New York).
ALCOCK, A.E., B.K. TAYLOR & J.M. WELTON (<u>reds.</u>)	1979	<u>The future of cultural minorities</u> , New York.
ALPALHAO, J.A. & V.M.P. DA ROSA	1980	<u>A minority in a changing society. The Portuguese communities of Quebec, Ottawa.</u>
ARTS, H.	1988	<u>Cultuur: dichters bij de mensen?</u> (H. Arts, e.a.: <u>Cultuur: dichters bij de mensen?</u> , Leuven).
BADENHORST, D.H.	1980	Koers van die Voortrekkers bly steeds die Pad van Suid-Afrika, (A.P.J. van Rensburg: <u>Monumentaal die bouwerke</u>).

-254-

BLUMBERG, R.L.	1987	<u>Organizations in contemporary society</u> , Englewood Cliffs, New Jersey.
BOSMAN, F.C.L.	1928	<u>Drama en toneel in Suid-Afrika. Deel I: 1652-1855</u> , Amsterdam.
* BOTHA, M.E.	1970	Partikuliere volksorg in die Afrikaanse volkskultuur met verwysing na die ATKV (SAS en H) 1930-1964 (Ongepubliseerde D.Phil-proefskrif, PU vir CHO).
BOOYENS, B.	1983	<u>"Ek heb geseg!" Die verhaal van ons Jongeliede- en Debatsverenigings</u> , Kaapstad.
BOSMAN, J.P.	1984	Die kulturele simboliek van die Inkatha-ring by die Zulu (Ongepubliseerde MA-verhandeling, RAU, Johannesburg).
BYRAM, M.S.	1986	<u>Minority education and ethnic survival: Case study of a German school in Denmark</u> , Avon.

-255-

COETZEE, A.	1945	Die Afrikaner se volkskunde (C.M. van den Heever & P. de V. Pienaar (reds.): <u>Kultuurgeskiedenis van die Afrikaner</u> , Kaapstad).
COERTZE, P.J.	1979	Die Afrikanervolk en die nie-blanke etnies- en kultuurhistories beskou (P.G. Nel (red.): <u>Die kultuur-ontplooiing van die Afrikaner</u> , Pretoria).
CONSTANTINIDES, P.	1977	The Greek Cypriots (J.L. Watson (red.): <u>Between two cultures. Migrants and minorities in Britain</u> , Oxford).
CRONJÉ, G.	1944	Die sosiale ordering van die Afrikaner (P.W. Grobbelaar (red.): <u>Mens en Land</u> , Kaapstad).
DEHANDSCHUTTER, L.	1989	Kleine culturen. Achterhoedegevechten of nieuwe dynamiek? (W. Vandaele, e.a.: <u>Euroforie? Eurofobie? Vlaanderen Identiteit. 1992. Ontgrenzing. Europa</u> , Leuven).
D'HULST, N.	1988	Groeit de cultuurkloof? (H. Arts, e.a.: <u>Cultuur: dichterbij de mensen?</u> Leuven).

-256-

DIE SUID-AFRIKAANSE SPOORWEË	1948	<u>Geskiedenis, omvang en organisasie,</u> Johannesburg.
DOMMISSE, W.R.	1975	Bemarkingsnavorsing as hulpmiddel in die bepaling van die beeld van 'n kultuurorganisasie (Ongepubli- seerde MBL-verhandeling, Universi- teit van Suid-Afrika).
ELS, J.	1971	Enkele aspekte van die kulturele lewe van blanke Afrikaanssprekendes aan die Witwatersrand. 'n Sosio- logiese studie (Ongepubliseerde MA-verhandeling, Universiteit van Pretoria).
GRIESSMAN, B.E.	1975	<u>Minorities. A text with readings</u> <u>in intergroup relations,</u> Hinsdale, Illinois.
GROBBELAAR, P.W.	1974	Kultuur en beskawing (P.W. Grobbelaar (red.): <u>Die Afrikaner en sy kultuur,</u> <u>Deel 1, Mens en land,</u> Kaapstad).
GROBBELAAR, P.W.	1981	Die volksvertelling as kultuuruiting met besondere verwysing na Afrikaans (Ongepubliseerde D.Phil-proefskrif, Universiteit van Stellenbosch).

-257-

GROSS, E. & A. ETZIONI	1985	<u>Organizations in society</u> , Englewood Cliffs, New Jersey.
HATCH, E.	1985	Culture (A. Kuper & J. Kuper (<u>reds.</u>): <u>The social science encyclopedia</u> , Londen).
HATTINGH, H.S.	1980	Die Rapportryersbeweging (A.P.J. van Rensburg: <u>Monumentaal die bouwerke</u>).
HEPBURN, A.C. (<u>red.</u>)	1978	<u>Minorities in history</u> , Londen.
HEYNS, A.M.	1982	Kultuur en onderwysstelsel met be- sondere verwysing na die onderwys- voorsiening in die Republiek van Suid-Afrika (Ongepubliseerde D.Ed- proefskrif, PU vir CHO).
JOUBERT, D.	1980	<u>Sosiologiese begrippe: 1-50</u> , Pretoria.
KAPP, P.H.	1989	In die skadu van '38. Die nawerking, invloed en betekenis van die Voor- trekkereëufees van 1938, (Onge- publiseerde manuskrip), Stellenbosch.
KEESING, R.M. & F.M. KEESING	1971	<u>New perspectives in Cultural Anthro- pology</u> , New York.

KHANDWALLA, P.N.	1977	<u>The design of organizations</u> , New York.
KIESER, A.	1970	Organization (G.A. Theodorson & A.G. Theodorson (reds.): <u>A modern dictionary of sociology</u> , Londen).
KNOKE, D & J.R. WOOD (reds.)	1981	<u>Organized for action. Commitment in voluntary associations</u> , New Brunswick, New Jersey.
KOEK, K.E. & S.B. MARTIN (reds.)	1988	<u>Encyclopedia of associations</u> , Deel 1. Detroit.
KOTLER, P.	1984	<u>Marketing management: Analysis, planning and control</u> , Londen.
KOTZÉ, H. & A. GREYLING	1991	<u>Politieke organisasies in Suid-Afrika A-Z</u> , Kaapstad.
KOTZÉ, J.C.	1982	<u>Volkekunde en grense</u> (Publikasie-reeks van die Randse Afrikaanse Universiteit A142), Johannesburg.
KOTZÉ, D.J.	1968	<u>Positiewe nasionalisme</u> , Tafelberg.

KOTZÉ, D.J.	1969	<u>Nasionalisme. 'n Vergelykende studie, Deel 1 Van nasionalisme as historiese faktor</u> , Kaapstad.
KROEBER, A.L.	1963	<u>Anthropology: Culture patterns and processes</u> , New York.
KROEBER, A.L. & C. KLUCKHOHN	s.j.	<u>Culture. A critical review of concepts and definitions</u> , New York.
KRUGER, Nellie	1988	<u>Die geskiedenis van die Voortrekker-muurtafisserie</u> , Johannesburg.
KUPER, A. & J. KUPER (reds.)	1985	<u>The social science encyclopedia</u> , London.
LAQUEUR, W. (red.)	1973	<u>A dictionary of politics</u> , Londen.
LAUWENS, J.	1988	Verenigingscultuur: de franjes van het leven? (H. Arts, e.a.: <u>Cultuur: dichter bij de mensen?</u> , Leuven).
LIEBENBERG, B.J.	1980a	Hertzog aan bewind, 1924-1939 (C.F.J. Muller (red.): <u>Vyfhonderd jaar Suid-Afrikaanse Geskiedenis</u> , Pretoria).

-260-

LIEBENBERG, B.J.	1980b	Smuts aan bewind, 1939-1948 (C.F.J. Muller (red.): <u>Vyfhonderd jaar Suid-Afrikaanse Geskiedenis</u> , Pretoria).
MAKIELSKI, S.J.	1973	<u>Beleaguered minorities. Cultural politics in America</u> , San Francisco.
MALAN, D.F.	1959	Boodskap (T.E.W. Schumann e.a. (reds.) <u>Feesalbum 1909 - 1959</u> , Pretoria)..
MÖNNIG, H.O.	1980	<u>Groepsidentiteit en groepswrywing</u> , Johannesburg.
MOSTERT, D. (red.)	1940	<u>Gedenkboek van die ossewaens op die Pad van Suid-Afrika</u> , Kaapstad.
NEL, P.G.	1979	Die betekenis van die Genootskap van Regte Afrikaners, die Afrikaanse Patriot en Ons Klijntji (P.J. Nel (red.): <u>Die Kultuurontplooiing van die Afrikaner</u> , Pretoria).
O'BRIEN, T.	1979	Economic support for minority languages (A.E. Alcock, B.K. Taylor & J.M. Welton (reds.): <u>The future of cultural minorities</u> , New York).

-261-

PALLEY, B.	1979	The role of law in relation to minorities (A.E. Alcock, B.K. Taylor & J.M. Welton (reds.): <u>The future of cultural minorities</u> , New York).
PATTERSON, S.	1977	The Poles: An exile community in Britain (J.L. Watson (red.): <u>Between two cultures. Migrants and minorities in Britain</u> , Oxford).
PEARCE II, J.A. & R.B. ROBINSON JNR.	1985	<u>Strategic management</u> , Homewood, Illinois.
PELZER, A.N.	1979	<u>Die Afrikaner-Broederbond. Eerste 50 jaar</u> , Kaapstad.
*PIENAAR, G.G.	1969	'n Sosiologiese ontleding van die doelverwesenliking van Afrikaanse kultuurorganisasies in Bloemfontein (Ongepubliseerde MA-verhandeling, Universiteit van die Oranje-Vrystaat, Bloemfontein).
PIETERSE, J.E. (red.)	s.j.	<u>Jeug en kultuur, Deel II</u> , Johannesburg.

-262-

PRICE, G.	1979	The present position and viability of minority languages (A.E. Alcock, B.K. Taylor & J.M. Welton (reds.): <u>The future of cultural minorities</u> , New York).
PRINSLOO, P.J.J.	1983	Kultuurbeeld van die Ossewa-Brandwag 1938-1952 (Ongepubliseerde MA-verhandeling, Universiteit van Potchefstroom).
SMITH, C. & A. FREEDMAN	1972	<u>Voluntary associations. Perspectives on the literature</u> , Cambridge, Massachusetts.
SMOOTH, S.	1985	Ethnic groups (A. Kuper & J. Kuper (reds.): <u>The social science encyclopedia</u> , Londen).
STEYN, J.C.	1980	<u>Tuiste in eie taal. Die behoud en bestaan van Afrikaans</u> , Kaapstad.
STEYN, J.C.	1987	<u>Trouwe Afrikaners. Aspekte van Afrikaner-nasionalisme en Suid-Afrikaanse taalpolitiek 1875-1938</u> , Kaapstad.

-263-

ST.LEGGER, F.Y.	1979	The mass media and minority cultures (A.E. Alcock, B.K. Taylor & J.M. Welton (reds.): <u>The future of cultural minorities</u> , New York).
SUTHERLAND, M.B.	1979	Comparative perspectives on the education of cultural minorities (A.E. Alcock, B.K. Taylor & J.M. Welton (reds.): <u>The future of cultural minorities</u> , New York).
SWART, M.J. & O. GEYSER	1979	<u>Vyftig jaar volksdiens</u> , Pretoria.
TAYLOR, B.K.	1979	Culture: Whence, Whither and Why? (A.E. Alcock, B.K. Taylor & J.M. Watson (reds.): <u>The future of cultural minorities</u> , New York).
THEODORSON, G.A. & A.G. THEODORSON	1970	<u>A modern dictionary of sociology</u> , Londen.
TODTS, H.	1987a	Een portret (B. Peeters & A. Verthé (reds.): <u>Liber amicorum Mon De Clopper</u> , Vanoverbeke).

-264-

TODTS, H.	1987b	The Flemish Movement in Belgium (Konferensie 2-6 November 1987: <u>Minorities: Self determination and integration</u> , RAU, Johannesburg).
TOFFLER, A.	1975	<u>Future shock</u> , Londen.
TOFFLER, A.	1980	<u>The third wave</u> , Londen.
UDY, S.H.	1972	The comparative analysis of organizations (J.G. March (<u>red.</u>): <u>Handbook of organizations</u> , Chicago).
VAN JAARSVELD, F.A.	1969	<u>New illustrated history for the Senior Certificate, std. IX and X. Deel 1, South African history</u> , Johannesburg.
VAN JAARSVELD, F.A.	1979	Die Afrikaner se groot trek na die stede 1886-1976 (P.G. Nel (<u>red.</u>): <u>Die kultuurontplooiing van die Afrikaner</u> , Pretoria).
VAN RENSBURG, A.P.J	1980a	<u>Monumentaal die bouwerke</u> , Johannesburg.
VAN RENSBURG, A.P.J.	1973	Op die voorpos. Die verhaal van die ontstaan, groei en prestasie van die ATKV (SAS en H)-(Ongepubliseerde geskiedbeskrywing).

-265-

VAN WYK LOUW, N.P.	1939	<u>Lojale verset</u> , vyfde druk 1975, Kaapstad.
VENTER, T.P.	1981	Inkatha: Die beweging se betrokkenheid in die Suid-Afrikaanse politiek - 'n oorsig (ISAP Aktualiteitsreeks nr. 19., PU vir CHO, Potchefstroom).
VENTER, T.P.	1982	Die rol van Inkatha Yenkululeko Yesizwe in die Suid-Afrikaanse politieke proses (Ongepubliseerde MA-verhandeling, PU vir CHO, Potchefstroom).
VISSER, G.C.	1976	<u>OB Traitors or patriots?</u> , Cape Town.
WATSON, J.L. (red.)	1977	<u>Between two cultures. Migrants and minorities in Britain</u> , Oxford.
WEINFELD, M.	1981	Minority protection in Western Democracies: Canada. (R.G. Wirsing (red.): <u>Protection of ethnic minorities. Comparative perspectives</u> , New York).
WILKENS, I. & H. STRYDOM	1978	<u>The Super-Afrikaners</u> , Johannesburg.

-266-

WILLIAMS, T.D. (<u>red.</u>)	1973	<u>Secret societies in Ireland</u> , Dublin.
WILS, L.	1977	<u>Honderd jaar Vlaamse Beweging: Deel 1. Geschiedenis van Het Davidsfonds tot 1914</u> , Leuven.
WIRSING, R.G. (<u>red.</u>)	1981	<u>Protection of ethnic minorities. Comparative perspectives</u> , New York.
YINGER, M.J.	1982	<u>Countercultures. The promise and the peril of a world turned upside down</u> , New York.

-267-

2. Artikels

ANONIEM	1939	Taksekretarisse (<u>Die Taalgenoot</u> , Desember 1939).
ANONIEM	1976	Die Groot Trek herleef treffend op Hartenbos (<u>Die Huisgenoot</u> , 4 Junie 1976).
ANONIEM	1979	Inkatha dominance is total. (<u>Frontline</u> , 1 Desember 1979).
ANONIEM	1987a	Aardbol vol etniese oorloë (<u>Beeld</u> , 30 Oktober 1987).
ANONIEM	1987b	Het kan! (<u>Informatief</u> , November - Desember 1987).
ANONIEM	1988	Vlaanderen in Europa (<u>Informatief</u> , Junie 1989).
ANONIEM	1989a	Davidsfonds Jaarverslag 87-88 (<u>Informatief</u> , Ekstra nummer Maart 1989).
ANONIEM	1989b	Hof stel reëls vas vir kultuurgroep (<u>Die Volksblad</u> , 1 Junie 1989).

-268-

ANONIEM	1989c	Só het die beweging se wiele begin rol (<u>Beeld</u> , 10 November 1989).
ANONIEM ~~X~~	1990a	ATKV-skryfskool (<u>Die Taalgenoot</u> , Augustus 1990).
ANONIEM	1990b	Vlytige hande (<u>Die Taalgenoot</u> , Augustus 1990).
ANONIEM	1990c	Departement Afrikaanse Kultuurgeskiedenis (<u>Die Taalgenoot</u> , Augustus 1990).
ANONIEM	1991a	1991: 40 jaar VVKB (De Grote Ronde, Januarie - Maart 1991).
~~X~~ ANONIEM	1991b	Voordele: ATKV-lid (<u>Die Taalgenoot</u> , Maart 1991).
ANONIEM	1991c	FAK aangekla (<u>Beeld</u> , 30 Oktober).
BOTHA, M.C.	1980	Die Rapportryersfeesgedagte en die uitvoering daarvan (<u>Die Taalgenoot</u> , Augustus 1980).

-269-

BOOYENS, B.	1976	<u>In</u> Museum by Hartenbos (<u>Die Taalgenoot</u> , Oktober 1976).
BOOYENS, B.	1982	Eiegoed vertolk 'n eie-aard (<u>Handhaaf</u> , September 1982).
BOOYENS, B	1988	Vertrekpunt en eerste skof van die Departement (<u>Die Kultuurhistorikus</u> , Junie 1988).
*COETZEE, A.	1969	Die kultuurstigting van die ATKV (<u>Die Taalgenoot</u> , November 1969).
COETSEE, D.J.	1955a	Die spoorwegman en Afrikaans (<u>Die Taalgenoot</u> , Februarie 1955).
COETSEE, D.J.	1955b	Die spoorwegman en Afrikaans (<u>Die Taalgenoot</u> , April 1955).
COETSEE, D.J.	1955c	Die spoorwegman en Afrikaans (<u>Die Taalgenoot</u> , Junie 1955).
COETSEE, D.J.	1955d	Die spoorwegman en Afrikaans (<u>Die Taalgenoot</u> , Julie 1955).

-270-

COETSEE, D.J.	1955e	Die spoorwegman en Afrikaans (<u>Die Taalgenoot</u> , September 1955).
COETSEE, D.J.	1976	ATKV verwesenlik lang gekoesterde ideaal .... Hartenbosmuseum amptelik in gebruik geneem (<u>Sassar</u> , September 1976).
DE VRIES, I.D.	1986	Die ANC en kultuur (<u>Die Taalgenoot</u> , Mei 1986).
GREYLING, F.	1987	Aardbol vol etniese oorloë (<u>Beeld</u> , 30 Oktober 1987).
GROENEWALD, T.	1980	Henning Klopper herleef monumente uit die Simboliese Ossewatrek van 1938 (<u>Die Taalgenoot</u> , Augustus 1980).
HEYNS, J.	1984	Voorwaardes vir 'n kultuurvereniging (<u>Beeld</u> , 8 Mei 1984).
JACOBS, J.J.	1931	Ons eersteling (<u>Die Taalgenoot</u> , Desember 1931).

-271-

KAPP, P.H.	1980	Volksfeeste bring volksbewustheid (<u>Die Taalgenoot</u> , Augustus 1980).
KAPP, P.H.	1990a	Ontwaking van '38 (<u>Die Taalgenoot</u> , Augustus 1990).
KNOX, C.	1985	Buthelezi the black prince. Abby mchunu mama Inkatha (<u>Fair Lady</u> , 6 Februarie 1985).
KOORNHOF, P.J.	1966	Die plek en rol van die kultuur-organisasie in ons volkslewe (<u>Handhaaf</u> , Augustus 1966).
KOORNHOF, P.J.	1968	Die betekenis van die nasionale kultuurorganisasie in die moderne tydsgewrig (<u>Die Taalgenoot</u> , Januarie 1968).
KRUGER, N.	1980	Die werk van vrouehande (<u>Die Taalgenoot</u> , Augustus 1980).
LUTTIG, D.J.K.	1956	Die Suid-Afrikaanse Noodhulpliga (<u>Die Taalgenoot</u> , Oktober 1956).

-272-

MOSTERT, D.	1954	Die ATKV en die jeug (<u>Die Taalgenoot</u> , November 1954).
NACHTEGAELE, J. & B. VAN WOENSEL	1991	Hechte saamenhang in al haar geledingen is de levenskracht van VVKB (<u>De Grote Ronde</u> , Julie - September 1991).
OLIVIER, F.	1990	Kampustoneel skraal maar ons hoef nie te bekommer (<u>Vrye Weekblad</u> , 20 Maart 1990).
STALS, E.L.P.	1971	Die rol van verenigings in ons kultuurlewe (<u>Tydskrif vir Volkskunde en Volkstaal</u> , Oktober 1971).
STEYN, A.F.	1990	Die aard van groepe en groeppvorming (<u>Aambeeld</u> , September 1990).
STRAUSS, P.J.	1973	Die baba van '11 reus van '73 (<u>ASB 25</u> , 26 Junie 1973).
STRYDOM, S.L.	1982	Die Afrikaner en sy kultuur: 'n Volkekundige verkenning (<u>Tydskrif vir Rasse-aangeleenthede</u> , April 1982).

-273-

~~A~~ VAN HEERDEN, P. 1938 Die ATKV se ontstaan en groei
(Die Taalgenoot, Januarie 1938).

VAN RENSBURG, A.P.J. 1980b Kind van die Afrikaanse Spoorweg-
man se idealisme (Die Taalgenoot,
Augustus 1980).

VAN WOENSEL, B.   1991a   Liefde verhef bo die getije (De Grote Ronde, Januarie - Maart 1991).

VAN WOENSEL, B.	1991b	Veertigjarig bestaansjubileum van VVKB (<u>De Grote Ronde</u> , Januarië - Maart 1991).

3. Brosjures, inligtingstukke, verslae, ens.

ANONIEM	s.j.	Algemeen-Nederlands Verbond. Vereniging ter bevordering van de Nederlandse taal en cultuur (Brosjure), Oudenaarde.
ANONIEM	1989	Annual report of the regional chair- man of the Bureau for Tsonga Language and Culture: 1988/89 (<u>In</u> 17th Annual conference of the Bureau of Tsonga Language and Culture 6-8 January 1989).
ANONIEM	s.j.	Die Afrikaner-Volkswag (Inligtings- brosjure), g.p.
ANONIEM	s.j.	Die Hartenbosmuseum, g.p.
ANONIEM	s.j.	Draft constitution of Inkatha Freedom Party (Voorgelê 7-9 Desember 1990), Ulundi.
ANONIEM	1990	Kultuuramptenare - gespreksforum (Ongepubliseerde verslag van gesprek op 26 - 28 Januarie 1990 te Klein- Kariba deur kultuuramptenare), g.p.

-275-

ANONIEM	s.j.	Revised constitution: Tsonga Bureau, g.p.
ANONIEM	s.j.	Transforming Inkatha into a political party, Ulundi.
BUTHELEZI, M.	1990	Inkatha Freedom Party - instrument for freedom - multi-party democracy and for handing over power to the people (Ongepubliseerde presidensiële rede), Ulundi.
DAVIDSFONDS	s.j.	Davidsfonds: Uw lidmaatskap 1989-1990, Leuven.
DAVIDSFONDS	s.j.	Inligtingstuk: Het Davidsfonds (afgerol), g.p.
DAVIDSFONDS	1985	Het Davidsfonds: Cultuurbeweging zijn voor morgen. Manifest. Desember 1985, Leuven.
DAVIDSFONDS	1987	12 maanden Davidsfonds in 85-86 (<u>Informatief</u> , Mei 1987, Leuven).

-276-

DAVIDSFONDS	1988	Praktische informasie voor het werkjaar 1988-1989. Mei 1987, Leuven).
DAVIDSFONDS	1989	Dauidsfonds Jaarverslag 87-88 (<u>Informatief</u> , Maart 1989).
DAVIDSFONDS	1990	Dauidsfonds: Cultuurprogrammas. April 1990, Leuven.
FAK	1987	Die register van landwye Afrikaanse organisasies 1987 (Eie publikasie), g.p.
FAK	1990	Notule van die een-en-veertigste Algemene Vergadering van die FAK wat op 24 en 25 Augustus 1990 in die Odeion van die UOVS gehou is.
FERREIRA, O.J.O.	1982	Voorondersoek vir die bepaling van 'n kultuurstrategie vir die Afrikaner (In opdrag van die FAK), Maart 1982.
GAZANKULU	1990	Department of Education. Annual Report 1990, g.p.

-277-

INKATHA.	s.j.	Constitution of the National Cultural Liberation Movement or Inkatha, g.p.
KAPP, P.H.	1990b	Afrikaanse kultuurverenigings as kultuurverskynsel en hulle rol in die Afrikaner se aanpassing by die stad, met besondere verwysing na Johannesburg (Referaat SAVK-kongres, 1 September 1990, Pretoria).
KITS NIEUWENKAMP, J.L.M.	1989	Jaarverslag 1988 van Het Algemeen-Nederlands Verbond (<u>Neerlandia</u> , Julie 1989).
KOK, F.J.	1990	Verslag van besoek aan Engeland en Europa, Julie 1990 (Afgerolde ATKV-stuk), g.p.
MALULEKE, J.K.	1991	Brief in verband met Buro vir Tsonga Taal en Kultuur, 2 Oktober 1990 (In besit van navorser).
MARK- EN MENINGSOP- NAMES (EDMS.) BPK.	1987	Navorsingsverslag oor die betrokkenheid van die Suid-Afrikaanse jeug by kultuuraktiwiteite en hulle voorkeure wat betref kultuuruitlewing en -organisasies vir die ATKV, Junie 1987, Durbanville.

-278-

MARIVATE, C.T.D.	1990	Presidential address, Bureau for Tsonga Culture, 5 Mei 1990, g.p.
MMABANA	s.j.	Mmabana Cultural Centre, Tlhabane.
MMABANA	s.j.	This is Mmabana. A people's quest for excellence, g.p.
MMABANA	s.j.	Mmabana Annual Report 1987, g.p.
PEETERS, Y.J.D.	1987	Some proposals for the constitutional accommodation of plural societies (Konferensie 2-6 November 1987, <u>Minorities: Self determination and integration</u> , RAU, Johannesburg).
SCHURING, G.K.	1990	Taalbeplanning vir 'n nuwe Suid-Afrika. Navorsingsrede gelewer op 9 Augustus 1990, Pretoria.
UNIVERSITEIT VAN STELLENBOSCH	1985	Afrikaanse Kultuurgeskiedenis. Inligtingstuk nr. 1(a), Stellenbosch.
VAN DER WALT, T.	1989	Afrikanerkultuur in die 21ste eeu. Toespraak gehou voor die ANK in Durban op 4 Augustus 1989.

4. Argivale bronne

ATKV-stukke

Akte en statute van die ATKV: 1931 - 1991 (Soos gewysig)

Akte van Trusteeskap 1945 (soos gewysig)

ATKV - jeugondersoek 1987

ATKV - kampustoneelprogram 1990

ATKV - koorfeesbrosjyre 1989

ATKV - skoletoneelprogram 1989

ATO - brosjyre 1990

ATKV-Dames: Streekkonferensielesings, s.j.

VMB-inligtingsbrosjyre

Kontrakte:

Leningsooreenkoms: Volksskas Spaarbank Bpk 1987

Notules:

ATKV-kongresnotules

Uitvoerende Raad (UR)

Kultuurkomitee (KK)

VMB-Hoofbestuur (G)

Reglement van die VMB

Ongepubliseerde ATKV-stukke

- ATKV - Bestuursvergaderingsnotule Maart 1991
- ATKV-personeelpligstate: Hoofbestuurder: Finansies

-280-

- ATKV-statistiek
- ATKV-missie en goue reëls
- ATKV-strategiese beplanning/toekomsbeplanning
- ATKV-missie strategiese beplanning: Kultuur, langtermyn-beplanning, korttermynbeplanning

Verslae

- Jaarverslag van die Uitvoerende Bestuurder/Direkteur (AJTV)
- Sekretariële jaarverslag van die VMB (SJV)
- Verslag van organiseerdersamesprekings 10 Januarie 1990

Nuusvrystellings

- ATKV-nuusvrystelling 17/07/91 (Kinderboektoekenning)
- ATKV-nuusvrystelling 23/09/91 (Kinderboektoekenning)

-281-

SLEUTEL

1. Kongresnotule 23/89 - Dui op besluit 23 van 1989 in ATKV-kongresnotule
2. Jaarverslag van die Hoofsekretaris, Uitvoerende Bestuurder/ Uitvoerende Direkteur - (AJV) 1985/86 - dui op die termyn waaroor die verslag strek en daarna volg die bladsynommer (:42)
3. Hartenbosbestuur - (HB 42/90) - dui op besluit 42 van 1990
4. Kultuurkomitee - (KK) 6/89 - dui op besluit 6 van 1989
5. Sekretariële/Organiseerders-jaarverslag van die VMB - (SJV) 1985/86 - dui op die termyn waaroor dit strek en daarna volg die bladsynommer (:42)
6. Uitvoerende Raadsnotule/Direksienotule - UR 6/91 - dui op besluit 6 van 1991
7. VMB-Hoofbestuursnotule - G. 6748 - dui op die kronologies-openvolgende notulebesluit.
8. Kultuurorganisasies - (8315) dui op die openvolgende inskrywingsnommer in Koek en Martin.